

શ્રી આત્માનંદ ગ્રંથમાળા નં. ૩૩

શ્રીમજ્જિનહર્ષગણિ વિરચિત.

શ્રી

રામચક્રેવ કૌમુદી.

(ભાષાંતર.)

પ્રકાશક,

શ્રી જૈન આત્માનંદ સમા.

ભાવનગર.

શ્રી આત્માનંદ પ્રથમાળા નં. ૩૩

શ્રીમજ્જિનહર્ષગણિ વિરચિત.

શ્રી

સમ્યક્ત્વ કૌમુદી.

(ભાષાંતર)

(સમ્યક્ત્વનું વિવિધ પ્રકારો લેહો, અને ફલાદેશો સહિત
શુદ્ધ સ્વરૂપ બતાવવા સાથે અનેક ચમત્કારિ અસર-
કારક દૃષ્ટાંતો—કથાઓથી ભરપૂર.)

શ્રેષ્ઠ રણછોડદાસ ભાષાનંદ પાણીયાપુરવાળાની આર્થિક સહાયવડે
પ્રકાશક,

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા.

ભાવનગર.

પ્રથમાવૃત્તિ.

વીર સં. ૨૪૪૩. આ. સં. ૨૧. વિ. સં. ૧૯૭૩. ઇ. સ. ૧૯૧૭.

ભાવનગર—આનંદ પ્રી. પ્રેસમાં શા. ગુલાબચંદ લલુભાઈએ છાપ્યું.

સાધુ સાધ્વીમહારાજ, જ્ઞાનભંડારો, જાહેર સભા અને

જાહેર સભા-સાન

“सम्यक्त्वरत्नान्नपरं हि रत्नं, सम्यक्त्वमित्रान्नपरं हि मित्रम् ।
सम्यक्त्वबंधोर्न परो हि बंधुः सम्यक्त्वलाभान्न परो हि लाभः॥”
श्रीमज्जिनहर्षगणि.

સમ્યક્ત્વરત્ન કરતાં બીજું કોઈ શ્રેષ્ઠ રત્ન નથી, સમ્યક્ત્વ મિત્ર કરતાં બીજો કોઈ પરમ મિત્ર નથી, સમ્યક્ત્વરૂપ બંધુ કરતાં અન્ય કોઈ ખરેખર બંધુ નથી અને સમ્યક્ત્વનો જે અપૂર્વ લાભ છે તે કરતાં બીજો કોઈ અધિક લાભ નથી.

વ્ય અને પ્રભાવિક અતિશયોના ચમત્કારી મહિમાથી આ ભારતવર્ષની લવ્યપ્રજાને ચકિત કરનાર અને આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિને પ્રકટ કરનારા કર્મજળમાંથી અનેક જીવોનો ઉદ્ધાર કરનાર, સુરેન્દ્રવંદિત ભગવાનશ્રી વીરપ્રભુના છેલ્લા શાસનને આજે ઘણાં શતકો થઈ ગયા છે. કાળની અનંત શક્તિના પ્રભાવથી આચાર-વિચારમાં અનેક પરિવર્તનો થયા છે અને થાય છે. તથાપિ જગતના તમામ ધર્મોના શિખર ઉપર સનાતન જૈન ધર્મ પોતાનું સ્થાન રાખી રહ્યો છે—પોતાની અદ્વિતીયતા સાચવી શક્યો છે. જે કે દેશકાલાનુરૂપ નિયમોની સુધારણા કરવામાં તે ધર્મની પ્રજાની અપ્રવૃત્તિ થવાથી સમાજની જોડએ તેવી પ્રાચીન ઉચ્ચ ભાવના ટકી શકી નથી, અને તેથી સમાજની શાશ્વતીય અવસ્થા થતી જાય છે, તથાપિ એ ધર્મની ઉચ્ચ ભાવનાના સંસ્કારોને લઈને હજી સમાજ ઉન્માર્ગગામી થઈ શક્યો નથી; એ આશાજનક અને આનંદપ્રદ છે.

અમુક સમયે જૈનસમાજની ભાવના ઉપર અનેક આઘાત થયા હતા, અને તે ભાવના દૃઢ અને મહાન્ કિલ્લાને તોડવા માટે મિથ્યાત્તીઓનું મહામળ એકત્ર થયેલું પણ તે મહાન્ ભાવનાનો કિલ્લો તેની પુરાણી રચનાને જેમ તેમ રીતે પણ અઘાપિ ટકાવી રહ્યો છે તો પણ તેમાં કેટલાએક ફાટા પડી ગયા. જે “જૈન” એ નામને ધારણ કરી ભારતમાં પ્રવર્તવા લાગ્યા છે, તથાપિ એટલી તો સંતોષની વાત છે કે, શ્રી વીરવાણીના મૂળતત્ત્વો ઉપર કોઈ ભિન્ન ધર્મની ભાવના હજી વિજય મેળવી શકી નથી.

જે ધર્મે સર્વ સમાજરૂપી મનોહર વૃક્ષને ઉછેરી ખીલવવા માટે સદાચારની ઉચ્ચ પ્રજ્ઞાલીના ક્યારા બાંધેલા છે, જે ધર્મે દેવ, ધર્મ અને ગુરૂતત્ત્વની

ત્રિગુણ વાડો કરી તેના બાહ્ય અને આભ્યંતર રક્ષણની યોજના કરેલી છે, જે ધર્મે દાન, શીલ, તપ અને ભાવરૂપ ચાર સ્તંભો માંડી તેની આસપાસ શી-
તળ દ્યાનો છાયા મંડપ રોપેલો છે અને જે ધર્મે ગુરૂવર્ગદ્વારા તેને સિંચન
કરવા માટે શ્રુતજ્ઞાનના મધુર જળની દેશનારૂપી નીકો ચાલતી રાખી છે, તે જૈન
ધર્મની સતત દિવ્યલાલ આપનારી સેવા કરવાનું કર્તવ્ય શિથિલ કરવાની પ્ર-
વૃત્તિ કરવામાં આવે તો પછી સમાજવૃક્ષની અધોગતિ થાય તેમાં શું આશ્ચર્ય !

હવે જૈન પ્રબન્ધે સમજવું જોઈએ કે, આપણા ધર્મની ભાવનામાંથી
સર્વ પ્રકારનું શ્રેય સંપાદન કરવાના સાધનો મલી શકે તેમ છે. આપણા ધર્મના
આચાર-વિચાર અને અધ્યાત્મિક ભાવનાએ વિદેશી અને સ્વદેશી જનસમાજને
પણ હમણાં મહાન્ મોહ ઉત્પન્ન કર્યો છે. કેટલાએક નિષ્પક્ષપાતી પંડિતો તો
ઉચ્ચસ્તરે જણાવવા લાગ્યા છે કે ભારતવર્ષના અર્વાચીન ઇતિહાસમાં જૈનધર્મના
મહાન્ સંસ્થાપક મહાવીરે પોતાના વિશાળ જ્ઞાનનો દુઃદુલિ વગાડી ભારતવર્ષની
પ્રજામાં ધર્મ જાગ્રતિનો સમય સૂચવ્યો છે. અને દયામય ધાર્મિક જીવનનો
પ્રકાશ પૂર્ણ રીતે પાડ્યો છે. ”

આવા એક મહાન્ ધર્મની વિજય પતાકા ફોના બળથી ફરકી છે ? જોનો
પ્રભાવ અત્યારે ચારે તરફ પ્રસરેલો છે, એવા જૈન પ્રબળના વૈભવ વૃક્ષને જોર-
દાર અંકુરો શાથી પુટ્યા છે ? અને ભવિષ્યમાં પુટવાના છે ? આ વિષે દીર્ઘ
વિચાર કરવાથી હૃદયમાં ખાત્રી થશે કે, એ બધો પ્રભાવ જૈનધર્મના એક
મહાન્ તત્ત્વનો છે. એ તત્ત્વનું નામ સમ્યક્ત્વ છે. વિવિધ દેશનાઓ અને
ભાવનાઓમાં એતપ્રોત થઈ રહેલું એ સમ્યક્ત્વ તત્ત્વ આહત ધર્મના મહાન્
પ્રાસાદનો પાયો છે. મનુષ્ય શરીરમાં વહી રહેલા ધાર્મિક જીવનો ઉદ્ધાસ એ
તત્ત્વના યોગથી પ્રગટે છે. જૈનધર્મના ઉત્તમ આરાધકોએ આજપર્યંત યત્ન કરી
હૃદયમાં રાખી મુકેલું, પ્રાણના કરતાં પણ પ્રિય માનેલું અને ઉત્કંઠાપૂર્વક અવ-
લોકન કરેલું એ સમ્યક્ત્વરત્ન ભારતવર્ષની સર્વ ધર્મ ભાવનાઓમાં વિજય
મેળવી શક્યું છે. એ રત્નના પ્રભાવથી ભારતમાં નિરવધિ દાનના પ્રવાહો વહ્યા
છે. અને વહે છે, શીળરૂપ ચિંતામણિના ચમત્કારો બન્યા છે અને બને છે,
પરીપહ રૂપ પર્વતોના ભારને સહન કરનારી તપસ્યાઓના અદ્ભુતો પ્રગટ્યા
છે અને પ્રગટે છે અને અધ્યાત્મના અનુપમ આનંદને આપનારા અને દિવ્ય
ભવ્યતાને ભલકાવનારા ભાવો ઊદ્ભવ્યા છે અને ઉદ્ભવે છે.

એવા સમ્યક્ત્વરત્નના પ્રભાવિક કિરણોને પ્રગટ કરનારી અને અનુપમ

આત્મીય આહ્વાદને અર્પનારી આ સમ્યક્ત્વ કૌમુદી (ગ્રંથ) ખરેખર કૌમુદી-ચંદ્રિકારૂપ છે. જેને માટે પ્રતિભાશાળી જૈન કવિઓ નીચેનું પદ ઉચ્ચારે છે.

“ સમ્યક્ત્વચન્દ્રચિંબસ્ય કૌમુદી કૌમુદીવ યા
શ્રાદ્ધહૃદ્કુમુદોલ્લાસદાયિની સર્વદાસ્તુ સા ” ॥ ૧ ॥

“ જે સમ્યક્ત્વકૌમુદી સમ્યક્ત્વરૂપી ચંદ્ર ચિંબની ચંદ્રિકારૂપ તે સદા ચંદ્રિકાની જેમ શ્રાવકના હૃદયરૂપી કુમુદ (પોયણ) ને ઉલ્લાસ આપનારી થાઓ ” ૧

આવા આ ઉત્તમ ગ્રંથની ઉપયોગિતાને માટે જેટલું લખીએ તેટલું લખી શકાય તેમ છે, તેથી સંક્ષેપમાં એટલુંજ કહેવાનું કે, પૂર્વના અપાર સુકૃતોથી પ્રાપ્ત થયેલા શ્રાવક જીવનને પ્રત્યેક ક્ષણે અતિ ઉચ્ચતર બનાવવાને માટે અને શ્રાવકપણાના યોગક્ષેમને માટે આવા ગ્રંથો પઠન-પાઠન તથા શ્રવણ શ્રાવણમાં અતિ ઉપયોગી છે.

આ ગ્રંથને તેના વિચક્ષણ અને ઉપકારી પ્રણેતાએ સાત ભાગમાં ગ્રંથેલો છે તે દરેક ભાગનું પ્રસ્તાવ એવું નામ આપેલું છે. અને પ્રત્યેક પ્રસ્તાવમાં સમ્યક્ત્વના વિવિધ ભેદો અને તેના ફલાદેશો અસરકારક દષ્ટાંતો સાથે આપેલા છે.

પ્રથમ પ્રસ્તાવમાં ભગવાન તીર્થંકરોને મંગળાચરણ રૂપે નમન કરી ધર્મની પ્રશંસા કરી છે અને તે પછી તે ધર્મના મૂળરૂપે સમ્યક્ત્વતત્ત્વની પ્રરૂપણા કરી છે. કર્મબંધનની મહાશિક્ષાને ભોગવતો જીવ સમ્યક્ત્વ રત્નનો લાભ કેવી રીતે મેળવી શકે છે, તે વિષે ઇસારો કરી ગ્રંથકાર સમ્યક્ત્વનો દિવ્ય પ્રભાવ પ્રરૂપવાને સંપ્રતિ રાખતો પ્રસંગ આપે છે. ગૌડ દેશમાં આવેલા પાટલીપુર નગરના મહારાજ સંપ્રતિનું ઊજ્જયિની નગરીમાં જવું, ત્યાં શ્રી જીવંત સ્વામીની રથયાત્રાના પ્રસંગે શ્રી આર્યસુહસ્તી આચાર્યનો સમાગમ થયો અને તે પ્રસંગે સંપ્રતિરાજાએ પોતાના પૂર્વ જીવનું સ્વરૂપ જાણવાને માટે પુછેલા પ્રશ્નના ઉત્તરમાં આચાર્યે સમ્યક્ત્વનો પ્રભાવ વર્ણન કરી બતાવવો, ઇત્યાદિ પ્રસંગોમાં સમ્યક્ત્વ શું કહેવાય ? અને તેનો મહિમા કેવો છે ? તે વિષે સાડે વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે. સમ્યક્ પ્રકારે પાળેલું સમ્યક્ત્વ

કેવું પ્રત્યક્ષ ફળ આપે છે ? તે વિષે આચાર્યશ્રીએ અહિં આપેલું અર્હતદાસ શેઠનું દૃષ્ટાંત સમ્યક્ત્વના ગ્રેમી વાચકોને મનન કરવા જેવું છે. આ દૃષ્ટાંતને અંગે ભગવાન વીરપ્રભુના મુખથી સમ્યક્ત્વના ભેદોની સાથે મિથ્યાત્વનું સ્વરૂપ દર્શાવી તેનું ઉત્તમ ખ્યાન આપેલું છે. તે શિવાય દાન, શીળ, તપ, તીર્થયાત્રા, શ્રેષ્ઠ દયા, સુશ્રાવકત્વ અને વ્રતધારણ, એ આઠ આચારનું પાલન સમ્યક્ત્વ મૂળ હોય તો કેવું મહત્ ફળ આપે છે, એ વાત સ્પષ્ટ કરી બતાવી છે. તે પછી આ ગ્રંથના પ્રથમ પ્રસ્તાવની સંમાપ્તિ કરી છે.

બીજા પ્રસ્તાવમાં મગધદેશના મહારાજા શ્રેણિકનો પૂર્વ પ્રસંગ ચલાવી અર્હદાસ શેઠની લાવનાને ઉત્કરે તેવા કૌમુદી મહોત્સવનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. તે મહોત્સવને અંગે સાંસારિક મોહનું સ્વરૂપ પ્રગટાવી રાજા શ્રેણિકે આપેલા ધન્યવાદથી અર્હદાસ શેઠ પોતાની આઠ સ્ત્રીઓ સાથે કરેલા જિનેશ્વરના સ્નાત્ર મહોત્સવનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. પછી શ્રેણિકરાજા અને તેનાં મંત્રી અભયકુમારનો પ્રસંગ લઈ, જનસમુદાયની સાથે વિરોધ ન કરવા વિષે સુયોધન રાજાની કથાનો રસિક પ્રસંગ આપવામાં આવ્યો છે, તે પ્રસંગને સુઓધક, અને નીતિદર્શક બનાવા માટે રાજહંસ, કુંભકાર, સુધર્મરાજા, હરિણી, ભારતીભૂષણ મંત્રી, વાનર અને ધનશ્રીની અવાંતર કથાઓ આપી અભયકુમાર મંત્રીની પ્રતિભાનો ઉત્તમ પ્રભાવ બતાવી આવ્યો છે. છેવટે સુયોધન રાજાને ધર્મધોષસૂરિના સમાગમથી પ્રગટેલો સંવેગ રંગ સૂચવી આ બીજો પ્રસ્તાવ સમાપ્ત કરવામાં આવ્યો છે.

ત્રીજા પ્રસ્તાવમાં શ્રેણિક અને અભયકુમારનો ચાલુ પ્રસંગ લઈ અર્હદાસ શેઠનો પુનઃ પ્રસંગ આવે છે. કૌમુદી મહોત્સવ જોવાને ઉત્સુક થયેલી પોતાની આઠ પ્રિયાઓને સમ્યક્ત્વના શુદ્ધ માર્ગમાં લાવવાને તે શેઠ ગૃહ ચૈત્યમાં પ્રવેશ કરે છે, જે પ્રસંગે ભક્તિલાવને ઉદ્ધાસ કરનારી પ્રભુની સ્તુતિ દર્શાવી છે. અર્હદાસ શેઠના ઘરમાં અભયકુમાર સાથે છુપી રીતે આવેલા શ્રેણિક રાજાનો પ્રસંગ આપવામાં આવ્યો છે. આ સાથે લોહપુર નામના એક ચોરનો વૃત્તાંત પેટામાં આપી અર્હદાસ શેઠ પોતાની પ્રિયાઓ પ્રત્યે કહેલ સમ્યક્ત્વના મહાન્ લાભનો પ્રસંગ આપ્યો છે. જેમાં જિનદત્ત શેઠની અવાંતર કથા આપી પ્રસેનજિત રાજાનો પ્રસંગ લઈ તે રાજા પ્રત્યે કેશિદેવ નામના એક મહાન્ આચાર્યની ધર્મોદ્યોતકારિણી દેશના આપવામાં આવી છે.

અહીં પેલા રૂપ્યપુર ચોરનો ચાલતો પ્રસંગ લઈ શ્રેષ્ઠીના ઉપદેશના શ્રવણથી તેના હૃદયમાં પ્રગટેલી ધાર્મિક ભાવના બતાવી રાખે પ્રસેન જિતના ચાલુ વૃત્તાંતમાં તેને થઈ આવેલ મુનિચંદ્ર નામના આચાર્યનો સમાગમ વર્ણવ્યો છે. તે મહાન્ આચાર્યશ્રીને મુખે નિસર્ગરૂચિ, ઉપદેશરૂચિ, આજ્ઞારૂચિ, સૂત્રરૂચિ, બીજરૂચિ, અભિગમરૂચિ, વિસ્તારરૂચિ, ક્રિયારૂચિ, સંક્ષેપરૂચિ અને ધર્મરૂચિ એવા નામથી દશ પ્રકારના સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ આપવામાં આવ્યું છે, જે સાંભળી રાખે પ્રસેનજિતનો પોતાના પુત્ર શ્રેણિકને રાજ્યારૂઢ કરી સંયમ ગ્રહણ કરવાનો અદ્ભુત પ્રસંગ વર્ણવ્યો છે. અર્હદાસ શેઠના મુખથી આ કથા સાંભળી બીજી સાત પ્રિયાઓ સુદિત થઈ પણ કુંદલતા નામની એક પ્રિયાને અશ્રદ્ધા થવાનો પ્રસંગ લઈ રાખે શ્રેણિકનો ક્રોધાવેશ અને અભયકુમાર મંત્રીની શાંતવનાનો પ્રસંગ સૂચવી પછી શેઠે તે કુંદલતાને આપેલા બોધનું વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે. તે અર્હદાસ શેઠની મિત્રશ્રી, ચંદ્રશ્રી, વિષ્ણુશ્રી, નાગશ્રી, પદ્મલતા, સ્વર્ણલતા, લવચુલ્લતા અને કુંદલતા એવા નામની આઠ પ્રિયાઓમાંથી પહેલી મિત્રશ્રી પ્રિયાને સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થવાનો પ્રશ્ન શ્રેણિકદ્વારા થતાં તે પ્રિયાના મુખેથી પોતાનો તે વિષેનો વૃત્તાંત આપવામાં આવ્યો છે, જેમાં એક ચારણ મુનિના સમાગમનો પ્રસંગ લઈ સમ્યક્ત્વની શુદ્ધિના સકસઠ બોલનું સંક્ષેપમાં સારૂ વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે. અને તેને અસરકારક નાના નાના દૃષ્ટાંતોથી રસિક બનાવવામાં આવ્યું છે, તે વૃત્તાંતના અવાંતર પ્રસંગમાં સમાધિગુપ્ત નામના એક મહાન્ અનગારની સુબોધકદેશના આપેલી છેકે, જેદેશના પ્રસંગેજીવાદિ સાત તત્ત્વોનું વિવેચન કરી તે તત્ત્વો ઉપરશ્રદ્ધા રાખવા રૂપ સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ પ્રતિપાદન કર્યું છે. તેમાં જીવોના ભેદ, તેમની ખર્યામિ, છ દ્રવ્યો, પુદ્ગલોનું સ્વરૂપ, તેમના સ્કંધ અને પરમાણુરૂપ બે ભેદ, સ્કંધનું સ્વરૂપ, ઔદારિકઆદિ પાંચ શરીર, ધર્માસ્તિકાય અને અધર્માસ્તિકાયનું સ્વરૂપ, આકાશ, લોકાકાશ, કાળ, પાપ, પુણ્ય, આશ્રવ તથા સંવરના સ્વરૂપને સંક્ષેપથી સારી રીતે સમજાવ્યું છે. અને છેવટે સમ્યક્ત્વ પૂર્વક જ્ઞાન અને ચારિત્રની પ્રાપ્તિ, એ મોક્ષસુખનું કારણ છે, એમ સાબીત કર્યું છે. અહિં આ ગ્રંથના ત્રીજા પ્રસ્તાવની સમાપ્તિ થાય છે.

ચોથા પ્રસ્તાવમાં તે શેઠના પ્રશ્ન ઉપરથી બીજી સ્ત્રી ચંદનશ્રી પોતાને સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થવાના હેતુરૂપે એક રસિક કથાનો આરંભ કરે છે, જેની અંદર ગુણપાળ નામના એક શ્રેષ્ઠીનું ચમત્કારી ચરિત્ર આપેલું છે. જેમાં

રૂઢિદત્ત નામન એક બ્રાહ્મણને જિનચંદ્ર નામના ગુરુએ આપેલી દેશના મનન કરવા જેવી છે, જે દેશનામાં ખરા સંયમીનું સ્વરૂપ બતાવવામાં આવ્યું છે. અને તે વાર્તાના પ્રસંગમાં જ સુધર્મ મુનીશ્વરના મુખથી વીશ સ્થાનક તપનું વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે. અને અહીં પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા તથા પૂજલક્ષિ અને તીર્થ સંઘની લક્ષિતનું અનુપમ માહાત્મ્ય દર્શાવેલું છે. તે પછી તે પ્રસંગે જ ગુરૂતત્વનું સ્વરૂપ બતાવી એ મહાન્ દેશનાની સમાપ્તિ કરી એ ચંદનશ્રીને સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થવાનો વૃત્તાંત પણ પૂર્ણ કરવામાં આવ્યો છે તે પછી શેઠના પ્રશ્ન ઉપરથી તેની પ્રિયા વિષ્ણુશ્રી પોતાને પ્રાપ્ત થયેલા સમ્યક્ત્વની કથાનો આરંભ કરે છે. તે વૃત્તાંતની અંદર કેશિદેવ નામના મુનીશ્વરના શિષ્ય સંભાધિગુપ્ત નામના રાજર્ષિનો પ્રસંગ આપેલો છે. તે પ્રસંગે દાન ધર્મના સ્વરૂપ અને પાત્ર સુપાત્ર વિષે અચ્છી રીતે વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે, અને તે ઉપર સુપાત્ર દાનનું માહાત્મ્ય દર્શાવવા એક સુબોધક વૃત્તાંત આપેલો છે, તે વૃત્તાંતને અંતે વિષ્ણુશ્રીને થયેલ સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિના પ્રસંગનો પણ અંત આવે છે.

તે પછી અર્હદાસ શેઠના પુછવા ઉપરથી નાગશ્રી નામની પ્રિયા પોતાને પ્રાપ્ત થયેલ સમ્યક્ત્વના હેતુનો વૃત્તાંત આરંભે છે. જે વૃત્તાંતમાં વૃષભશ્રી નામના સાધ્વીએ સિદ્ધચક્રની આરાધનાનો પ્રકાર અને તેના ફળ વિષે કહેલો ઉપદેશ સવિસ્તર આપવામાં આવ્યો છે. તે પછી સાગર નામના સદ્ગુરૂના ધાર્મિક ઉપદેશનો પ્રસંગ દર્શાવી આ ગ્રંથના ચોથા પ્રસ્તાવને સમાપ્ત કરવામાં આવ્યો છે.

પાંચમા પ્રસ્તાવમાં અર્હદાસ શેઠની સ્ત્રી પદ્મલતા પોતાને પ્રાપ્ત થયેલા સમ્યક્ત્વનો વૃત્તાંત જણાવે છે. તે વૃત્તાંતના પ્રસંગે એક વિદ્વાન્ સાધુના મુખથી સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ દર્શાવી મિથ્યાત્વ વિષે કેટલુંએક વિવેચન કરેલું છે. જેની અંદર આગમાનુસારી મિથ્યાત્વના ભેદો ઉત્તમ પ્રકારે વર્ણવેલા છે તેમાં બુદ્ધદાસ અને પદ્મશ્રીનો પ્રસંગ ધર્મ અને વ્યવહારના અનેક બોધથી ભરપૂર વર્ણવવામાં આવ્યો છે. તે પ્રસંગે મહામુનિ યશોધરની દેશના વાણીનો ઉદ્ધાસ કરી તેમાં પ્રાણીઓને દેવ, મનુષ્ય, અને તિર્થંચની ગતિ કેવા આચરણથી પ્રાપ્ત થાય છે, તે વિષે સારું નિરૂપણ કરવામાં આવ્યું છે.

અને અહિં અર્હદાસની પ્રિયા પદ્મલતાના વૃત્તાંતની સમાપ્તિ થાય છે.

પછી અર્હદાસ શેઠના પ્રશ્ન ઉપરથી સ્વર્ણલતા નામની પ્રિયાએ કહેલું

સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્તિનું વૃત્તાંત વિવિધ સુભાષિતોથી અલંકૃત કરી સચિસ્તર આપવામાં આવેલું છે. તેમાં શ્રુતસારનામના મુનીશ્વરે ઉપદેશેલો ગૃહસ્થ શ્રાવકનો ધર્મ ઉત્તમ પ્રકારે નિરૂપણ કરવામાં આવ્યો છે, જેની અંદર સિદ્ધિરૂપી મહેલ ઉપર ચડવાના પગથીઆરૂપે મનુષ્યજન્મ, આર્યદેશ, ઉત્તમ કુળ, શ્રદ્ધાળુતા, ગુરૂવચન શ્રવણ અને વિવેકાદિ ગુણો સમ્યક્ પ્રકારે વર્ણવેલા છે. તે વૃત્તાંત પૂર્ણરીતે સ્વર્ણલતા પ્રિયાના મુખથી સાંભળી અર્હદાસ શેઠ અને ખીન્ને પરિવાર આનંદમગ્ન બની જાય છે. અને ત્યાં પાંચમો પ્રસ્તાવ સંપૂર્ણ થાય છે.

છઠ્ઠા પ્રસ્તાવમાં અર્હદાસ શેઠના પ્રશ્ન ઉપરથી તેની વિદ્યુદ્ધૃતા નામની પ્રિયા પોતાના વૃત્તાંતનો આરંભ કરે છે, તે વૃત્તાંતમાં જિનદત્ત ગુરૂના મુખથી ધર્મરૂપી કદપવૃક્ષ અને ચારિત્રના પ્રભાવનું સંક્ષિપ્ત વર્ણન કર્યું છે. તે પછી સમ્યક્ત્વની સ્થિરતા શી રીતે રહી શકે ? તે માટે પણ તે મહાત્માએ કહેલા ઉપદેશ વચ્ચે અંતરકારકરીતે દર્શાવ્યા છે. અહિં અર્હદાસ શેઠની પ્રિયા વિદ્યુદ્ધતાનું વૃત્તાંત પૂર્ણ થાય છે.

સાતમા પ્રસ્તાવમાં રાત્રિનું આ સર્વ વૃત્તાંત સાંભળી મહારાજ ઐશ્વિણિકના મનોમંદિરમાં સમ્યક્ત્વ દીપકનો પ્રકાશ થઈ આવવાનું અને તે અર્હદાસની કુંદલતા નામની નાસ્તિક સ્ત્રીનો નિગ્રહ કરવાની પ્રવૃત્તિનો પ્રસંગ દર્શાવી પ્રભુના પાંચમા ગણધર શ્રી સુધર્માસ્વામીના આગમનનો પ્રસંગ આપ્યો છે. તે મહાત્માના મુખની દેશનાના શ્રવણથી કુંદલતાને થયેલો પ્રતિબોધ અને દીક્ષાગ્રહણનો પ્રસંગ આપ્યા પછી અર્હદાસ ઐશ્વિના કથન ઉપરથી શ્રાવકના એકાદશ પ્રતિમા વિષે ગુરૂમુખે વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે, જે ઉપરથી અર્હદાસ ઐશ્વિને પ્રાપ્ત થયેલા સંવેગરંગનું ખ્યાન આપી પરંપરાએ તેણે પ્રાપ્ત કરેલી મોક્ષલક્ષ્મીનો પ્રસંગ દર્શાવી અને આ ગ્રંથની ઉપયોગિતા વિષે વિવેચન કરી ગ્રંથકર્તાની પ્રશસ્તિ સાથે આ સુબોધક ગ્રંથને સમાપ્ત કરવામાં આવ્યો છે. આ ગ્રંથના કર્તા શ્રી જિનહર્ષગણી વિક્રમ સંવત ૧૪૮૭ ના વર્ષમાં આ ભારતવર્ષને અલંકૃત કરતા હતા, તે તેમની ગુરૂપરંપરા આ ગ્રંથની પ્રશસ્તિમાં અનુક્રમે આપેલી છે.

આ પ્રમાણે આત્મિક ભાવોલાસથી મુક્તિની સન્મુખતા સૂચવનારો આ ગ્રંથ આબાલવૃદ્ધ પ્રત્યેક જૈન વ્યક્તિને મનન પૂર્વક વાંચવા યોગ્ય છે. આ ગ્રંથમાં વિશેષ ખુબી એ છે કે, તેમાં આવતી કથાપ્રસંગો-

ની અંદર સુખોદક અને મનોરંજક એવા વર્ણનો તથા સુભાષિતો આપેલા છે કે, જે મનન પૂર્વક વાંચવાથી ધર્મ આચાર અને વ્યવહારના વર્તનો ઉપર સારી છાપ પડી શકે છે અને આસ્તિક હૃદયવાળા અધિકારીઓ પોતાના હૃદય પર ઉપર સદ્વર્તન અને સદાચારના સારા ચિત્રો પાડી શકે છે.

અમે આશા રાખીએ છીએ કે, જૈન સમાજમાં વાંચનરૂપે અથવા શ્રવણ રૂપે આ ઉપયોગી લેખની વિશેષ પ્રવૃત્તિ થશે તો અમારી સંસ્થા સાધર્મી બંધુઓની આવી આવી સેવા કરવાને વિશેષ ઉત્સાહી થયા વગર રહેશે નહીં. છેવટે અમે પરમાત્મા પાસે એટલું જ માગીએ છીએ કે, તન, મન અને ધનથી યથાશક્તિ સાધર્મિ સમાજની સદા સેવા થાય અને અમારો પરમ ગુરુવર્ગ અને વિદ્વદ્ગર્ગ અમારા તે ઉત્સાહને સદા જગત્તિ આપે.

સદરહુ મૂળ ગ્રંથ અમારા તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેલો હતો, જે ખરેખર રસીક અને ઉપયોગી હોવાથી, તેમજ તેનો સર્વ લાભ લે તેવા હેતુથી તેનું ગુજરાતી ભાષાંતર સરલ અને શુદ્ધ કરાવી સાદાંત બાંચી જવા ન્યાયાંમોનિધિ શ્રીમદ્ વિજયનંદસૂરિ (આત્મારામજી મહારાજ)ના શિષ્ય મહામહોપાધ્યાય શ્રીમદ્ વીરવિજયજી મહારાજના પ્રશિષ્ય મુનિરાજ શ્રીપ્રેમવિજયજી મહારાજને આ સભા તરફથી વિનંતિ કરવામાં આવતાં ઘણીજ તરફી લઈ પરિપૂર્ણ તપાસી આપેલ છે જે માટે આ સ્થળે તે મહાત્માનો અંતઃકરણ પૂર્વક આભાર માનવામાં આવે છે.

આ શ્રાવકોપયોગી ગ્રંથ પ્રસિદ્ધ કરવા માટે મીયાગામ નિવાસી શ્રાવકવર્થ શેઠ નેમચંદલાઇ પીતાંબરદાસ કે જેઓ એક ધર્મચુસ્ત નરરત્ન છે અને દેવ, ગુરુ અને ધર્મ પ્રત્યે દૃઢ શ્રદ્ધાવાન હોવાસાથે જ્ઞાનનો બહોળો ફેલાવો કરવા માટે ખાસ ખંતીલા, પ્રયત્નશીલ અને પ્રેમી છે; તેઓ મારફત પાછીયાપુરવાળા સ્વર્ગવાસી શેઠ રણુછોડદાસ ભાઇચંદના સ્મરણાર્થે આર્થિક સહાય મળેલ છે. ઉક્ત શેઠ રણુછોડદાસ ભાઇ ત્યાંના આગેવાન ગૃહસ્થ હોવા સાથે ધર્મચુસ્ત હતા. તે સ્વર્ગવાસી બંધુ પાસે માત્ર પંદર હજાર રૂપૈયાની આશરે મીલકત હતી. તેઓશ્રીને પોતાની સાઠ વર્ષની ઉંમરે જણાયું કે કાળનો ભરસો નથી માટે મારે મારી પોતાની મીલકતની વ્યવસ્થા કરવી ! દરમ્યાન તેઓશ્રીને મંદવાડ થવાથી તેઓના ભત્રીજા મનસુખલાલ મગનલાલ તથા ઉક્ત ધર્મરત્ન શેઠ નેમચંદલાઇ પીતાંબરદાસને દ્રસ્ટી નીમી તમામ મીલકતની શુભ માર્ગે વ્યવસ્થા કરી આવતા ભવ માટે (શુભ ગતિ માટે) ભાતું બાંધી, ઉક્ત રણુછોડદાસ ભાઇએ પરલોકગમન કર્યું. સારખાદ વડોદરાવાળા તેના ભાણેજ ખુબચંદલાઇ

(એ ઉક્ત સ્વર્ગવાસી રણુછોડલાઇ કે જે પોતાની પાછળ એક પુત્રી નામે બેન રક્ષમણીને મૂકી ગયા છે, તેમની સંભાળ રાખવા સાથે તે)

તથા શાહ મંગળદાસ દલસુખ વિગેરે ચાર ગૃહસ્થોએ મળી તે સ્વર્ગવાસી આત્માની તમામ મીલકતની શુભ માર્ગે વ્યવસ્થા કરી. આ ઉપરથી મરહુમે પોતાની આખી જ્ઞાતિમાં સારો દાખલો બેસાડ્યો છે, એટલુંજ નહીં પણ “હાથે તે સાથે” એ કહેવત મુજબ કરી બતાવ્યું છે જે માટે તેઓને ધન્યવાદ ધટે છે. ઉક્ત મરહુમના સ્મરણાર્થે આ જ્ઞાનોદ્ધારના (જ્ઞાન ખાતાને) આ ગ્રંથ છપાવવા માટે આપેલી દ્રવ્ય સહાય માટે શેઠ નેમચંદલાલ પીતાંબરદાસનો તથા મરહુમના ભત્રિજા મનસુખલાલનો અમો આભાર માનીયે છીએ.

સંદરહુ ગ્રંથની શુદ્ધિ માટે યથાશક્તિ પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે, છતાં દ્રષ્ટિ દોષથી કે પ્રેસ દોષથી કોઈ સ્થળે સખતના જણાય તો તેમાટે મિથ્યા દુષ્કૃત પૂર્વક ક્ષમા યાચીયે છીએ.

આત્માનંદ લાલ
વીરસંવત ૨૪૪૩ આત્મ-
સંવત ૨૧. પોષ શુક્લઅષ્ટમી
સં. ૧૯૭૩ તા. ૧-૧-૧૯૧૭

પ્રસિદ્ધકર્તા.

શ્રી શ્રાવણુ વિવરણુ (ભાષાંતર.)

શ્રાવકના વિશેષ ધર્મના કારણરૂપ અને ઉચ્ચ ગૃહસ્થ ધર્મ (શ્રાવકના સામાન્ય ધર્મ) નું શુદ્ધ સ્વરૂપ બતાવનાર, મોક્ષ મહેલના પ્રથમ સોપાનરૂપ, જ્યેષ્ઠીની સિદ્ધિને આપનાર આ અપૂર્વ ગ્રંથ છે. જેથી આવો શ્રાવકોપયોગી કોઈપણ ગ્રંથ અત્યારસુધીમાં પ્રગટ થયો નથી. સરલ, સુબોધક વીવેચનસાથે અનેક કથાઓ સહિત શ્રીમદ્ જિનમંડનગણી મહારાજની કૃતિની આ એક સુંદર અને અત્યુત્તમ રચના છે; જેનું સરલ અને શુદ્ધ ભાષાંતર પ્રવર્તકજી મહારાજશ્રી કાંતિવિજયજી મહારાજના શિષ્ય મુનિરાજ શ્રી ચતુરવિજયજી મહારાજે કરેલ છે. જૈન તરીકે દાવો ધરાવનાર કે શ્રાવકધર્મના ઇચ્છક કોઈપણ વ્યક્તિના ઘરમાં આ ગ્રંથ જે કે શ્રાવક ધર્મની ઉચ્ચ શૈલીને જણાવનારો છે તે અવશ્ય હોવો જોઈએ. તે ખરેખર ઊપયોગી જોઈ ગ્રંથ છપાતાના દરમ્યાન ઊપાધ્યાય શ્રીમદ્ વીરવિજયજી મહારાજના પ્રશિષ્ય મુનિરાજ શ્રી પ્રેમવિજયજી મહારાજના નેક અભિપ્રાયથી અત્રેની જૈન બોર્ડીંગ, તેમજ જૈન નાઈટ ક્લબના વિદ્યાર્થીઓને ધાર્મિક અભ્યાસની શરૂઆત તરીકે આ ગ્રંથ ચલાવવાની ખાસ યોજના થયેલી છે, તેજ તેની ઊપયોગીતા પૂરતો પુરાવો છે. તે બાબતમાં વધારે કાંઈપણ ન લખતાં તે સાધન ખાસ વાંચી જવાની ભલામણ કરીએ છીએ.

જિંયા ગ્લેજ કાગળો ઉપર, ચાર જુદી જુદી બાતના સુંદર ટાઇપોથી છપાવી સુંદર બાઇડીંગથી તેને અલકૃત કરવામાં આવેલ છે. રોયલ આઈપેલ પાંત્રીશ ફારમનો સુમારે ૩૦૦ પાનાનો દલદાર ગ્રંથ. (કાગળોની તેમજ તેને લગતા સાધનોની લઘાઈને લઈને ઘણી મોંઘવારી છતાં તેની) કિંમત માત્ર રૂ. ૧-૮-૦ રાખી છે. પોસ્ટેજ જુદું. ઘણીજ થોડી નકલો શીલીકમાં છે.

॥ श्री शांतिनाथाय नमः ॥

॥ न्यायांभोनिधिશ્રીમદ્વિજયાનંદસૂરિપાદપદ્મેभ्यो नमः ॥

॥ श्रीमज्जिनहर्षगणिविरचिता

सम्यक्त्वकौमुदी ॥

(भाषांतर.)

શ્વેત આનંદ અને વિજ્ઞાનના ઉદયથી શોભાયમાન
શ્રીયુગાદીશ પરમાત્માને નમસ્કાર થાઓ.

સર્વજ્ઞ એવા શ્રીવીરપરમાત્મા લવ્ય હોવાને
આંતરિક અને બાહ્ય-એવા બંને પ્રકારના શત્રુઓની
જયલક્ષ્મી આપો, જે વીર પોતે એકાકી છતાં ત્રિજગજ્જનનું રક્ષણ
કરવામાં અદ્ભુત રીતે સદાય પ્રગટ પ્રભાવી થઈ વર્તે છે.

સામાન્ય કેવલીઓમાં વૃષભ (ધુરંધર) સમાન એવા શ્રીવૃ-
ષભાદિક તીર્થંકરો લવ્યોને કલ્યાણ પ્રાપ્તિ અર્થે થાઓ, જેમના ચ-
રણકમળમાં શિવશ્રી (ભોક્ષલક્ષ્મી) સદાય રાજહંસીની જેમ કીડા
કરી રહી છે.

સર્વ પ્રાણીઓ માટે કર્ણના સાગર સમાન શ્રીગુરુમહારાજાઓ જ્યવંતા વર્તો, જેમની લક્ષિત કલ્પલતાની જેમ સર્વ સંપત્તિને પ્રગટ કરે છે.

જિનેશ્વર દેવ, સુસાધુ ગુરુ અને તેમનો દર્શાવેલ ધર્મ—આ રત્નત્રયી સર્વ પ્રાણીઓને કલ્યાણકારી હોવાથી જ્યવંત વર્તો.

સંસારસમુદ્રમાં ભ્રમણ કરતાં રત્નદ્વીપ સમાન આ મનુષ્ય જન્મ પામીને ઇષ્ટસિદ્ધિને માટે ડાહ્યા માણસે ધર્મરૂપ ચિંતામણિ રત્નનો સંગ્રહ કરી લેવો ઉચિત છે. કહ્યું છે કે:—

“ભવકોટીદુષ્પ્રાપામવાપ્ય નૃભવાદિસકલસામગ્રીમ્ ।

ભવજલનિધિયાનપાત્રે, ધર્મે યત્નઃ સદા કાર્યઃ” ॥ ૧ ॥

“કરોડો લવ લમતાં પણ દુર્લભ એવો મનુષ્યલવ વિગેરે સર્વ સામગ્રી મેળવીને સંસારસાગરમાં નાવસમાન એવા ધર્મ માટે સદાય પ્રયત્ન કરવો.”

સર્વ આપદાઓ આવતાં પણ નિર્ભય રાખનાર એવો ધર્મ તે ખરેખર સૂર્ય સમાન છે, તેમજ જગજીવોને અભીષ્ટ સિદ્ધિ આપવામાં તે કલ્પવૃક્ષ સમાન છે. જેણે સમુદ્રનું પણ શોષણ કરી નાખ્યું—પાન કરી ગયા એવા અગસ્ત્યઋષિ જેવા મહર્ષિઓ પણ પાપરૂપ સમુદ્રનું શોષણ કરવાને ધર્મનીજ ચાહના કરે છે. જેઓ આખી વસુધાને ઋણુમુક્ત કરવા સમર્થ છે એવા રાજાઓ પણ ધર્મરૂપ સ્વામીનો આશ્રય કરવાથીજ કર્મરૂપ ઋણથી મુક્ત થાય છે. ‘સર્વધર્મ અને દેશધર્મ’ એમ બે પ્રકારે જિનેશ્વરેએ તે ધર્મનું સ્વરૂપ કહેલ છે. સર્વધર્મ સાધુઓને માટે અને દેશધર્મ ગૃહસ્થોને માટે ઉચિત છે. જેમ વૃક્ષોનું મૂળ કંદ (આધાંકુર) અને રત્નોનું ઉત્પત્તિસ્થાન જેમ રોહણાચલ છે, તેમ એ બંને પ્રકારના ધર્મનું મૂળ સમ્યક્ત્વ કહેલ છે. અનંત પુદ્ગલ પરાવર્તનસુધી સંસારસમુદ્રમાં લમી લમીને કોટાનુકોટી સાગરોપમથી આઠ કર્મોની શેષ (એક કોટાનુકોટી) સ્થિતિ કરીને અર્ધ પુદ્ગલ પરા-

વર્તન કરતાં કાંઈક ન્યૂન જ્યારે ભવસ્થિતિ બાકી રહે, ત્યારે જીવ ગ્રંથિભેદ કરીને સમ્યક્ત્વ પામે છે. આ સંબંધમાં કહ્યું છે કે:—

“ સાત કર્મોની ઉત્કૃષ્ટ ૬૯ આદિ કોટાનુકોટી સાગરોપમની સર્વ સ્થિતિનો નાશ કરીને જ્યારે એક કોટાનુકોટી સાગરોપમથી કંઈક ન્યૂન રહે, ત્યારે અપૂર્વકરણ યોગે જીવ સત્વર ગ્રંથિભેદ કરે છે. સહજ કઠિન એવી ગ્રંથિનો ભેદ થતાં એક પ્રકારના વિશેષ આત્મિક લાવોદ્ધાસથી મુક્તિની સન્મુખતા સૂચવનાર એવો સમ્યક્ત્વનો અવશ્ય લાભ થાય છે. નિશ્ચલ એવા તે સમ્યક્ત્વ યોગે જીવ મોક્ષની પ્રાપ્તિસુધી બાકી રહેલ કિલષ્ટ કર્મસ્થિતિનો પણ અગ્નિ જેમ ઈંધનને બાળે, તેમ તેનો ક્ષય કરે છે. ”

નિધાનની જેમ જે સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થયા પછી પદ્યોપમ પૃથક્ત્વ અર્થાત્ કિંચિત્ન્યૂન અન્તઃ કોટાકોટી સાગરોપમમાંથી બેથી યાવત્ નવ પદ્યોપમ કર્મસ્થિતિ ક્ષય થાય, ત્યારે પ્રાણી સર્વ સુખકારી દેશવિરતિને પામે છે. મોક્ષસંપત્તિ માટે એક કોલકરાર જેવું અને અનેક ગુણોથી વિભૂષિત એવું તે સમ્યક્ત્વ ક્ષાયિકાદિ ભેદથી અનેક પ્રકારનું શાસ્ત્રમાં કહેલ છે. માટે ભવ્યજીવોના ઉપકારાર્થે અને સમ્યક્ત્વની સ્પષ્ટતા માટે પૂર્વાચાર્યકૃત ગ્રંથાનુસારે આ સમ્યક્ત્વ કૌમુદી (પ્રકાશિકા) ની હું (જિનહર્ષગણી) રચના કરું છું.

ગ્રંથ પ્રારંભ.

સંપ્રતિ રાજની કથા.

પદ્મઓનું એક અપ્રતિમ સ્થાન એવા જંબૂદ્વીપ નામનો દ્વીપ છે, જેને પ્રકાશિત કરવા માટે બે ચંદ્ર અને બે સૂર્ય તેની આસપાસ સદા ફર્યા કરે છે. ત્યાં તીર્થંકરોની જન્મભૂમિ હોવાથી સજ્જનોને તીર્થંરૂપે માન્ય અને સ્વર્ગપુરીની શોભાનું એક નિવાસ સ્થાન એવું ભરત નામનું

ક્ષેત્ર છે. તે ભરતક્ષેત્રમાં સ્વર્ગસમાન જેમાં પ્રદેશો આવેલા છે, અનેક પ્રકારની વિધાકળાથી અદ્ભુત અને વસુધાનું એક શિરો-ભૂષણરૂપ એવો ગૌડ નામનો પ્રખ્યાત દેશ છે. ત્યાં પર્વતોને પણ હીન બનાવી દે એવા મોટા મંદિરોથી વિભૂષિત અને વસુધરાનું એક સ્વસ્તિકરૂપ એવું પાટલીપુર નામે નગર હતું. જેની અંદર અને બહાર ગંગાના તરંગો જેવી ઉન્નવલ, ગગન-સ્પર્શી અને દ્રષ્ટાની દૃષ્ટિને આનંદ આપનાર રમણીયતાવાળી એવી જિનમંદિરોની શ્રેણીઓ (શ્રેણીબંધ જિનચૈત્યો) ધિરાજમાન છે. જે પાટલવૃક્ષને સ્થાને આ પવિત્ર નગર વસેલું છે અને જ્યાં ધર્મ-સાધન અવિચ્છિન્ન થયા કરે છે, તે પાટલવૃક્ષના પ્રાણીઓ એકાવ-તારી કેમ ન થાય? તે નગરમાં શત્રુઓને પરાજિત કરનાર, ભરત-ક્ષેત્રના ત્રણ બંડમાં પોતાની અબંડ આજ્ઞાને પ્રવર્ત્તાવનાર કૃતજ્ઞ પુરૂષોમાં શિરોમણિ, જૈનધર્મરૂપ સમુદ્રને ઉલ્લસિત કરવામાં અંદ્રમા સમાન અને પોતાની સમૃદ્ધિથી સ્વર્ગપતિને પણ દાસ તુલ્ય કરનાર એવો સંપ્રતિ નામે રાજા હતો. જે રાજાએ આત્મિકો-પયોગ વિના કરેલ સામાયિકથી અહો ! જગતને વિસ્મય પમાડનાર એવું ભરતના ત્રણ બંડનું ઐશ્વર્ય પ્રાપ્ત કર્યું હતું. કહ્યું છે કે:—

“ કિં મણિમો મહિમાણ, જિણિંદધમ્મે અવત્ત સામણ્ણ ।

ભરહદ્વર્ણદુમઓ, જાઓ સંપણ્ણરિંદુત્તિ ” ॥૧॥

“ અહો ! જિનેન્દ્ર પ્રભુના ધર્મના મહિમાની અમે કેટલી સ્તુતિ કરીએ ! જે ધર્મના પ્રભાવે દુમક અવ્યક્ત સામાયિક કરીને પણ ભરતાર્ધનો સ્વામી સંપ્રતિ નામે નરેન્દ્ર થયો. ”

તે રાજા રાજ્ય કરતાં એક દિવસે ઉજ્જયિની નગરીએ ગયો. કારણ કે રાજાએ પોતાના રાજ્યમાં કોઈ વખત સ્વેચ્છાથી ગમે ત્યાં સ્થિતિ કરે છે. તે અવસરે ત્યાં નિર્મલ ભક્તિધારક શ્રી સંઘમાં જીવંત સ્વામીની પ્રતિમાના રથયાત્રાનો મહોત્સવ વર્તી રહ્યો હતો. ત્યાં ભદ્ર-પીઠિકા પર વિરાજિત, સર્વ પ્રકારના અલંકારોથી શોભાયમાન, વિવિધ

રીતે થયેલ પૂજાથી સુશોભિત, ઉપર ધારણ કરાતા ઉંચા પ્રકારના છત્રત્રયથી અધિક દેદીપ્યમાન રાજપુત્રના હાથમાં રહેલ એ ચામરથી અલંકૃત, દિવ્ય વાજીત્રોનો નાદ કરનારા એવા નગરવાસી-ઓ(થી) પોતાના કલ્યાણની અભિવૃદ્ધિને માટે પગલે પગલે પૂજ્યમાન, કીર્તિ ગાનારાઓને અને વિશેષતાથી દીનજનોને હર્ષપૂર્વક દાન દેતા એવા અગ્રગામી પુરૂષોથી અદ્ભુત, સર્વજ્ઞના શાસનનો ઉદ્ધોત કરવા-વાળા એવા રાજા, મંત્રી અને આચાર્ય પ્રમુખ મુખ્ય પુરૂષોએ જેનો મહોત્સવ કરેલ છે એવી, જગજીવોના મનોરથ પૂર્ણ કરવામાં કલ્પ-વૃક્ષ સમાન અને અગરૂ, કપૂર અને ધૂપથી જેણે ચારે બાજુના પ્રદેશોને સુગંધમય કરી દીધા છે એવા મહારથપર બિરાજમાન કરીને સંખ્યાબંધ સુંદરીઓ જેના ગુણ ગાઇ રહી છે, એવી જિનેન્દ્ર-પ્રભુની મૂર્તિ સર્વ પ્રાણીઓની શાંતિને અર્થે રાજા અને પ્રધાન વિગેરેના ઘરમાં ફેરવે છે. માર્ગમાં જે વૃષભથી પ્રેરિત એવો આ રથ રસ્તે ચાલતાં પૂર્વ પુણ્યના પ્રભાવથી જેને ઘેર જાય, તે દિવસે તે ભવ્ય જીવે પોતાને ધન્ય માનીને ત્યાંજ તેની સ્થાપના કરવી અને સર્વ પ્રકારની પૂજાની સામગ્રી લઈ ભક્તિપૂર્વક તેની પૂજા કરવી તથા ફલ, તાંબૂલ, વસ્ત્ર, ચંદન અને ભોજન વિગેરેથી તે મહાનુભાવે શ્રી શ્રમણસંઘની અધિક અધિક ભક્તિ કરવી અને તેમાં પણ શુદ્ધ વસ્ત્ર તથા અશન પાન વિગેરેથી ગુરૂમહારાજાઓની વિશેષ પ્રકારે ભક્તિ કરવી. કારણ કે ગુરૂમહારાજનો યોગ તો માનવજન્મ-માંજ થાય છે. તેમજ આસ્તિક જનોનું મુક્તિદાયક વાત્સલ્ય કરવું, તથા પોતાના ઘરની સ્થિતિ પ્રમાણે દીનજનોને ધન વિગેરેનું પણ દાન આપવું, આવા પ્રકારનો મહોત્સવ ચાલે છે, તેવામાં દશપૂર્વ-ધર અને યુગપ્રધાન એવા શ્રી આર્યસુહૃસ્તિ આચાર્ય પણ ત્યાં પધાર્યા. તેજ વખતે શ્રી સંઘે તેમને માનપૂર્વક બોલાવ્યા. એટલે તેઓ રથયાત્રા—મહોત્સવમાં આગળ આગળ ચાલતા હતા. કારણ કે ગુરૂ એ સન્માર્ગને બતાવનારા હોય છે. હવે રથ જ્યારે રાજમંદિરના આંગણ આગળ આવ્યો, ત્યારે ગવાક્ષમાં બેઠેલ રાજા દ્વરથી ગુરૂમહારાજને બોધને વિચાર કરવા લાગ્યો—“ મારા મનઃસા-

ગરને ઉદ્દેશિત કરવામાં ચંદ્રમા સમાન એવા આ વાચ્યંયમ સ્વામી (આચાર્ય) ક્યાંય પણ મારા જોવામાં આવ્યા લાગે છે, પણ તે ક્યાં જોવામાં આવ્યા, તેનું બરાબર સ્મરણ થતું નથી. ”

આ પ્રમાણે વિચાર કરતો રાજા મૂર્છા ખાઈ તરત પૃથ્વીપર પડ્યો. એવામાં ‘ અહા ! આ શું થયું ? ’ એ પ્રમાણે બોલતો પરિ-
જનવર્ગ ત્યાં એકઠો થઈ ગયો. તરત પંખાથી પવન નાખતાં અને ચંદનદ્રવનું સિંચન કરતાં રાજા સાવધાન થયો અને જાતિસ્મરણ પામી એકદમ ઉભો થયો. આચાર્ય મહારાજને જાતિસ્મરણથી પોતાના પૂર્વભવના ધર્મગુરુ જાણીને આનંદ પામતો મહીપતિ વેગથી તેમને વંદન કરવાને આવ્યો. સ્થપર બિરાજેલી પ્રભુની પ્રતિમાને પ્રથમ હર્ષપૂર્વક નમસ્કાર કરીને પછી ગુરુ મહારાજને પંચાંગે નમસ્કાર કર્યા. પછી પોતાના ખંને હાથ જોડીને રાજા કહેવા લાગ્યો:—
“ હે પ્રભો ! હું અત્યારે કોણ છું, તે તમે જાણો છો કે નહિ ? ”
આ સાંભળીને આચાર્ય મહારાજ પણ કહેવા લાગ્યા:—“ હે રાજન્ ! ત્રણ ખંડના સ્વામી એવા તને ઉદય પામેલા સૂર્યની જેમ અત્યારે કોણ નથી જાણતું ? ગુરુના માહાત્મ્યથી જેમ ગુણોન્નતિ, તેમ તમારા માહાત્મ્યથી અત્યારે આ વસુધાપર ઉંચા પ્રકારના ન્યાયધર્મની વ્યવસ્થા પ્રવર્તી રહી છે. ” આ પ્રમાણે આચાર્ય મહારાજનું વચન શ્રવણ કરી ભૂપતિ પુનઃ કહેવા લાગ્યો:—“ હે પ્રભો ! આ ભવ સંખંધીની ઓળખાણ હું આપશ્રીને પૂછતો નથી, પરંતુ હું આપની પાસે પૂર્વભવનું સ્વરૂપ જાણવાને ઇચ્છું છું. ” આ રીતે રાજાના કહેવાથી ગુરુ મહારાજ શ્રુતજ્ઞાનનો ઉપયોગ દર્ષ કહેવા લાગ્યા:—“ હે રાજન્ ! પૂર્વભવમાં તું મોઠો દરિદ્ર હતો. એક વખતે અમારી પાસે તે અવ્યક્ત સામાયિકત્રત લીધું, તે પુણ્યના પ્રભાવથી અત્યારે તું સંપ્રતિરાજ થયો છે. ” તે પછી ગુરુમહારાજે સમ્યક્ત્વના લાભનું કારણ જાણી ત્યાં સર્વ લોકની સમક્ષ રાજાનું પૂર્વભવનું સમગ્ર ચરિત્ર કહી બતાવ્યું. તે વખતે પૂર્વભવનું સ્વરૂપ સાંભળીને જેને વિશ્વાસ ઉત્પન્ન થયો છે એવો વિચક્ષણ રાજા ગુરુને વિજ્ઞાપિત કરવા લાગ્યો:—“ હે પ્રભો ! મારા ઉપર આપ પ્રસન્ન થાઓ અને અત્યારે

આ રાજ્યનો આપ સ્વીકાર કરો, કે જેથી હે સ્વામિન! આપના ઉપકારરૂપ ઋણથી હું પણ કાંઈક મુક્ત થઉં. પ્રાણીપર પ્રથમ નિર્દે-
તુક ઉપકાર કરનારના બદલામાં જો સામો માણસ પ્રત્યુપકાર કરવા
જાય, તો પણ પૂર્વોપકારનો કોટીભાગ જેટલો પણ બદલો વળી શકતો
નથી. જે પૂર્વે ઉપકાર કરે છે તે ધન્ય છે, કરેલ ઉપકારને જે જાણે
તે પણ ધન્ય છે અને જે પ્રત્યુપકાર કરે છે તે પણ ધન્ય છે—આ
ત્રણે પ્રકારના પુરૂષો ઉત્તમ સમજવા. ” આ પ્રમાણે રાજાનું કથન
સાંભળીને ગુરૂમહારાજ કહેવા લાગ્યા:—“ કૃતજ્ઞ પુરૂષોમાં મુગટ
સમાન એવા હે રાજા! અમે સાવધ વ્યાપારનો સર્વથા ત્યાગ કરેલો
છે, તો રાજ્યસંપદાથી અમારે શું પ્રયોજન છે ? ” રાજાનું અસાધા-
રણ ઔદાર્ય અને ગુરૂમહારાજની ઉત્કૃષ્ટ નિઃસંગતા—એ બંને તે
વખતે પરમ સીમાને પામ્યા. “ મારે રાજ્યનું તો પ્રયોજન નથીજ
પરંતુ હે રાજા! તું સમ્યગ્ધર્મનો આશ્રય કરીને ભરતેશની જેમ
જિનેન્દ્રશાસનનો પ્રભાવક થા. ” ત્યારપછી રાજાની ધર્મજિજ્ઞાસા
જાણીને ગુરૂમહારાજ તેની આગળ મોહનો નાશ કરવાવાળી ત્યાં આ
પ્રમાણે ધર્મદેશના દેવા લાગ્યા:—

“ આ સંસારમાં ભમતા લવ્ય પ્રાણીઓ અકામ નિર્જરાના
યોગે સાત કર્મોની કોટાનુકોટી સાગરોપમ જેટલી સ્થિતિને વારંવાર
અપાવીને સમસ્ત સુખનો ભંડાર એવો જિનેન્દ્રોક્ત ધર્મ, ચિંતામણિ
રત્નની જેમ પ્રાયઃ કર્મલાઘવથીજ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. કલ્પવૃક્ષ સમાન
ધર્મનું સમ્યગ્રીતે લાવથી જો આરાધન કર્યું હોય, તો તે
લવ્ય જીવોને આ લોકસંખંધી અને પરલોકસંખંધી સંપત્તિ
મેળવી આપવામાં એક સાક્ષીતુલ્ય છે. તે શ્રી ધર્મરત્નના મહિમાનું
યથાર્થ વર્ણનજ કેમ થઈ શકે ? કારણ કે જે એક લીલામાત્રમાં
પ્રાણીઓને ભુક્તિ (સાંસારિક સુખ) અને મુક્તિ બંને આપે છે, તે
ધર્મરૂપ વૃક્ષનું, સંસારસમુદ્રના કિનારા સમાન એવું તત્ત્વશ્રદ્ધાન લ-
ક્ષણવાળું જે સમ્યક્ત્વ, તેને તીર્થકરોએ મૂળતુલ્ય કહેલ છે. કહું છે કે:—

“ ધમ્મસ્સ હોઈ મૂલં, સમ્મત્તં સવ્વદોસ પરિમુક્કં ।

તં પુણ વિમુદ્ધદેવાઈ—સવ્વસદ્દહણપરિણામો ॥૧॥

“ સર્વ દોષરહિત એવું સમ્યક્ત્વ, તે ધર્મનું મૂલ ગણાય છે અને તે શુદ્ધ દેવ, શુદ્ધ ગુરૂ અને શુદ્ધ ધર્મ—એ ત્રણ તત્ત્વની સમ્યક્પ્રકારે સદ્ગુણ રૂપ છે. એ સમ્યક્ત્વ—રત્ન વિના બીજા બધા વ્રતો સેનાપતિ વિનાની સેનાની જેમ તરતજ નાશ પામે છે. અનુકૂલ પવન વિના જેમ ખેતી ફલદાયક થતી નથી, તેમ એ સમ્યક્ત્વ વિના બધી ક્રિયાઓ પ્રાયઃ અદ્ય ક્ષણ આપનારી થાય છે. એ સમ્યક્ત્વ વિના ધ્યાન એ માત્ર દુઃખનિધાનજ થાય છે, તપનું સંતાપ માત્રજ ક્ષણ મળે છે, સ્વાધ્યાય પણ વંધ્યજ થાય છે, અભિગ્રહો ધારણ કરવા તે માત્ર એક કદાગ્રહરૂપે ગણાય છે, દાન શીલાદિની તુલના પણ પ્રશસ્ત થતી નથી અને તીર્થયાત્રા પણ વૃથાજ થાય છે. આ શિવાય બીજી પણ બધી પુણ્યક્રિયાઓ નિષ્ફલ થાય છે. જો ત્રણે જગત્માં કોઈ શ્રેષ્ઠ વસ્તુ હોય, તો તે એક સમ્યક્ત્વજ છે. રત્નાદિકના લાલ કરતાં પણ એ સમ્યક્ત્વનો લાલ અધિક કહેલ છે. કહ્યું છે કે:—

“ સમ્યક્ત્વરત્નાન્ન પરં હિ રત્નં, સમ્યક્ત્વમિત્રાન્ન પરં હિ મિત્રમ્ ।
સમ્યક્ત્વબંધોર્ને પરો હિ બંધુઃ, સમ્યક્ત્વલાભાન્ન પરો હિ લાભઃ ” ॥૧॥

“ સમ્યક્ત્વરત્ન કરતાં બીજું કોઈ શ્રેષ્ઠ રત્ન નથી, સમ્યક્ત્વ મિત્ર કરતાં બીજો કોઈ પરમ મિત્ર નથી, સમ્યક્ત્વરૂપ બંધુ કરતાં અન્ય કોઈ પરમ બંધુ નથી અને સમ્યક્ત્વના લાલ કરતાં બીજો કોઈ અધિક લાલ નથી. ”

ન્યાંસુધી એ સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થઈ નથી, ત્યાંસુધીજ પ્રાણીઓને સંસારસાગર દુસ્તર છે અને ત્યાંસુધીજ તીવ્ર દુઃખોનો ઉદય છે. તિર્થંચ અને નરકગતિના દ્વારની એક અર્ગલા તે સમ્યક્ત્વજ છે અને મોક્ષસુખ તથા મનુષ્ય અને દેવતાના સુખરૂપ દ્વારની તો તે એક કુંચી છે. સર્વ દોષરહિત એવા સર્વજ્ઞ તે મારા દેવ, જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રથી અલંકૃત તે મારા ગુરૂ અને ક્ષમાદિ દશ પ્રકારનો જિનેશ્વરપ્રણીત તે ધર્મ—આવા પ્રકારના જે પરિણામ, તે સમ્યક્ત્વ કહેવાય છે. તે મિથ્યાત્વ મોહનીયનો ક્ષયાદિ થવાથી અનેક

પ્રકારે હોય છે અને આવા પ્રકારના પરિણામ તે જીવને પુણ્યોદયથીજ થાય છે. કહ્યું છે કે:—

“ક્ષાયિકૌપશમિકં પ્રથમં તત્ત્રાહુરૌપશમિકં ચ તથાન્યત્ ।
ક્ષાયિકં ચ નિગદંતિ જિનેદ્રાઃ, કર્મણઃ ક્ષયશમાદિવિભેદાત્” ॥૧॥

“ક્ષાયોપશમિક, ઔપશમિકને ક્ષાયિક વિગેરે, કર્મના ક્ષય ઉપશમાદિ વિલેદથી જિનવરોએ અનેક પ્રકારે તે કહેલ છે.” જે-વોએ પોતાની ઇંદ્રિયો વશ કરી છે, જેઓ બધા જીવોપર દયાલુ છે, દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવ વિગેરેમાં અથવા ષડ્દ્રવ્યનું સ્વરૂપ જાણવામાં જેઓ નિપુણ હોય છે, સદ્ગુણોપર જેઓ અનુરાગ કરે છે, સમુચિત કાર્યમાં જેઓ પ્રેમ ધરાવે છે, દેવ ગુરૂપર જેઓ ભક્તિ રાખે છે, શંકાદિ દોષથી જેઓ રહિત છે, નિરંતર જેઓ શાંતવૃત્તિથી વર્તે છે, સર્વજ્ઞ પ્રમુખા શાસનની ઉન્નતિ કરવામાં જેઓ સાવધાન રહે છે, સંવેગના રંગથી જેઓ સુશોભિત છે અને જેઓ ચતુર આશયવાળા હોય છે, તેવા ભાગ્યવંત ભગ્ય જીવો પુણ્યયોગે મોક્ષસુખના ખીજરૂપ આ સમ્યક્ત્વને પ્રાપ્ત કરીને બહુ સંભાળપૂર્વક પાળે છે. અત્યંત શુદ્ધ પરિણામથી જેનું ચિત્ત સ્વચ્છ થઈ ગયું છે, જે શંકાદિ દોષથી રહિત છે, વિષય સુખમાં જે વિરક્ત હોય છે અને જિનેશ્વર ભગવંતે જે કહેલ છે તેજ સત્ય છે એમ જે માને છે, તેના હૃદયમાં આ અનુપમ યોધિ પ્રગટે છે”

એવા અવસરમાં ચતુરશિરોમણિ એવા સંપ્રતિ રાજા ગુરૂ મહારાજને નમસ્કાર કરીને આ પ્રમાણે વિજ્ઞપ્તિ કરવા લાગ્યો:—“હે પ્રભો! સુરાસુર સમુદાયથી અક્ષોભ્ય અને પ્રશસ્ત કરતાં પણ પ્રશસ્ત એવું આ સમ્યક્ત્વ પૂર્વે કયા પુણ્યવંત પ્રાણીએ પાળ્યું હતું? અને તે સમ્યક્ત્વ પાલનથી, જગત્માં સર્વ કરતાં શ્રેષ્ઠ અને બંને લોકમાં ઉદય આપવાવાળી એવી કૃણપ્રાપ્તિ કોને થઈ હતી?” આ પ્રમાણે રાજાનાં વચન સાંભળીને ક્ષીરાશ્રવાદિ લબ્ધિયોના ભંડાર એવા આચાર્ય મહારાજ કહેવા લાગ્યા:—“હે રાજા! સમ્યક્ત્વ દર્શન

પામ્યા શિબાય કોઈ પ્રાણીઓ મોક્ષે ગયા નથી, જતા નથી અને જશે પણ નહિ. વ્રતથી સ્ખલિત થઈને પ્રાણી કદાચિત્ મોક્ષગામી થઈ શકે, પણ સમ્યક્ત્વથી ભ્રષ્ટ થઈને સંયમ પાલતાં પણ તે નિર્વાણપદ પામી શકતો નથી. કહ્યું છે કે:—

“મટેણ ચરિત્તાઓ, સુટ્ટકરં દંસણં મહેઅવ્વં।

સિજ્ઞંતિ ચરણરહિઆ, દંસણરહિઆ ન સિજ્ઞંતિ” ॥ ૧ ॥

“ચારિત્રથી ભ્રષ્ટ થતાં પણ સમ્યક્ત્વનું સારી રીતે રક્ષણ કરવું, કારણ કે ચારિત્ર રહિત છતાં લવ્ય જીવો સિદ્ધિ પામે છે, પણ દર્શન રહિત છતાં સિદ્ધ થતા નથી.” જે કાંઈ શ્રેષ્ઠ સંપત્તિ જોવામાં આવે છે અને પ્રાણીઓ જે કાંઈ અદ્ભુત પદ મેળવે છે, તે બધું સમ્યક્ત્વનું જ ફળ છે. તથાપિ હે રાજન્! જગત્માં એક અદ્ભુત અને સમ્યક્ત્વના ફળને સ્પષ્ટ દર્શાવનારું અર્હંદાસ શેઠનું દર્શાત છે, તે સાંભળ:—

આ ભરતક્ષેત્રમાં સ્વર્ગના પ્રદેશતુલ્ય, જ્યાં ઘણા દાતારો વિલાસ કરી રહ્યા છે, સજ્જનોને આનંદ આપનાર એવી રાજ્ય વ્યવસ્થા જ્યાં ચાલી રહી છે અને સ્વર્ગના એક પ્રદેશ સમાન મગધ નામનો દેશ છે. ત્યાં સમગ્ર લક્ષ્મીના ધામરૂપ અને જગદ્ગુરૂ શ્રી વીરપરમાત્માના ચરણકમળના રજ:પુંજથી પવિત્ર થયેલ એવું રાજગૃહ નામે નગર છે. જ્યાં માણસો સારા આશયવાળા છે, જેઓ નિહંતુક ઉપકારીપણું તથા વિવેકમાં કલહુંસની ઉપમાને લજે છે, અને પરસ્ત્રીઓ સાથે સમાગમ તથા અસત્ય પ્રિયતાને જેઓ સેવતા નથી, તેમજ તેઓ જિનેશ્વરની મર્યાદાનો—તેમના માર્ગનો ત્યાગ પણ કદી કરતા નથી. જે નગરમાં સત્પાત્રદાનના સૌભાગ્યને અહીંજ સાક્ષાત્ દર્શાવનાર અને સદા દેવતાઈ લોગનો ઉપલોગ લેનાર એવો શ્રી શાલિભદ્ર શેઠ હોતો, તેમજ જ્યાં યૌવન અવસ્થામાં પણ મધુરભાષિણી આઠ પ્રિયાઓને ત્યાગીને નવ બ્રહ્મગુપ્તિનો આશ્રય કરનાર એવા ભાગ્યવંત ધૈન્ય મુનિ હતા. સતીઓમાં શિરોમણિ, સમ્યક્ત્વરૂપ સુવર્ણના એક નમુનારૂપ

અને ગુણોથી ત્રણે જગતની સ્ત્રીઓમાં મુગટ સમાન એવી સુલસા નામે સતી જ્યાં નિવાસ કરતી હતી. તે દેશમાં શુદ્ધ સમ્યક્ત્વરૂપ સુવર્ણની વર્ણિકાના એક કસોટી પાષણ સમાન અને વિનયની જેમ ગુણવૃદ્ધિની ભૂમિકારૂપ એવો શ્રી શ્રેણિકરાજ રાજ્ય કરતો હતો. જેણે શ્રી વીરના ચરણકમળની રજને પોતાના બાલમાં તિલકરૂપે સ્થાપી હતી, જેનો પ્રભાવ વિસ્તૃત હતો અને સમગ્ર શત્રુઓને જેણે દાસ બનાવી દીધા હતા, તેમજ જે શ્રીમાન્ આ ભરતક્ષેત્રમાં આવતી ઉત્સર્પિણીમાં સુવર્ણસમાન કાંતિવાળા એવા પદ્મનાભ નામે પ્રથમ તીર્થંકર થવાના છે, તેને જાણે સાક્ષાત્ દેવી વસુધાપર આવી હોય એવી, પ્રશસ્તગુણોથી ઉત્કૃષ્ટ, પ્રેમવતી અને સતી-એવી ચિદ્વાણા નામે પ્રિયા હતી. જેના અભિમાનરહિત એવા મનરૂપ માનસસરનો, શ્રી દેવ અને ગુરૂની અનુપમ ભક્તિરૂપ હંસીએ સદાને માટે આશ્રય કર્યો હતો. સાક્ષાત્ બૃહસ્પતિ જેવો, રાજ્યધુરાને વહન કરનાર તથા પવિત્ર એવો અભયકુમાર નામનો તે રાજાને મંત્રી હતો. જે બંને વખત આવશ્યક ક્રિયા કરતો હતો. લોકોની સર્વ આપત્તિઓને જે દૂર કરતો હતો, ત્રણે કાલ જિનપૂજામાં જે સાવધાન હતો અને જે પોતે એક પરમ શ્રાવક હતો, જે પ્રાયઃ સર્વ પર્વમાં પૌષધ કરતો હતો અને જેણે સર્વમાં શ્રેષ્ઠ ‘મજ્જજૈન’ (શરીરના રોમેરોમમાં જૈનત્વથી રંગાયેલ) એવો ઇલ્કાળ મેળવ્યો હતો. તેજ નગરમાં જિનધર્મનો પ્રભાવક, અત્યંત ઉત્કટ એવા મિથ્યાત્વરૂપ અંધકારનો નાશ કરવામાં ભાસ્કરસમાન, પોતાના ભુજબળથી ઉપાર્જન કરેલ એવા અનેક કોટિદ્રવ્યનો સન્માર્ગે વ્યય કરવાથી ઉજ્જવલ થયેલ અને સમ્યક્દૃષ્ટિ જીવોમાં વધારે પ્રસિદ્ધ થયેલ એવો શ્રીમાન્ અહર્-દ્વાસનામે શ્રેષ્ઠી રહેતો હતો. તેને મિત્રશ્રી, ચંદ્રશ્રી, વિષ્ણુશ્રી, નાગશ્રી, પદ્મલતા, સ્વર્ણલતા, વિદ્યુદ્ધલતા અને કુંદલતા, એ નામની જાણે દેહધારી અષ્ટસિદ્ધિયો હોય એવી આઠ સ્ત્રીઓ હતી, તેમાં પ્રથમની સાત સમ્યક્ત્વરૂપ સુશોભિત રંગમંડપમાં એક વાટિકાતુલ્ય હતી અને કુંદલતા મિથ્યાત્વમાં મોહિત હતી. અતિચા-

રરહિત ગૃહાચારને પાળતાં, ગુણોને ધારણ કરતાં અને તે કમનીય કાંતાઓની સાથે ભોગ ભોગવતાં અર્હુદ્દાસશેઠ લક્ષ્મીને સફળ કરવા લાગ્યો. કેટલાક પ્રાણીઓને પુણ્યથી લભ્ય આ મનુષ્યલવ અવકેશી (પુષ્પફળ રહિત) વૃક્ષતુલ્ય હોય છે, કેટલાકને વિષવૃક્ષસમાન છે અને કેટલાકને કટ્પવૃક્ષસમાન પણ થાય છે. કોઈક પુરૂષને લક્ષ્મી બાળવૃક્ષ તુલ્ય હોય છે, કોઈને જાતિવૃક્ષસમાન છે, કોઈને કદલીવૃક્ષ સમાન અને કોઈને આમ્રતરૂસદૃશ હોય છે કહું છે કે:—

“ કાચિદ્વાલકવન્મ્રહીતલગતા મૂલચ્છિદાકારણં,
દ્રવ્યોપાર્જનપુષ્પિતાઽપિ વિફલા કાચિત્તુ જાતિપ્રમા ।
કાચિત્ શ્રીઃ કદલીવ ભોગસુભગા સત્પુણ્યવીજોજ્જિતા,
સર્વાંગં સુભગા રસાલલતિકાવત્ કસ્ય સંપદ્યતે ” ॥ ૧ ॥

“ કોઈક લક્ષ્મી, બાલવૃક્ષની જેમ પૃથ્વીતલમાં જઈને સમૂળ નાશનું કારણ થાય છે, કોઈક જાતિરૂની માફક દ્રવ્યોપાર્જનથી તેને પ્રકુલ્લિત કરતાં પણ વિફલ નીવડે છે, કોઈક કદલીની જેમ માત્ર ભોગસુખથીજ સારી લાગે છે, પરંતુ સત્પુણ્યના બીજથી તે રહિત હોય છે અને કોઈક તો આમ્રલતાની જેમ સર્વાંગે સુંદર હોય છે, એવી લક્ષ્મી તો કોઈ લાગ્યશાળીને પ્રાપ્ત થાય છે. ”

હવે એવા અવસરમાં સર્વ દેવતાઓના મસ્તકપર જેમના ચરણ મુગટસમાન શોભે છે, ત્રિજગજ્જનના અલીષ્ટ પૂરવામાં જે કટ્પવૃક્ષસમાન છે અને મહર્ષિઓની શ્રેણીથી પરવરેલા એવા ચરમતીર્થકર સર્વજ્ઞ શ્રી વીરપરમાત્મા વૈભારપર્વતપર સમોસર્યા. તે વખતે આકાશમાં દેવદુંડુલિનો ગંભીર અને મધુર નાદ સાંભળીને તેમજ અન્યોન્ય વિરૂદ્ધ પ્રાણીઓનો પણ રનેહપૂર્વક થતો સંગમ જોઈને ઉદ્ધાનપાલક મનમાં આ પ્રમાણે વિચાર કરવા લાગ્યો:—
“ અહા ! આ કોઈ એવી અદ્ભુત રચના છે, કે જે મને અત્યારે હર્ષવિહ્વલ બનાવી મૂકે છે. ” આ પ્રમાણે વિચારમાં ને વિચારમાં આગળ આગળ ચાલ્યો જાય છે, એટલામાં વિ-

સ્મયયુક્ત મનથી, ત્રણ ભુવનની અદ્ભુત રાજ્યલીલાને સૂચવનારા ત્રણ છત્ર, ઉજ્જવલ અને ચંચલ એવા આમરોની શ્રેણી, વિવિધ વર્ણ-ની નાની નાની ધ્વજાઓ સહિત ઇંદ્રધ્વજ, મણી, સ્વર્ણ અને રજત-મય ત્રણ વપ્ર (કિટ્ટા), પાદપીઠ સહિત અને સ્ફટિકરત્નમય એવું સિંહાસન, સુરાસુરની વિચિત્ર એવી વિમાનશ્રેણીયુક્ત તથા સમગ્ર વિશ્વના તાપને તરત દૂર કરનાર એવો ચૈત્યવૃક્ષ, વિકસ્વર ચંદ્રના જેવા મુખવાળી દેવાંગનાઓ, સર્વજ્ઞતુના કૃપા અને પુષ્પોથી અભિ-રામ તથા જ્યાં અનેક વૃક્ષોની શ્રેણીઓ ભગવાનને નમસ્કાર કરતી દેખાય છે એવો બગીચો, બાણે નિર્વાણ સ્થાનપર જવાની નિશ્રેણી હોય એવી તથા વિશેષ રચનાથી યુક્ત એવી સોપાન રચના-આવા પ્રકારની સમૃદ્ધિસંપન્ન તથા ત્રણે લોકમાં અતિશ્રેષ્ઠ તથા પવિત્ર ચ-રિત્રયુક્ત, દેવોના પણ દેવ, ઇંદ્રોને વંદ્ય, જગત્ને પાવન કરતા એવા તથા સર્વતઃ અસાધારણ અને મહોદયવાળી લક્ષ્મીથી શોભાયમાન એવા શ્રી વર્ધમાનસ્વામીને તેણે જોયા. જોતાંજ તેના મનમાં આ પ્રમાણે વિચાર આવ્યો કે:—“ વિરોધી પ્રાણીઓનો સ્નેહપૂર્વક સ-માગમ જે મારા જોવામાં આવ્યો, તે આ મહાત્માનોજ પ્રભાવ છે. કહું છે કે:—

“ સારંગી સિંહશાવં સ્પૃશતિ સુતધિયા નંદિની વ્યાઘ્રપોતં,
માર્જારી હંસબાલં પ્રણયપરવશા કેકિકાંતા મુર્જંગમ્ ।
વૈરાળ્યાજન્મજાતાન્યપિ ગલિતમદા જંતવોઽન્યે ત્યજ્યન્તિ,
શ્રિત્વા સામ્યૈકરૂઢં પ્રશમિતકલુષં શ્રીજિનં ક્ષીણમોહમ્” ॥૧॥

“ જેમણે પાપને શાંત કર્યા છે, મોહને ક્ષીણ કર્યો છે અને એક સમતામાંજ જે લીન છે એવા શ્રી જિનેશ્વર ભગવંતનો આશ્રય લઈ-ને જન્મથી સ્વાભાવિક વૈરને પણ પ્રાણીઓ મદ રહિત થઈ આ પ્ર-માણે તણ દે છે. પોતાના બાલકની ધારણાથી હરણ સિંહના બચ્ચાનો સ્પર્શ કરે છે, ગાય પણ તેવીજ રીતે વાઘના બચ્ચાને ચાટવા બાય છે, પ્રેમવશ થયેલી બિલાડી હંસના બાલને અડકે છે અને પ્રે-

માળ મયૂરી ભુજંગને રમાડે છે. ” હવે આ હૃદયને આનંદ આપનાર શ્રીજિનેંદ્રના આગમન વિગેરેની હકીકત, રાજાને નિવેદન કરી હું કૃતકૃત્ય થાઉં. ” આ પ્રમાણે વિચાર કરી તે ચતુર વનપાલકે હાથમાં પુષ્પો અને ફળો લઈ રાજસભામાં જઈને જિનેશ્વરના આગમનની ખબર રાજાને નિવેદન કરી. કાનમાં અમૃતનું સિંચન કરનાર એવું તેનું વચન સાંભળીને રાજાએ પોતાના એક મુગટ શિવાય બીજા બધા અલંકારો શરીરપરથી ઉતારી તે વનપાલને બક્ષીસ કરી દીધા. પછી ચતુરંગિણી સેનાસહિત થઈને વિશાલ વસુધાને પણ સંકીર્ણ બનાવતો એવો તે રાજેંદ્ર આવા પ્રકારના આડંબરથી ભાવપૂર્વક પ્રભુને નમસ્કાર કરવાને ચાલ્યો. તે વખતે પોતાના સ્વામી પાસેથી પ્રસન્નતા જેમણે મેળવી છે, ખજીરથી જેમના શરીર સજ્જ છે અને હાથમાં જેમણે વિચિત્ર પ્રકારના શસ્ત્રો રાખેલ છે, એવા પદ્ધતિઓ આગળ આગળ ચાલવા લાગ્યા. તે પછી જેમણે શત્રુઓને ખંડિત કર્યા છે અને પાંચ વર્ષની પતાકાઓથી જે મંડિત છે, પર્વતના જેવા ઉંચા શરીરવાળા અને સારી કાંતિવાળા એવા હાથીઓ ચાલવા લાગ્યા. ત્યારબાદ વેગથી ઉદ્ધત બનેલા અને સ્વચ્છંદ હેષારવ (હણુહણુટ) ના પડઘાથી આકાશ અને પૃથ્વીને એકે શબ્દમય કરી મૂકતા એવા અશ્વો ચાલવા લાગ્યા. અનંતર જાણે જ્યલક્ષ્મીના એક મનોરથ હોય એવા અને પોતાના ચક્ર સમુદાયના ચીત્કારથી દિશાઓને જેમણે વાચાલ બનાવી દીધી છે એવા રથો ચાલવા લાગ્યા. પાલખીઓમાં સુખે બેઠેલી એવી ચિત્તણાદિક મહારાણીઓ પણ જાણે વીરના વંદનને માટે અતિ ઉત્સુક થઈ હોય એમ આગળ આગળ જવા લાગી. નાના પ્રકારના વાજીત્રોના અવાજથી તથા બંદીજનોના જયજ્યારવથી તે વખતે કાને પડેલું પણ કંઈ કોઈના સાંભળવામાં આવતું નહિ. તે અવસરે ચતુરશિરોમણિ અને આનંદથી ઉદ્ભવેલ રોમાંચયુક્ત એવો અર્ધદ્વાસ શેઠ પણ પોતાની સર્વસમૃદ્ધિના આડંબરથી પ્રભુને વંદન કરવાને આવ્યો. પછી શ્રેણિક રાજા ત્રણ પ્રદક્ષિણા ફરીને બહુ ભક્તિથી ભળ્યોના ભયને હરણ કરનારા એવા

શ્રી જિનેશ્વરની આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરવા લાગ્યો:—“ હે નાથ ! હે સદ્ધર્મભાંધવ ! હે ત્રિભુવનાધિપતે ! હે રાજાઓને પૂજ્ય ! આજે અત્યારે આપના ચરણકમળના વંદનથી મારો નરભવ સફલ થયો. હે દેવ ! નવા નવા અદ્ભુત ભાવથી જેઓ તમારા ચરણની સેવાના કરવાવાળા છે, તેઓજ આ પૃથ્વીપર ધન્ય છે. બીજા પ્રાણીઓ તો પરમ સુવર્ણસમાન દેહથી વસુધાને ભારભૂત જેવા છે, એમ હું માનું છું. ” આ પ્રમાણે જિનેશ્વરની સ્તુતિ કરીને ભાસ્કર સમાન દેહીપ્યમાન શ્રેણિકરાજા પોતાને યથોચિત સ્થાને બેઠો. ધર્મથી ભાવિત અને શ્રેષ્ઠીઓમાં વૃષભ સમાન એવા અર્હદાસ વિગેરે પણ આનંદદાયક જિનેશ્વરને નમીને યથાક્રમે બેઠા. પછી કર્ણમાં અમૃત સિંચનાર અને પાંત્રીશ ગુણોથી ઉદાર એવી વાણીથી વીર ભગવાન આ પ્રમાણે દેશના દેવા લાગ્યા:—“ આ અસાર સંસારમાં મરૂભૂમિમાં કલ્પવૃક્ષની જેમ ઘણા ભાગ્ય એકત્ર થાય, ત્યારે પ્રાણીઓ ધર્મ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. તેની ઉત્પત્તિને માટે વસુધાપીઠસમાન મનુષ્યજન્મ દુર્લભ ગણાય છે, તેમાં પણ વૃક્ષનું મૂળ કારણ જેમ બીજ, તેમ ડાહ્યા માણસોએ ધર્મરૂપ વૃક્ષનું મૂળ કારણ સમ્યકત્વ કહેલ છે, સુસાધુ એવા ગુરૂનો સમાગમ થવો એ બહુધા અનુકૂલ પવન સમાન છે. હૃદય નિર્મલ વિવેકની જાગૃતિ એ વિશાલ કયારા તુલ્ય છે, શુદ્ધ સમ્યકત્વ એ તેના વિસ્તારનું મુખ્ય કારણ છે, અર્થાત્ મૂળ છે, તત્વાતત્ત્વનો વિચાર એ તેનો મનોહર સ્કંધ (થડ) છે, દાન, શીલ, તપ અને ભાવ એ ચાર તેની મુખ્ય શાખાઓ છે અને સમતા, મૃદુતા વિગેરે પ્રશાખાઓ પ્રસિદ્ધ છે, વિવિધ કળાઓ સહિત સમસ્ત લક્ષ્મીની લીલાઓ તે એના પદ્મો છે, મનુષ્ય અને દેવતાઈ સુખની સંપત્તિઓ તે એના રમણીય પુષ્પો છે અને શુકલધ્યાનરૂપ ઋતુના ઉદ્ઘાસથી પરિપકવ થયેલ સિદ્ધિસુખરૂપ તેનું ફળ છે, જેનો આસ્વાદન કરતાં કદી કલેશનો લેશ પણ ન થાય. પૂર્વ પુણ્યના યોગથી આવા પ્રકારનો ધર્મ કલ્પવૃક્ષ પ્રાપ્ત થતાં પણ જળસિંચન વિના તે ક્ષણે ક્ષણે ક્ષીણ થઈ જાય છે. શ્રી જિનેન્દ્રની અર્ચના તેજ તેનું જળ-

સિંચન કહેલ છે. માટે દરેક પ્રાણીએ તે પૂજન વિધિમાં અતિશય આદર કરવો. જે માણસ સ્વલ્પ સમયમાં શિવરૂપ ફળની આહુના કરે છે, તેણે પ્રભુની ચત્તનપૂર્વક ત્રિકાલ પૂજા કરવી જોઈએ. જે નિર્દોષ એવા જિનેન્દ્ર ભગવંતની ત્રિકાલ પૂજા કરે છે, તે પ્રાણી ત્રીજા ભવમાં અથવા સાત આઠ ભવમાં સિદ્ધિ પામે છે. આ પૂજા વિવેક-પૂર્વક જો સ્વલ્પ કરી હોય, છતાં અવસરની મેઘવૃષ્ટિની જેમ લોકોને તે મહા ફળ આપે છે. કહ્યું છે કે:—

“ જિનપૂજનં જનાનાં, જનયત્યેકમપિ સંપદઃ સકલાઃ ।

જલમિવ જલદવિસુક્તં, કાલે શસ્યશ્રિયો નિશ્ચિલાઃ ॥૧॥

“ એકવાર કરેલ જિનપૂજન પણ માણસોને સમસ્ત પ્રકારની સંપત્તિઓ આપે છે. કારણ કે વખતપર વરસાદનું પાણી સમગ્ર ધાન્ય સમૃદ્ધિને નીપજાવે છે. ” એ પૂજાજ કૂર કર્મરૂપ વૃક્ષોના ઝાગીયાને મૂળથી ઉગેડી નાખવા સમર્થ છે, જગતના તમામ ઐશ્વર્યનું તે મૂળ કારણ છે અને સંસારસમુદ્રમાં તે સેતુસમાન છે. વધારે શું કહીએ ? અરિહંતની પૂજા વિબુધ પુરૂષોએ આઠ પ્રકારની કહી છે અને તે તે ફળની સાક્ષાત્ પ્રાપ્તિને માટે તે માહાત્મ્યયુક્ત છે. કહ્યું છે કે:—

“ પુષ્પાત્પૂજ્યપદં જલાદ્વિમલતા સદ્ધૂપધૂનાદ્ દ્વિષ—

દ્વંદ્વંસવિધિસ્તમોપહનનં દીપાદ્ ઘૃતાત્ સ્નિગ્ધતા ।

ક્ષેપં ચાક્ષતપાત્રતઃ સુરાભિર્વા વાસાત્ફલાદ્વૃપતા,

નૃણાં પૂજનમષ્ટથા જિનપતેરૌચિત્યલભ્યં ફલમ્ ” ॥ ૧ ॥

“ પ્રાણી, પુષ્પથી જિનપતિની પૂજા કરતાં પૂજ્યપદવી પ્રાપ્ત કરે છે, જળથી વિમળતા, સદ્ધૂપના ધૂમથી આંતર શત્રુઓના ધ્વંસને, દીપથી આંતર તમનો નાશ, ઘૃતથી સ્નિગ્ધતા, અક્ષતપાત્રથી કુશલતા, વાસકેપથી સુરભિતા, અને ફળથી રૂપતા—આ પ્રમાણે અષ્ટપ્રકારની પૂજાથી પૂજક તે તે વસ્તુને ઉચિત ફળ મેળવી શકે છે. સંક્ષેપથી દ્રવ્ય અને ભાવ—એવા બે પ્રકારે પૂજા થઈ શકે છે. દ્રવ્યથી

તેના અનેક લેદો છે અને ભાવથી તો અનંતા લેદો છે. દ્રવ્યપૂ-
જથી ઉત્કૃષ્ટ અચ્યુત દેવલોક સુધીનું ફળ પ્રાપ્ત થાય છે અને ભાવ-
પૂજનું ઉત્કૃષ્ટ ફળ તો અંતર્મુહૂર્તમાં મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય છે.
કહું છે કે:—

“ ઉક્તોસં દવ્યથયં, આરાહ્યં જાઙ અચ્યુયં જાવ ।

ભાવત્યણ પાવઙ, અંતર્મુહૂર્તેણ નિવ્વાણં ” ॥ ૧ ॥

“ દ્રવ્યપૂજા કરતાં પ્રાણી ઉત્કૃષ્ટ ખારમા દેવલોક સુધીની
સંપત્તિ પામે અને ભાવપૂજથી અંતર્મુહૂર્તમાં નિવાણ પામે છે. ”

આ પ્રમાણે પ્રભુની દેશના સાંભળીને અને મનમાં ભાવ લાવીને
અનેક લવ્ય પ્રાણીઓએ દેવપૂજનું વ્રત અંગીકાર કર્યું. તે વખતે
સુધાસમાન જગદ્ગુરૂની વાણીને પ્રમાણ કરીને કાર્યકુશળ, વિકસ્વર
થયેલા રોમાંચયુક્ત, આસ્તિકશિરોમણિ અને ચતુરાચેસર એવો
અર્હદાસશેઠ અંજલિ જોડી પ્રણામ કરીને પ્રભુને આ પ્રમાણે વિજ્ઞપ્તિ
કરવા લાગ્યો:—“ હે ત્રણ લોકના નાથ ! વિશુદ્ધ ભક્તિપૂર્વક મારે
ત્રણે કાલ જિનેંદ્રની પૂજા કરવી, તેમાં પણ ચતુર્દશી પ્રમુખ મુખ્ય
પર્વના દિવસોમાં તો નગરમાં સમગ્ર જિનપ્રતિમાઓની અર્ચના
કરવી, તથા ચાતુર્માસિક અને વાર્ષિક વિગેરે પ્રસિદ્ધ પર્વોમાં પણ
પોતાના કુટુંબસહિત મહોત્સવોપૂર્વક શુદ્ધ બુદ્ધિથી સ્નાત્રાભિષેક
કરવો, તેમજ પોતાના ઘરચૈત્યમાં વિધિપૂર્વક અર્ચના કરીને સમગ્ર
જિનાલયો જુહારવા અને ગૃહચૈત્યે રાત્રે સંગીત કરવું. હે નાથ !
આપના પ્રસાદથી એ રીતે મારો નિશ્ચય નિરંતર નિશ્ચલ રહો. ”
તે વખતે વીરપરમાત્માએ પ્રશંસાપૂર્વક કહું કે:—‘ હે શ્રાદ્ધ !
વ્રતમાં સ્થિર ચિત્તવાળો થજે. ’

ત્યારપછી વિધિપૂર્વક જિનેશ્વર પ્રભુને નમસ્કાર કરીને અં-
જલિ જોડી શ્રેણિકરાજાએ આ પ્રમાણે વિજ્ઞપ્તિ કરી:—“ હે પ્રભો !
ધર્મનું સર્વસ્વ અને સર્વોત્કૃષ્ટ સુખને આપનાર સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ
મને કાંઈક વિસ્તારથી કહો. ” આ પ્રમાણે ભૂપતિની વિજ્ઞપ્તિથી ઈંદ્રો

વિગેરેની ધાર પર્ષદા સમક્ષ દેવાનંદાના નંદન વીરભગવાન્ આ પ્ર-
માણે કહેવા લાગ્યા:—સર્વ જિનભગવંતોએ ધર્મનું આદિ સાધન
સમ્યક્ત્વ કહ્યું છે અને તે અનેક પ્રકારનું છે. કહ્યું છે કે:—

“एगविह दुविह तिविहं, चउहा पंचविह दसविहं सम्मं ।

एगविहं तत्तूरुई, निस्सग्गुवएसओ भवे दुविहं ” ॥ १ ॥

खइयं खओवसमियं, उवसमियं इय तिहा नेयं ।

खइयाइसासणजुअं, चउहा वेअगजुअं च पंचविहं ” ॥ २ ॥

“ એક પ્રકાર, બે પ્રકાર, ત્રણ પ્રકાર, ચાર પ્રકાર, પાંચ પ્રકાર,
અને દશ પ્રકાર—એવા સમ્યક્ત્વના અનેક લેદો કહેલા છે. તેમાં ત-
ત્ત્વપર રૂચિ તે એકવિધ સમ્યક્ત્વ, સ્વાભાવિક થા ઉપદેશથી પ્રગટે
તે દ્વિવિધ, ક્ષાયિક, ક્ષાયોપશમિક અને ઔપશમિક—એ ત્રિવિધ, ક્ષા-
યિક, ક્ષાયોપશમિક, ઔપશમિક અને સાસાદન—એ ચતુર્વિધ, અને
તે સાથે વેદક, મેળવવાથી તે પંચવિધ થાય છે. આભિગ્રહિક લે-
દોથી મિથ્યાત્વ પાંચ પ્રકારે કહેલ છે. તેમજ અધર્મમાં ધર્મસંજ્ઞા
વિગેરે લેદોથી મિથ્યાત્વ દશ પ્રકારનું છે. સંસારના મૂલ બીજરૂપ
એ મિથ્યાત્વના, સમ્યક્ત્વની શુદ્ધિ ઇચ્છનારા સુજ્ઞ પુરૂષે કરવું, કરા-
વવું અને અનુમોદવું—એ ત્રણ પ્રકારને મન, વચન અને કાયાથી
તજ દેવા જોઈએ. કહ્યું છે કે:—

“ता मिच्छत्तं भववुद्धिकारणं सव्वहा विवज्जिज्जा ।

तं पुण समएभिहियं, णेगहा दुक्कतरुबीअं ” ॥ ૧ ॥

“મિથ્યાત્વ ભવવૃદ્ધિનું કારણ હોવાથી તેનો સર્વથા ત્યાગ કરવો
જોઈએ. શાસ્ત્રમાં એમ કહ્યું છે કે, તે મિથ્યાત્વ—અનેક પ્રકારના દુઃખ-
રૂપ વૃક્ષનું બીજ છે.” તેમજ—“હે ભગવન્! કેટલા પ્રકારના મિથ્યાત્વ
કહ્યા છે ? ” “ હે ગૌતમ ! દશ પ્રકારના, તે આ પ્રમાણે—અધર્મ-
માં ધર્મસંજ્ઞા, ધર્મમાં અધર્મસંજ્ઞા, ઉન્માર્ગમાં સન્માર્ગસંજ્ઞા, મા-
ર્ગમાં ઉન્માર્ગસંજ્ઞા, અજીવમાં જીવસંજ્ઞા, જીવમાં અજીવસંજ્ઞા, અ-

સાધુમાં સાધુસંજ્ઞા, સાધુમાં અસાધુસંજ્ઞા, ઉત્સૂત્રમાં સૂત્રસંજ્ઞા અને સૂત્રમાં ઉત્સૂત્રસંજ્ઞા. તેજ પાંચ પ્રકારે મિથ્યાત્વ આ પ્રમાણે છે:—

“આભિગ્ગહિયં અણભિગ્ગહિયં, તહ અભિનિવેસિઅં ચેવ ।

સંસદ્દયમણાભોગં, મિચ્છત્તં પંચહા મણિઅં ” ॥ ૧ ॥

“ આભિગ્રહિક, અનભિગ્રહિક, અભિનિવેશિક, સાંશયિક અને અનાલોગ—એ પાંચ પ્રકારે મિથ્યાત્વ કહેલ છે. ” દેવપૂજા, તપ, દાન અને શીલ વિગેરે જે સમ્યક્ત્વ સાથે આચરેલા હોય, તેજ તે માણુ-સોને યથાર્થરીતે ફળદાયક થાય છે. કહું છે કે:—

“ દાનાનિ શીલાનિ તપાંસિ પૂજા, સત્તીર્થયાત્રા પ્રવરા દયા ચ ।

સુશ્રાવકત્વં વ્રતધારણં ચ, સમ્યક્ત્વમૂલ્લાનિ મહાફલાનિ ” ॥ ૧ ॥

“ દાન, શીલ, તપ, સત્તીર્થયાત્રા, શ્રેષ્ઠદયા, સુશ્રાવકપણું અને વ્રતધારણુ વિગેરે જે સમ્યક્ત્વ મૂળપૂર્વક હોય, તે મહાફળ આપવા-વાળા થાય છે. ” શંકારહિત આઠ આચારથી જેનું અંતઃકરણુ પવિત્ર થયેલું છે, તેજ સજ્જનોમાં સમ્યક્દષ્ટિ તરીકે પ્રસિદ્ધ થાય છે. જેમ જેમ જિનેશ્વર અને સદ્ગુરૂની ભાવપૂર્વક ભક્તિ થાય છે, તેમ તેમ સમ્યક્ત્વની નિર્મલતા વધતી જાય છે. પાંચ અતિચારને વર્જવાથી જેનું સમ્યક્ત્વ શુદ્ધ થયેલું છે, તે ભવોભવ અધિક અધિક સુખને પામે છે, અને તે જિનેન્દ્રપદ, ચક્રવર્ત્તિપદ, ઇન્દ્રપદ, મોહુ રાજ્યપદ અને છેવટે શિવપદ પણ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. ”

આ પ્રમાણે તત્ત્વનો પ્રકાશ કરવામાં દ્વીપિકાસમાન એવી જિનેશ્વરની દેશના સાંભળીને મિથ્યાત્વ અંધકારનો ધ્વંસ થવાથી જેનું હૃદય વિશુદ્ધ થયું છે એવા શ્રેણિક રાજ્યે ક્ષપકશ્રેણીપર આરૂઠ થઈને સાત પ્રકૃતિનો ક્ષય કરી ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વને દૃઢ કર્યું. તે વખતે અહંદાસ શેઠ પણ દ્વીપક સમ્યક્ત્વને નિર્મળ કરી જગ-દ્ગુરૂને નમસ્કાર કરીને આ પ્રમાણે વિજ્ઞપ્તિ કરવા લાગ્યો:—“ હે નાથ ! ઐપશમિક વિગેરે સમ્યક્ત્વોનું ભિન્ન ભિન્ન સ્વરૂપ કૃપા

કરીને મને સમજાવો. ” આ પ્રમાણે તેની વિશ્વમિત્રી ભગવંત પુનઃ તેની આગળ આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા:—“ જ્યાં પ્રદેશથી પણ મિથ્યાત્વના દળિયા વેદવામાં નથી આવતા તે ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ કહેવાય છે, અને તે પ્રસન્ન (કચરો નીચે ઘેસી ગયેલ નિર્મળ) જળસમાન હોય છે. હે શ્રેષ્ઠિન્ ! જ્યાં મિથ્યાત્વના દળિયા પ્રદેશથી વેદવામાં આવે છે, તે ક્ષાયોપશમિક સમ્યક્ત્વ કહેલ છે, તે કંઈક કલુષિત નીર સમાન હોય છે. મિથ્યાત્વના ત્રણે પુંજનો ક્ષય થતાં ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ પ્રગટ થાય છે, તે સર્વથા શુદ્ધ પાણીના પૂર સમાન હોય છે. સમ્યક્ત્વથી પતિત થતા અને મિથ્યાત્વને નહિ પ્રાપ્ત થયેલ એવા પ્રાણીને સાસાદન સમ્યક્ત્વ હોય છે, તે વમન થતા અન્નના અનુભવસમાન છે. જ્યાં સમ્યક્ત્વનો અભુરસ ઉત્કર્ષથી વેદવામાં આવે, અર્થાત્ ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ જે સમયે થવાનું છે તેના પૂર્વ સમયમાં જે સંપૂર્ણ સમ્યક્ત્વમોહનીનાં દલ વેદવામાં આવે તે વેદક સમ્યક્ત્વ કહેલ છે. બીજા જીવોનું સમ્યક્ત્વ જેનાથી સતેજ થાય, તે દીપક સમ્યક્ત્વ કહેવાય છે. સાસાદન અને ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ જીવોને આખા સંસારમાં માત્ર પાંચ વારજ પ્રાપ્ત થાય છે, ક્ષાયોપશમિક અસંખ્યાત વાર પ્રાપ્ત થાય છે અને ક્ષાયિક તથા વેદક આખા સંસારમાં એકજ વાર પ્રાપ્ત થાય છે. છેવટના જે સમ્યક્ત્વ એટલે ક્ષાયિક અને વેદક શિવાય બીજાં સમ્યક્ત્વો પ્રતિપાતી અને આત્યાં પણ જાય છે. ક્ષાયોપશમિક અને ઔપશમિક સમ્યક્ત્વમાં એટલોજ તફાવત છે કે—ઔપશમિક સમ્યક્ત્વી પ્રદેશથી મિથ્યાત્વને ન વેદે અને ક્ષાયોપશમિકવાળો પ્રદેશથી મિથ્યાત્વ વેદે. ક્ષાયોપશમિક કલુષિત જળસમાન, ઔપશમિક પ્રસન્ન જળસમાન અને ક્ષાયિક નિર્મલ જળ સદૃશ હોય છે. ઉત્કૃષ્ટ અને જઘન્યથી મિશ્રસમ્યક્ત્વ તેમજ બીજાં સર્વે અંતર્મુદૂર્ત સુધી રહે છે, ઔપશમિક પાંચ વાર અને ક્ષાયોપશમિક અસંખ્યાત વાર પ્રાપ્ત થાય છે. ”

આ પ્રમાણે સાંભળીને અર્હદાસશેઠે પ્રભુ આગળ એવો અભિપ્રાય લીધો કે:—“ જિન અને જિનમતમાં રહેલા શિવાય અન્યને હું

નમવાનો નથી. ” પછી શાસનનો ઉદ્યોત કરવામાં સાવધાન એવા શ્રેણિકરાળ વિગેરે સર્વે પ્રભુને નમસ્કાર કરીને આનંદસહિત પોતપોતાને સ્થાને ગયા. સર્વ આંતરિક શત્રુઓને ત્રાસ આપનાર અને સૂર્યની જેમ ઉદ્યોત કરવાવાળા એવા શ્રી ચરમ તીર્થંકર પણ વસુધાને પાવન કરતા શુભ પ્રદેશવાળા ખીળ દેશમાં વિહાર કરી ગયા. ત્યારથી અવનીપતિ કરતાં પણ જેની સંપદા અધિક છે એવો અર્હદાસશેઠ પણ ઘેર આવીને ભક્તિપૂર્વક ત્રિકાલ જિનપૂજન કરતો, ખંને વખત પડાવશ્યક કરતો, તત્વાતત્વનો હૃદયમાં વિચાર કરતો અને સત્પાત્રે દાન દેતો એવો તે મોટા મોટા ઉત્સવોથી આર્હત શાસનની ઉન્નતિ કરવા લાગ્યો.

॥ इति श्री सम्यक्त्वकौमुद्यां तपागच्छनायकश्रीसोमसुंदर-
सूरिश्रीमुनिसुंदरसूरिश्रीचंद्रसूरिशिष्यपंडितजिनहर्षगणिकृतायां प्रथ-
मः प्रस्तावः ॥

દ્વિતીયમસ્તાવઃ.

હે તે મગધદેશમાં રાજાની આજ્ઞાથી સમસ્ત લોકોને આ-
નંદ આપનાર અને જગપ્રસિદ્ધ એવો કૌમુદીમહોત્સવ
થતો હતો. સિંહસ્થ વર્ષની જેમ તે બાર વર્ષને અંતે
થાય, કારણ કે લોકોમાં જે એક પ્રકારનો દેશરિવાજ
પડી ગયો હોય છે, તેનું અતિક્રમણ કરવું દુષ્કર છે.

ઈંદ્રને સંતોષ આપનાર એવો તે મહોત્સવ પણ કાર્તિક માસમાં
પ્રાણીઓની શાંતિને માટે આતુર્માસિકના દિવસે કરવામાં આવતો
હતો. તે મહોત્સવમાં સમસ્ત સ્ત્રીઓ કસુંબી રંગના બે વસ્ત્રો ધારણ
કરે છે, અનેક લોગની સામગ્રીવિશેષથી શોભા અને પોતાના સૌ-
ભાગ્યનો ઉત્કર્ષ કરે છે, ઉદાર એવા શૃંગારરસમાં ચાલાક અને
પોતાના સ્વામીને અતિવહ્નિ એવી તેઓ વનમાં જઈને કુળદેવતા-
ઓની પૂજા કરે છે, પોતાની સખીઓ સાથે ગીત ગાય છે, વિચિત્ર
પ્રકારની કીડા કરે છે, હર્ષપૂર્વક સુંદર નૃત્ય કરે છે અને મોટા કૌતુ-
કથી તેઓ પરસ્પર અપરિમિત દાન આપે છે. જો આ મહોત્સવ
દેશમાં ન થાય, તો લોકમાં તરત મોટો ઉપદ્રવ પેદા થાય છે. કારણ
કે પૂજ્યોની પૂજાનો અતિક્રમ એ પ્રાણીઓના મંગલનો નાશ કરે છે.

હવે વખત આવતાં એક દિવસે રાજાએ સર્વત્ર નગરની અંદર
કૌમુદીમહોત્સવને માટે આ પ્રમાણે પટહની ઉદ્ઘોષણ કરાવી:—
“ હે નાગરિક જનો ! તમે પ્રમોદ અને ઉત્સાહ લાવીને મહોત્સવ-
પૂર્વક કૌમુદીપર્વ કરો. આ વખતે નગરની તમામ મહિલાઓ શરી-
રને શોભાવીને અને દેવાંગનાઓ પણ શરમાઈ જાય એવા સુશોભિત

નેપથ્ય ધારણ કરીને સત્વર ઉદ્યાનમાં બેઠા, અને ત્યાં હૃદયને આનંદ આપનાર એવા તાબા નૈવેદ્યની ભેટપૂર્વક દેવીચરણની અર્ચા કરીને આનંદદાયક એવી વિચિત્ર ગીત નૃત્યાદિક યથેચ્છ ક્રીડા કરતાં દિવસ અને રાતભર ત્યાંજ રહ્યા, અને માણસો બધા નગરની અંદર વિવિધ પ્રકારની ક્રીડા કરે. આ કાયદાનો જે ભંગ કરશે, તે રાબતો ગુન્હેગાર થશે. ” કહ્યું છે કે:—

“ આજ્ઞામંગો નરેન્દ્રાણાં, ગુરુણાં માનસંદના ।

વૃત્તિચ્છેદો દ્વિજાતીના-મશસ્રવથ ઉચ્યતે ” ॥ ૧ ॥

“રાબતોની આજ્ઞાનો ભંગ કરવો, વડીલોનું અપમાન કરવું અને બ્રાહ્મણોની આજીવિકા તોડવી, એ શસ્ત્ર વિનાનો વધ કહેવાય છે.” આ પ્રકારની ઉદ્ઘોષણા સાંભળીને લલનાઓ અલંકારો ધારણ કરીને ઉપવનમાં જવાને માટે આ પ્રમાણે બીજી સામગ્રી સજવા લાગી:— “હે બાલે! જમીનપરથી ઉઠાવીને દૂર્વાકુરને ઝટ થાળમાં રાખ. હે ચંદને! દેવતાઓને આનંદ આપનાર એવું ચંદન તું તૈયાર કર. હે કલ્યાણિ! કુટુંબના કલ્યાણને માટે, જેનાથી દેવાંગનાઓ પણ ખુશ થાય એવા મધુ અને દહિને તું તૈયાર કર. હે વયસ્યે! તું પ્રશસ્ત પુષ્પો લાવ. હે વિદગ્ધે! તું ચંદ્રમા સમાન સુશોભિત એક મુગટ બનાવ. હે વિદુરે! બાલસૂર્યના જેવું અરૂણ સિંહરતું પૂર પાસે લઈ આવ, કે જેથી હું સ્ત્રીઓને પ્રિય એવું સીમંતનું મંડન કરું. હે સખિ! બીજા કામ પડતાં મૂકીને કસ્તૂરી વાટ, કે જેથી ગાલપર હું પત્રવલ્લિ-કાની રચના કરું. હે કુંતલે! કુંતલાલંકાર સરસ રીતે તું તૈયાર કર, કે જેથી હું તરત તેમાં સારાં સારાં પુષ્પોને ગોઠવીને વધારે સુશોભિત બનાવું. હે ભદ્રે! મનોહર જળથી કુંકુમને તરત પલાળ, કે જેથી હું આનંદિત થઈને પોતાના અંગને રંગમય બનાવી દઉં. હે તન્વંગિ! મને સારાં સારાં વસ્ત્રો સત્વર આપ. હે શતપત્રાક્ષિ! પવિત્ર એવી પાદુકા મારા પગમાં પહેરાવ. હે બભ્રે! સાંડ પાણી મેળવીને કાજળ તરત તૈયાર કર. હે બાલે! તું આંખે આંજવાને માટે એક સળી તૈયાર

રાખ. હે ચતુરે! અદ્ભુત એવો કસ્તૂરીનો વિસ્તાર તૈયાર મૂક. હે સાનંદે! કેમ જરી ખસતી નથી? હે મુગ્ધે! અત્યારે વૃથા આલસ્ય કરે છે. હે કર્પૂરિ! ઘણા કપૂરના પૂરથી પૂરિત એવું પાત્ર લાવ અને હે લીલાવતિ! તું રસિક તાંબૂલને લીલાપૂર્વક લાવ.”

આ પ્રમાણે અન્યોન્ય આલાપથી ઉતાવળ કરતા અને સર્વ સામગ્રી તૈયાર કરીને ઉદ્યાનમાં જતા એવા સ્ત્રીસમુદાયને જોઈને અચલ ધર્મબુદ્ધિવાળો એવો અર્હદાસ શ્રાવક વિચાર કરવા લાગ્યો:—“ અહા ! પરિવારસહિત જિનપૂજા મારે કેમ થશે? આજે સર્વ સત્કર્મનું કારણભૂત એવું આતુર્માસિક પર્વ છે, જે પર્વમાં દેવતાઓ પણ સ્નાત્ર મહોત્સવ કરે છે. આજે વિવેકી પુરૂષ અતિ ઉત્સાહપૂર્વક જિનાર્ચના કરવી જોઈએ. અને મેં પણ જિનેશ્વર સમક્ષ એ પ્રમાણે નિશ્ચય (નિયમ) કર્યો છે. રાજાની આજ્ઞાથી મારી સ્ત્રીઓ પોતાના પરિવારસહિત કૌમુદી મહોત્સવની ઇચ્છાથી વનમાં જાય છે. ચાંદનીરહિત ચંદ્રમા અને વીજળીરહિત જેમ પયોધર ન શોભે, તેમ ગૃહસ્થો પણ સ્ત્રી વિના શોભતા નથી. ” આ પ્રમાણે મનમાં વિચાર કરીને તાત્કાલિક બુદ્ધિવાળા એવા તે શેઠે વિવિધ મણિઓથી સમુજ્જવલ અને વિશાલ એવો સોનાનો થાળ હાથમાં લઈને સુભટોથી સંકીર્ણ એવા રાજમંદિરે જઈને રાજાની આગળ લેટણ મૂકીને જેટલામાં પ્રણામ કર્યા, તેટલામાં રાજા આનંદિત થઈ બોલ્યો:—“ હે શેઠ ! તમારું અહીં શા પ્રયોજનથી આવવું થયું, તે નિવેદન કરો. ” પછી જેણે પોતાના શરીરને નમાવેલ છે અને પોતાના મુખકમળને જેણે પ્રસન્ન રાખેલ છે એવા શ્રેષ્ઠીએ પોતાના બંને હાથ મસ્તક સુધી ઉંચા રાખી નમસ્કાર કરીને આ પ્રમાણે નિવેદન કર્યું:—“ હે નૃદેવ ! આજે સર્વ પાપનો ઘાત કરનાર ચતુર્માસી પર્વ છે, જેમાં દેવતાઓ પણ નંદીશ્વરદ્વીપે જઈને યાત્રા કરે છે. મેં પણ પ્રથમ શ્રી વીરપાસે પર્વને દિવસે વિધિપૂર્વક નગરના સર્વ ચૈત્યનું પૂજન કરવાનું વ્રત લીધું છે, અને વિશ્વના બંધુસમાન એવા સાધુઓને પોતાના સમગ્ર કુટુંબની સાથે આ દિવસે વંદન કર-

વાનો અભિગ્રહ લીધો છે. રાત્રે એક એક ચૈત્યમાં જગદ્ગુરૂની પૂજા કરીને ગીત, નૃત્યાદિ કરવું. હે રાજન્ ! મારા આગમનનું આ મુખ્ય પ્રયોજન છે. અત્યારે કૌમુદીમહોત્સવ માટે આપનો પ્રજ્ઞમાં આદેશ ફરેલો છે, તો નૃપાલક ! એવી રીતે કામ પાર ઉતરે કે આપની આજ્ઞાનું અપમાન ન થાય અને મારા વ્રતનો લેશ પણ ભંગ ન થાય. હે શ્રાવકગણભૂષણ ! આપ એવી રીતે આદેશ કરો કે જેથી મારી મનોભાવના ફલિત થાય. ” આ પ્રમાણે સાંભળીને સર્વ લોકના મનોરથ પૂરવામાં કટ્પવૃક્ષ સમાન, પ્રબલપ્રભોદના પૂરથી જેના રોમાંચ વિકસિત થયા છે અને રાજાઓની શ્રેણીમાં ઈદ્રસમાન એવો શ્રેણિક-રાજા મનમાં આ પ્રમાણે વિચાર કરવા લાગ્યો:—“ અહો ! મહામોહને કરનાર અને વિશ્વને વિસ્મય પમાડનાર આ મહોત્સવના મોહને મનમાંથી દૂર કરીને આ મહાત્મા સર્વજ્ઞના ધર્મમાં આ પ્રમાણે પોતાની વિશુદ્ધ બુદ્ધિને ધારણ કરે છે. ખરેખર ! જિનેન્દ્ર પૂજામાં ભાવિત મનવાળા અને સુંદર આચારવાળા એવા આ પુણ્યાત્માએ મારા આદેશને, નગરને અને આ સકલ ગૃહને પવિત્ર કર્યા છે. આવા પ્રકારના ઘણા પુરૂષો જે મારા નગરમાં હોય, તો આ માફ સમગ્ર રાજ્ય સફલ થાય. ” આ પ્રમાણે પોતાના મનમાં ભાવના ભાવીને પછી નરાધીશ પ્રગટ રીતે શેઠને કહેવા લાગ્યો:—“ હે શેઠ ! તું ધન્ય છે, તું કૃતકૃત્ય છે અને તારો જન્મ ^૧લાઘ્ય છે. કારણ કે જગતને એક પ્રમાદનું સ્થાન એવો આ મહોત્સવ ચાલુ છતાં તું ધર્મકર્મમાંજ આદરભાવ ધરાવે છે. પ્રમાદથી પરાધીન થયેલો પ્રાણી આવા સાંસારિક મહોત્સવમાં પ્રાયઃ વિશેષતાથી ધર્મવિમુખ થાય છે. ત્યાંસુધી વ્રત રહે છે, ત્યાંસુધી ક્રિયા અને નિયમનું ધૈર્ય પણ ત્યાંસુધીજ છે, કે જ્યાંસુધી પ્રાણીઓને સાંસારિક કાર્યનો પ્રસંગ આવતો નથી. મારા આ સમગ્ર સામ્રાજ્યમાં તારે લીધેજ વિશેષતા છે. માટે સર્વ પ્રકારની સામગ્રીથી નિઃશંક થઈને પૂજનવ્રતને આચર. તારી સ્ત્રીઓ પણ હે મહાભાગ ! તારી સાથે ઘેર રહીને જિનપૂજના મહોત્સવને અધિક-તાથી દીપાવે. તારી અનુમોદના કરવાથી મને પણ તેવા પવિત્ર

પુણ્યનો લાલ મળે. કારણ કે કર્તા અને સહાયક એ બંનેને શાસ્ત્રમાં સરખું ક્ષણ કહેલ છે. ” આ પ્રમાણે કહીને રાજાએ તે મણિસ્થાલ તેને પાછો સોંપ્યો. કારણ કે મહાપુરુષો ધર્મકાર્યમાં કોઈને વિદ્મભૂત થતા નથી. પછી રાજાએ પોતાની અતિશય પ્રસન્નતા દેખાડીને શેઠને સન્માનપૂર્વક તરત વિસર્જન કર્યો.

પછી ઘેર આવીને વનમાં જવાને ઇચ્છતી એવી પોતાની સ્ત્રી-ઓને ભગવંતની અર્ચા કરવાની ઇચ્છાથી અટકાવીને પોતાના પરિવાર સાથે સ્નાનાદિક ક્રિયા કરીને શ્રેષ્ઠીએ સર્વને આશ્રય ઉપજાવે તેવો સ્નાત્રમહોત્સવ કર્યો. કપૂર, અગરૂ વિગેરે ધૂપની ધૂમલહરીથી જેનો મધ્યભાગ વ્યાપ્ત છે એવા જિનગૃહમાં તે શ્રાવકવર્ય અર્હદાસ શેઠ જે વખતે સ્નાત્રોત્સવ કરતો હતો, તે વખતે કેટલાક શ્રાવકો શ્રદ્ધાપૂર્વક દુરિતને નાશ કરનાર એવું નાટ્ય કરવા લાગ્યા, કેટલાક અતિ આદરભાવથી સુધા સમાન એક મધુર એવી ગીતકળા કરવા લાગ્યા, તે વખતે કેટલાક ભગવંતની પાસે અનેક પ્રકારના વાજા વગાડવા લાગ્યા, કેટલાક ભાવિક જિનપ્રતિમાની અષ્ટપ્રકારી પૂજા કરવા લાગ્યા, કેટલાક વિચક્ષણ શ્રાવકો પ્રતિમાને ચંદનના દ્રવનો લેપ કરવા લાગ્યા અને કેટલાક અખંડાક્ષતથી સાક્ષાત્ અષ્ટમંગલ રચવા લાગ્યા. પછી સર્વ ચૈત્યોની પરિપાટીપૂર્વક સમગ્ર જિનવરોની વિધિપૂર્વક પૂજા કરતાં શ્રેષ્ઠીએ તે દિવસ સફળ કર્યો. પછી રાત્રિએ પોતાના ગૃહચૈત્યમાં ઇંદ્રની જેમ ભક્તિભાજન થઈ વિધિપૂર્વક પૂજા રચીને ચતુરશિરોમણિ એવો તે શેઠ પોતાના આત્માને નિર્મળ કરવા સંગીતપૂજા કરવા પુનઃ આનંદથી વાદ્ય વગાડવા લાગ્યો. તે વખતે પ્રગટ ભાવવાળી એવી શેઠની આઠે પતિવ્રતા સ્ત્રીઓ આદરપૂર્વક દિવ્યગીત, નૃત્યાદિક કરવા લાગી.

હવે તે વખતે નગરની બધી લલનાઓ ઉદ્યાનમાં પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે વિનોદપૂર્વક ઉત્સવની કીડા કરી રહી છે. એવા અવસરમાં રાજાએ જાગ્રત થઈ છડીદાર મારફતે મંત્રીને યોલાવીને કીડા-વશ થઈને તેણે આ પ્રમાણે કહ્યું:—“ હે મંત્રીશ્વર ! જે લીલા વનમાં

અત્યારે લલનાઓ લીલાપૂર્વક વિલાસ કરી રહી છે, ત્યાં વિનોદને માટે આપણે જઈએ. પોતાની મરજી મુજબ આનંદથી લીલા કરતી લલનાઓ અત્યારે એક ક્ષણવારમાંજ યોગીના મનરૂપ મૃગને પણ આકર્ષી લે તેમ છે. કહ્યું છે કે:—

“સુભાષિતેન ગીતેન, યુવતીનાં ચ લીલયા ।

મનો ન મિચ્ચતે યસ્ય, સ યોગી હથવા પશુ:” ॥ ૧ ॥

“સુભાષિત સંગીત અને યુવતીઓની લીલાથી જેનું મન ન ભેદાય, તે યોગી છે અથવા તો પશુ છે.” નિર્ભય અને નીતિનિપુણ એવા અભયકુમાર મંત્રીશ્વરે રાજાનું કથન સાંભળીને આ પ્રમાણે નિવેદન કર્યું:—“હે પ્રભો ! અત્યારે વનમાં સ્ત્રીઓ ક્રીડા કરે છે, માટે ત્યાં જવાથી લગભગ સમગ્ર પ્રજાની સાથે દુર્ધર વિરોધ થશે. જેમ બળવાન દાવાનળ વનનો નાશ કરે છે, તેમ ઘણાઓની સાથે વિરોધ કરતાં રાજ્યભ્રષ્ટતા થવા સંભવ છે. કહ્યું છે કે:—

“બહુભિર્ન વિરોધવ્યં, દુર્જયો હિ મહાજન: ।

સ્ફુરંતમપિ નાગેંદ્રં, મક્ષયંતિ પિપીલિકા:” ॥ ૧ ॥

“ઘણા માણસોની સાથે વિરોધ ન કરવો. કારણ કે મહાજન દુર્જય હોય છે. ઘણી ક્રીડાઓ સાથે મળી જાગતા સર્પનું પણ ભક્ષણ કરી જાય છે.” આ પ્રમાણે મંત્રીના વચનપર ધ્યાન ન આપતાં અતિશય ગર્વથી એક પર્વત સમાન એવો મગધેશ્વર અવજ્ઞાપૂર્વક આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો:—“હે મંત્રીશ ! સમગ્ર શત્રુઓની લાખો શાખાઓને ઉખેડી નાખવાથી જેનો પ્રતાપ બહુ વધતો જાય છે એવો સમૃદ્ધ હું રાજા જે ક્રોધાયમાન થાઉં, તો તેઓ બિચારા શું કરી શકવાના હતા ?” આ પ્રમાણે રાજાની વાણી સાંભળીને પ્રમાણિક એવો મંત્રીશ્વર ન્યાયમાર્ગનો પ્રકાશ કરવાવાળી વાણી વિસ્તારવા (કહેવા) લાગ્યો:—“વસુધાધવ ! પ્રત્યેક પ્રાણી કદાચ અસમર્થ હોય, પણ તૃણના સમુદાયની જેમ ઘણા માણસોનો સમુદાય દુર્જય થઈ પડે છે. કહ્યું છે કે:—

“વહૂનામસમર્થાનાં, સમુદાયો હિ દુર્જયઃ ।

તૃણૈરાવેષ્ટિતા રજ્જુ-ર્જાયતે નાગબંધનમ્ ” ॥ ૧ ॥

“ બહુ અસમર્થ માણસોનો પણ સમુદાય મળે, તો તે દુર્જય થઈ પડે છે. ઘણા તૃણથી બનાવેલી દોરડી હાથીને પણ બાંધી મૂકે છે. ” વળી હે ધરાધીશ ! જ્યારે માણસનું ભાગ્ય ફરી જાય, ત્યારે તેને સમુદાયની સાથે વિરોધ કરવાની મતિ ઉત્પન્ન થાય છે. મહાજનની સાથે વિરોધ કરવાથી રાજાને પણ રાજ્યભ્રષ્ટ થવું પડે છે. આ સંબંધમાં હે ભૂપ ! એક સુયોધન રાજની કથા છે તે સાંભળો:—

સુયોધન રાજની કથા.

ભરતક્ષેત્રમાં હસ્તિનાગપુર નામના નગરમાં પ્રજાનું રક્ષણ કરવામાં કુશલ એવો સુયોધન નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને કમળના જેવા નિર્મળ રૂપ અને શોભાવાળી, કમળના જેવા મુખવાળી, પ્રાણની માફક પ્રિય અને અંતઃપુરમાં અગ્રેસર એવી કમલા નામની પ્રાણપ્રિયા હતી. તેમને સંપત્તિનું એક પાત્ર અને પોતે બહુ લઘુ છતાં અધિક તેજથી રત્નની માફક લાઘ્ય એવો ગુણપાલ નામે પુત્ર હતો. રાજકાર્ય કરવામાં સ્વતંત્ર, બલવાન, શત્રુઓને તાળે કરવામાં કુશળ અને સત્યભામા (પ્રતિભા તથા લક્ષ્મી) થી સમન્વિત એવો પુરુષોત્તમ નામે તેને મંત્રીશ હતો. સદાચારી, વિપુલ ઉદયવાળો, શાંતિકર્મ કરવામાં પ્રેમી અને રાજાનું હિત કેરનાર એવો કપિલ નામનો તેને પુરોહિત હતો. બલિષ્ઠ, પ્રચંડ અને લોકમાં રહેલો તસ્કરધ્વનિ જેનાથી ત્રાસ પામીને શાસ્ત્રમાં છુપાઈ ગયો એવો યમદંડ નામે તેને કોટવાળ હતો. અતિશય ન્યાયયુક્ત અને એક પોતાની છત્રછાયાતળે રાજ્ય કરતાં અતિશય ભાગ્યવંત એવો તે રાજા બહુ સુખ અનુભવવા લાગ્યો.

એક દિવસ તે સભામંડપને શણગારીને બેઠો હતો, તેવામાં પ્રચલ્નચારી એવા ચરપુરુષોએ આવીને આ પ્રમાણે અરજ કરી:—
“ હે દેવ ! મહોન્મત્ત હાથી જેમ વનને ઉપદ્રવ કરે, તેમ પવિત્ર

પ્રદેશવાળા તમારા દેશને શત્રુરાજા ઉપદ્રવ કરે છે. હે વિશ્વો ! તમે સુખસાગરમાં મગ્ન થઈ દેશના ભંગનો અને પ્રજાની પીડાનો કદી વિચાર કરતા નથી, તે બિલકુલ યુક્ત નથી. દેહ, ગેહ, રૂપ કે લીલાથી રાજા શોભતો નથી, પણ કેવલ પ્રજાનું રક્ષણ કરવાથીજ તે શોભે છે. જે રાજા એક ભાગીદારની માફક પ્રજા પાસેથી ધન લઈને પોતે સુખે સુખે છે, સુખે ભોગ ભોગવે છે અને લીલાપૂર્વક સુખે કીડા કરે છે, તે રાજા નિર્લજ્જ સમજવો. જે પોતે તેજ રહિત થઈ દેશના ભંગને અને પ્રજાના ઉપદ્રવને જોયા કરે છે, તે રાજાને શૈરવ-નરક શિવાય બીજું સ્થાન મળતું નથી.” આ પ્રમાણે તે ચરનાં વચ્ચેના સાંભળીને રાજા મદોત્કટ થઈને બોલ્યો:—“ હે ચર ! જ્યાંસુધી આલસ્યની નિદ્રાથી મારા પરાક્રમને પ્રચ્છન્ન કરી બેઠો છું, ત્યાંસુધી હરિષ્ઠ જેવા એ શત્રુઓ સ્વેચ્છાથી ક્રિયા કરે છે, પણ સિંહની માફક હું જ્યારે કુપિત થઈશ, ત્યારે એ બિચારા શું માત્ર છે ? ” કહ્યું છે કે:—

“ તાવત્સ્વૈરમમી ચરંતુ હરિણાઃ સ્વચ્છંદસંચારિણો,

નિદ્રામુદ્રિતલોચનો મૃગપતિર્યાવદ્ ગુહાં સેવતે ।

ઉન્નિદ્રસ્ય વિધૂતકેશરસટાભારસ્ય નિર્ગચ્છતો,

નાદે શ્રોત્રપથં ગતે હતધિયાં સન્ત્યેવ દીર્ઘા દિશઃ ” ॥ ૧ ॥

“જ્યાંસુધી નિદ્રાથી લોચન બંધ કરીને મૃગપતિ શુક્રામાં સૂતો છે, ત્યાંસુધી સ્વચ્છંદચારી હરણો ભલે પોતાની મરજી પ્રમાણે ક્રિયા કરે, પણ જ્યારે તે આંખ ઉઘાડશે, પોતાની કેશરસટાના સમૂહને ફરકાવશે અને ઘોર ગર્જના કરશે, ત્યારે તે નાદ સાંભળતાંજ તે બિચારાં હરણોની બુદ્ધિ હણાઈ જશે અને ભાગતાં તેમને દિશાઓ પણ લાંબી થઈ પડશે.” આ પ્રમાણે કહીને તે ચરપુરૂષોને પારિતોષિક આપ્યું. પછી ઉગ્રસંગ્રામમાં પણ નિપુણ એવા સુભટોને રાજા આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો:—“ હે વીરો ! જેમના બંને પક્ષ વિશુદ્ધ છે એવા અને ગુણશાલી એવા તમને અત્યારે જયશ્રી વરવાનો સમય છે, અને એટલા માટે નિષ્કપટભાવથી રાજ્યલક્ષ્મીનો સારી રીતે વ્યય કરીને કુળક્રમથી આવેલા એવા તમને હું આટ-

લી ઉંચી હૃદયુધી લાગ્યો છું. લક્ષ્મીના નિધાનરૂપ એવા સંગ્રામ-
વિધિ માટે જે જે વસ્તુની જરૂર પડે, તે તે વસ્તુ પ્રયત્નપૂર્વક લા-
વીને તમે સજ્જ થઈ જાઓ. જે સુભટ રાજાની સાથે વિલાસ કરીને
સંગ્રામમાં આડું મુખ કરે છે, તે સ્વર્ગે ગયેલા પોતાના સાત પૂર્વ-
જ્ઞેને નીચે પાડે છે.” કહ્યું છે કે:—

“શીતમીતાશ્ચ યે વિપ્રા, રણમીતાશ્ચ ક્ષત્રિયાઃ ।

તેન પાપેન લિપ્યેઽહં, યન્ન હન્યાં જયદ્રથમ્” ॥ ૧ ॥

“જે હું જયદ્રથનો વધ ન કરું, તો શીતથી ડરતા બ્રાહ્મણોને
અને રણથી ડરતા ક્ષત્રિયોને જે પાપ લાગે, તે પાપથી હું લિપ્ત
થાઉં.” આ પ્રમાણે રણકર્મને માટે સુભટોને પાણી ચડાવીને વૈરી-
નો વિજય કરવા રાજા બધી સામગ્રી તૈયાર કરાવવા લાગ્યો. તે વ-
ખતે શાંતિકર્મ કરતો પુરોહિત રાજમંદિરે દિવ્ય અસ્ત્ર, ગજ અને
અશ્વ સંબંધી પૂજનના ઉત્સવો કરવા લાગ્યો. વિદ્વાની ઉપશાંતિને
માટે સુભટો પાત્રોને દાન દેવા લાગ્યા અને વિવિધ રીતે દેવતાઓનું
અર્ચન કરવા લાગ્યા. સર્વજનો ગુરૂઓની પૂજા કરવા લાગ્યા અને
વડીલોને માન દેવા લાગ્યા, તથા સુવર્ણના દાનથી બંદિલોકોને, ચા-
રણોને અને ચાચકોને સંતુષ્ટ કરવા લાગ્યા. કરોડો સોનામહોરો આ-
પતાં પણ ન માનતી એવી પોતાની પ્રિયાઓને સુભટો માત્ર પગે
પ્રણામ કરવાથીજ શાંત કરવા લાગ્યા. વૈરીની સાથે લડવાને રાજાએ
પણ એકહજાર હાથી અને સાતહજાર અશ્વો સજ્જ કરાવ્યા. આ
પ્રમાણે સંગ્રામને માટે બધી સામગ્રી તૈયાર કરીને જવાને ઇચ્છતા
એવા ભૂપાલે દુર્ગપાલને બોલાવીને આ પ્રમાણે કહ્યું:—“લો ભદ્ર !
તમારે કાલજીપૂર્વક પ્રજાનું રક્ષણ કરવું, તેમજ કિલ્લાનું રક્ષણ કર-
વામાં પણ બરાબર સાવધાન રહેવું. જયલક્ષ્મીને હાથ કરીને જ્યાં-
સુધી હું ઘેર આવું, ત્યાંસુધી મોટાં રાજકાર્યો અને બીજાં પણ ક-
ર્તવ્ય તમારે બજાવવાં.” આ પ્રમાણે દુર્ગપાલને સમજાવીને મહી-
પાલે ચતુરંગબલથી પ્રચંડ બનીને જયયાત્રાને માટે તે નગરમાંથી

પ્રયાણ કર્યું. તે દિવસથી માંડીને બહુજ કાલજીવૂંક રક્ષણ કરી લોકોને આનંદ આપનાર એવા તે દુર્ગપાલે સહુ કોઈને સુખી સુખી કરી દીધા, એટલુંજ નહિ પણ તેણે રાજના પુત્રો વિગેરેને પણ થોડા વખતમાં પ્રસન્ન કરી દીધા અને નગરના મોટા શ્રેષ્ઠીઓને તેણે મધુર ભાષણથી પોતાને વશ કરી લીધા.

હવે જે સારી મતિવાળો મિથ્યાત્વને દૂર કરી જેમ સમ્યક્ત્વ પામે, તેમ શત્રુવર્ગનો જય કરી તેમના દેશમાં પોતાની આજ્ઞા પ્રવર્તીવી જયલક્ષ્મીના સંગમથી અધિક દેહીધ્યમાન એવો તે રાજા કેટલેક દિવસે જ્યાં પગલે પગલે ઉત્સવ થઈ રહ્યા છે એવી પોતાની તે રાજધાનીમાં આવ્યો. તે વખતે આનંદને ધારણ કરી વિવિધ ભેટણા સહિત નગરના બધા લોકો રાજાની સન્મુખ ગયા. ત્યાં ભેટણાં આગળ મૂકીને વિનયપૂર્વક તેઓ રાજાના આપત્તિને દળનારા એવા ચરણે નમ્યા. એટલે આનંદપૂર્વક રાજાએ તેમને યથોચિત સન્માન દઈ આ પ્રમાણે પૂછ્યું:—“હે મહારાજા! તમે બધા કુશળ છો?” આ સાંભળી તેઓ બોલ્યા કે:—“સ્વામિન્! ન્યાયના મહાસાગરે તુલ્ય એવા દુર્ગપાલની કૃપાથી અમે અત્યારે બહુજ સુખી છીએ.” આ પ્રમાણે તેમનું કથન સાંભળી રાજા મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે:—“આ લોકોની કહેવામાં ભૂલ થઈ છે કે મારા સમજવા ફેર થયો?” પછી તાંબૂલ દેવરાવીને થોડો વખત વ્યતીત કરીને ફરી રાજાએ તેમને પૂછ્યું, એટલે તેઓએ પૂર્વ પ્રમાણેજ જવાબ આપ્યો. આથી રાજાના અંતરમાં કોપ પ્રગળ્યો, પણ ભસ્મથી આચ્છાદિત અનલની જેમ બહારથી તાપ ન દેખાડતાં મહારાજાને તેણે વિસર્જન કર્યા. પછી વાણના નિર્દોષથી દિશાઓને શબ્દમય બનાવતા એવા રાજાએ ઉંચે લટકાવેલ પતાકાઓથી અદ્ભુત લાગતી એવી પોતાની નગરીને અલંકૃત કરી. પછી ત્યારથી રાજાને મનમાં આ પ્રમાણે ચિંતા થવા લાગી કે:—“અહો! એણે નગરના બધા લોકોને વશ કરી લીધા છે, માટે એ નિશ્ચય દુષ્ટ અને રાજ્યદ્રોહી છે.” નીતિશાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે:—‘અધિક ગુણવાળા સેવકપર રાજાઓ પ્રાયઃ દ્રોહ કરે છે.’ “માટે કોઈ-

પણ ઉપાયથી મારે એનો નિગ્રહ કરવો. જો એમ નહિ કરીશ, તો મારી રાજ્યલક્ષ્મીનો મૂલથી નાશ થશે.” કહ્યું છે કે:—

“ નિયોગિહસ્તાર્પિતરાજ્યમારાસ્તિઘ્નંતિ યે સ્વૈરવિહારસારાઃ ।

વિદાલહસ્તાર્પિતદુઘ્નપૂરાઃ, સ્વપંતિ તે મૂઢધિયઃ ક્ષિત્તીંદ્રાઃ” ॥૧॥

“જેઓ સેવકના હાથમાં રાજ્યભાર આપીને પોતે યથેષ્ટ વિલાસ કરતા વિચરે છે, તે રાજાઓ બિલાડાના હાથમાં દૂધ આપીને સુધ જનારના જેવા મૂર્ખ છે.” આ પ્રમાણે વિચાર કરતાં તેનું છળ મેળવવાની ઇચ્છાથી રાજાએ ઘણો વખત ગાળ્યો, પણ તે હકીકત તેણે કદી કોઈની પાસે પણ જણાવી નહિ. કહ્યું છે કે:—

“ અર્થનાશં મનસ્તાપં, ગૃહે દુશ્ચરિતાનિ ચ ।

વંચનં चापमानं च, मतिमान्न प्रकाशयेत् ” ॥૧॥

“ અર્થ—ધનનો નાશ, મનનો તાપ, ઘરના દુરાચાર, વંચન અને અપમાન—એટલી બાબત મતિમાને કોઈની પાસે પ્રકાશવી નહિ.”

હવે કોઈ દિવસે ઇંગિતાકાર જાણવામાં વિચક્ષણ એવા તે કોટવાળે તે વાત જાણીને પોતાના મનમાં વિચાર કર્યો કે:—“ અહો! જન્મથી માંડીને રાજાનાં મોટાં મોટાં કાર્યો કર્યાં, તથાપિ તે પોતાનું દુષ્ટપણું મૂકતો નથી. કદાચ સેંકડો મહત્ત્વનાં કાર્યો કરી બતાવી રાજાને પ્રસન્ન કર્યો હોય, તો પણ તે યમની જેમ કદી સૌજન્ય લજતો નથી.” કહ્યું છે કે:—

“ काके शौचं द्यूतकारेषु सत्यं, सर्पे क्षांतिः स्त्रीषु कामोपशांतिः ।

ह्रीवे धैर्यं मद्यपे तत्त्वचिंता, राजा मित्रं केन दृष्टं श्रुतं वा” ॥૧॥

“કાગડામાં શૌચ, જીગારીમાં સત્ય, સર્પમાં ક્ષમા, સ્ત્રીઓમાં કામોપશાંતિ, નપુંસકમાં ધૈર્ય, દારૂડીયામાં તત્ત્વનો વિચાર અને રાજામાં મિત્રતા—આટલી બાબતો કદી કોઈના જોવામાં કે સાંભળવામાં આવી છે?” આ પ્રમાણે કેટલોક વખત ગયા પછી રાજાએ સચિવ અને પુરોહિતને બોલાવીને પોતાનો અભિપ્રાય જણાવ્યો. તે

વાત પણ દૈવયોગે તેમણે રાજની મરણ મુજબ કબૂલ રાખી. કારણ કે લોકમાં પણ એવી પુરાતન કહેવત સાંભળવામાં આવે છે કે:—

“ તાદૃશી જાયતે બુદ્ધિ—વ્યવસાયાથ તાદૃશાઃ ।

સહાયસ્તાદૃશા જ્ઞેયા, યાદૃશી ભવિતવ્યતા ” ॥ ૧ ॥

“ જેવી ભવિતવ્યતા હોય તેવી બુદ્ધિ ઉત્પન્ન થાય છે, તેવા પ્રકારનો ઉદ્યમ કરવાની મરણ થાય છે અને સહાયકો પણ તેવાજ પ્રકારના મળે છે. ”

એક દિવસે તે ત્રણેએ સાથે કપટથી કોઈક ઇલાજ શોધીને રાત્રે રાજના ભંડારમાં ચોરી કરી. ભંડારમાં જે સારી સારી વસ્તુઓ હતી, તે ગુપ્તરીતે બીજા ઘરમાં રાખી મૂકી. પછી છાનીરીતે જતાં જતાં તેમના પાપકર્મના યોગે રાજની બે મોજડી, મંત્રીની પોતાના નામવાળી મુદ્રિકા અને પુરોહિતની જનોઈ—ત્યાંજ ભૂલથી રહી ગઈ. પછી પ્રાતઃકાલે કપટના એક સ્થાનરૂપ એવા રાજાએ દુર્ગપાલને યો-લાવીને અતિરેષ બતાવીને આ પ્રમાણે કહ્યું:—“ રે દુષ્ટ ! મારા પ્રસાદથી તું કોટવાલની પદવી ભોગવે છે, છતાં લોક કે રાજકુળની ધરાધર સંભાળ કરતો નથી. આજે મારા ભંડારમાંથી કોઈક ચોર સંપત્તિમાંથી સારભૂત વસ્તુઓ ચોરી ગયો છે, માટે ચોર સહિત તે વસ્તુઓ સત્તર લાવીને મારી પાસે હાજર કર. જો તેમ નહિ અને તો તને ચોરને યોગ્ય શિક્ષા કરીશ. ” આ પ્રમાણે રાજનો હુકમ ઉ-ઠાવીને ચમદંડ કેટલાક માણસો સાથે જેટલામાં ખાતર જોવાને ગયો, તેટલામાં ભાગ્યયોગે ત્યાં ખાતરના મુખ આગળ રાજ, પ્રધાન વિગે-રેની પાહુકા અને મુદ્રિકા વિગેરે તેના જોવામાં આવી. પછી તે વ-સ્તુઓ લઈને અને રાજ વિગેરેને ચોર સમજીને મનમાં અતિશય ખેદ પામી વિચાર કરવા લાગ્યો:—“ અહો ! જ્યારે ન્યાયના ભંડાર એવા રાજાએ પોતે પ્રધાન વિગેરેની સાથે પોતાના ખજાનાની ચોરી કરી છે, તો અહીં કંઈક મોટું કારણ હોવું જોઈએ. પ્રાયઃ ભાગ્યના વિપર્યયથીજ મોટાઓને આવી ચેષ્ટા સૂચે છે. જ્યાં રાજ પોતે ચોર

છે અને પ્રધાન વિગેરે તેના મદદગાર છે, તો એ સ્વરૂપ મારે કોની પાસે નિવેદન કરવું. પછી કોલાહલ સાંભળીને સમગ્ર મહાજન તેજ વખતે રાજમંદિરના દ્વાર આગળ આવ્યો. એટલે કોપના આટોપથી રકત થઈને રાજાએ તે બધો વૃત્તાંત વિનયથી નમ્ર એવા મહાજનને કહી સંભળાવ્યો. પછી રાજાની આજ્ઞાથી તે ખાતરનું સ્થાન જોઈને વિસ્મય પામતા મહાજને રાજાને નમસ્કાર કરીને આ પ્રમાણે વિજ્ઞાપિ કરી:—“હે રાજન્ ! આસુરીભાવ (કોપ) નો ત્યાગ કરીને ચોરની તપાસ કરવા માટે દુર્ગપાલને સાત દિવસની અવધિ આપો. હે મહીપતે ! સાત દિવસમાં જો એ સમસ્ત વસ્તુઓ અને ચોરને પકડી ન આવે, તો તે પછી કાર્યકાર્યનો વિચાર કરીને તમારે એને શિક્ષા (દંડ) કરવી.” આ પ્રમાણે મહાજનનું વચન રાજાએ મહાકષ્ટે કબૂલ રાખ્યું. એ રીતે સંબંધ કરીને અને ભૂપતિને નમીને નગરવાસીઓ ચમદંડની સાથે પોતાને ઘેર ગયા.

ત્યારપછી દુર્ગપાળે પણ રાજસુત અને મંત્રીપુત્ર વિગેરેને ખાતરનો સમસ્ત વૃત્તાંત યુક્તિથી જણાવ્યો, એટલે તેઓ કહેવા લાગ્યા કે:—“હે ચમદંડ ! તમારે કોઈપણ પ્રકારની ધાસ્તી કરવી નહિ. કારણ કે અમે સત્ય પક્ષનું સ્થાપન કરનારા છીએ. રાજાના પક્ષનું કે તમારા પક્ષનું જે યુક્ત—સત્ય હશે, તેજ કરશું. કારણ કે ન્યાયનિષ્ઠ અને ગુણશ્રેષ્ઠ એવા તમે બહુજ બારીકાઈથી પ્રજાનું રક્ષણ કરતા હોવાથી આ નગરમાં કદાપિ ચોરીનું નામ પણ ન હતું. અત્યારે તમારા કે રાજાના ભેદથી નગરના રાજભંડારમાં ચોરનો પ્રચાર થયો, માટે ગુણ, દોષની બરાબર પરીક્ષા કરીને અમે તો રાજાની સમક્ષ પણ ન્યાયમાર્ગનુંજ પ્રતિષ્ઠાદન કરશું.” આ પ્રમાણે તેમના વચનામૃતનું પાન કરીને તે સંતુષ્ટ થઈને બોલ્યો:—‘આપના પ્રસાદથી મારે સાર્જંજ થશે.’ હવે પોતે બધું જાણે છે, છતાં ધૂર્તિતા દેખાડતો એવો કોટવાલ નગરમાં ચોરની તપાસ કરવા લાગ્યો.

પછી પહેલે દિવસે પ્રભાતે રાજસભામાં આવીને તે કોટવાળે જેટલામાં પ્રણામ કર્યા, તેટલામાં રાજા કહેવા લાગ્યો:—“રે દુષ્ટમતિ !

દુષ્ટ અને કૂર એવો તે ચોર ક્યાં તારા જોવામાં આવ્યો ?” તેણે કુપિત થયેલા રાજાને આ પ્રમાણે જણાવ્યું:—“હે સ્વામિન્! નગરમાં તમામ ઠેકાણે મેં તપાસ કર્યો, પરંતુ શુદ્ધ ધર્મના પ્રણેતાની જેમ તે ક્યાં પણ મારા જોવામાં આવ્યો નહિ.” આ સાંભળી રાજાએ તે દુર્ગ-પાલ સેવકને આ પ્રમાણે કહ્યું:—“જ્યારે ચોરનો પત્તો ન મળ્યો, તો આટલો બધો વખત તે નિર્થક ક્યાં ગાજ્યો ?” તેણે કહ્યું:—“હે મહાદેવ! રસ્તામાં એક કથાકાર, સાંભળતાં આનંદ ઉપજાવે તેવી કથા કહેતો હતો, હે વિપુલાધિપ! તે વાત સાંભળતાં મને આટલો વખત લાગ્યો. કારણ કે કથારસ એ પ્રાય: સર્વ રસોનો અવધિ કહેલ છે.” આથી રાજાએ હસતાં હસતાં કહ્યું:—“જે કથા સાંભળતાં તું પોતાનું મરણ પણ ભૂલી ગયો, તે કથા તું અત્યારે સ્વસ્થ થઈને મારી પાસે કહે.” આ પ્રમાણે રાજાનો આદેશ થતાં તે પ્રસન્ન થઈને સલાસદોને પ્રિય એવી તે કથા આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો:—

રાજહંસની કથા.

“ઉદ્દેગ વિનાના પૃથ્વીના એક ભાગમાં મોટા પુરુષોનું જાણે ઘર હોય, તેમ સર્વ પ્રાણીઓને ઉપકાર કરનારું એવું એક વન છે. જે વનમાં સમગ્ર જનોને અભીષ્ટ એવી સર્વ ઋતુના ફળની સમૃદ્ધિથી વૃક્ષો પોતાના કુલીનપણાને કૃતાર્થ કરી રહ્યા છે. ગ્રામ્ય લોકોની જેમ નાના પ્રકારના પક્ષીઓ જ્યાં સર્વત્ર યથેષ્ટ લક્ષણ, પાન અને વિલાસ કરી રહ્યા છે. જ્યાં તાપસો પોતાનો વિનીતાકાર દર્શાવી પાણીમાં સ્નાન કરતાં પણ પોતાના વેતસાચર (નેતરના જેવી નમ્રતા) નો પ્રાય: કદી ત્યાગ કરતા નથી. જ્યાં વિનયથી ઉજ્જવલ થયેલા એવા મુનિઓ પ્રાણીઓપરના પ્રીતિભાવથી તાપ અને તૃષ્ણાને દૂર કરનારી એવી ધર્મોપદેશરૂપ પિયૂષપ્રથા (પરબ) નું સારી રીતે રક્ષણ કરે છે. ત્યાં રાજહંસોની શ્રેણીથી શોભાયમાન, શ્રમને દૂર કરનાર અને પાણીથી ભરેલું એવું એક પવિત્ર સરોવર હતું. તે સરોવરની નજીક પ્રોક્ત છતાં ફળગૌરવની સંપત્તિથી અધિક નમી ગયેલું એવું સાલ નામનું એક વિશાલ વૃક્ષ હતું. જે સદા નમ્ર

રહીનેજ માણસોને નિર્વિશેષ કૃણા આપવાથી કંઈક ઉત્તમ જનોની ઉપમાને પામ્યું હતું. તે વૃક્ષ ઉપર પોતાના પુત્ર, કલત્રાદિ કુટુંબથી મગરૂર મનવાળા એવા સેંકડો રાજહંસો વાસ કરીને રહ્યા હતા. સુગંધથી મનમાં મુદિત થનારા (શ્રેષ્ઠ આગમથી ઉંચા મનવાળા,) કવિઓમાં પ્રસિદ્ધ કાંતિવાળા (વિસ્તૃત અંતર પ્રભાવાળા,) સારી ગતિવાળા (સન્માર્ગ ગામી) અને જેઓ વિવેકવંત છે, તેઓ સર્વત્ર પ્રખ્યાત કેમ ન થાય ?

એક દિવસે સર્વ પક્ષીઓમાં વૃદ્ધ એવા એક રાજહંસે વૃક્ષના મૂળમાં ઉત્પન્ન થયેલ એક લતાના નવા અંકુરને જોઈને હિતબુદ્ધિથી તરૂણ હંસોને કહ્યું—‘ જે આગામી કાલનો વિચાર કરવો, એજ વૃદ્ધોમાં વૃદ્ધત્વ છે. ’—“ હે વત્સો ! આ લતાનો અંકુર ભવિષ્યમાં તમોને અનર્થકર્તા થશે, માટે અત્યારે એ અદ્યપ્રયાસે સુસાધ્ય હોવાથી સત્વર તેને ઉખેડી નાખો. જો અત્યારે તમો તેની ઉપેક્ષા કરશો, તો ભવિષ્યમાં તમો ખંધાને એ દુઃખનું કારણ થશે. નીતિશાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે—‘ વૈરી, વ્યાધિ અને વિષાંકુરનો આદિથીજ ઉચ્છેદ કરી નાખવો. ’ આ પ્રમાણે તે વૃદ્ધનું કથન સાંભળીને દુર્વિગ્ધ એવા તરૂણ હંસોએ કહ્યું :—“ અહો તમે વૃદ્ધ થયા છતાં હજી મૃત્યુથી ભય પામો છો. હે વૃદ્ધ ! અકસ્માત્ ભયની અમારે શામાટે કાલજી રાખખવી ? કારણ કે ભવિષ્યમાં શું થશે, તે કોણ જાણે છે ? ” આ રીતનું તેમનું વચન સાંભળીને વૃદ્ધ રાજહંસે વિચાર કર્યો કે :—“ અહો યૌવનના ઉન્માદથી મત્ત અને મહામૂર્ખ બની ગયેલા એવા આ તરૂણ હંસો ગુણુકારી એવો મારો હિતોપદેશ માનતાજ નથી; એટલુંજ નહિ પણ ઉલટા કોધે ભરાય છે. કહ્યું છે કે :—

“ પ્રાયઃ સંપ્રતિ કોપાય, સન્માર્ગસ્યોપદેશનમ્ ।

વિલૂનનાસિકસ્યેવ, વિશુદ્ધાદર્શદર્શનમ્ ” ॥ ૧ ॥

“ જેની નાસિકા છેદાઈ ગઈ હોય એવા માણસને વિશુદ્ધ આરસી ખતાવવાથી જેમ તે શુરસે ભરાય છે, તેમ સામાન્ય (અયોગ્ય)

જનને સન્માર્ગનો ઉપદેશ આપવા જતાં પ્રાયઃ તેને કોપનું કારણ થાય છે.” અત્યારે એઓ કદાચ નહિ માને પણ જ્યારે ખુરૂં ફળ મળશે, ત્યારે સમજ આવી જશે.” આ પ્રમાણે બોલી તે વૃદ્ધ રાજહંસ વિચાર કરતો કોઈ બીજા વૃક્ષપર મૂંગો બેસી રહ્યો. વખત જતાં પક્ષીઓના ક્ષીણ થયેલા ભાગ્યયોગે તે લતાકુર વધીને વૃક્ષ ઉપર ફેલાઈ ગયો. એકદા કોઈ અધમ શિકારીએ પોતાના દુષ્ટ અભિપ્રાયથી તે લતામડંપને આધારે ચડીને ત્યાં જાળ માંડી. હવે તે હંસો પૃથ્વી-પીઠ પર સ્વચ્છંદ રીતે ફરી ફરીને વિશ્રામ લેવાને માટે સાંજે પુનઃ તે વૃક્ષપર આવ્યા. વિવેક વિનાના હૃદયવાળા જનો જેમ સ્ત્રીઓના અંગ ઉપર પડે, તેમ કપટજાળની ખબર નહોવાથી તેઓ તરત ત્યાં સપડાઈ ગયા. પછી પાશથી પરવશ થયેલા અને પોકાર કરતા એવા તે સર્વેને એક બાજુ પરના વૃક્ષપર બેઠેલા તે વૃદ્ધ રાજહંસે કહ્યું:—“ હે વત્સો! અક્લે વિનાના એવા તમને અત્યારે મતિ આવી, પણ જો પૂર્વે મારો હિતોપદેશ માન્યો હોત, તો આ વખત ન આવત. કહું છે કે:—

“ વરં બુદ્ધિર્ન સા વિદ્યા, વિદ્યાતો બુદ્ધિરુત્તમા ।

બુદ્ધિહીના વિનશ્યંતિ, યથા તે સિંહકારકા: ” ॥ ૧ ॥

“ વિદ્યા કરતાં બુદ્ધિ હમેશાં ઉત્તમ ગણાય છે. બુદ્ધિહીન માણસોને તે સિંહ બનાવનારાઓની જેમ વિનાશ પામવાનો વખત આવે છે.” સ્વચ્છેદિતને ધિક્કારતા એવા તેઓ ગદ્ગદ સ્વરે આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા:—“ હે તાત! હવે પ્રસન્ન થઈને અમને જીવવાનો ઉપાય બતાવો.” આ સાંભળી તે દયાળુ અને ચતુરશિરોમણિ એવો તે વૃદ્ધ રાજહંસ બોલ્યો:—“ હે વત્સો! પ્રયોજનનો વિનાશ થતાં ઉપાય બહુ દુર્લભ હોય છે. કહું છે કે:—

“ અજ્ઞાનભાવાદયથા પ્રમાદાદુપેક્ષણાદ વ્યત્યયભાજિ કાર્યે ।

પુંસઃ પ્રયાસો વિફલઃ સમસ્તો, ગતોદકે કઃ સ્વલુ સેતુબંધઃ” ॥ ૧ ॥

“અજ્ઞાનભાવથી, પ્રમાદથી કે ઉપેક્ષાથી કાર્યનો વિનાશ થતાં પાણી ગયા પછી પાળ બાંધવાની જેમ માણસનો સમસ્ત પ્રયાસ વિક્લ થાય છે.” તથાપિ તમે તમારા શરીરના સાંધાઓ શિથિલ કરી મૃતની જેમ પડ્યા રહો. નહિ તો એ વ્યાધ તમારું ગળું મરડી નાખશે.” તે બિચારાઓએ તેના કહ્યા પ્રમાણે કર્યું. કારણ કે મૂર્ખ લોકો તો હાર્યા પછીજ માને છે. હવે પ્રાતઃકાલે તેમને લેવાને માટે તે શિકારી ત્યાં આવ્યો, અને ચેષ્ટારહિત એવા તે રાજહંસોને મૃતવત્ જાણીને તે મૂઢાત્માએ પણ તેમને વૃક્ષની નીચે લાવીને મૂક્યા. પછી જેટલામાં તેણે જમીનપર તેમને મૂક્યા, તેટલામાં તે સર્વે વૃદ્ધના કહ્યા પ્રમાણે ઉડીને ચારે દિશાઓમાં ચાલ્યા ગયા, એટલે તે વ્યાધ પણ નિરાશ થઈને પોતાને ઘેર ચાલ્યો ગયો. કારણ કે પાપીઓના પ્રાયઃ સંપૂર્ણ મનોરથ થતા નથી. પછી પ્રમાદથી મધુર મધુર બોલતાં એવા તે પક્ષીઓ વૃદ્ધ રાજહંસના ચરણકમળને પ્રણામ કરીને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા:—“હે વિલો ! આપના પ્રસાદરૂપ પીયૂષની અખંડધારાના અભિષેકથી અમે ભુવનમાં વૃક્ષ એવું જીવન પામ્યા. અહો ! મહૌષધરસની જેમ શરૂઆતમાં વૃદ્ધોપદેશ કટુતાયુક્ત લાગે છે, પણ પરિણામે તો તે શીતલ હોય છે. અત્યંત સ્વાદુ અને શીત તથા સુધાસમાન એવા વૃદ્ધોપદેશનું જે સુસ્ત માણસો આદરપૂર્વક પાન (શ્રવણ) કરે છે, તેઓ ચંદ્રશુભ-રાજની જેમ રાજ્ય, જીવિત અને સમૃદ્ધિનાં સુખો સત્વર પ્રાપ્ત કરી શકે છે. કહું છે કે:—

“વૃદ્ધવાક્યં સદા કાર્ય, પ્રાજ્ઞૈશ્ચ ગુણશાલિભિઃ ।

પદ્ય હંસાન્ વને વદ્ધાન્, વૃદ્ધવાક્યેન મોચિતાન્ ” ॥૧॥

“પ્રાજ્ઞજનો અને ગુણીજનોએ સદા વૃદ્ધના કહ્યા પ્રમાણે કરવું. જુઓ, વનમાં બાંધાઈ ગયેલા હંસો વૃદ્ધવાક્યથી મુક્ત થયા.” પછી સ્વેચ્છાએ આનંદ કરનારા અને વૃદ્ધોપદેશ પાળવામાં નિષ્ઠાવાળા એવા તે હંસો તે વખતે આ પ્રમાણે એક લોક બોલ્યા:—

“ દીર્ઘકાલં સ્થિતા યસ્મિન્, પાદપે નિરુપદ્રવે ।

મૂલાદેવોદ્ગતા વહ્ની, શરણાન્નયમાગતમ્ ” ॥૧॥

“ ઉપદ્રવરહિત જે વૃક્ષમાં લાંબા વખત સુધી રહ્યા, ત્યાં મૂળ-
માંથીજ લતા ઉગી વિસ્તાર પામી, તેથી અમને શરણુથી લય પ્રાપ્ત
થયું. ” ‘ કાર્ય મૂળથીજ વિનષ્ટ થયું છે, એ રીતે દુર્ગપાલે પોતાનો
અભિપ્રાય સૂચિત કર્યો; પરંતુ રાજા તે સમજી ન શક્યો. ”

આ પ્રમાણે કથા કહીને તે પોતાને ઘેર ગયો અને રાજા પણ
તેજ દુષ્ટ અભિપ્રાયને મનમાં કાયમ રાખી અંતઃપુરમાં ચાલ્યો ગયો.

પછી બીજે દિવસે શ્રેયને ઇચ્છિતા એવા મહીપતિએ દેવપૂજા, દયા,
દાન અને પરમેષ્ઠીભાવ વિગેરે યથોચિત પ્રાતઃકર્મ કરીને અને અનેક
ક્રીમતી શૃંગારની રચનાથી શરીરને વિભૂષિત કરીને રાજસભાને અલંકૃત
કરી. તે વખતે સમસ્ત રાજવર્ગે પણ પોતાની અભીષ્ટ સિદ્ધિને માટે
દેવની જેમ રાજાને પ્રણામ કરી પ્રસન્ન કર્યો. પછી યમદંડ કોટવાલે
વધારે કાલક્ષેપ કરી, નાવિક જેમ સરિત્પતિને નમે તેમ ત્યાં આવીને
નૃનાથને પ્રણામ કર્યા, એટલે રાજાએ તેને પૂછ્યું કે:—‘ અરે ! તે
તસ્કર ક્યાં તારા જોવામાં આવ્યો કે નહિ ? ’ જવાબમાં તેણે જણા-
વ્યું કે:—‘ હે પ્રભો ! મેં બહુ તપાસ કરી, પણ તે ક્યાંય મારા જો-
વામાં આવ્યો નહિ. ’ રાજાએ કહ્યું કે:—‘ તો પછી તારે આટલો
બધો કાલક્ષેપ શાને થયો ? ’ તે બોલ્યો:—‘ એક કુંભાર કથા કહેતો
હતો, તે સાંભળતાં વિલંબ થયો. ’ નરનાથ બોલ્યો:—‘ અરે ! જે
કથા સાંભળતાં તું દુરંત એવા મરણના લયને પણ ભૂલી ગયો, તે કથા
અત્યારે મને કહી બતાવ. ’ આ પ્રમાણે રાજાનો આદેશ થતાં સભાજ-
નના દિલને ખેંચતો એવો દુર્ગપાલ આ પ્રમાણે કથા કહેવા લાગ્યો:—

કુંભકારની કથા.

“ આજ નગરમાં યતિયશસ્વી અને વિવિધ વિજ્ઞાનમાં વિચક્ષણ
એવો પાલ્હણુ નામનો કુંભકાર છે. સર્વ આશ્રમોનું પોષણ કરનાર
અને વર્ણોમાં અધિક (નામમાં ચાર વર્ણો) હોવાથી રાજાઓ અને

મુનિઓ કરતાં પણ એ પ્રજાપતિપણથી શા માટે પ્રશસ્ય ન થાય ? તે પોતાની આજીવિકાને માટે નગરની પાસેની એકજ માટીની ખાણમાંથી મૃત્તિકા લાવી લાવીને નિરંતર સુશોભિત ભાજનો બનાવીને મધુર બોલનાર એવો તે વિવિધ વસ્તુઓને બદલે તે વેચે છે. એકઠા શમરૂપ જળના સાગર અને જ્ઞાનવંત તથા ક્રિયાવંતમાં શ્રેષ્ઠ એવા કોઈ સાધુ સાયંકાળે નિવાસને માટે તેને ઘેર આવ્યા. વિનયથી તેમને નમસ્કાર કરીને શુભ ભાવથી સેવા કરતાં તે કુંભકારે તેમને પુણ્યપાપનું સ્વરૂપ પૂછ્યું, એટલે કરૂણારૂપ ક્ષીરના સાગર એવા તે મહર્ષિ તેને કહેવા લાગ્યા કે:—“ હે ભદ્ર ! આ તારી જિજ્ઞાસા આ સન્નસિદ્ધિપણને સૂચવનારી છે. અજ્ઞાન કષ્ટથી ક્રિયાનુષ્ઠાન કરવામાં તત્પર અને સારાસારનો વિચાર કરવામાં જડબુદ્ધિવાળા એવા પ્રાણીઓ ધર્મના નામે અધર્મનુંજ સેવન કરે છે. કહ્યું છે કે:—

“ ધર્માર્થે વિલક્ષ્યતે લોકો, ન ચ ધર્મે પરીક્ષતે ।

કૃષ્ણં નીલં સિતં રક્તં, કીદૃશં ધર્મલક્ષણમ્ ” ॥૧॥

“ ધર્મને અર્થે લોક કલેશ સહન કરે છે, પણ ધર્મનું લક્ષણ કૃષ્ણ, નીલ, રૂવેત કે રક્ત, કેવું હોય છે ? તેની કોઈ તપાસ કરતા નથી. ” કોઈક વેદોને પ્રમાણ માને છે, કોઈક ઇશ્વરને જગત્કર્તા માને છે, કોઈક સ્નાન કરવામાં ધર્મ સમજે છે, કોઈક જાતિવાદના અભિમાનને ઉત્કૃષ્ટ માને છે અને કોઈક પાપનો નાશ કરવાને સંતાપ અને આરંભને મુખ્ય માને છે—જ્યાં જ્ઞાનનો પ્રધ્વંસ થઈ ગયો છે એવી જડતાના એ પાંચ અંગો છે. જેઓ વધને ધર્મ, જળને તીર્થ, ગૌ-ગાયને નમસ્કાર કરવા યોગ્ય, ગૃહસ્થને ગુરુ, અગ્નિને દેવ અને કાકપક્ષીને પાત્ર માને છે, તેઓની સાથે પરિચય કરવો શા કામનો ? જે ધર્મનો સંભવ અહિંસાથીજ છે, તે હિંસાથી કેમ સંભવે ? કારણ કે પાણીથી ઉત્પન્ન થતા પક્ષો, અગ્નિથી કદી ઉત્પન્ન થતા નથી. વેદના મંત્રોચ્ચારપૂર્વક યજ્ઞમાં હોમેલા જંતુઓ જો સ્વર્ગે જતા હોય, તો સ્વર્ગની ઇચ્છાવાળા એવા ઇષ્ટ માતાપિતાદિ-

કનું ચક્ષુ શા માટે નથી કરતા ? કેટલાક નિર્દય લોકો નિર્જીવ એવા પર્વતોને નમે છે અને જીવતા પ્રાણીઓનો વધ કરે છે. વળી તેમાં કેટલાક તો દવાગ્રિ દેવામાં પણ પુણ્ય માને છે. તેમાં અલણ લોકો તો દૂર રહો, પણ વિવિધ શાસ્ત્રોને જાણનારાઓ પણ મદાંધની જેમ વિચાર વિનાની પ્રવૃત્તિ કરે છે. ત્યાં ઉદ્ધંબર અને ઉદ્ધંબળ વિગેરેને દેવની જેમ માને છે અને પ્રથમ પિંડ આપવાને કાગડાઓમાં પાત્રતા માને છે. જેઓ પુનઃ પુનઃ સ્ત્રીઓની કુક્ષિમાં પરવશપણે ઉત્પન્ન થાય છે, તેવા દેવતાઓથી જે અજ્ઞાનો ભોક્ષપદની ઇચ્છા રાખે છે. જેમને સ્ત્રી, ધન, ધાન્યાદિ પરિગ્રહ છે, તેઓ ગુરૂ થઈને ઘણાઓને ભવથી તારવા માટે પ્રયત્ન કરે છે. કહ્યું છે કે:—

“ અંધો યથા વિલગિતઃ પથિ યત્ર ધૂતૈ—

સ્તસ્ય સ્વરૂપમવિદન્નપિ તેન યાતિ ।

તદ્વગ્નિદિ પ્રવરિવર્તિ વિચારવંધ્યં,

સલ્લોચનોપિ તદસૌ સ્વલુ દૈવદોષઃ ” ॥ ૧ ॥

“જેમ માર્ગમાં આંધળો ધૂતારાઓને ભેટે અને તેમના સ્વરૂપને જાણ્યા શિવાય તેઓ લઈ જાય ત્યાં જાય છે, તેમ સારા લોચનવાળો છતાં જો વિચાર વિના પ્રવર્તન કરે, તો ખરેખર ! ત્યાં દૈવનો જ દોષ છે.” જ્યાં બિલકુલ અધર્મ છે, યા તો જ્યાં સ્વરૂપ ધર્મ છે, જ્યાં બહુ ધર્મ અને અદ્ય પાપ છે અને જ્યાં બિલકુલ શુદ્ધ ધર્મ છે—એ ચાર પ્રકારનું અનુષ્ઠાન કહેલ છે. અહિંસા, સત્ય, અસ્તેય, બ્રહ્મચર્ય અને અપરિગ્રહ—એ પાંચ સર્વ ધર્મવાળાઓમાં પવિત્ર ગણાય છે. યોગીઓને એ પાંચ વ્રત સર્વથા પાળવાના હોય છે અને ગૃહસ્થોને અમૂક ભાગે છૂટ રાખીને પાળવાના હોય છે. આવા પ્રકારનો ધર્મ જ સર્વ સુખને આપે છે.” આ પ્રમાણે દેશના સાંભળીને તે કુલકાર એક તત્ત્વવેત્તા શ્રાવક થયો અને પાપભીરૂ થઈને તેણે દૂર આરંભનો પ્રયત્ન કરવો છોડી દીધો.

હવે એક દિવસે તેજ ખાણમાં ખોદતાં ખોદતાં પુણ્યના પ્રભાવથી તેને સુખનું કારણભૂત એવું ધનથી ભરેલું નિધાન મળી ગયું.

તેના પ્રભાવથી તે ધનવાન થઈ ગયો, અને જ્ઞાતિજનોમાં વધારે માન્ય થયો તથા પોતાના ઘરને અનુસારે દીનજનોને દાન પણ દેવા લાગ્યો. તેણે કૈલાસ પર્વત જેવું એક નવું મંદિર કરાવ્યું, અને તેમાં જુદા જુદા દેશથી આવનારા માણસોને રહેવાને માટે એક ભૂમિકા બનાવી. અનુક્રમે પોતાના પુત્ર પૌત્રાદિક સંતતિને લોકોના લોચનને આશ્ચર્ય ઉપજાવે તેવા મોટા ઓચ્છવપૂર્વક પરણાવી પછી તે રાજની કૃપાથી સર્વ કારીગરોમાં મોટી પદવી પામ્યો. કારણ કે ધનથી બધું સાધ્ય થાય છે. કહું છે કે:—

“यस्यास्ति वित्तं स नरः कुलीनः, स पंडितः स श्रुतिमान् गुणज्ञः ।
स एव वक्ता स च दर्शनीयः, सर्वे गुणाः कांचनमाश्रयन्ति ” ॥१॥

“જેની પાસે ધન હોય તે માણસ કુલીન, તે પંડિત, તે શાસ્ત્રજ્ઞ, તે શુભજ્ઞ, તે વક્તા અને તેજ રૂપાળો કહેવાય છે. કારણ કે ધનમાં બધા શુભો રહેલા છે.” આમ હોવા છતાં કુલકમાગત પોતાનું શિષ્ટકર્મ તે મૂકતો નથી. કારણ કે પ્રાયઃ પોતાના વંશને અનુસારે માણસોને કર્મપ્રવૃત્તિ સૂજે છે.

એકદા તે બધી સામગ્રી સજીને માટી લાવવાને માટે તેજ ખાણ આગળ ગયો અને સર્વ સુખોને ઉત્પન્ન કરનારી તથા જનનીની જેમ માનનીય એવી તે ખાણને કુશ વિગેરેથી જેટલામાં તે ખોદવા લાગ્યો, તેટલામાં ‘મેંજ આટલી ઉચ્ચ સ્થિતિએ પહોંચાડયો, છતાં હજી કૃતદ્વની જેમ આ દુષ્ટબુદ્ધિ મને ખોદા કરે છે,’ એમ બાણે વિચાર કર્યો હોય, તેમ એક વિકટ આકારવાળી કોર તેની ઉપર તરત તૂટી પડી. સ્વામિદ્રોહી અને કૃતદ્વ શું કયાં પણ સુખી થયા છે ? તે દુસ્તટી પડતાં તેની કેડ તરતજ એવી રીતે ભાંગી ગઈ કે, તે સાજો થયો છતાં પણ લાકડી વિના ઉઠી શકતો નહિ. પછી મહા આપત્તિમાં પડેલ એવા તે કુંભકાર સર્વ લોકોની સમક્ષ આ પ્રમાણે એક ગાથા બોલ્યો:—

“ જેણ મિલકું વલિં દેમિ, જેણ પોસેમિ અપ્પયં ।

તેણ મે કલિયા મગ્ગા, જાયં સરણઓ મયં ” ॥૧॥

“ જેના પ્રતાપે હું ભિક્ષુકોને દાન દઉં છું અને જેના પ્રતાપે હું મારા પિંડનું પોષણ કરું છું, તેણે મારી કટી ભાંગી નાખી. અહો ! મને શરણથી ભય ઉત્પન્ન થયું. ”

આ પ્રમાણે કથાના મિષથી તે દુર્ગપાલે પુનઃ પોતાનો અભિ-પ્રાયજ સૂચિત કર્યો, છતાં અદેખાઈથી અંધ થયેલા અંતઃકરણવાળા એવા રાજાએ તે તરફ લક્ષ્ય ન દીધું. એ રીતે સર્વ સભાજનને રસ-ભાજન બનાવીને રાજાને પ્રણામ કરી તે પોતાને ઘેર ગયો. રાજા પણ સચિવ વિગેરેની સાથે રાજ્યકારભારની મસલત કરીને થોડીવાર સભામાં બેસી પોતાના મહેલમાં ચાલ્યો ગયો.

હવે ત્રીજે દિવસે સભામાં આવીને રાજાએ તેવીજ રીતે ઈર્ષ્યા-યુક્ત ચિત્તથી તેને પૂછ્યું, એટલે તે આ પ્રમાણે કથા કહેવા લાગ્યો:—

સુધર્મરાજાની કથા.

“ આજ ભરતક્ષેત્રમાં વસુધાવધૂના તિલક સમાન અને સમસ્ત કલ્યાણથી પરિપૂર્ણ એવો પંચાલ નામનો દેશ છે. ત્યાં સ્વર્ગલો-કની એક પ્રગટ વર્ણિકારૂપ, માણસોના આનંદનું એક સ્થાન અને ભૂલોકારૂપ કમળની એક કર્ણિકા સમાન એવું વરશક્તિ નામનું નગર છે. ત્યાં કૃપાલુ જનોમાં મંડનરૂપ અને સુમનઃત્રજમાં (દેવગ-ણમાં) સૌધર્મેન્દ્રની માફક અગ્રેસર એવો સુધર્મ નામનો ભૂપાલ હતો. જે રાજા જૈન સાધુની જેમ પ્રજાપ (પ્રજાપાલક-પ્રકર્ષ જાપ કરનાર) સમિતિપ્રજ્ઞ- (રાજસભામાં અગ્રેસર-પાંચ સમિતિયુક્ત) ક્ષમાભાર ધુરંધર (પૃથ્વીનો ભાર ઉપાડવામાં સમર્થ-ક્ષમા ધારણ કરવામાં ધુરંધર) અને ધર્મવંત (ધનુર્ધારી) પુરૂષોમાં મુખ્ય હતો. જેના સમ્યક્ત્વથી વાસિત અને વિમલ એવા જેના માનસમાં (સરોવરમાં) જ્ઞાનધર્મરૂપ રાજહંસ સદા લીલા કરી રહ્યો હતો. જે પુણ્યવંત રાજા અર્હતપૂજ્ય, દયા, દાન, તીર્થયાત્રા અને યોગ્ય વહીલોની ભક્તિ વિગેરે કરવાથી જૈન શાસનનું

ગૌરવ વધારતો હતો. તેને દેવીની જેમ દિવ્ય સ્વરૂપવાળી, શ્રી જૈનશાસનરૂપ કમળમાં એક હસી સમાન અને સતી એવી જિ-નમતિ નામની મહારાણી હતી. પાત્રને દાન, ગૃહાચારમાં કુશલતા અને પતિની લકિત—એ વિગેરે બાહ્ય ભૂષણયુક્ત છતાં જે સમ્યક્ત્વ વિગેરે અંતરઆભૂષણને ધારતી હતી. વળી તે રાજાને ચાર્વાકમતથી વાસિત અને સર્વજ્ઞના ધર્મરૂપ વૃક્ષને ખંડિત કરવામાં દાતરડા જેવી યેષ્ઠા કરનાર એવો જયદેવ નામનો મંત્રી હતો. જે દેવ, ગુરૂ અને ધર્મ, તથા સ્વર્ગ અને મોક્ષના સુખ વિગેરેની (માં) મિથ્યાત્વોદ-યને લીધે મૂઢાત્મા બનેલો હોવાથી કોઈ રીતે શ્રદ્ધા રાખતો ન હતો. પરંતુ નરેન્દ્રના સંસર્ગથી મગશેલીઆ પાપાણુના જેવા હૃદયવાળો એવો તે ધર્મકર્મમાં કપટથી બાહ્ય સરાગતા દેખાડતો હતો.

એક દિવસે ધર્મ અને નીતિ પ્રમાણે નિરંતર રાજ્યનું પાલન કરતા એવા તે રાજાને ચરપુરોએ આવીને વિનયપૂર્વક વિજ્ઞપ્તિ કરી કે:—“ હે વિભો ! પોતાની વિક્રમશ્રીથી પ્રખ્યાત થયેલો તથા કૂર દષ્ટિ અને બળથી ઉત્કટ બની ગયેલો એવો મહાબલ નામનો હું ટારો ચાર ગુફામાં કેસરીસિંહની જેમ મહાપદ્મીમાં નિવાસ કરતાં સ્વર્ગ-ના પ્રદેશસદૃશ આપના દેશમાં અત્યારે મદગ્રહની જેમ ઉપદ્રવ કરી રહ્યો છે. ” આ પ્રમાણે સાંભળતાં સિંહની જેમ ગર્જના કરતા અને અતિશય ગર્વના ભારથી ગરિષ્ઠ થયેલા એવા નરેન્દ્રે આ પ્રમાણે કહ્યું:—“ પ્રચંડ બાહુદંડવાળો અને પોતાના આટોપથી મારી પ્ર-જાને ભય પમાડતો એવો તે ચરટ (ચોર) ત્યાંસુધી ભલે ગજેન્દ્રની જેમ ગર્જના કર્યા કરે, કે જ્યાંસુધી અખિલ શત્રુઓને દબાવનાર અને ચતુરંગ સેનાથી ઉત્કટ બનેલો એવો હું આલસ્ય નિદ્રાથી મુક્ત થઈ તેની સન્મુખ ગયો નથી. ” કહ્યું છે કે:—

“ તાવદ્ ગર્જતિ માતંગા, વને મદભરાલસાઃ ।

કોપસ્ફુરિતલાંગૂલો, યાવન્નાયાતિ કેસરી ” ॥૧॥

“ કોપથી પોતાના પુચ્છને ફરકાવનાર એવો કેસરી જ્યાંસુધી ન આવે, ત્યાંસુધીજ મદભરથી મંદ થએલા એવા હાથીઓ વનમાં

ગગનલેદક ગર્જના કરે છે. ” પછી તે ચરપુરુષોને અલીષ્ટ દાનથી સંતોષીને રણસામ્રાજીને માટે સેનાપતિને આદેશ કરીને રાજા પોતે હૃદયમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે:—“ જે રાજા પોતાનાં દેશમાં પણ પ્રજાપર પડતા ઉપદ્રવની ઉપેક્ષા કરે છે, તે પાપાત્મા મરીને ધીવરે કરતાં પણ અધમ ગતિમાં જાય છે. જેના જીવતાં શત્રુઓ પોતાના દેશને આક્રમણ કરે (ઘેરી લે), તે રાજા પોતાને ક્ષત્રિયોમાં શા માટે ગણાવતો હશે ? ઉપદ્રવથી પ્રજાનું પ્રયત્નપૂર્વક રક્ષણ કરવું, એજ પ્રજાપાલનું તપ, એજ જપ અને ઉત્કૃષ્ટ વ્રત પણ તેનું એજ કહેલ છે. ” આ પ્રમાણે વિચાર કરીને ચતુરંગ બલથી બલિષ્ઠ થઈ, જિનેશ્વરની અષ્ટપ્રકારી પૂજા કરીને અને સદ્ગુરુ પ્રમુખ તથા નગરજનનું સન્માન કરીને તેજસ્વી એવા તે રાજાએ વૈરીના વિજયને માટે પ્રયાણ કર્યું. જયયાત્રાને માટે જતા એવા તેનું સૈન્ય ગંગા નદીના જળપૂરની માફક પગલે પગલે સાથે લગી જતી એવી બીજી સેનાઓથી વધવા લાગ્યું. જયશ્રીમાં લંપટ બનેલા સુભટો સેનાપતિની આજ્ઞા ન માનતાં રસ્તામાં પહેલાં ચાલતાં પોતાના ઉપરીઓનું પણ ઉહાંધન કરી ગયા. ત્યાં રસ્તામાં કેટલાક સુભટો અમૃત જેવું નાળીયેરનું પાણી પીવા લાગ્યા, કેટલાક શરીરના તાપની શાંતિને માટે દ્રાક્ષારસ પીવા લાગ્યા, કેટલાક શરીરના ઉન્માદનું એક કારણ એવા તાલવૃક્ષના રસને પીવા લાગ્યા અને કેટલાક ખજૂરીનું સુલભ મધ પીવા લાગ્યા. પછી અનુક્રમે પોતાના દેશની હદ સુધી જઈને રાજાના હુકમથી સેનાપતિએ વિશ્રાંતિને માટે ત્યાં છાવણી નખાવી. ” જે તું પોતાને સુલભ માનતો હોય, તો પ્રભાતે રણભૂમિમાં આવીને તરત મુખ બતાવજે. હું સવારે ત્યાં આવ્યોજ છું એમ સમજજે. ” આ પ્રમાણે ભૂપતિએ તે શત્રુરાજા (ચોરના રાજા) ને કહેવરાવ્યું. પછી રણકર્મને માટે રાત્રિએજ બધી સામગ્રી તૈયાર કરીને જયલક્ષ્મીને વરવાને ઉત્સુક મનવાળા, પ્રૌઢ હાથીપર બેઠેલા ઇંદ્ર અને ઉપેંદ્રની જેમ ઉત્કટ, ચાલતા એવા ચામરોથી શોભાયમાન, લટકતા કુંડલથી વિભૂષિત, દિવ્ય અને નૂતન એવા છત્રથી દિવસ્પતિના તાપને વાર-

નારા, તેજસ્વી છત્રીશ પ્રકારના આયુધોથી લીલાપૂર્વક શ્રમ કરનારા અહાંપૂર્વિક રીતિથી યાચકોને દાન દેતા, શસ્ત્રની અધિષ્ઠાયક દેવીનું પોતાના મનમાં સ્મરણ કરતા, સુવર્ણના બખતરની દીપ્તિથી દીપ્યમાન શરીર શોભાવાળા, કોપના આટોપથી ઉત્કટ બનેલા અને ચતુરંગ સેનાથી પરિવૃત એવા તે બંને રાજાઓ પ્રાતઃકાલે ત્યાં આવીને અખિલ ભૂતલને ક્ષોભ પમાડનાર અને પ્રધાન પુરૂષોનો સંહાર કરવામાં પ્રલયકાલ સમાન એવા પ્રબલ યુદ્ધને કરવા લાગ્યા. પછી રાત્રિ જેમ અધિકારને વિસ્તારે, તેમ મોહિની વિદ્યાથી શત્રુઓના સમસ્ત સૈન્યને વિહ્વલ બનાવીને સુધર્મરાજાએ તે ઉત્કટ ચરતને હાથી ઉપરથી નીચે પાડીને કૌચબંધનથી બાંધી રણભૂમિમાં નાખી દીધો. તે વખતે દુષ્ટને શિક્ષા આપવાથી દેશની અધિષ્ઠાયક દેવીએ સંતુષ્ટ થઈને રાજાના મસ્તકપર પુષ્પવૃષ્ટિ કરી, અને સૈનિકો પ્રસન્ન થઈને જ્યજ્યારવ કરવા લાગ્યા તથા જ્યદુંદુભિઓના નાદથી સમગ્ર વિશ્વ શબ્દમય થઈ ગયું. પછી શિવદેવ સચિવ, નાના પ્રકારના ભેટણા સાથે મહાબલરાજાના પુત્ર બલદેવને આગળ કરીને વિનયથી નીચે નમવા પૂર્વક ભૂતલપર મસ્તક રાખી રાજાના ચરણને પ્રણામ કરીને મીઠાં વચ્ચનોથી રાજાને સંતુષ્ટ કરીને પોતાના સ્વામીને છોડાવ્યો. કારણ કે આપત્તિમાં રાજાઓને પ્રધાનનું જ બળ હોય છે. પછી તેના ઘરનું સર્વસ્વ લઈને દેશને આનંદ પમાડતો ભૂપાલ પોતાની રાજધાનીને પાદર આવ્યો. હર્ષ અને ભેટણા સહિત આવેલા એવા નગરવાસીઓ સાથે તે રાજા જેટલામાં પોતાના નગરમાં પ્રવેશ કરે છે, તેટલામાં તરતજ દુસ્તટીની જેમ ઉત્પાતને સૂચવનારી વિપ્રપ્રતોલિકા (કિલ્લાના મુખ્ય દ્વારનો ઉપરનો ભાગ) અકસ્માત્ સર્વ પડી ગઈ. તેને પહેલી જોઈને અપશુકનની આશંકાથી તે દિવસે રાજા પુરની બહાર જ રહ્યો. પછી તટકાલજ રાજાએ તે નવી કરાવી લીધી. કારણ કે સ્વર્ગવાસી દેવોનું અલીષ્ટ જેમ મનમાં સંકેત્પ થતાં સિદ્ધ થાય છે, તેમ રાજાઓનું અલીષ્ટ વચન બોલતાં સિદ્ધ થાય છે. બીજે દિવસે પ્રવેશ કરતાં પુનઃ તે પડી ગઈ, એટલે રાજાએ તરત તે પાછી નવી

કરાવી. ત્રીજે દિવસે પણ વિવિધ ઉપાય અને ચત્ન કરી સ્થિર કરતાં પણ જ્યારે તે તેવીજ રીતે પડી ગઇ, ત્યારે રાજાએ બહાર રહીનેજ પ્રધાન વિગેરેને પૂછ્યું કે:—“ હવે આ શી રીતે સ્થિર થાય ? ” પછી પરસ્પર વિચાર કરીને તેમણે રાજાને નિવેદન કર્યું કે:—“ હે દેવ ! દિવ્યચક્ષુવાળા નિમિત્તજ્ઞ પુરૂષો એમ કહે છે કે—નગરના અધિષ્ઠાયકનો તમારી ઉપર કોપ થવાથી તે અલિહાન લેવાની ઇચ્છાથી દરરોજ એ પ્રતોક્ષીને પાડી નાખે છે, ” માટે હે રાજા ! જો એક મનુષ્યનું અલિહાન એને આપવામાં આવે, તોજ એ પ્રતોક્ષિકા નિશ્ચલ થાય તેમ છે. ” આ પ્રમાણે તેમનું વચન સાંભળીને રાજા મનમાં વિચારવા લાગ્યો કે:—“ અહો ! આ પાપીઓની કેટલી બધી મૂર્ખાઈ છે ? અર્હદ્રચનરૂપ દીપક જેમના આંતરતમ—અજ્ઞાનને લેદતો નથી, તે પાંડિતો પણ પ્રાયઃ અજ્ઞ સમજવા. મિથ્યાત્વરૂપ અંધકારમાં મુગ્ધાઇ ગયેલા પ્રાણીઓ સમ્યગ્માર્ગને ન જાણતાં મધ પીનારાઓની જેમ વિવેક રહિત ચેષ્ટા કરે છે. ” આ પ્રમાણે ચિંતવીને કૃપારૂપ સુધાથી સંકલિત એવા રાજાએ તેમને કહ્યું કે:—“ જેને માટે દુર્ગતિ આપવાવાળી એવી જીવહિંસા કરવામાં આવે, તેવા એ નગરથી વિષની જેમ મારે કાંઈ પ્રયોજન નથી. કારણ કે કાનને છેદી નાખનાર સુવર્ણની શોભા શા કામની ? નરકમાં ઘસડી જનાર એક જીવવધના પાતકથી સુવર્ણ કોટીનું દાન કરતાં પણ માણસ શુદ્ધ ન થઈ શકે. કહ્યું છે કે:—

“ મેરુગિરિકણયદાણં, ધન્નાણં દેઙ્ગ કોઢિરાસિઓ ।

ઈક્કં વહેઙ્ગ જીવં, ન છુટ્ટે તેણ પાવેણ ” ॥૧॥

“ માણસ મેરૂપર્વતના જેટલા સુવર્ણનું દાન આપે, અથવા ધનની કોટિઓ આપે, તો પણ એક જીવના વધથી થયેલ પાપથી તે મુક્ત થઈ શકતો નથી. ” માટે સર્વ પ્રજા સહિત હું જ્યાં આવાસ કરીશ, ત્યાં વિચિત્ર આવાસથી વિભૂષિત એવું નગર બની રહેશે. જે કોઈ મતિમાન પુરૂષ પોતાના હિતની ઇચ્છા રાખે છે, તેણે મન, વચન અને કાયાથી જીવરક્ષા કરવી. કહ્યું છે કે:—

“ ન કર્તવ્યા સ્વયં હિંસા, પ્રવૃત્તાં તાં નિવારयेत् ।

जीवितं बलमारोग्यं, शश्वद्वाञ्छन् महीपतिः ” ॥૧॥

“ જીવિત, બલ, અને આરોગ્યની સતત ઇચ્છા રાખનાર રાજાએ પોતે હિંસા કરવી નહિ, તેમજ બીજે ક્યાં તે થતી હોય તો અટકાવવી. ” જો હિંસા કરતાં સુખની પ્રાપ્તિ સંભવે, તો વિષલક્ષણથી જીવિત શામાટે ન મળે ? કહ્યું છે કે:—

“ स कमलवनमग्नेर्वासरं भास्वदस्ता—

दमृतमुरगवक्त्राज्जीवितं कालकूटात् ।

रूपगममजीर्णात्साधुवादं विवादा—

दमिलषति वधाद्यः प्राणिनां सौख्यमिच्छेत् ” ॥૧॥

“ જે પુરૂષ પ્રાણિવધથી સુખની ઇચ્છા રાખે છે, તે અગ્નિથી કમલવન, સૂર્યના અસ્તથી દિવસ, સર્પસુખથી અમૃત, વિષથી જીવિત, અજીર્ણથી આરોગ્ય અને વિવાદથી સાધુવાદ મેળવવાના પ્રયત્ન જેવું કરે છે, કૃપાધર્મના પ્રભાવથી માણસોને આરોગ્ય, રૂપ, સૌભાગ્ય, બલ અને ઐશ્વર્ય વિગેરે સંપત્તિઓ અવશ્યમેવ પ્રાપ્ત થાય છે. જીવહિંસાથી વિરમવાનું ગુરૂની સમક્ષ પૂર્વે મેં દ્વિવિધ ત્રિવિધ રૂપ જે વ્રત અંગીકાર કર્યું છે, તેનું ખંડન હું પ્રાણીને પણ કદી કરવાનો નથી. કારણ કે વ્રતભંગ કરવાથી ઘોર નરકની વેદના પ્રાપ્ત થાય છે. મોટા પુરૂષો પણ જ્યારે નીચ (સાધારણ) માણસોની જેમ હુઃખ પડતાં પોતાના વ્રતને મૂકી દે (વ્રતભંગ કરે) તો પછી તેમનામાં સ્ફુટ વિશેષતા શું રહી ? ” આ પ્રમાણે રાજાની વ્રતદૃઢતા જોઈને સચિવાદિક અધિકારીઓ નગરના લોકોને યોલાવી કહેવા લાગ્યા:—“ જો કોઈપણ પ્રાણીના રૂધિર અને માંસના દાનથી રાજા પોતે વિધિપૂર્વક દેવીને બલિદાન આપે, તો પૂર્વદ્વારની પ્રતોલિકા સ્થિર થાય. નહિ તો નૈવેદ્યાદિક આપવું તે બધું વૃથા છે. છતાં રાજા કદાગ્રહથી ઘેરાયેલો હોવાથી પોતે કદી પ્રાણીહિંસા કરવાનો નથી. એટલુંજ નહિ, પણ તેમ કરવા માટે તે અનુમતિ માત્ર પણ આપતો

નથી. ‘જ્યાં હું ત્યાં નગર’ એમ દઢાગ્રહથી બોલતો તે ધાવણીને ઠેકાણે નવું નગર વસાવવા ઇચ્છે છે. આ પ્રમાણે સમજીને સર્વ કાર્યમાં ધુરંધર એવા તમારે રાજાને યુક્તિપૂર્વક વિજ્ઞાપિ કરવી. હવે તમને યોગ્ય લાગે તેમ કરો.” આ પ્રમાણે લક્ષ્યપૂર્વક સાંભળીને તેઓએ પણ મહીપતિને નમસ્કાર કરીને વિજ્ઞાપિ કરી કે:—“હે સ્વામિન્ ! ઘણાને માટે એક જંતુના વધને સુસ પુરૂષોએ માન્ય રાખેલ છે. કહું છે કે:—

“ત્યજેદેકં કુલસ્યાર્થે, ગ્રામસ્યાર્થે કુલં ત્યજેત્ ।

ગ્રામં જનપદસ્યાર્થે, આત્માર્થે, પૃથિવીં ત્યજેત્” ॥ ૧ ॥

“સમસ્ત કુળનો બચાવ થતો હોય તો એક પ્રાણીનો ભોગ આપવો, સમસ્ત ગામને માટે કુળનો ભોગ આપવો (ત્યાગ કરવો), આખા દેશને માટે ગામનો ભોગ આપવો અને એક આત્માને માટે આખી પૃથ્વીનો ત્યાગ કરવો.” જો તમારે જીવહિંસા ન કરવાનું વ્રત હોય, નગરને માટે તે બધું કરવા અમે તૈયાર છીએ.” પછી રાજાએ કહ્યું કે:—“પ્રજા જે કાંઈ શુભાશુભ કરે છે, તેનો છટ્ઠો ભોગ રાજાને નિશ્ચય મળે છે. કહું છે કે:—

“યથૈવ પુણ્યસ્ય સુકર્મભાજાં, ષષ્ટાંશભાગી નૃપતિઃ સુવૃત્તઃ ।

તથૈવ પાપાદિકુકર્મભાજાં, ષષ્ટાંશભાગી નૃપતિઃ કુવૃત્તઃ” ॥ ૧ ॥

“જેમ સદાચારી રાજાને પુણ્યવંત પ્રજાના પુણ્યનો ષષ્ટાંશ ભાગ મળે છે, તેમ દુરાચારી રાજાને પાપી પ્રજાના પાપનો ષષ્ટાંશ ભાગ મળે છે.” આથી પ્રજાએ ફરી પણ વિજ્ઞાપિ કરી કે:—“હે ભૂપતે ! પાપનો બધો ભાગ ભલે અમને મળે, આપ માત્ર પુણ્યભાગના ભાગીદાર થાઓ.” અકાર્ય કરવામાં તત્પર એવી પ્રજાનાં આ પ્રમાણે વાક્યો સાંભળીને સત્કર્મમાં સમર્થ મતિવાળા અને કૃપાલુ એવા રાજાએ મનમાં વિચાર કર્યો કે:—“આરોગ્ય, ઇન્દ્રિયબળ, શરીરપટુતા, સૌભાગ્ય, આયુ અને અતુલ સર્વાધિપત્ય—એ અખિલ પ્રાણીની દયારૂપ કંપલતાનાં ફળો છે, એમ જગદીશ્વર જિનેશ્વરો કહે

છે તથાપિ કુશુરના વચનમાં મોહિત થઈ જિનેશ્વરના વચનનો આ-
દરપૂર્વક સ્વીકાર ન કરતાં લોકો નિંદા, પાપનું એક સ્થાન અને મ-
હાપીડાને ઉત્પન્ન કરનારી એવી હિંસાને મંગલને માટે માને છે.” આ
પ્રમાણે વિચાર કરતો રાજા જેટલામાં મૌન રહ્યો, તેટલામાં ‘ નિષેધ
ન કર્યો માટે સ્વીકાર થયો ’ એવી બુદ્ધિથી તેઓ કામ કરવાના ઇરા-
દાથી ધન મેળવવા (ઉઘરાણી કરવા) લાગ્યા. કારણ કે પ્રાયઃ બધા
પ્રાણીઓ પાપ કર્મને માટે પ્રયત્ન કરે છે. પછી તે ધનથી નાના પ્ર-
કારના અલંકારયુક્ત અને સર્વાંગસુંદર આકારવાળો એક મોટો સુવ-
ર્ણપુરૂષ બનાવીને અને તેને શકટપર આરૂઢ કરીને પાપથી ઘેરાયલા
એવા તે લોકો અખિલ નગરમાં ભ્રમતાં ભ્રમતાં આ પ્રમાણે ઉદ્ઘોષ-
ણા કરવા લાગ્યા કે:—“ જે માણસ પોતાનો પુત્ર આપે તેને રાજા
ધનલક્ષ સાથે આ સુવર્ણમય પુરૂષ આપવા ધારે છે. ”

હવે તે નગરમાં સર્વ દરિદ્ર જનોમાં એક દૃષ્ટાંતરૂપ, નિર્દય
અને મૂર્ખશિશોમણી એવો વરદેવ નામનો બ્રાહ્મણ રહેતો હતો.
તેને રૌદ્રઆચારમાં તત્પર એવી રૂદ્રદત્તા નામની પ્રિયા હતી, અને
તેમને વિનયી એવા સાત પુત્રો હતા. હવે તે ઉદ્ઘોષણા સાંભળીને
લોભાંધ ચિત્તવાળા એવા તે વિપ્રે પોતાની સ્ત્રીને કહ્યું:—“ હે ગૃહે-
શ્વરી ! સહુથી નાના ઈંદ્રદત્ત પુત્રને આપીને દ્રવ્યસહિત આ હેમ-
પુરૂષ લઈ લઈએ. કારણ કે અત્યારે આપણે ઘેર સાત પુત્રો છે અને
વળી હે કાંતા ! જે કુશળતા હશે, તો બીજા પણ પુનઃ થશે. પરંતુ
સર્વાર્થસાધક એવું ધન આપણે ઘેર બિલકુલ નથી. તે વિના ગૃહસ્થો
પુત્ર સહિત હોય, તો પણ શોભતા નથી. વળી હે પ્રિયે ! સર્વત્ર ધન-
નું અદ્ભુત માહાત્મ્ય તો તું જો કે જેના પ્રભાવથી નિંદા પણ ક્ષણ-
વારમાં વંદ્ય થઈ જાય છે. ” આ સાંભળી ધનના લોભથી તે માતાએ
પણ એ વાત કબુલ રાખી. ‘ અહો ! સંસારની અસારતા ! સ્વાર્થજ
બધાને પ્રિય હોય છે. ’ પછી વરદેવે તે પટલ પકડીને કહ્યું કે:—‘આ
બધું મને આપો, કે જેથી હું તમને મારો પુત્ર સુપ્રત કરું. ’
આથી પૌરજનોએ પુનઃ કહ્યું કે:—“ જો તું રાજાની પાસે પુત્રનું

ગળું મરડે, તો એ બધું તને આપીએ. ” એટલે લોભના વશથી તેણે તે વાત પણ કબૂલ રાખી અને જનનીએ પણ તે વાતની સંમતિ આપી. અહા ! સંસારના કુચેષ્ટિતને ધિક્કાર થાયો. આ બધું સ્વરૂપ ઈંદ્રદત્તના બાણવામાં આવતાં તે વિચારવા લાગ્યો કે:—“ અહો ! અસાર સંસારની નિરસતાનું કેટલું વર્ણન કરીએ ? ઈંદ્રજલ સમાન માતપિતા અને પુત્રાદિકપર મુગ્ધ જનો મહાપત્તિના ઘર તુલ્ય એવો સ્નેહ વૃથાજ કરે છે. કારણ કે સંસારમાં પ્રાયઃ સર્વને સ્વાર્થજ એક વલ્લભ છે. પોતાનો અર્થ ન સરે તો સ્વજનો શત્રુ સમાન થઈ જાય છે. અથવા તો ક્ષુધાર્ત્ત પ્રાણીનું મન અયોગ્ય કાર્યમાં તરત વળગે એવો કુદરતી સ્વભાવજ છે. ” આ પ્રમાણે વિચારમાં મગ્ન થઈ ગયેલો એવો પોતાનો પુત્ર આપી ધનના લોભી એવા વરદેવ વિષે તે બધું લઈ લીધું. કહ્યું છે કે:—

“ સ્નેહમૂલાનિ દુઃખાનિ, રસમૂલાશ્ચ વ્યાધયઃ ।

લોભમૂલાનિ પાપાનિ, ત્રીણિ ત્યક્ત્વા સુખીભવ ” ॥૧॥

“ હુઃખનું મૂળ સ્નેહ, રોગનું મૂળ રસ અને પાપનું મૂળ લોભ—હે મિત્ર ! એ ત્રણેનો ત્યાગ કરીને તું સુખી થા. ”

પછી નગરવાસીઓ સારાં વસ્ત્ર, તાંબૂલ અને ભૂષણાદિકથી તેને વિભૂષિત કરી રાજાની આગળ લાવ્યા. અલંકાર સહિત સારા આવકારવાળા અને વિકસ્વર મુખકમળવાળા એવા તેને જોઈને સર્વના દેખતાં રાજા આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો:—“ હે ભદ્ર ! હે દ્વિજબાલક ! તું શામાટે હાસ્ય કરે છે ? તું જો કે હજી લઘુ છે, છતાં તને મરણથી પણ શું ભય નથી ? ” આ સાંભળતાં મુદિત મુખ કરીને ઈંદ્રદત્ત પણ કહેવા લાગ્યો કે:—“ હે સ્વામિન્ ! મરણ તો અવશ્ય થવાનુંજ છે, તો પછી ભીતિ રાખવી શા કામની ? પિતા જ્યારે પુત્રને ખેદ પમાડે ત્યારે તે માતાને શરણે જાય અને માતા ખેદ પમાડે તો તે પિતાને શરણે જાય, તે બંનેથી પરાભવ પામે તો તે રાજાનું શરણ લે અને રાજાથી પરાભવ પામે તો તે મહાજનનો આશ્રય લે, પરંતુ રાજા

વિગેરે સર્વેને જ્યારે એકજ મતિ સૂણ, તો પછી મારા જેવા અનાથને કેાનું શરણુ રહ્યું કહ્યું છે કે:—

“ માતા यदि विषं दद्यात्, पिता विक्रयते सुतम् ।
 राजा हरति सर्वस्वं, का तत्र परिवेदना ” ॥૧॥

“ માતા પોતે જ્યારે પુત્રને વિષ દે અને પિતા તેને વિક્રય કરે તથા રાજા સર્વસ્વ લૂંટી લે, ત્યાં અપશોષ શો કરવો ? ” એટલા માટેજ હે વસુધાપતિ ! અત્યારે સર્વના ઉપકારને માટે ધીરતાપૂર્વક મારે મરણનું શરણુ લેવું એજ શ્રેયસ્કર છે. વળી હું દેવ ! દરિદ્રતાનું સીલ તોડીને કંડપવૃક્ષ જેવી પ્રસન્નતાથી નિદાનરહિત સમગ્ર ભૂતલને દાન આપતાં જેણે દયાની લાગણીપૂર્વક શંખચૂડ બ્રાહ્મણની ગરૂડચક્રી રક્ષા કરવાને પોતાના પ્રિય પ્રાણો પણ કુરબાન કર્યા એવા ત્રિલોક-શિરોમણી શ્રીભૂત રાજાનું સર્વને આશ્ચર્યકારક ચરિત્ર તમારા સાંભળવામાં નથી આવ્યું શું ? હે સ્વામિન્ ! મારે તો રાજસહિત સમગ્ર લોકના ઉપકારને માટે અત્યારે જીવિત અર્પવાનું છે. માટે હે ભૂપ ! માઝં હૃદય મહાનંદથી છલકાઈ જાય છે. કારણ કે કલિકાલમાં એવો યોગ માણસ પુણ્યથીજ પામી શકે છે. ”

આ પ્રમાણે પ્રશસ્ત મનવાળા એવા તેનું વચન સાંભળીને કૃપારૂપ કંડપલતાથી આવૃત થઈને વસુધાધીશ બોલ્યો:—“ હે પ્રજા-જનો ! જેને માટે જો આવું દુઃખદાયક પાપ જો કરવામાં આવતું હોય, તો તેવી પ્રતોલી કે નગરનું મારે પ્રયોજન નથી. આ પવિત્ર ધરાર્પીઠપર નવું નગર રચાવીશ. પણ સર્વજ્ઞ મતથી વાસિત થઈને હવે હું પ્રાણીવધ તો કદી કરવાનોજ નથી. સમ્યક્તત્ત્વને પ્રકાશ કરનાર એવું જિનવચન જાણતાં પણ જે કુમાર્ગે ગમન કરે, તે પ્રાણી વસ્તુતાએ અંધજ છે. ” આ પ્રમાણે રાજાની ધર્મદૃઢતા અને વિપ્ર-સુતનું પરમ સત્ત્વ જોઈને તે વખતે નગરદેવતા પ્રસન્નતાપૂર્વક પ્રત્યક્ષ થઈ, અને દિવ્યરૂપવાળી એવી તે સર્વ સભા સમક્ષ આ પ્રમાણે કહેવા લાગી:—“ હે મહીનાથ ! તું ધન્ય છે અને તારાથી આ જગત

સનાથ છે. જીવરક્ષાનું વ્રત સાચવવામાં જેની સુરાસુર અને મનુષ્ય-
થી અક્ષોભ્ય એવી આવા પ્રકારની દૃઢ બુદ્ધિ હોય, તે ખરેખર ! મ-
હાત્મા છે ! તત્વાતત્વને બાણતાં છતાં પણ કેટલાક સત્ત્વહીન પ્રાણી-
ઓ એક સ્વરૂપ કામમાં પણ પ્રાયઃ વ્રતભંગ કરવા તૈયાર થઈ જાય
છે. સમ્યગ્જ્ઞાન અને ક્રિયા જેણે પોતાના પ્રાણ કરતાં પણ અધિક
માન્યા છે, તે પુણ્યાલ્ય ભૂપતિની જેમ કોને શ્રદ્ધાધ્ય ન થાય ? સત્ત્વ-
શાલી પુરૂષોમાં અગ્રેસર એવા હે ઈદ્રદત્ત ! તને નમસ્કાર થાઓ.
મારા જેવો સામાન્ય જન તો શું ? પરંતુ ઈદ્રાદિક પણ તારી જેટલી
પ્રશંસા કરે, તેટલી ઓછી છે. ” આ પ્રમાણે પ્રશંસાપૂર્વક દેવતાએ
તે બંનેની ઉપર જગતને આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન કરે તેવી પુષ્પવૃષ્ટિ કરી.
તથા તે દેવતાએ તરતજ વિશ્વને વિસ્મય પમાડે તેવી સુવર્ણના જેવા
આકારવાળી નવી પ્રતોલી બનાવી આપી. પછી ઉંચી ધ્વજાઓથી
શોભાયમાન એવા તે નગરમાં પ્રજાજનોના આનંદ સાથે વસુધાપ-
તિએ પ્રવેશ કર્યો. પછી પોતાના સત્ત્વથી ઈદ્રદત્ત પણ સર્વત્ર માન્ય
થયો. કારણ કે પરાપકારી પુરૂષ અવશ્ય મહોદયને પામે છે. અનુ-
ક્રમે શત્રુઓને વશ કરનાર એવા પોતાના પુત્રને રાજ્યભાર સોંપીને
તે રાજાએ દેવતાઓને પણ દુર્વહ એવી ચારિત્રધુરાને સ્વીકારી.
પછી સત્તર પ્રકારે સંયમનું આરાધન કરીને તે રાજા માહેન્દ્ર નામના
દેવલોકમાં વૈમાનિક દેવતા થયો.

આ પ્રમાણે સૂચવેલ આકૃતના અવબોધથી અજ્ઞાત એવા
રાજાને નમસ્કાર કરીને કોટવાલ પોતાને ઘેર ગયો. રાજા પણ રાજ્ય
સંબંધી અનેક કાર્યોની ગોઠવણ કરીને યોગી જેમ અંતરાત્માનું
સ્થાન મેળવી આનંદ પામે, તેમ તે અંતઃપુરમાં જઈને પરમ આ-
નંદ પામ્યો.

હવે ચોથે દિવસે રાજાએ પુનઃ તેને ચાર સંબંધી વાત પૂછી
એટલે દક્ષ એવો તે કોટવાલ અંજલિ રચીને આ પ્રમાણે ઉપાખ્યાન
કહેવા લાગ્યો:—

હરિણીની કથા.

“ ઘણા વૃક્ષોથી સંકીર્ણ, પાણીથી ભરેલા એવા સરોવરોથી પરિવેષિત એવા એક જીર્ણ વનમાં સરલ, પોતાની ઇચ્છા મુજબ સ્વાદિષ્ટ તૃણાસ્વાદ અને પયઃ પાનથી પ્રમોદ માનનારી એવી એક બહુ બચ્ચાંવાળી હરિણી પોતાના હરિણ સાથે રહેતી હતી. મૃગલાંના યૂથ સહિત તે મૃગલી અટવીમાં સદા ભ્રમણ કરતી કરતી સ્વેચ્છાએ સૂઈ રહેતી અને સ્વેચ્છાએ પ્રાણપ્રિય સાથે કીડા કરતીહતી.

હવે અહીં તે વનની પાસેના મહી મહિલાના મંડનરૂપ એવા કોઈ નગરમાં યથાર્થ નામધારી એવો શત્રુમર્દન (શત્રુઓનો નાશ કરનાર) નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને જુદી જુદી રાણીઓથી જન્મ પામેલા વિનયથી શોભતા અને સર્વને પ્રિય લાગતા એવા સુબાહુ પ્રમુખ ઘણા પુત્રો હતા. અન્યદા કોઈક માણસે તે વનમાંથી ચળકતી કાંતિવાળું એક મૃગબચ્ચુ લઈને વિનોદને માટે રાજાના એક પુત્રને આપ્યું. રાજપુત્રે તે મૃગબાલકને ગ્રીવા શૃંગ અને ચરણના ભાગમાં રત્ન અને સુવર્ણના અલંકારોથી અલંકૃત કર્યો. પછી રાજપુત્ર રાજમહેલમાં ચારે બાજુ તે બાળમૃગને ફેરવીને કુતૂહલથી લીલા કરતો તેની સાથે રમવા લાગ્યો તે બાળમૃગની સાથે વિવિધ ગમ્મતપૂર્વક રમતા એવા તે રાજકુમારને જોઈને બીજા રાજપુત્રોનો પણ તેવા મૃગબચ્ચાની સાથે રમવાની ઇચ્છા થઈ કલાવાન્ એવા ચંદ્રમાએ પણ જેને કીડાને માટે જાણે ધારણ કર્યો હોય ! શ્રી શાન્તિનાથ ભગવંતે પણ જેને પોતાના લાંછનરૂપે સ્વીકાર્યો અને જેણે સ્ત્રીઓના નયનકમળનું સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત કર્યું, તે સારંગ કુરંગ (હરણ) છતાં કોને સરંગિત (આનંદિત) ન કરે ? પછી તેઓએ આંખમાં આંસુ લાવીને ઇર્ષ્યાપૂર્વક રાજાને કહ્યું કે:—“ હે તાત ! રંગ આપવાવાળા એવા સારંગ અમોને લાવી આપો. ” આથી રાજાએ પણ બધા પા-રાધીઓને બોલાવીને પૂછ્યું કે:—

“ કોઈ વનમાં આવા વિવિધ રૂપધારી મૃગલાંઓ છે ? ” એટલે

તેમાંથી એક જણ બોલ્યો કે:—“હે નાથ! જીર્ણ નામના વનમાં વિવિધ મૃગોનાં મોટાં ટોળાંઓ ફર્યા કરે છે.” પછી રાજા પોતે વ્યાધનો વેષ લઈને અને તે વ્યાધને બોલાવીને મૃગલાંઓને પકડવા તે વનમાં ગયો, હરિણને પકડવાની ઇચ્છાવાળા એવા તે રાજાએ તે વનને વિષમ જોઈને ધર્મનો વિરોધ કરવાવાળી એવી બુદ્ધિ (યુક્તિ) રચી. ચારે દિશાઓમાં સરોવરોની પાળો ફેાડીને રાજાએ તે ઉદ્યાનને ચારે બાજુ પાણીથી પૂર્ણ કરી દીધું, અને ઉદ્યાનની ચારે બાજુ ખાડો ખોદાવ્યો, તથા તેમાં જીર્ણ પાંદડાં વિગેરેથી અગ્નિ જગાવ્યો. અને સર્વત્ર જીવની આશાનો ધ્વંસ કરવાવાળા એવા પાશ માંડી દીધા, તેમજ ત્યાં ધર્મનો ધ્વંસ કરવાવાળા અને વિવિધ આયુધોથી યુક્ત એવા શિકારીઓ ઉભા રાખી દીધા, આ પ્રમાણે રચના રચીને રાજાએ અનેક બાળમૃગોને પકડીને તે પોતાના પુત્રોને આપ્યા. કારણ કે મોહ એ પાપનું સ્થાન છે, આ જોઈને કોઈક વિવેકી પંડિત માણસોને પ્રતિબોધ આપવા તે વખતે આ પ્રમાણે એક સ્તોત્ર બોલ્યું.

“રજ્જ્વાં દિશઃ પવિત્રતા સલિલં ત્રિષેણં,

પાશૈર્મહી હુતમુજા જ્વલિતા વસાન્તાઃ

વ્યાધાઃ પદાન્યનુસરંતિ ગૃહીતચાપાઃ

કં દેશમાશ્રયતિ ઢિંમયુતા કુરંગી”

“દિશાઓમાં દોરડીઓ બંધાવી, પાણીમાં વિષ મેળવ્યું, પૃથ્વી પર પાશ નખાવ્યા, વનની ચારે બાજુ અગ્નિ સજગાવ્યો, અને પગલે પગલે ધનુર્ધારી શિકારીઓ ઉભા રાખી દીધા—આવી સ્થિતિમાંથી પસાર થઈને બચ્યાં સહિત તે બિચારી હરણી કયા પ્રદેશને જઈને આશ્રય કરે?” જ્યાં રાજા પોતેજ પોતાના સેવકો સાથે ક્રોધી અને ક્રૂર દૃષ્ટિવાળો થાય, ત્યાં લોકોને પગલે પગલે પીડા થાય.

આ પ્રમાણે કહેલ કથાના આકૃતથી અજ્ઞાત એવા રાજાને નમસ્કાર કરીને કોટવાળ પોતાને ઘેર ગયો, કરણસ્થિતિ (કાર્યપ્રવૃત્તિ)થી મુક્ત થઈ અને રાજસભા (રજેશુભની રેખા) નો ત્યાગ કરી આત્મા

જેમ પરમાનંદ પામે, તેમ રાજ પણ અંતઃપુરમાં જઈને પરમ સંતોષ પામ્યો.

પછી પાંચમે દિવસે પણ રાજએ પૂર્વ પ્રમાણે પૂછ્યું, એટલે કાંતિયુક્ત મુખવાળો એવો તે કોટવાળ નમસ્કારપૂર્વક આ પ્રમાણે કથા કહેવા લાગ્યો:—

ભારતીભૂષણ મંત્રીની કથા.

“ગૌડદેશની અવનીના લલાટમાં તિલકસમાન એવા પાડલી-પુર નગરમાં વસુધા પર એક કલ્પવૃક્ષ સમાન એવો વસ્તુપાલ નામનો રાજ હતો. પ્રાર્થના કરતાં પણ યાચકોને સદા અધિક દાન આપતા એવા તે ભૂપને જોઈને કલ્પવૃક્ષો લજ્જા પામીને મેરૂપર્વત પર ચાલ્યા ગયા. તે રાજના હૃદયમાં ભારતીને ભૂષણરૂપ માનનાર, અને વિદ્વજ્જનોમાં મુગટસમાન એવો ભારતીભૂષણ નામનો પ્રખ્યાત મંત્રી હતો. રાજ સદા પોતાની બુદ્ધિથી જેમ કર્વીંદ્ર મહાર્થ-યુક્ત કાળ્યો બનાવે તેમ નવા નવા ઉલ્લેખો બનાવીને જુદા જુદા દેશોમાંથી આવેલા વિદ્વાનો પાસે તેનો અર્થ કરાવતો અને પ્રસન્ન થઈ ઇચ્છા કરતાં પણ અધિક દાન આપીને તેમને અત્યંત સંતુષ્ટ કરતો હતો. તેથી વિશ્વના મંડનરૂપ એવા વિવિધ પંડિતોથી પરિવૃત્ત થઈ તે રાજ સર્વત્ર અહુજ પ્રખ્યાત થયો. તેવા પ્રકારની વિદ્યા, લક્ષ્મી અને દાન—એ ત્રણ ગુણોથી એક સામાન્ય જન પણ મોટાઈને પામે, તો પૃથ્વીપતિ જગપ્રસિદ્ધ થાય તેમાં શું આશ્ચર્ય ? કારણ કે:—

“આત્મનો ભૂષણં વિદ્યા, શરીરસ્ય હરિપ્રિયા ।

દાનસ્યોદારતા શીલં, પુનઃ સર્વસ્ય ભૂષણમ્” ॥૧॥

“આત્માનું ભૂષણ વિદ્યા, શરીરનું ભૂષણ લક્ષ્મી (શોભા) દાનનું ભૂષણ ઉદારતા અને શીલ એ સર્વનું ભૂષણ છે. ”

એકદા સભામાં વિદ્વાનોની સાથે ગોષ્ઠી નીકળતાં તે ચતુર સચિવે પોતાના બુદ્ધિબળથી રાજનું પદ અનેક રીતે દૂષિત કર્યું (તેમાં

અનેક દોષ બતાવ્યા). રાજાએ પણ પોતાની બુદ્ધિથી તે કાવ્યમાંનાં દૂષણો સુધાર્યાં, એટલે મંત્રીએ પુનઃ વિશેષતાથી તેમાં પદે પદે દૂષણ બતાવ્યું. આ પ્રમાણે ગુણદોષના વિચારથી, વિદાના મદથી ઉશ્કેરાઈ ગયેલા ચિત્તવાળા એવા તે બંનેનો બહુ વખત સુધી એક ભયંકર વિવાદ ચાલ્યો. પછી રાજાએ કોપ કરીને તેના બંને હાથ બંધાવીને રાત્રે તે સચિવને ગંગાનદીના પયઃપૂરમાં નાખી દીધો, પણ પૂર્વના પુણ્યયોગે તે સ્થલ ઉપર પડ્યો. કારણ કે પ્રાણીને એક ધર્મજ સર્વત્ર સહાયકારક હોય છે. હવે ત્યાં રહેલા મંત્રીએ વિચાર કર્યો કે:—“કવિ કવિને સહન ન કરી શકે—આ લોકરૂઢિ રાજાએ સત્ય કરી બતાવી.” કહ્યું છે કે:—

“શિષ્ટાય દુષ્ટો વિરતાય કામી, નિસર્ગતો જાગરૂકાય ચૌરઃ ।

ધર્માર્થિને કુધ્યતિ પાપવૃત્તિઃ, શૂરાય ભીરુઃ કવયં કવિશ્ચ ” ॥૧॥

“શિષ્ટજન દુષ્ટ, વ્રતીપર કામી, ભગનાર પર ચોર, ધર્મીપર પાપી, શૂરવીરપર ભીકણુ અને કવિપર કવિ—એ સ્વાભાવિક રીતે ઈર્ષ્યાળુ હોય છે.” પછી ઉપરના પ્રદેશમાં વધારે વૃષ્ટિ થવાથી અકસ્માત્ ત્યાં હુરત્તર પ્રાણીનો પૂર આવ્યો. એટલે તેમાં તણાતાં તણાતાં તે મંત્રી હૃદયમાં આનંદ આપે તેવું આ પ્રાકૃત પદ બોલ્યો:—

“રોહંતિ જેણ બીયાઈં, જેણ તપ્પંતિ પાયવા ।

તસ્મ મજ્ઞે મરિસ્સામિ, જાયં સરણઓ મયં ” ॥ ૧ ॥

“જેનાથી બીયાં ઉગે છે અને વૃક્ષો તૃપ્ત થઈ વૃદ્ધિ પામે છે, તેની અંદર મારે મરવું પડશે, માટે શરણથી ભય ઉત્પન્ન થયું.” આ ગાથાના પ્રભાવથી મંત્રિના આશ્રિત ભૂમિભાગને છોડી દઈને પ્રાણી નીચે નીચે થઈને જવા લાગ્યું. તે વખતે અધોમાર્ગે જતા જળને જોઈને તે વિસ્મય પામી પુનઃ સુસ્થ મનથી આ પ્રમાણે એક શ્લોક બોલ્યો:—

“શૈત્યં નામ ગુણસ્તવૈવ ભવતઃ સ્વાભાવિકી સ્વચ્છતા,

કિં બ્રૂમઃ શુચિતાં વ્રજંત્યશુચયઃ સંગેન યસ્યાપરે ।

किं चातः परमस्ति ते स्तुतिपदं त्वं जीवितं देहिनां,
त्वं चेन्नीचपथेन गच्छसि पयः कस्त्वां निरोद्धुं क्षमः” ॥ १ ॥

નામથીજ શીતલતા ગુણને અને સ્વાભાવિક સ્વચ્છતાને ધારણ કરનારા એવા હે જળ ! અમે શું વધારે કહીએ ? તારા સંગથી બીજા અશુચિ પદાર્થો પણ પવિત્ર થાય છે, હજી એ કરતાં કરતાં પણ વધારે અમે તારી સ્તુતિ કરવા જઈએ તો પ્રાણીઓનું જીવિત પણ તુંજ છે. માટે હે જળ ! આવા તારામાં ગુણો હોવા છતાં જો તું પોતેજ નીચ માર્ગે ગમન કરીશ, તો તને અટકાવવાને કોણ સમર્થ છે ? ” આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરતા તે મંત્રીરાજને તેના પુણ્યથી આકૃષ્ટ થઈને સરિદેવીએ તરત તેને બહાર મૂકી દીધો. ત્યાં નીમવામાં આવેલ કોઈ ચરપુરૂષે દેવતાએ કરેલ સહાયતા વિગેરે મંત્રીનું બધું સ્વરૂપ તેજ રાજાને યથાવત્ નિવેદન કર્યું. પછી રાજાએ વિચાર કર્યો કે:—“ અહા ! મેં ખોટું કર્યું, કારણ કે આશ્રિતોમાં ગુણદોષની વિચારણા કરવી તે ઉચિતજ નથી. કહું છે કે:—

“ चंद्रः क्षयी प्रकृतिवक्रतनुर्जडात्मा,
दोषाकरः स्फुरति मित्रविपात्तिकाले ।
मूर्ध्ना तथापि विधृतः परमेश्वरेण,
न ह्याश्रितेषु महतां गुणदोषचिंता ” ॥ १ ॥

“ અંદ્ર ક્ષયી, સ્વભાવે વક્ર શરીરવાળો, જડ (જલ) રૂપ, દોષાકર (રાત્રિ કરનાર-દોષનો આકાર-સ્થાન) અને મિત્ર (સૂર્ય) ના વિપત્તિ (અસ્ત) સમયે સ્ફુરાયમાન થાય છે, તથાપિ પરમેશ્વરે (મહાદેવે) તેને મસ્તકપર ધારણ કર્યો છે. કારણ કે સજ્જનો-મહાપુરૂષો આશ્રિતોમાં ગુણદોષનો વિચાર કરતા નથી.”

પછી રાજાએ પ્રસન્ન થઈ તે મંત્રીને બોલાવીને અને બહુ-માનપૂર્વક તેનો સત્કાર કરીને પૂર્વની પદવીપર તેને નીમ્યો ‘ મરક-રીનાં વચન કહીને પણ રાજાને કદી કોધ ઉત્પન્ન કરાવવો નહિ ’

આ પ્રકારનું નીતિવાક્ય સંભારતો એવો તે મંત્રી રાજકાર્યમાં પ્રવૃત્ત થયો. પછી અનુક્રમે અવસર મેળવીને રાજ્યભાર પોતાના પુત્રને સોંપીને તેણે જૈની દીક્ષા અંગીકાર કરી લીધી. કારણ કે:-

“ દુર્લભાં ધર્મસામગ્રીં, યઃ પ્રાપ્ય સ્વાત્મનો હિતમ્ ।

ન કુર્યાત્સમયે કિંચિ-દ્વિવેકી સ કથં મતઃ ? ” ॥ ૧ ॥

“ દુર્લભ એવી ધર્મસામગ્રી મેળવીને જે અવસરે પણ કંઈ આત્મહિત ન સાધે, તે વિવેકી કેમ કહેવાય ? ”

“ હે મહીનાથ આ પ્રમાણે પંડિતોની સભામાં કથા સાંભળતાં મને કાલક્ષેપ થયો. કારણ કે શ્રવણેન્દ્રિય દુર્જય છે.” આ રીતે રહ-સ્ય સ્પષ્ટ પ્રકાશતાં પણ તે રાજાના ખ્યાલમાં ન આવવાથી દુર્ગપાલ પ્રણામ કરીને પોતાને ઘેર ચાલ્યો ગયો. પછી રાજા પણ વિષય (દેશ) ગ્રામ (સમૂહ) સંબંધી ચિંતાને ત્યાગ કરીને સુસાધુની જેમ આત્માવાસ (પોતાના આવાસ) નો આશ્રય લઈ સમાધિ (સુખ) પામ્યો. અર્થાત્ રાજ્યની ચિંતાથી મુક્ત થઈ વિષયમુખમાં નિમગ્ન થયો.

હવે છઠ્ઠે દિવસે રાજાએ પૂર્વની જેમ પૂછ્યું, એટલે કોટવાલ સંખ્યામંધ કૌતુકથી પરિપૂર્ણ એવું આખ્યાન કહેવા લાગ્યો:-

વાનરોની કથા.

કુરૂદેશના અવનીખંડના મંડનરૂપ પંડિતોને પ્રિય અને પુત્રાગ વૃક્ષોની શ્રેણીથી શોભાયમાન એવું નાગપુર નામનું એક રમ્ય નગર હતું. ત્યાં શત્રુઓને ત્રાસ આપનાર અને સજ્જનોની પ્રીતિ વધારનાર તથા વાસુદેવના જેવો પરાક્રમી એવો સુભદ્ર નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેણે પોતાના મનના વિનોદને માટે વારંવાર ક્રીડા કરનારા અને અતુલ્ય ચપલતામાં વાચુ કરતાં પણ વધી જનારા એવા ઘણાં વાંદરાઓ રાખ્યા હતા. જેમ કોઈ કામી સ્ત્રીઓના કટાક્ષથી લલચાઈ તેમની સાથે રમતાં પોતાનું હિત ભૂલી જાય, તેમ

શ્રીલોચનની પાપણે જેવા ચંચલ એવા તે વાંદરાઓની સાથે આસક્ત થઈને રમતો એવો તે રાજા પણ પોતાનું હિત ભૂલી ગયો. રાજાનો પ્રસાદ પ્રાપ્ત કરેલ હોવાથી નગરમાં ઉપદ્રવ કરતાં પણ રાજભયથી તે વાંદરાઓનું કોઈ નામ લઈ શકતું નહિ.

હવે રાજાએ અંતઃપુરની કીડાને માટે ચંપક, અશોક, પુત્રાગ્ર, નારંગ, કદલી, તાલ, તમાલ, હિંતાલ વિગેરે વૃક્ષો અને ચારે બાજુના કિલ્લાથી સુશોભિત, ભદ્રશાલવનની સમાન મનહર શોભાવાળું એવું એક નૂતન ઉદ્યાન કરાવ્યું. તે વનમાં રાજા નિરંતર પોતાની રાણીઓ સાથે હંસીઓ સાથે હંસની જેમ હર્ષવૈલે થઈને લીલા કરવા લાગ્યો. એકદા તે વનમાં મદિરાપાનથી મત્ત બનેલા અને ચપલ એવા વાંદરાઓ ક્યાંકથી આવીને વૃક્ષોનો નાશ કરવા લાગ્યા. સર્વતઃ ઉદ્યાનની શોભાનો ધ્વંશ કરનારા અને મદોન્મત્ત થયેલા એવા તેઓ વનપાલકોની લેશ પણ ધાસ્તી રાખતા ન હતા. વાંદરાઓની દુષ્ટ ચેષ્ટાઓથી શોભા રહિત થયેલ વનને જોઈને દિલગીર થયેલા વનપાલકોએ રાજાને તે વાત નિવેદન કરી. તે સાંભળીને ચમની જેમ કુપિત થઈને વનની રક્ષા કરવાને પોતાના ખેલાડી વાંદરાઓ ત્યાં મોકલ્યા. સમાન શીલવાળા અને સખ્તીય એવા તે વાંદરાઓની સાથે ઘણે કાલે મળવાથી આનંદમગ્ન થઈને અત્યંત ભાંગતોડ કરતા એવા તે વાંદરાઓ પણ તાડની મદિરા પીને તેવીજ રીતે ચેષ્ટા કરવા લાગ્યા અને કૃતદ્વની જેમ રાજાનો ઉપકાર તેઓ ભૂલી ગયા. અન્યાય કરવાવાળા છતાં રાજાના પ્રસાદપાત્ર હોવાથી તે વનવાસીઓને લેશ પણ શિક્ષા કરવાને કોઈ સમર્થ ન હતું. કારણકે:—

“રાજા વા રાજમાન્યો વા, યદન્યાયપરો ભવેત્ ।

તદા સામાન્યજોકેન, નિષેદ્ધું શક્યતે કથમ્?” ॥ ૧ ॥

“રાજા પોતે યા તો કોઈ રાજમાન્ય જ્યારે અન્યાય કરવા તત્પર થાય, તો સામાન્ય લોકથી તેનો અટકાવ કેમ થઈ શકે?” આ પ્રમાણે વાંદરાઓનું ચેષ્ટિત જોઈને કોઈક ઉદ્યાનપાલક તે વખતે આ એક ગાથા બોલ્યો:—

“ આરામરક્કયા મક્કડા, સુરા રક્કયા સુંડા ।

અજરક્કયા વયાઓ, મ્લવિણટું તુ તં કજ્જં ” ॥ ૧ ॥

“ જ્યાં આરામની રક્ષા માટે વાંદરાઓ રાખવામાં આવે, મદિરાથી રક્ષા માટે સુંડા (દારૂડીયા વા હાથી) રાખવામાં આવે અને બકરાંઓની રક્ષા માટે વાઘ રાખવામાં આવે—તે કાર્ય મૂળથીજ નષ્ઠ થયેલું સમજવું. ” જે રાજા પોતેજ નિર્વિવેકી થઈ પોતાનું હિત ન સમજે, ત્યાં અન્ય બુદ્ધિમાન તત્ત્વોપદેશક પણ શું કરી શકે ? કહ્યું છે કે:—

“ एकं हि चक्षुरमलं सहजो विवेक-

स्तद्वद्भिरेव सह संवसतिर्द्वितीयम् ।

एतद्द्वयं भुवि न यस्य स तत्त्वतोन्ध-

स्तस्यापमार्गचलने ननु कोपराधः ? ” ॥૧॥

“ સ્વાભાવિક વિવેક એ એક નિર્મલ ચક્ષુ છે અને વિવેકવંત સાથે સમાગમ એ દ્વિતીય નેત્ર છે. હુનીયામાં આ બંનેથી જે રહિત છે, તે ખરેખર ! અંધજ છે, તે કદાચ ઉન્માર્ગે ચાલે, તો તેમાં અપરાધ શો ? ” ફલિત વૃક્ષોવાળું વન ક્યાં ? અને વાંદરાઓથી તેનું રક્ષણ ક્યાં ? વિચાર વિના બોલતા તે કુબુદ્ધિરાજને કોણ અટકાવી શકે ? ”

આ પ્રમાણે કથાના મિષથી ચમદંડ પણ રાજામાં ચોરપણું સ્થાપીને પોતાને ઘેર ગયો. એટલે મહત્ત્વવાળા છત્રીશ ગુણોથી સંયુક્ત એવા આચાર્યની જેમ છત્રીશ રાજગુણોથી દીપ્ત એવો રાજા પોતાના મહેલમાં જઈ લલનાઓની લાલિત્ય ભરેલી કીડામાં નિમગ્ન થયો.

હવે સાતમે દિવસે પણ રાજાએ તેજ પ્રમાણે પૂછ્યું, એટલે વિદગ્ધ એવો કોટવાળ રસની એક વિશાળ પ્રપા (પરબ) સમાન એવી કથા આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો:—

ધનશ્રીની કથા.

“ અવંતીદેશના મધ્યભાગમાં એક સુશોભિત મેખલા સમાન, ખળપુરુષોથી રહિત અને પુણ્ય સંપાત્તથી સ્વર્ગને જીતનાર એવી ઉજ્જયિની નામની નગરી છે. ત્યાં ચળકતી કીર્તિવાળો, સંપત્તિઓનું સ્થાન અને પુણ્યકર્મથી પવિત્ર એવો યશોભદ્ર નામનો સાર્થવાહ હોતો. સમ્યક્દર્શનથી પવિત્ર આત્માવાળો, સાત ક્ષેત્રમાં ધનનો વ્યય કરનાર, સદા સ્વદ્વારસંતોષી અને જગતમાં એક ઉત્તમ એવા તેને સતીઓમાં શ્રેષ્ઠ અને પુણ્ય-પવિત્ર લાવણ્યરસની એક વાળી સમાન એવી યશોદા અને યશોમતી નામની બે સ્ત્રીઓ હતી, અને ગૃહવ્યવહારની સંભાળ રાખનારી, ધર્મતત્ત્વથી વિમુખ અને કપટનું એક સ્થાન એવી ધનશ્રી નામની તેની એક વૃદ્ધ માતા હતી. તે વ્યવહારથી દેવપૂજાદિક ક્રિયાઓ કરતી પણ વિધવા છતાં તે શબ્દાદિક વિષયમાં સ્પૃહાવાળી હતી. કહ્યું છે કે:—

“ પટકુળ પહેરવા, તાંબૂલભક્ષણ, નાટક જોવા, શૃંગારરસના ગીત ગાવા કે સાંભળવા, દૂધ, દહીં વિગેરેથી ભોજન કરવું, કર્પૂર કે સુગંધી પુષ્પોનો ઉપભોગ લેવો, મનહર વસ્તુઓ જોવી, સિંહર, કાજળ, અળતો અને કુંકુમ વિગેરેથી શરીરને શણગારવું, સીમંત કરવું, ઘૂત કે જળ કીડા કરવી, મશકરીમાં ખેલવું. ઘણા અને મનહર અલંકારો પહેરવા, માથામાં પુષ્પ વિગેરેની રચના કરવી, એકલા ફરવું, પરને ઘેર જવું એકાંતમાં પુરુષોને મળવું, ઘરના દ્વાર આગળ રમવું અને પલંગ વિગેરે કોમળ અને મોહક શય્યામાં શયન કરવું, આ આચરણો યૌવનવયમાં ઉન્માદના હેતુ હોવાથી કારણ વિના કુલીન વિધવાને કદી પણ કદપે નહિ (તેમાં પ્રવૃત્તિ કરવી યોગ્ય નથી.) ”

એકદા વ્યવસાયને માટે દૂરદેશાંતરમાં જનાર એવા સાર્થવાહે વિવિધ પ્રકારના કરિયાણુ લીધા. પછી સાંજે વાળુ કરવા રાત પડી જવાના લયથી અત્યંત ઉતાવળથી એકાકીજ પોતાને ઘેર આવતાં

તેણે અશોકવાડીમાં એક વૃક્ષના થડ ઉપર પડેલી સ્ફટિકસમાન ઉજ્જવલ એવી પોતાની માતાની સાડી જોઈ. ‘શું આ માતા અહીં ભૂલી ગઈ હશે ? અથવા તો બીજું કોઈ અહીં લાવેલ હશે ?’ આ પ્રમાણે તર્ક કરી તે છાની રીતે તેને જેટલામાં જુએ છે, તેટલામાં તેણે કોઈક વૃદ્ધપુરૂષની સાથે મળેલી, રાગના આવેશમાં આવેલી અને લજ્જારહિત એવી પોતાની જનનીને ત્યાં દીઠી. તેને જોતાંજ પુણ્ય સંપત્તિઓના નિવાસરૂપ એવો તે વિચાર કરવા લાગ્યો કે:—
“અહો ! કંઠર્પ (કામ) દેવનું શાસન દુરતિક્રમ છે. કારણ કે આ યૌવનાતીત (વૃદ્ધા) છે, જરાથી આકાંત છે અને તપસ્વિની છે, છતાં ભૂતાવિષ્ટની જેમ વિષયથી વિહ્વલ બની ગઈ લાગે છે. રંકથી રાજાપર્યંત સર્વ કોઈ શરીરધારી પ્રાણી સ્મર (કામ) ગ્રહથી વિડંબના પામી વ્યાકુલ બની જાય છે. કહું છે કે:—

“કિમુ કુવલયનેત્રાઃ સંતિ નો નાકનાર્ય—

હ્રિદયતૃણકુટીરે દીપ્યમાને સ્મરાગ્ના—

વુચિતમનુચિતં વા વેત્તિ કઃ પંડિતોપિ ” ॥ ૧ ॥

“કુવલય જેવા નેત્રવાળી એવી દેવાંગનાઓની શું ઈંદ્રને ખોટ હતી ? કે તે અહિંટ્યા તાપસીમાં આસક્ત થયો. ખરેખર ! હૃદયરૂપ પર્ણકુટીમાં સ્મરાગ્નિ દીપ્યમાન થતાં પંડિત પણ કોણ ઉચિત કે અનુચિતને સમજી શકે છે ?” તેમજ વળી:—

“સર્વગગાણં પમ્બો, મહાગહો સર્વદોસપાયહ્નિ ।

કામગ્ગહો દુરપ્પા, જેણભિભૂયં જગં સર્વં ” ॥૧૧॥

“સર્વ ગ્રહોનું ઉત્પત્તિસ્થાન, સર્વ દોષોનો ભંડાર એવો કામગ્રહ તે મહાગ્રહ છે. જે દુરાત્મા સર્વ જગતને પરાલભ પમાડે છે.” આધારભૂત માનેલી એવી સાસુ વૃદ્ધ છતાં જ્યાં દુરાચારિણી દેખાય, ત્યાં કુળવધૂઓની શી દશા થાય ? કારણ કે:—

“ મૂલવિળટ્ટા વહ્લી, જં જાણહ તં કરિજ્ઞ સુળ્હાઓ ।

અંવાણ પંગુરણં, દિટ્ઠં ઇંદમૂલંમિ ” ॥૧॥

“ હે સુજ્ઞો ! વેલડી મૂળમાંથી વિનષ્ટ થઈ છે. માટે જેમ યોગ્ય લાગે તેમ કરો. કારણ કે એરંડના મૂળમાં પોતાનું વસ્ત્ર મૂકીને વિલાસ કરતી અંખાને મેં જોઈ. ”

આ પ્રમાણે સ્વરૂપ વિચારીને જાગૃત થયેલા વૈરાગ્યથી રંગિત એવા તે સાર્થવાહે ન્યાયોપાર્જિત પોતાની સર્વ સંપત્તિને યોગ્યસ્થાને વાપરીને પોતાની બંને પ્રિયા સાથે જિનચંદ્ર ગુરૂની પાસે સર્વ સુખની સખી તુલ્ય એવી આહુતી દીક્ષા અંગીકાર કરી લીધી. પછી તપસ્થાને આચરતા, પંચમહાવ્રત પાળવામાં ધુરંધર, ત્રણ ગુપ્તિથી પવિત્રાત્મા, નિરંતર પંચસમિતિમાં સાવધાન, પોતાના આત્માની જેમ છકાય જીવની રક્ષાકરનાર, શિક્ષામાં વિચક્ષણ, ખેતાલીશ દોષ-રહિત શુદ્ધ આહાર લેનાર, ત્રણ દંડથી નિવૃત્ત, ચાર કષાયને સારી રીતે જીતનાર, નવ વાડસહિત શશી સમાન નિર્મળ શીળનું પાલન કરનાર, સામ્યામૃતના સરોવરમાં મગ્ન અને પરીષદોને સહન કરનાર, એવા તે મુનિ કેવળજ્ઞાન પામીને પરમ પદ પામ્યા. હે રાજન્ ! આ પ્રમાણે સાર્થવાહની કથા સાંભળતાં રસાવેશને વશ થવાથી મને વધારે વખત થઈ ગયો. ”

આ પ્રમાણે સાતમે દિવસે તો રહસ્યને સૂચવનાર એવો તે ચમદંડ નગરવાસીઓને તે વૃત્તાંત પ્રકાશીને પોતાને ઘેર ગયો. પછી રાજા બહુ વખત વિષય (દેશ) વિગેરેનો વિચાર કરી મધ્યમ પ્રાણી જેમ સંવેગમાં જાય, તેમ તે પોતાના આવાસમાં ગયો.

પછી આઠમે દિવસે ક્રોધાગ્નિથી અધિક જ્વલવદ્યમાન થતો, અનેક રાજાઓ, સામંતો, મંત્રીઓ અને શ્રેષ્ઠીઓથી પરવરેલો અને વાસુદેવની જેમ ઉદ્ધત એવો રાજા દેવપૂજાદિક યથોચિત પ્રાતઃકર્મ કરીને સિંહાસનપર આવી ઝિરાજમાન થયો. તે વખતે ચમદંડને બોલાવીને અને નીતિમાર્ગનું ઉદ્ધંધન કરીને મહોન્મત્ત એવો રાજા પુરલોકોની સમક્ષ તેને આ પ્રમાણે પૂછવા લાગ્યો:—

રે દુષ્ટ! હે દુરાચાર! નગરની લક્ષ્મીને ચોરનાર અને પાપનો પૂર એવો ચોર ક્યાંઈ પણ તારા જોવામાં આવ્યો?" એટલે જેની અદીન વદનકાંતિ છે એવો તે દુર્ગપાલ બોલ્યો કે:—"હે સ્વામિન! ખરાબર તપાસ કરતાં પણ તે મારા જોવામાં ક્યાં આવ્યો નહિ." પછી રાજાએ નગરના સર્વ લોકને બોલાવીને રોષના સંભારરૂપ સિંહરથી લોચનને રક્ત કરી તેમને કહ્યું કે:—"હે નગરજનો! ધૂર્તતાથીજ હું વિગેરેની અવજ્ઞા કરતાં પોતાની ચતુરાઈ દેખાડીને એણે સાત દિવસો ગુમાવ્યા. હવે જો ચોર સહિત તે રાજવસ્તુઓ એ અર્પણ નહિ કરે, તો હું એનો નિગ્રહ કરીશ." આ પ્રમાણે રાજાનું લુચ્ચાઈ ભરેલું વચન સાંભળીને ચોરનાં ચિન્હો લાવીને તરત તેણે હાજર કર્યાં. રાજાની બે પાહુકા, મંત્રીની મુદ્રિકા અને પુરોહિતની સુવર્ણ સૂત્રમય જોડા.—‘હે ભૂપતે! તમે પ્રસન્ન મનથી અવલોકન કરો, આ બધી ચોરને ઓળખવાની ચીજો છે.’ એ પ્રમાણે તેણે કહ્યું. પોતાની પાસે પડેલી તે ચીજોને જોઈને રાજા વિગેરેનાં મુખકમળ મ્હાન થઈ ગયા અને મનમાં તેઓ અધિક સાશંક બની ગયા. હવે રાજસુત અને મંત્રીસુત વિગેરે તથા સામંત અને શ્રેષ્ઠી લોકો પૂર્વે પણ એ વૃત્તાંતને જાણતા હોવાથી આ પ્રમાણે નિર્ણય કરવા લાગ્યા:—"આ ચિન્હોથી મ્હાન મુખ કમલવાળા અને કૂંડ કમ કમ રવાવાળા એવા રાજા, મંત્રી અને પુરોહિતજ ચોર લાગે છે." જ્યાં મંત્રી અને પુરોહિત સાથે રાજા પોતે ચોરી કરે, ત્યાં લોકોને ખરેખર! વનનું શરણ લેવું યોગ્ય છે. ચેટક વૃત્તિવાળો રાજા ન્યાયપાલક અને ખ્યાતિશાળી એવા ભૂત્યવર્ગ ઉપર પ્રાયઃ અદેખાઈ કરે છે. પછી મહાજને ત્યાં પરસ્પર વિચાર કરીને નિર્ણય કર્યો કે:—"નગરમાં જો આ દુરાચારી હશે, તો ભવિષ્યમાં આપણને કુશળતા મળવાની નથી. માટે કોઈ ઉપાયથી દુરાશયોને દૂર કરીને તેમને સ્થાને તેમના આ મહાશય પુત્રોને સ્થાપન કરવા વધારે ઉચિત છે. કહ્યું છે કે:—

“મિત્રં શાઠ્યપરં કલત્રમસતીં પુત્રં કુલધ્વસિનં,

મૂર્ત્વં મંત્રિણમુત્સુકં નરપતિં વૈયં પ્રમાદાન્વિતમ્ !

देवं रागयुतं गुरुं विषयिणं धर्मं दयावर्जितं,
यो नैव त्यजति प्रमोहवशतः स त्यज्यते श्रेयसा ॥१॥

“ શઠ મિત્ર, અસતી ભાર્યા, કુળધ્વંસી પુત્ર, મૂર્ખ મંત્રી, ઉત્સુક રાજા, પ્રમાદી વૈદ્ય, રાગી દેવ, વિષયી ગુરૂ અને દયાવર્જિત ધર્મ—એમનો જે મોહના વશથી ત્યાગ કરતો નથી, તે કલ્યાણથી તબીય છે.” આ પ્રમાણે વિચાર કરીને તેઓએ રાજાને વિરૂપિ કરી કે:—“ હે પ્રભો ! જેમની આ વસ્તુઓ છે, તેઓ ચોર છે.” ‘આપણું આ કાર્ય પાર ન પડયું.’ આ પ્રમાણે વિચાર કરીને રાજા વિગેરે તે વખતે યમદંડ પર દંડ કરવા સમર્થ ન થયા. જેનો ન્યાય મિત્ર હોય અને નગરલોક પક્ષ કરનાર હોય, તેવા માણસથી તો રાજા પણ શકે છે, તો બીજા સામાન્ય જનની તો વાતજ શી કરવી ? પછી પ્રપંચ રચીને તેમને દૂર કરીને મહાજને અનુક્રમે તેમના ન્યાયશાલી પુત્રોને તે પદ પર સ્થાપ્યા.

આ પ્રમાણે સર્વલોકની સાથે વિરોધ કરવાથી તેઓ પોતાના સ્થાનથી ભ્રષ્ટ થયા અને બહુ અપમાન પામ્યા. માટે વિરોધ કરવામાં સાર નથી. તો હે મહાદેવ ! કોઈ ધીમાનની સાથે વિરોધ ન કરવો. અને વિશેષતાથી ઘણા લોકોની સાથે તો તે નજ કરવો. પરાલવ પમાડીને જેવા તેવા સામાન્ય જનની પણ બુદ્ધિમાને કદી ઉપેક્ષા ન કરવી. એમ નીતિવેત્તાઓ કહી ગયા છે. જેવા તેવા જનનો પણ કદી પરાલવ ન કરવો. કારણ કે એક માત્ર ટીટોડીએ સમુદ્રને વ્યાકુલ કરી નાખ્યો હતો.

પછી સુયોધન રાજા તે દેશનો ત્યાગ કરી મંત્રી અને પુરોહિત સાથે દેશોદેશ ભ્રમતાં શુદ્ધ ધર્મના પ્રકાશક એવા ધર્મધોષ ગુરૂનો સમાગમ પામીને સવેગ અને નિર્વેદ ઉત્પન્ન થતાં તેણે ચારિત્ર અંગીકાર કરી લીધું પુણ્યવંત પ્રાણીઓની પ્રાયઃ બે પ્રકારનીજ સ્થિતિ હોય છે. સામ્રાજ્યલક્ષ્મીનો ભોગ અથવા તો ચારિત્રસંપત્તિનો યોગ.

આ પ્રમાણે વિરોધના ક્ષણે સૂચવનાર, પૃથ્વી પર પ્રસિદ્ધ
અને મંત્રીશ્વરે કહેલ એવું સુયોધનરાજાનું ચરિત્ર સાંભળીને શ્રેષ્ઠિક-
રાજા અદ્ભુત હર્ષ પામ્યો.

॥ इति श्रीसम्यक्तत्वकौमुद्यां तपागच्छनायकश्रीसोमसुंदरसू-
रिश्रीमुनिमुंदरसूरिश्रीजयचंद्रसूरिशिष्यैः पंडितजिनहर्षगणिभिः कृ-
तायां द्वितीयः प्रस्तावः ॥

॥ તૃતીયઃ પ્રસ્તાવઃ ॥

પછી વિદ્વજ્જનોને સંતુષ્ટ કરવામાં કટપવૃક્ષ સમાન એવા રાજાએ ક્ષણવાર મનની વૃત્તિઓને સ્થિર કરવા માટે એકાગ્રતાથી દેવશુરતું ધ્યાન કર્યું. પરંતુ પાંચ ઇંદ્રિયોના વિષયમાં અતિ આસક્ત અને ચંચલતા લક્ષણવાળું એવું રાજાનું મન ક્ષણવાર પણ સ્થિરતા ન પામ્યું. મલ (મેલ) ધરવું અને કષ્ટ વેઠવું સુગમ છે, પણ ખરેખર ! પોતાનું મન વશ કરવું એ પ્રાણીઓને અતિદુષ્કર છે. કુતૂહલના આવેશથી તરંગની જેમ ચંચલમનવાળા એવા મગધાધિપે પુનઃ અભયકુમાર મંત્રીશ્વરને કહ્યું:— “ હે મહામતે ! અત્યારે તેં જે કહ્યું, તે યોગ્યજ છે. કારણ કે હાથીને માટે ઉંદરોએ પણ રાજાને વ્યાકુલ કરી મૂક્યો હતો. હવે અત્યારે જો આપણે ઉદ્યાનમાં જઈએ તો માણસોની સાથે વિરોધ થાય અને તે વિરોધથી લક્ષ્મીની હાનિ અને કર્મબંધન થાય. પરંતુ કૌતુકથી આકાંક્ષા થયેલું અને ચંચલ થતું મારું મન નગરીમાં સામાન્ય લોક જોવાને અધીરું થાય છે. ” ‘ વિચક્ષણ પુરૂષોએ રાજાનું ચિત્ત ગમે તે કાર્યમાં જોડી દેવું. ’ એ પ્રમાણે વિચારીને ‘ બહુ સારું ’ એમ પ્રધાને રાજાને કહ્યું.

પછી અંજનના પ્રયોગથી અદૃશ્ય રૂપ કરીને વિવિધ પ્રકારના આશ્ચર્ય જોતા અને વિવિધ વાણી સાંભળતા એવા તે રાજા અને મંત્રી રાત્રિએ નગરમાં ચતુષ્પથાદિક માર્ગ, પ્રપા અને દેવકુલ વિગેરે સ્થળે ભ્રમવા લાગ્યા. એટલામાં રાજાએ કોઈક પ્રાણીની છાયા (પડછાયા) જોઈ, પરંતુ બારીકાઈથી તપાસ કરતાં પણ તેનું રૂપ ક્યાંઈ

જેવામાં ન આવ્યું. એટલે તેણે પ્રધાનને પૂછ્યું. કે:-“ જાણે એકત્ર પિંડીભૂત થયું હોય એવું આ અત્યંત ચંચલ તિમિર ભૂમિપર શાથી દેખાય છે ? ” આ સાંભળી પ્રધાને કહ્યું કે:-“ હે સ્વામિન્ ! સિદ્ધાંજનની કળા જાણનાર, ચૌરકર્મથી પ્રસિદ્ધ અને કપટનો એક ભંડાર એવો લોહપુર નામનો એ ચોર છે. તે રાત્રિએ શરીરને અદૃશ્ય બનાવીને ન્યાયશાલી ધનવંતોના ઘરમાં ચોરી કરે છે. એ નાના પ્રકારના રૂપપરાવર્તની વિદ્યાથી બહુ ગર્વિષ્ઠ થઈ ગયો છે, તેથી કોઈ પણ એને પકડવાને કદી સમર્થ થઈ શકતો નથી. ” આથી રાજાએ કહ્યું કે:-“ એ કોને ઘેર જાય છે, તે જાણવાને આપણે એની સાથે જઈએ. ’ એમ કહીને વિચિત્ર આશ્ચર્ય જેવામાં આસક્ત એવો રાજા મંત્રીસહિત તેની પાછળ જતાં જતાં ત્યાં નગરમાં ભર્યો. પછી કુરુકર્મનો અવધિ એવો તે ચોર જતાં જતાં અનુક્રમે અહીંદાસ શેઠને ઘેર પહોંચ્યો.

એવા અવસરમાં સમૃદ્ધિમાં નરેન્દ્રસમાન એવો તે શ્રેષ્ઠ-વર્થ આઠ ઉપવાસવાળી એવી પોતાની પ્રિયાઓને આ પ્રમાણે કહેતો હતો:-“ આજે હર્ષિત થતી અને અલંકારોને ધારણ કરતી એવી સર્વ લલનાઓ રાજાના આદેશથી કૌમુદીમહોત્સવને માટે ઉદ્યાનમાં ગયેલી છે પરંતુ શ્રીમાન્ શ્રેષ્ઠિકરાજાને વિનયથી વિનવીને જિનભગવંતના સ્નાત્રોત્સવાદિકને માટે દિવસે તમોને મેં ઘેર રાખી છે. હવે જો લોકિક ઉત્સવને માટે તમારું મન ઉત્સુક હોય, તો તમે પણ ખુશીથી ઉદ્યાનમાં જાઓ. હું હવે સદ્ધર્મધ્યાનમાં મન રાખી પ્રથમ દ્રવ્યપૂજા કરી પછી ભાવપૂજા કરીશ. ” આ પ્રમાણે પોતાના પ્રાણુપ્રિયનું કથન સાંભળીને તેઓ વિનયથી નમ્ર બનીને કહેવા લાગી:-“ હે પ્રભો ! આજે અમારે આઠ ઉપવાસ થયા. વળી મુમુક્ષુ આત્માઓને ઉપવાસને દિવસે પાપથી નિવૃત્તિ અને સદ્ગુણોની સાથે વાસ કરવો યોગ્ય છે. માટે ઉત્સવને નિમિત્તે ઉદ્યાનમાં જવું અમને યોગ્ય નથી, પણ આપની સાથે ભગવંતની દ્વિવિધ પૂજા કરવી ઉચિત છે. જગતમાં એક સૂર્ય સમાન એવું જિનેશનું કથન જે જાણે છે, તેનું

મન સાંસારિક ઉત્સવના આરંભમાં પ્રવૃત્ત થતું નથી. આ લોક સંબંધી સુખ આપવાવાળા એવા ઉત્સવો બધા સુલભ છે, પણ બંને લોકમાં સુખ આપવાવાળી એવી ભગવંતની ભક્તિજ એક દુર્લભ છે. ” આ સાંભળી શ્રેષ્ઠીએ કહ્યું કે:—“ આવા પ્રૌઢ ઉત્સવમાં પણ તમારા મનની આવી ધર્મદૃઢતા છે, તેથી તમે ધન્યતમ છો અને નિશ્ચિત તત્ત્વજ્ઞ છો. પવનથી ઉડતા આકાશના રૂની જેમ લોક પ્રવાહથી સુરજ સ્ત્રીઓનું મન પણ પ્રાયઃ ચંચલ જોવામાં આવે છે, ઉંચા પ્રાસાદના શિખરપર ગુણ (તંતુ-દોરી) ના સમૂહથી બાંધવામાં આવેલ અને સ્વભાવથી નિર્મલ છતાં ધ્વજ વાયુના યોગથી કંપે છે. (ચંચલ થાય છે.) ”

આ પ્રમાણે કહી પવિત્ર થઈ પ્રૌઢભાવથી ભાવિત એવો તે શ્રેષ્ઠી પોતાની પ્રિયાઓ સહિત પોતાના ઘરદેરાસરમાં ગયો. ત્યાં જેમને ધર્મ પ્રિય છે એવી પોતાની પ્રિયાઓ સાથે શ્રદ્ધાથી સમૃદ્ધ એવો તે વિધિપૂર્વક પરમેશ્વરની દ્રવ્યપૂજા કરીને ભાવપૂજાને માટે આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરવા લાગ્યો:—“ જગતના આનંદરૂપ કંદને પદ્મવિત કરવામાં મેઘ સમાન એવા હે નાથ ! તમે જ્ય પામે. યોગીંદ્રોના હૃદયકળમાં વિલાસ કરવાથી એક હંસસમાન એવા હે ભગવંત તમે જ્યવંત વર્તો. સર્વ અતિશય સંપન્ન, સર્વ અભીષ્ટ ફળ આપવાવાળા, સર્વજ્ઞ, સર્વદર્શી સર્વસ્વરૂપી એવા હે વિભો ! આપ જ્યવંત રહો. દેવો અને દેવેંદ્રોથી સ્તવાયેલા એવા હે વિભો ! સુધાસ્વાદથી જેમ રોગો નષ્ટ થાય, તેમ આપના માત્ર નામકીર્તનથીજ સંસારની સર્વ વ્યાધિઓ વિલય થાય છે. હે દેવ ! જેને તમારું દ્વિવિધ દર્શન સમ્યક્રીતે થાય છે, તેને જગતમાં રહેલી ઉત્કૃષ્ટ સંપત્તિઓ પગલે પગલે પ્રાપ્ત થાય છે. મોક્ષલક્ષ્મીએ સહિત અને આવીરીતે સ્તુતિ કરાયેલા એવા હે જગન્નાથ ! આપ પ્રસન્ન થાઓ અને મને પરમાનંદ (મોક્ષની) સંપત્તિનું સ્થાન બનાવો. ” આ પ્રમાણે જગદીશ્વરની સ્તુતિ કરીને પ્રિયાઓથી પ્રેરિત થયેલા અને કલુષતાને દૂર કરનાર એવા તે ચતુરશ્રેષ્ઠીએ સંગીત પણ કયું. વિશ્વત્રયમાં સર્વને

આશ્ચર્યકારક એવા તેના પૂજનવિધિને જોઈને ચોરની સાથે આવેલ મંત્રીસહિત રાજા વિચાર કરવા લાગ્યો કે:—“અહા ! ગૃહસ્થજનામાં વસુધાપર આ શ્રેષ્ઠીજ પ્રથમ વખાણવા લાયક છે, કે જિનેશ્વરપરની આવા પ્રકારની ભક્તિ જેના હૃદયમાં જાગત છે. કહું છે કે:—

“મક્તિર્જિનેષુ દૃઢતા જિનભાષિતેષુ, શ્રદ્ધા ચ ધર્મકરણેષુ ગુણેષુ રાગઃ ।
દાનેષુ તીવ્રચિત્તા વિનયેષુ વૃત્તિઃ, કસ્યાપિ પુણ્યપુરુષસ્ય ભવત્યવશ્યમ્ ।”

“જિન ભગવંતપર ભક્તિ, જિન વચનપર શ્રદ્ધા, ધર્મકૃત્યમાં દૃઢતા, ગુણોપર અનુરાગ, દાનમાં તીવ્ર રૂચિ અને વિનયથી વર્તન—આ ગુણો ખરેખર ! કોઈ પુણ્યવંત પુરુષનેજ પ્રાપ્ત થાય છે.” પછી મુક્તિવધૂની ફૂતીસમાન એવી ભાવાર્ચના કરીને નિવૃત્ત થયેલા અને જગદુત્તમ એવા શ્રેષ્ઠીને તેમની કાંતાઓ કહેવા લાગી કે:—“હે સ્વામિન્ ! મેરૂની જેમ દેવતાઓથી પણ લેશ ચલાયમાન ન થાય એવું સમ્યક્ત્વ આપના હૃદયમાં શી રીતે પ્રાપ્ત થયું ?” આ સાંભળીને શ્રેષ્ઠી તેમની આગળ યથાસ્થિત અર્થસંયુક્ત અને સમ્યક્ત્વ માર્ગનો પ્રકાશ કરવામાં દીપિકા તુલ્ય એવી કોમળવાણીમાં બોલ્યો:—

અહ્ હાસ શેઠની કથા.

“પહેલાં આજ નગરમાં કમલ સમાન લોચનવાળો અને શત્રુઓથી અજિત એવો પ્રસેનજિત નામે રાજા હતો, દાનગુણથી જેણે લોકો પાસે જીમૂતવાહનનું સ્મરણ કરાવ્યું, ધર્મથી યુધિષ્ઠિરનું અને ન્યાયથી રામચંદ્રનું સ્મરણ કરાવ્યું. જેનો પવિત્ર શોભાલક્ષ્મીવાળો એવો શ્રેણિકરાજા અત્યારે પ્રજા જ્યાં સદા પ્રસન્ન રહે છે અને જ્યાં અતિશય પુણ્યનાં કામ થાય એવું અહલુત સામ્રાજ્ય ભોગવે છે. ગુરૂની જેમ તે ભૂપાલથી પરિપાલન કરાતી એવી પ્રજાને ભૂતલપર ક્યાં પણ પરાભવનો સંતાપ પ્રાપ્ત થયો ન હતો. જેની શીતલ છાયાતળે રહેલા લોકો ઈંદ્રને એક તૃણસમાન પણ માનતા ન હતા અને મુનિઓ પણ તેના જેવા શુદ્ધ સમ્યક્ત્વની સ્પૃહા કરતા હતા. અહીં શ્રેષ્ઠ જનોમાં અગ્રેસર, વિચક્ષણ, રાજમાન્ય, લક્ષ્મીનું એક ધામ અને સર્વ જીવોપર કૃપાળુ એવો જિનદત્ત નામે શેઠ

હતો. જેણે પોતાના ધરની પાસે જિન ભગવંતનું સંસારસાગરમાં નાવસમાન એવું સહસ્રકૂટ નામનું ચૈત્ય કરાવ્યું છે. કહ્યું છે કે:—

“ રમ્યં येन जिनालयं निजभुजोपात्तेन कारापितं,
 मोक्षार्थं स्वधनेन शुद्धमनसा पुंसा सदाचारिणा ।
 वेद्यं तेन नरामरेंद्रमहितं तीर्थेश्वराणां पदं,
 प्राप्तं जन्मफलं कृतं जिनमतं गोत्रं समुद्योतितम् ” ॥१॥

“ જે સદાચારી પુરૂષે શુદ્ધ મનથી સ્વભુજોપાર્જિત સ્વધનથી મોક્ષને માટે (સંસારથી મુક્ત થવા) રમ્ય જિનાલય કરાવ્યું છે, તેને નર, અમર અને ઇંદ્રોથી પૂજિત એવું તીર્થંકરપદ પ્રાપ્ત થાય છે. તેણે પોતાના જન્મને સફલ કર્યો, શાસનનો પ્રભાવ વધાર્યો અને પોતાના ગોત્રને પણ તેણેજ અજવાળ્યું સમજવું. ” કેવળ પરોપકારને માટેજ ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહેતા એવા તેમને શ્રાવકધર્મ પાળનાર એવો હું પુત્ર થયો. પ્રસેનજિત રાજા લીલાપૂર્વક રાજ્ય કરતો હતો, ત્યારે અહીં એકદા કેશિદેવ આચાર્ય પધાર્યા. એટલે આનંદી એવો વસુધાપતિ અંતરિપુરથી નિવૃત્ત થઈ જિનદત્ત શેઠની સાથે દેવતાઓથી નમસ્કાર કરાવેલા એવા તેમને નમસ્કાર કરવાને ગયો. ત્યાં આચાર્ય મહારાજને નમસ્કાર કરીને થયોચિત સ્થાને બેઠા, એટલે નિર્મમ એવા મુનીશ્વરે સમ્યગ્ધર્મનો ઉપદેશ આપવો શરૂ કર્યો:—

“ સંસારમાં ચોરાશી લક્ષ જીવ્યોનિમાં વારંવાર ભમતાં જેમ દરિદ્રને નિધાન પ્રાપ્ત થાય, તેમ પ્રાણીને મનુષ્યદેહ પુણ્યથીજ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. તેમાં પણ જિનભગવંતે કહેલ, સમ્યગ્દર્શનથી શુદ્ધ અને સાધુ તથા શ્રાવકના વ્રતોએ યુક્ત એવા ધર્મની પ્રાપ્તિ તો અતિ દુર્લભ છે. એ બંને પ્રકારના ધર્મનું પણ સદ્દૃષ્ટિ દ્વાર કહેવાય છે અને તે તૃણ, અગ્નિ વિગેરેના દૃષ્ટાંતથી અષ્ટધા કહેલ છે. તૃણાગ્નિ, ગોમયાગ્નિ, કાષ્ઠાગ્નિકણ, દીપ્રપ્રભાસમાન, રત્ન, તારા, સૂર્ય અને ચંદ્રની પ્રભાસમાન—એ રીતે સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવની આઠ પ્રકારની દૃષ્ટિ હોય

છે. કોઈક પ્રાણીને રૂચિથી તૃણાગ્નિ સદૃશ દૃષ્ટિ ઉત્પન્ન થાય છે, પરંતુ તે ઉત્પન્ન થતાંજ મોહના ઉદયથી તરત નષ્ટ થઈ જાય છે. કોઈકને છાણના અગ્નિસમાન દીપ્ત હોય છે, કોઈકને કાષ્ઠના અગ્નિ સમાન અને કોઈને દીપ સમાન શુદ્ધતર પ્રભાવાળી દૃષ્ટિ હોય છે, કોઈકને રત્નની કાંતિ સમાન અને તારાની પ્રભા સમાન ઉદ્ભ્રામ્યમાન થાય છે, કોઈને સૂર્યના બિંબ સમાન અને કોઈને ચંદ્રની દીપ્તિ સમાન વધારે પ્રકાશિત હોય છે. આ દૃષ્ટિ જે જે પ્રાણીને ઉત્તરોત્તર હોય, તે તે પ્રાણીની પ્રાજ્ઞ પુરુષોએ આસન્નસિદ્ધિતા કહેલ છે. એ દૃષ્ટિઓનું શમ, સંવેગ, નિર્વેદ, સર્વ જંતુપર દયા અને તત્ત્વશ્રદ્ધાન—એ આસાધારણ લક્ષણ કહેલ છે. જે પ્રાણીને ઔચિત્યાદિક ગુણોથી યુક્ત અને સમ્યગ્દર્શનપૂર્વક દેશવિરતિ યા સર્વવિરતિ પ્રાપ્ત થાય છે, તેનો મનુષ્યલવ અત્યંત સ્લાધ્ય છે અને સર્વાર્થસાધકપણાને લીધે તે દેવતાઓને પણ પ્રાર્થનીય છે, એમ જિનભગવંતોએ કહેલ છે. જે પ્રાણી સમ્યગ્દર્શનથી શુદ્ધ એવું જ્ઞાન અને વિરતિ પામે છે, તેને આ હર્લભ જન્મ પણ સુલભ થાય છે. ”

આ પ્રમાણે દેશના સાંભળીને તત્ત્વને જાણનાર એવા તે જિન-દત્ત શેઠે ગુરૂની પાસે સમ્યક્ત્વયુક્ત અને શ્રાવકને ઉચિત એવો ધર્મ અંગીકાર કર્યો. તે વખતે રાજા પણ સમ્યગ્દર્શન સંયુત એવા ગૃહસ્થધર્મનો સ્વીકાર અને ગુરૂમહારાજને નમસ્કાર કરીને પોતાને આવાસે ગયો.

રૂપ્યખુર ચોરની કથા.

હવે એજ નગરમાં કિલ્લ કર્મના એક સ્થાનરૂપ, નાના પ્રકારની બુદ્ધિનો ભંડાર અને પાપનો જાણે એક પૂર હોય એવો રૂપ્ય-ખુર નામે એક ચોર રહેતો હતો. જે નગરની અંદર સ્વેચ્છાએ ભમતો, સમગ્ર પ્રજાને સંતાપ ઉપજાવતો, રાજાની આજ્ઞાનો ઈન્કાર કરતો અને મંત્રીઓને તૃણ સમાન ગણતો હતો. ક્ષણવારમાં તે ચોર બનતો, ક્ષણવારમાં સાધુ, ક્ષણવારમાં સાર્થવાહ અને ક્ષણવારમાં સ્કુટ રીતે લોકોની અંદર તે એક મોટો ધર્મી બની જતો હતો. દાવ નાખવામાં અતિ કુશળ અને વ્યસનોનો એક સાગર એવો

તે એક દિવસ અહોરાત કાંતાની જેમ ઘૂતકીડામાં નિમગ્ન થઈ ગયો. ત્યાં ભુગારમાં પ્રાપ્ત કરેલું ઘણું ધન યાચકોને આપીને લોજનને માટે ઉતાવળથી ઘર ભણી જતો હતો, એવામાં રાજના ભવન પાસે તેને સર્વ ઇદ્રિયોને આકર્ષણ કરવામાં કાર્મણ્યમંત્રસમાન અને સર્વ સુગંધિ દ્રવ્યના દર્પને દળી નાખનાર એવી રસવતીની ગંધ આવી. તેથી રોમાંચિત ગાત્રવાળો, પાપનું એક પાત્ર અને બુદ્ધિરૂપ ઔષધિનો ભંડાર એવો તે ચોર ગંધથી લલચાઈને વિચાર કરવા લાગ્યો:—“ અહો ! પદ્મિની પ્રેમદાની જેમ રાજની રસવતીનો આ પરિભલ ખરેખર ! દેવતાઓને પણ દુર્લભ હશે. જેઓ ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહી નિરંતર આવા પ્રકારનું લોજન કરે છે, તેઓજ ધન્ય અને તેઓજ આ સંસારમાં પુણ્યવંત જનોમાં શ્રેષ્ઠ છે. ગૃહસ્થાવાસ સમાન હોવા છતાં કેટલાક પુણ્યહીન પ્રાણીઓ લોજનાવસરે અત્યંત દીન અવસ્થાને ધારણ કરે છે. કહું છે કે:—

“ કુગ્રામવાસઃ કુનરેંદ્રસેવા, કુભોજનં ક્રોધમુશ્વી ચ માર્યા ।

કન્યાબહુત્વં ચ દરિદ્રતા ચ, ષડ્ જીવલોકે નરકા ભવંતિ ” ॥૧૧॥

“ ખરાબ ગામમાં વાસ કરવો, કુનરેંદ્રની સેવા કરવી, કુલોજન, ક્રોધમુખી લલના, ઘણી કન્યાઓ અને દરિદ્રતા—એ છ આ જીવલોકમાં નરક તુલ્ય છે. ” માટે પરમાનંદના આસ્વાદ-અનુભવ સદૃશ સુગંધી એવી આ રસવતીનો પુણ્યથી પ્રાપ્ત થયેલ લક્ષ્મીની જેમ આજે હું શા માટે ઉપલોગ ન લઉં ? રાજથી રંક સુધી સર્વ કોઈ પ્રાણી રસનાને વશ થઈ મિષ્ટાન્ન લોજનને માટે યત્ન કરે છે. બ્રાહ્મણ ધનવાન છતાં લોજનના લાભને માટે કષ્ટની દરકાર ન કરતાં તે દશ યોજનને પણ વધારે દૂર માનતો નથી. ” આ પ્રમાણે વિચાર કરીને દુષ્ટબુદ્ધિ એવો તે ચોર સિદ્ધાંજનના પ્રયોગથી અદૃશ્ય રૂપ કરીને રાજની સાથે લોજન કરવા બેસી ગયો. આ પ્રમાણે રાજના ભાજનમાં લોજનના આસ્વાદમાં લુપ્થ થઈને ગુપ્તરીતે જમતાં તેને કેટલાક દિવસો વ્યતીત થઈ ગયા.

એકદા લોજન કરતાં છતાં પણ દિવસના ચંદ્રની જેમ રાજને સર્વ રીતે નિસ્તેજ અને દુર્ગંધ જોઈને મંત્રી તેને એકાંતમાં કહેવા લાગ્યો:—“ હે સ્વામિન્ ! જીર્ણ પર્ણ સમાન તેજને ધારણ કરતું એવું જમાડું આ શરીર દિવસે દિવસે અત્યંત કૃશ થતું કેમ જોવામાં છે ? તેથી શું તમને કોઈ ઉત્કટ આધિ કે વ્યાધિ સતાવે છે ? લોજન ખરાખર પચતું નથી કે ક્ષુધા લાગતી નથી. ” આ સાંભળીને રાજાએ નિર્મળ મનવાળા એવા સચિવને કહ્યું કે:—“ હે મંત્રિન્ ! કોઈ રોગ પણ અત્યારે મારા શરીરમાં બાધા કરતો નથી, પરંતુ કૃશતાનું જે કારણ મારા હૃદયમાં રમે છે, તે કારણ જણાવતાં મને ઘણીજ લજ્જા આવે છે. ” આથી પુનઃ મંત્રીએ રાજાને કહ્યું કે:—“ હે રાજન્ ! શરીરના વિષયમાં ઉપેક્ષા યા શરમ કરવી યોગ્ય નથી. પ્રાયઃ સર્વ પ્રાણીઓને શરીર ધર્મસમાન હોય છે, તો તેના સ્વરૂપ-કથનમાં લજ્જા શા માટે કરવી ? શરીરના અભાવે ધર્મ ન થઈ શકે, ધર્મના અભાવે સદ્ગતિ ન મળે અને સદ્ગતિ વિના પ્રાણીને સર્વાંગ સુખ પ્રાપ્ત થતું નથી. ” આ સાંભળીને રાજા બોલ્યો કે:—“ જો એમ હોય તો તે સાંભળો—ઘણો આહાર લેતાં પણ પ્રાયઃ મારી ક્ષુધા શાંત થતી નથી. માની પ્રાણીઓ જેમ તેમ લોજન કરીને પણ ઘણા દિવસો કહાડી નાખે છે, પણ ખરેખર ! કદી યાચના તો તેઓ કરતાજ નથી. ” આ સાંભળી લોજનમાં અદ્ભુત શક્તિ છતાં રાજાની અતૃપ્તિ જાણીને પ્રધાન વિસ્મયચુકત મનથી વિચાર કરવા લાગ્યો:—“ ખરેખર ! વિદ્યા, ઔષધ કે અંજનથી શરીરને અદૃશ્ય બનાવી કોઈ દુર્મુખશેખર (દુષ્ટશિરોમણિ) રાજાની સાથે લોજન કરતો લાગે છે. માટે હવે ગમે તેવાં ઉપાયથી પણ મારે તેને જાણવો. કારણ કે આપત્તિમાં રાજા મંત્રીઓનેજ પોતાનું બળ સમજે છે. જેઓ આપત્તિમગ્ન પૃથ્વીનાથને શીઘ્ર દુઃખમુક્ત કરે છે, કલ્પ (પુરૂષ વિશેષ) ના જેવી બુદ્ધિવાળા એવા તે મંત્રીઓજ સ્લાઘ્ય છે. અધમ મંત્રીઓજ પોતાની આજીવિકા માટે પોતાના રાજાને દુઃખનિમગ્ન થયેલો જોવાને ઇચ્છે છે, પરંતુ ઉત્તમ

મંત્રીઓ તો તેને સુખી જોવાને ઇચ્છે છે, ” પછી તેને જોવાને કૌ-
તકી એવા મંત્રીએ નાના પ્રકારના ઉપાય કરતાં લોજનાવાસના
ભૂતલપર ખારીક રજ પથરાવી, તેના દ્વાર આગળ પૂર્વે જેમણે સંકેત
કરેલ છે એવા અને દુષ્ટ આશયવાળા એવા ખાત્રીદાર પુરૂષોને દ્વાર
ખંધ કરવા માટે રાખ્યા. તે મંત્રી પણ તે દિવસે ત્યાં લોજનાવાસમાં
બુદ્ધિથી તેના ચિન્હને જોતો દંભથી ગુમરીતે બેસી રહ્યો. હવે સ્નાન
કરી પવિત્ર થઈ અને જિનભગવંતનું અર્ચન કરીને શ્રીમાન્ રાજા
જેટલામાં લોજનને માટે ત્યાં આસનપર બેઠો, તેટલામાં રસલુબ્ધ
એવો તે ચોર ત્યાં આવ્યો અને રજમાં પ્રતિબિંબિત થયેલાં ચરણોથી
પ્રધાને તેને જાણી લીધો. એટલે સંકેતિત માણસો પાસે પ્રથમ તેણે દ્વાર
ખંધ કરાવી દીધું, પછી ઘરની અંદર લીલાં લાકડાં અને ઔષધિઓ
ગોઠવીને લોચનમાંથી અશ્રુપૂર વહેવડાવવામાં સમર્થ અને દુઃસહ
એવો ધૂમાડો કરાવ્યો. તેના બળથી ખંને નેત્રમાંથી અદ્ભુત અંજન
ઓગળી ગયું અને તેજ ક્ષણે તે ચોર સાક્ષાત્ જોવામાં આવી ગયો.
ક્ષણવાર પછી જાણે જંગમ પાપનો પૂર હોય એવો તેને ચોર જા-
ણીને કોપથી સુખને આરક્ત કરીને વસુધાપતિ કહેવા લાગ્યો:—
“અરે દુષ્ટ ! દુરાચાર ! ચોર ! મલિન ! અપવિત્ર એવા તેં અમને
પણ અપવિત્ર કર્યા. ” આ પ્રમાણે કહીને રાજાએ ક્રોધ કરી તેને શૂ-
ળાએ ચડાવવાનો કોટવાળને આદેશ કર્યો. રાજાના સેવકપણાથી તે
દુરાશય કોટવાળે પણ વધ્યસ્થાને લઈ જઈ તેને અનેક રીતે માર
મારીને પાયમાલ કરી મૂક્યો. પછી પોતાના કર્મથી પચતા એવા
તેને શૂળી ઉપર ચડાવ્યો, એટલે તીવ્ર દુઃખરૂપ અગ્નિથી સંતાપ
પામતો એવો તે આ પ્રમાણે વિચાર કરવા લાગ્યો કે:—“અહો ! આ
કર્મ વિપાક, અહો ! દુઃખ પરંપરા, અહો ! મારાં પાપોનું ફળ મને
અહીંજ મળ્યું. એકવાર કરેલું કર્મ બીજની માફક જીવોને ભવોભવ
કોટિ દુઃખરૂપે વિપાક આપે છે. ” આ પ્રમાણે અતિશય દુઃખના
વેગથી વિચાર કરતા એવા તેને તે વખતે સૂર્યના આતપના તાપથી
બહુજ તૃષ્ણા લાગી. તેથી નજીકના લોક પાસે તેણે પાણીની અત્યંત

યાચના કરી, પરંતુ રાજના લયથી તેને કોઈએ પણ પાણી આપ્યું નહિ. એવામાં શિષ્ટશિરોમણિ, સર્વ જીવોપર કૃપાલુ અને દુઃખિતો પર અધિક દયાળુ એવા જિનદત્ત શ્રેષ્ઠી ત્યાંથી નિકળ્યા. એટલે પિપાસાથી અત્યંત પીડિત એવા તેણે તેમને જોઈને પાણીની યાચના કરી. આથી અન્યનો અર્થ સાધવામાંજ પરાયણ એવા શ્રેષ્ઠીએ મનમાં વિચાર કર્યો કે:—“ સર્વ ધર્મોમાં જૈન ધર્મ શ્રેષ્ઠ કહેલ છે, તે ધર્મમાં પણ જીવદયા અને વિશેષથી દીનદયા મુખ્ય કહેલ છે. દુઃખીને જોઈને જેનું મન દયાર્દ્ર ન થાય, તેના હૃદયમાં આર્દ્રત ધર્મનો લેશ (અંશ) પણ નથી એમ સમજવું. જેઓ પરપ્રાણીઓના દુઃખથી ઉદ્ધાર કરવા ધુરંધર છે, તેજ પુરૂષો ધન્ય છે અને તેઓ દેવતાઓને પણ માનનીય છે. કહું છે કે:—

“ શૂરાઃ સંતિ સહસ્રશઃ પ્રતિપદં વિદ્યાવિદોઽનેકશઃ,

સંતિ શ્રીપતયો નિરસ્તધનદાસ્તેપિ ક્ષિતૌ ભૂરિશઃ ।

કિંત્વાકર્ણ્ય નિરીક્ષ્ય વાઽન્યમનુજં દુઃસ્વાદિતં યન્મન—

સ્તાદ્રૂપ્યં પ્રતિપદ્યતે જગતિ તે સત્પૂરુષાઃ પંચષાઃ” ॥૧॥

“ જગત્માં શૂરવીર જનો હજારો છે, વિદ્વાનો પગલે પગલે અનેક જોવામાં આવે છે અને કુબેરના મદને મરડી નાખનાર એવા શ્રીમંતો પણ ઘણા છે, પરંતુ અન્ય જનને દુઃખી જોઈને જેમનું મન દયાર્દ્ર અને તદ્રૂપ થાય છે, એવા સત્પુરૂષો જગત્માં માત્ર પાંચ જ જુદા છે. ” આ પ્રમાણે વિચાર કરીને મધુરાલાપથી તેને સંતુષ્ટ કરતાં શ્રેષ્ઠીએ કહ્યું કે:—“ હે ભદ્ર ! જ્યાંસુધી મારે ઘેરથી પાણી લાવીને તને આપું, ત્યાંસુધી અનેક લવના સંતાપના સમૂહનો ક્ષય કરનાર અને સુધા સમાન એવા આ નમસ્કારરૂપ મંત્રનું પાન (સ્મરણ) કર. સર્વ સુખદાયક અને કોટિકષ્ણનો નાશ કરનાર એવા આ પંચ નમસ્કારરૂપ મંત્રને અંતસમયે પુણ્યવંત પ્રાણીઓજ પામી શકે છે. ” આ સાંભળીને તે ચોર પણ કહેવા લાગ્યો કે:—“ હે બધો ! તે દુઃખવારક મંત્ર મને આપો. ” એટલે શ્રેષ્ઠીએ તેને પરમેષ્ઠીનમ-

સ્કારરૂપ મંત્ર સંભળાવ્યો. અમૃતના પાન સમાન એવા પંચનમ-સ્કારરૂપ મંત્રને પામીને તે ચોર દિવ્ય લક્ષ્મીની વાનકી સમાન એવા મહા આનંદને પામ્યો. પછી શ્રેષ્ઠી જેટલામાં પાણી લઈને તરત ત્યાં આવ્યો, તેટલામાં તે ચોર મરણ પામીને નવકારમંત્રના ધ્યાનથી દેવપણાને પામ્યો. પછી મરણ પામેલા એવા તેને જોઈને જિનદત્ત હૃદયમાં ખેદ પામ્યો અને વિચારવા લાગ્યો કે:—“ દીનને દયાપૂર્વક દાન આપવાથી થતું પુણ્ય મને પ્રાપ્ત ન થયું. પવિત્ર પાત્રના ઉપભોગને માટે અને દીન જનોની પીડાની શાંતિને માટે જળ કે અન્ન પ્રમુખ વસ્તુ ભાગ્યવંત પુરૂષનીજ વપરાય છે. ” પછી તેની સદ્ગતિને જાણવાની ઇચ્છાથી તેના દેહને જોઈને ‘ આ દેવ થયો છે, ’ એમ લક્ષણોથી શ્રેષ્ઠીએ જાણી લીધું.

હવે ચોરની સાથે સ્વજનતાનો સંબંધ ધરાવનાર પુરૂષને જાણવાની ઇચ્છાવાળા એવા રાજસેવકોએ શ્રેષ્ઠીનું સ્વરૂપ જોઈને રાજાને નિવેદન કર્યું, તે સાંભળીને કોપથી તામ્રજેવી જેના મુખની રક્ત કાંતિ થઈ છે એવા તે રાજાએ તત્કાલ કોટવાળને બોલાવીને આ પ્રમાણે કહ્યું:—“ હે ભદ્ર ! અતિશય દુષ્ટ આશયવાળા એવા એ શેઠને મયૂરબંધથી (એક પ્રકારનું બંધન—જેમાં હાથ પગ વિગેરે સખ્ત રીતે બાંધવામાં આવે છે) બાંધીને અને તેના ઘરને મારા નામની મુદ્રા (સીલ) દઈને અહીં લાવો. ” રાજાના આદેશથી તેને ઘેર જઈને નિષ્કુર વચન બોલતો એવો તે તેવીરીતે શેઠને બોલાવીને રાજસભામાં આવ્યો. તેની સાથે રાજસભામાં આવતાં શાંતસ્વભાવી એવા શ્રેષ્ઠીએ બંને પ્રકારના ભયનો અંત આણનાર એવા શુભધ્યાનનો આ પ્રમાણે આશ્રય કર્યો:—“ ચોત્રીશ અતિશયયુક્ત, મુક્તાક્ષ સમાન ઉજ્જ્વલ અને જગતનું રક્ષણ કરનારા તથા શિરસ્થ એવા સર્વ જિનભગવંત મને શરણુભૂત થાઓ. અનંત સુખને પ્રાપ્ત થયેલા, વિદુષ (પરવાલા) સમાન રક્ત કાંતિવાળા તથા સમગ્ર લક્ષ્મીને વશ કરવામાં એક કારણુભૂત એવા સિદ્ધભગવંતનું મને શરણુ થાઓ. પાંચ પ્રકારના આચારમાં કુશળ, અંગ (અચાર અંગ) ની રક્ષા કરવા-

વાળા, અનંગ (કામદેવ) નો જ્ય કરવાવાળા અને સુવર્ણ જેવા વર્ણવાળા આચાર્ય મહારાજનું મને શરણુ થાયો. અંગ અને ઉપાંગ વિગેરે સિદ્ધાંતનો અભ્યાસ કરવામાં સાવધાન મનવાળા અને નીલવર્ણવાળા એના ઉપાધ્યાય મહારાજ મારા દુરિત ઉદયને નષ્ટ કરે. પંચમહાવ્રતને ધારણ કરનારા, ધીર, સાવધસંસર્ગનો ત્યાગ કરનારા અને બંને પ્રકારે મેઘચ્છાયા (મારા પાપની શ્યામતા) નું હરણુ કરનારા અર્થાત્ કૃષ્ણવર્ણવાળા એવા સાધુઓ મને સિદ્ધિનિમિત્તે થાયો. ” આ પ્રમાણેના ધ્યાનરૂપ સુધાના આસ્વાદથી આનંદિત થયેલા એવા શ્રેષ્ઠીને તે વખતે ક્રોધના આવેગથી કંપતા શરીરવાળા એવા રાજાએ આ પ્રમાણે કહ્યું:—“ રે દુષ્ટ ! હે દુષ્ટ અભિપ્રાયવાળા ! પોતાને સદાચારી તરીકે ગણાવનાર એવા હે મંદમતિ ! ચોરની સાથે તું વાત કરવાનો સંબંધ રાખે છે, જે ચોરની સાથે એકાંતમાં રહીને વાતચિત કરે છે, તેને સન્નિવન પુરૂષો ચોરજ કહે છે, માટે રાજાને તેનો નિગ્રહ કરવો ઘટે છે. એ ચોરે જે દ્રવ્ય હરણુ કર્યું છે, તે જો નહિ આપે, તો તને પણ ચોરની માફક હું દંડ (શિક્ષા) કરીશ. ” આ સાંભળીને જિનદત્તે કહ્યું કે:—“ હે દેવ ! મેં તેની સાથે માત્ર ધર્મવાર્તાજ કરી છે, પરંતુ તેની સાથે મારે કોઈ પ્રકારનો સંબંધ નથી. ” આ તેના કથનને કોપથી માન્ય ન કરતાં દુષ્ટબુદ્ધિ રાજાએ દ્વૈત્યસમાન એવા કૂર માણસોને તેના વધને માટે આદેશ કર્યો. ” ‘ સ્વામીનો હુકમ થતાં સેવકોને કૃત્યાકૃત્યનો વિચાર કરવો યુક્ત નથી. ’ એ વાક્યને અનુસરીને રાજાના હુકમ પ્રમાણે તેઓ તેમ કરવા જેટલામાં તૈયાર થયા, તેટલામાં નલોમંડળ ઘોર અંધકારથી વ્યાપ્ત થઈ ગયું, બ્રહ્માંડને ભેદી નાખે તેવા મોટા ઘોર શબ્દો થવા લાગ્યા અને આકાશમાંથી પડતા રજના પૂરથી વ્યાકુળ થયેલા રાજા અને અમાત્ય પ્રમુખ સભામાં બેઠેલા બધા મૂર્છિત થઈ ગયા. ‘ આ શું ’ એમ બોલતા નગરવાસીઓ બધા શંકિત થઈ ગયા, હસ્તિ, અશ્વપ્રમુખ બધી સેના પગલે પગલે કંપવા લાગી. આથી ભયભ્રાંત થઈને રાજાએ પ્રધાનને કહ્યું

કે:—“ કદંપાંત કાળસમાન આ નગરમાં શું થયું ? દેવ, દાનવ, યક્ષ કે રાક્ષસ—કોઈ પણ કુપિત થઈને નગરમાં આવા પ્રકારનો ઉપદ્રવ કરે છે. માટે શીઘ્ર એવા ઉપાય લ્યો કે, જેથી નગરમાં શાંતિ થાય. વિષમ કાર્ય ઉપસ્થિત થતાં મંત્રીઓજ તેનું નિવારણ કરવા સમર્થ થાય છે. ” આ સાંભળી પ્રધાન પણ ત્યાંથી ઉઠી પવિત્ર થઈને ઘણા પુષ્પોની માળા હાથમાં લઈને સર્વતઃ ધૂપનો ઉત્ક્રેષ્ઠ કરીને ઓલ્યો કે “જે કોઈ દેવ આ ઉપદ્રવ કરતો હોય, તેણે અહીં પ્રત્યક્ષ થઈને પોતાની ઇચ્છા પ્રગટ કરવી.” એવામાં દિવ્ય આભરણોથી વિભૂષિત અને જાણે સાક્ષાત્ પરબ્રહ્મની જ્યોતિ ઉત્પન્ન કરતો હોય એવો કોઈક દેવતા પ્રગટ થયો. એટલે હાથ જોડીને સન્મુખ ઉભેલા એવા રાજા વિગેરેને તેમની ભક્તિને લીધે શાંતિ કરવાને ઇચ્છતા એવા તે દેવતાએ કહ્યું કે:—“પવિત્ર પુણ્યની નિપુણતાથી શોભાયમાન, નિરપરાધી અને સદા સદાચારમાં તત્પર એવા આ મારા ગુરૂની હેઠળો! હું જીવતાં તમે આશાતના કરી શકો ? માટે તેનું તમને કૃપા આપવાને હું સ્વર્ગમાંથી આવ્યો છું. પોતે શક્તિમાન છતાં જે પોતાના ગુરૂને થતી પીડા જોઈને બેદરકાર રહે છે (ઉપેક્ષા કરે છે), તેને ભવાંતરમાં હજારો સંકટ સહન કરવાં પડે છે. રાજાએ કુપિત થઈને જેને શૂળી ઉપર ચડાવ્યો હતો, તે ૩૫૫ખુર નામનો ચોર હું દેવતા થયો છું. મૃતાવસ્થાને પ્રાપ્ત થયેલા અને જળની ચાચના કરતા એવા મને કંઠાના પૂરથી પરિપૂર્ણ મનવાળા એવા તે શ્રેષ્ઠીએ મોક્ષલક્ષ્મીના એક કોલરૂપ એવો પરમેષ્ઠીનમસ્કાર મંત્ર આપ્યો અને તેના પ્રભાવથી હું પહેલા દેવલોકમાં દેવતા થયો છું. માટે જે આ મહાત્માને સંતાપ ઉપજાવશે, તે દિવ્ય પ્રભાવથી તરત ભસ્મ થઈ થશે. ” આ પ્રમાણે બોલતા એવા તે દેવને પરિવારસહિત સમ્યક્ વિનયવૃત્તિથી રાજાએ તરત શાંત પાડ્યો. પછી જિનદત્ત શ્રાવકને બોલાવીને અને તેનો સારી રીતે સત્કાર કરીને રાજાએ પોતાનો અપરાધ ખમાવ્યો. પછી દેવમાયાનો તિરસ્કાર (દૂર) કરીને સ્કુરાયમાન ઉત્સવની શ્રેણીથી ઉત્કૃષ્ટ ધર્મોન્નતિ કરતા એવા તે દેવતાએ તે આસ્તિક નરરત્નને આગળ કરીને

અને હાથીના સ્કંધપર બેસારીને ^૨વેત છત્રથી વિરાજિત, અસ્રરા-
ઓ જેને સુંદર ચામરો વીંછી રહી છે, નાના પ્રકારના વાળંત્રના મ-
હાનાદથી જ્યાં આકાશમંડલ ગાળી રહ્યું છે, નાચતી એવી દેવાંગના-
ઓએ જ્યાં સમસ્ત નગરવાસીઓને હર્ષદેલા બનાવી દીધા છે, આ-
ગળ ચાલતા રાજા, અમાત્ય અને કોટવાળથી પરિવારિત એવા અને
જગતના હિતકારી એવા મારા પિતાને તે દેવ અમારે ઘેર તેડી આ-
વ્યો. પછી મારા પિતાના લવનાંગણમાં રત્નવૃષ્ટિ કરીને અને ભક્તિ-
પૂર્વક નમસ્કાર કરીને તે દેવ પોતાના સ્થાને ગયો. ”

આ પ્રમાણે શ્રેષ્ઠીનું વચન સાંભળીને એકાંતમાં બેઠેલો તે રૂપ-
ખુર ચોર વિચારવા લાગ્યો કે:—“ અહો ! ખરેખર ! કુળકર્મથીજ
ચાલી આવતી આ ચૌર્યવૃત્તિ મને પ્રાપ્ત થઈ છે. ” તે વખતે દેવની લીલા
અને શ્રેષ્ઠીની પરોપકારિતા સાંભળીને શ્રેણિકરાજા અને અભયકુમાર હૃદ-
યમાં વિચારવા લાગ્યા કે:—“ અહો ! સંપદાના નિધાનરૂપ એવી ધર્મવંત
પુરુષોની સંગતિ જો પુણ્યના સમૂહથી પ્રાપ્ત થાય, તો પછી શું શું
પ્રાપ્ત ન થઈ શકે ? સદા આનંદ અને સુખના આસ્વાદમાં
નિમગ્ન એવા દેવતાઓ પણ ગુણુવંત પુરુષોનો સદા સંગ
ઈચ્છે છે, તે યુક્તજ છે. પોતાના કૂરકર્મથી નરકના માર્ગે સંચાર
કરનાર એવો આ ચોર, તે શ્રેષ્ઠીના સંપર્ક (સંગ) થી દેવસમૃદ્ધિ
પામ્યો. કહ્યું છે કે:—

“ જાલ્ક્યં ધિયો હરતિ સિંચતિ વાચિ સત્યં,

માનોન્નર્ત્તિં દિશતિ પાપમપાકરોતિ ।

ચેતઃ પ્રસાદયતિ દિશ્વુ તનોતિ કીર્ત્તિં,

સત્સંગતિઃ કથય કિં ન કરોતિ પુંસામ્ ” ॥૧॥

“ સત્સંગતિ યુદ્ધિની જડતા હરે છે, વાણીમાં સત્યતા આપે
છે, માનોન્નર્ત્તિ કરે છે, પાપને દૂર કરે છે, ચિત્તને પ્રસન્ન રાખે છે
અને કીર્ત્તિને સર્વત્ર વિસ્તારે છે. હે મિત્ર ! માણસોને તે શું શું
કૃણ નથી આપતી ? ” આ દેવ પણ ખરેખર કૃતજ્ઞજનોમાં એક વિશેષ

મંડનરૂપ છે, કે જે શ્રેષ્ઠીએ કરેલ ઉપકારની સ્થિતિ ભૂલી ન ગયો.
કહ્યું છે કે:—

“ प्रथमवयसि पीतं तोयमल्यं स्मरन्तः,
शिरसि निहितभारा नालिकेरा नराणाम् ।
उदकममृतकल्पं द्युराजीवितान्तं,
न हि कृतश्रुपकारं साधवो विस्मरन्ति ” ॥ १ ॥

“ પ્રથમ વયમાં પાન કરેલ એવા સ્વદષ્ટ જળાતું સ્મરણ કરતા નાળીયેરો, માથે લાર સહન કરીને અને પોતાનું જીવન અર્પણ કરીને પણ માણસોને સુધા સમાન એવું પોતાનું પાણી આપે છે. કારણકે સજ્જનો કરેલ ઉપકારને કદી ભૂલી જતા નથી. ” પછી પ્રસેનજિત રાજા સાત્ત્વિક ગુણના ઉદયથી સાક્ષાત્ મારા પિતાને ઘેર આવીને આ પ્રમાણે તેમની સ્તુતિ કરવા લાગ્યા:—“ હે શ્રેષ્ઠિન ! આ મહીતલપર પુણ્યવંત પ્રાણીઓમાં તુંજ અગ્રેસર છે, કે જે તારી મતિ આ પ્રમાણે પ્રાણીઓનો ઉપકાર કરવામાં સદા રમતી રહે છે. કહ્યું છે કે:—

“ ते तावत्कृतिनः परार्थघटकाः स्वर्थाविरोधेन ये,
ये च स्वार्थपरार्थसाधनपरास्तेऽमी नरा मध्यमाः ।
तेऽमी मानुषराक्षसाः परहितं यैः स्वार्थतो हन्यते,
ये तु घ्नन्ति निरर्थकं परहितं ते के ? न जानीमहे ” ॥ १ ॥

“જેઓ પોતાના સ્વાર્થને અવરોધ કરીને પણ પરના અર્થને સાધી આપે છે, તે સમજન પુરૂષો ગણાય છે. જેઓ પોતાના સ્વાર્થની સાથે પરના અર્થને સાધે છે, તે મધ્યમ પુરૂષો કહેવાય છે, અને જેઓ પોતાના સ્વાર્થને માટે પરનું હિત બગાડે છે, તે નર રાક્ષસ સમજવો, પરંતુ જેઓ નિરર્થક પરના હિતને હણે છે, તેઓને કેવી ઉપમા આપવી ? તે અમે સમજી શકતા નથી.” અથવા તો ઉત્તમ જનોનો એવો સ્વભાવજ હોય છે કે, પરનું હિત સાધવા જતાં દુઃખ પડે, તો પણ તેને સુખ માની લે છે. કહ્યું છે કે:—

“ લંઘયતિ શુવનમુદયે-ર્મઘ્યં પવિશતિ ચ વહતિ જલભારમ્ ।

જીમૂતઃ સત્ત્વહિતાઃ કિં ન હિ કુર્વેતિ ચાન્યાર્થે ” ॥ ૧ ॥

“ મેઘ ભુવનનું ઉદ્ધવન કરે છે, સાગરના મધ્યભાગમાં પેસે છે અને જળભારને વહન કરે છે. કારણ કે પરહિતકારક સભજનો અન્યને અર્થે. શું શું નથી કરતા ? ” હે ભદ્ર ! શ્રાવકોમાં મુખ્ય એવા તારાવડેજ આ નગર પવિત્ર થયું. તારી સંગતિ ખરેખર ! પ્રાણીઓને પુણ્યના પ્રભાવથીજ પ્રાપ્ત થઈ શકે. જિનેન્દ્રશાસન, સભજનસંગ સદ્ગુરુ સેવા અને અવસરે સુપાત્રદાન-એ ઉત્કૃષ્ટ પુણ્યથીજ પ્રાપ્ત થાય છે. ” આ સાંભળીને શ્રેષ્ઠીએ મસ્તક નમાવીને રાજાને કહ્યું કે:- “ હે દેવ ! ધર્મના પ્રભાવથી શું શ્રેય નથી થતું ? કારણ કે:-

“ સર્પો હારલતા ભવત્યસિલતા સત્પુષ્પદામાયતે,

સંપચેત રસાયનં વિષમપિ પ્રીતિં વિધત્તે રિપુઃ ।

દેવા યાંતિ વશં પ્રસન્નમનસઃ કિં વા બહુ બ્રૂમહે,

ધર્મો યસ્ય નમોપિ તસ્ય સતતં રત્નૈઃ પરં વર્ષતિ ’ ॥ ૧ ॥

“ જે મનુષ્ય ધર્મનો આશ્રય કરે છે, તેને સર્પ હારસદૃશ થાય છે, તરવાર એક સુંદર પુષ્પમાળા તુલ્ય બને છે, વિષ પણ રસાયન તુલ્ય થાય છે, શત્રુ પ્રીતિ દર્શાવે છે અને દેવતાઓ પ્રસન્ન થઈને તેને વશ થાય છે. વધારે શું કહીએ ? પણ તેને માટે આકાશ પણ સતત શ્રેષ્ઠ રત્નો વરસાવે છે. ”

એવા અવસરમાં પ્રીતિપાત્ર એવા વનપાલકે આવીને નમસ્કાર કરી અંજલિ જોડીને રાજાને વિજ્ઞપ્તિ કરી કે:- ‘ હે દેવ ! ધ્યાનથી આંતરશત્રુઓનો ધ્વંસ કરનારા, શુદ્ધ આચારવંત જનોમાં અગ્રેસર, સાધુઓથી પરવરેલા, શ્રુતજ્ઞાનીઓમાં પ્રખ્યાત અને અખિલ જંતુઓને આનંદ આપનારા એવા મુનિચંદ્રનામના આચાર્ય આપના સર્વર્ત્તુકનામના ઉદાનમાં અત્યારે પધાર્યા છે. ” તે સાંભળીને રાજા પરમ આનંદ પામ્યો અને વનપાલને તેની ઇચ્છા કરતાં અધિક

અને પોતાને ઉચિત એવું દાન આપ્યું. પછી મંત્રી અને શ્રેષ્ઠીસહિત રાજ્યે વનમાં જઈને પાંચ અભિગમ સાચવીને ભક્તિથી વિધિપૂર્વક આચાર્યમહારાજને વંદન કર્યું. જો ભાવથી જિનેદ્રપૂજન, સાધુવંદન અને તીર્થસેવન કરવામાં આવે, તો તે સમગ્ર પાપની શુદ્ધિ કરે છે. પછી મુનિચંદ્રગુરૂએ તેમને ભવતાપની શાંતિને અર્થે અમૃતરસથી ભરેલી અને સન્માર્ગ આપવાવાળી એવી આ પ્રમાણે ધર્મદેશના આપી:—“હે ભવ્યો! જેમ ન્યગ્રોધવૃક્ષનું પુષ્પ અને સ્વાતિનક્ષત્રનું જળ દુર્લભ હોય છે, તેમ માનવજન્મ અને જિનશાસનની પ્રાપ્તિ દુર્લભ છે. તેમાં પણ કટપવૃક્ષ, પારસમણી અને દક્ષિણાવર્ત્તશંખની જેમ આંતરિક તત્ત્વશ્રદ્ધાન અતિદુર્લભ છે. દ્વિવિધ ધર્મના મૂળ તુલ્ય અને સંસારસાગરના કિનારા તુલ્ય એવા તે સમ્યક્ત્વને જિનભગવંતોએ નિસર્ગ, ઉપદેશાદિ ભેદોથી દશ પ્રકારે કહેલ છે. કહું છે કે:—

“નિસર્ગગુણસર્કૃં, આણર્કૃં સુત્તવીજરૂડમેવ ।

અભિગમવિત્યારર્કૃં, કિરિઆસંસ્થેવ ધર્મર્કૃં” ॥ ૧ ॥

“નિસર્ગરૂચિ, ઉપદેશરૂચિ, આજ્ઞારૂચિ, સૂત્રરૂચિ, બીજરૂચિ, અભિગમરૂચિ, વિસ્તારરૂચિ, ક્રિયારૂચિ, સંક્ષેપરૂચિ અને ધર્મરૂચિ—એ રીતે સમ્યક્ત્વના દશ પ્રકાર છે.” જિનભગવંતે કહેલ તત્ત્વોને જે સ્વભાવથી શ્રદ્ધે છે, તે નિસર્ગરૂચિ કહેવાય છે. તેની પ્રાપ્તિ આ પ્રમાણે કહેલ છે. પ્રાણી નદીપાષાણુઘોલકના ન્યાયથી સાત કર્મોની કંઈક ન્યૂન એક કોટાકોટી સાગરોપમપ્રમાણુ સ્થિતિ કરીને યથાપ્રવૃત્તિકરણથી ગ્રંથિ પાસે આવે છે. રાગદ્વેષના દુર્ભેદ પરિણામવિશેષને ગ્રંથિ કહેવામાં આવે છે. ગ્રંથિદેશની પ્રાપ્તિ થતાં પણ કોઈક પ્રાણી રાગદ્વેષને વશ થઈ પુનઃ કર્મોની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિને ખાંધે છે. જેને મહાવીર્ય ઉત્પન્ન થયેલ છે એવો કોઈક પ્રાણી અપૂર્વાકરણ કરીને દુરતિક્રમ એવી તે ગ્રંથિનું ક્ષણવારમાં અતિક્રમણ કરે છે. પછી અનિવૃત્તિકરણ કરી તેની અંદર અંતરકરણ થતાં આગ-

ળપર વેદવાના મિથ્યાત્વને વિરલ કરે છે (વિખેરી નાખે છે). પછી અંતર્મુહૂર્તપર્યંત જે સમ્યગ્દર્શન પ્રાપ્ત થાય છે, તે નિસર્ગરૂચિ સમ્યક્ત્વ કહેવાય છે, ગુરૂના ઉપદેશને પામીને જે બુદ્ધિમાન નિર્દોષ ધર્મમાર્ગપર શ્રદ્ધા કરે છે, તેને ઉપદેશરૂચિ સમ્યક્ત્વ હોય છે. રાગ, દ્વેષ અને મોહના ક્ષયથી જે નવતત્વોને આજ્ઞાના બળથી માને છે, તે આજ્ઞારૂચિ કહેવાય છે. અંગ અને ઉપાંગરૂપ સૂત્રનો અભ્યાસ કરતાં જે સમ્યક્ત્વનું અવગાહન કરે છે, તે સૂત્રરૂચિ સમ્યગ્દષ્ટિ ગણાય છે. શ્રદ્ધાપૂર્વક એક પદને ધારણ કરતાં પોતાની પ્રતિભાના બળથી જે અનેક પદોમાં વિસ્તાર પામે, તે બીજરૂચિ કહેવાય છે. જે મહાત્માએ અર્થથી સમગ્ર શ્રુત જોયું છે, તેને જ્ઞાનભગવંત અભિગમરૂચિ સમ્યગ્દષ્ટિ કહેલ છે. નયના ભેદ અને પ્રમાણોથી જે છ દ્રવ્યોનું સમ્યગ્ રીતે પ્રરૂપણ કરી જાણે છે, તે વિસ્તારરૂચિ કહેલ છે. જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ, વિનય અને ગુપ્તિની ક્રિયામાં જે ઉદ્ધમવંત હોય, તે ક્રિયારૂચિ કહેવાય છે. ‘ જ્ઞાનવાક્યજ મને પ્રમાણ છે ’ એમ જે હૃદયમાં માનતો કુદૃષ્ટિઓપર આસ્થા રાખતો નથી, તે સંક્ષેપરૂચિ ગણાય છે. શ્રુત અને ચારિત્રરૂપ દ્વિવિધ ધર્મને અને ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય વિગેરે દ્રવ્યોને જે શ્રદ્ધે છે, તે ધર્મરૂચિ ગણાય છે. આ ભેદોમાંના દોષવર્જિત એવા એક ભેદને પણ જે સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ ધારણ કરે છે, તે અવશ્ય શિવસુખને પામે છે. અખિલ સૌખ્યસંતતિથી ભરેલા એવા રાજ્યનો ધૂળની રાશિની માફક ત્યાગ કરી સમ્યક્ત્વથી વિભૂષિત અને અત્યંત અદ્ભુત એવા જ્ઞાનક્રિયા સંયુક્ત અને નાના પ્રકારના અભિગ્રહથી સુશોભિત એવી સંયમધુરાને વૃષભની જેમ જે પ્રાણી અહીં ધારણ કરે છે, તે ભવ્ય ત્રૈલોક્યને સ્પૃહણીય એવા મોક્ષસુખને અદ્ય સમયમાં પ્રાપ્ત કરે છે. ”

આ પ્રમાણે આચાર્ય મહારાજની દેશના સાંભળીને મંત્રી અને શ્રેષ્ઠી પ્રમુખ કેટલાક ભવ્યજનોએ સંસારસાગરમાં નાવસમાન એવા સંયમનો સ્વીકાર કર્યો. કેટલાક જનોએ બાર વ્રત અંગીકાર

કર્યા, કેટલાકોએ શુદ્ધ સમ્યક્ત્વ અને કેટલાકોએ ભદ્રલાવનો સ્વી-
કાર કર્યો. સર્વ પ્રાણીઓપર કૃપાળુ એવો પ્રસેનજિત રાજા સંપ-
દાથી જગતને પ્રેમ ઉપજાવનાર એવા શ્રી શ્રેણિકને રાજ્યપર સ્થાપન
કરીને સર્વ કામલોગથી વિરક્ત અને યતિધર્મનો અનુરાગી એવો તે
શ્રાદ્ધધર્મનું આરાધન કરીને વૈમાનિક દેવતા થયો. તે અવસરે ચક્ર-
વર્તી સમાન કાંતિવાળા એવા શ્રેણિક રાજ્યને જિન ભગવંતના
શાસનની પ્રભાવના કરી. આ નગરમાંજ પૂર્વે મેં આ બધું સાક્ષાત્
જોઈને પ્રથમ ગુરૂ પાસે શુદ્ધ સમ્યક્ત્વ સ્વીકાર્યું.”

આ પ્રમાણે પોતાના સ્વામીનું કથન સાંભળીને મુદિત થતી
તે પ્રિયાઓએ કહ્યું કે:—“ હે સ્વામિન્ ! આ આપનું યથાર્થ કથન
અમને રૂચે છે. કારણ કે, માત્ર વાંછા જેટલુંજ રૂળ આપનારા એવા
ચિંતામણિ પ્રમુખ તો શાશ્વત લક્ષ્મી આપનાર એવા આહુતધ-
ર્મના ચરણની રજ સમાન છે. ” એવામાં કુંદલતા બોલી કે:—
“ હે સ્વામિન્ ! જેમ દશ હાથ પ્રમાણ હરડે કહેવી તે મિથ્યા છે,
તેમ આપનું અસત્ય કથન મારા માનવામાં આવતું નથી. માયાવી
જનો બીજાઓને આમોહ પમાડવા પોતાની કલ્પના પ્રમાણે યુક્તિથી
જેમ બોલે છે, તેમ બીજા લોકો સત્ય માની લે છે. ‘ ધર્મથીજ સુખ
થાય છે, ’ આ બ્રાંતિ આપના જેવાઓને હોય. કારણ કે ધર્મવંત
જનો પગલે પગલે દુઃખી દેખાય છે. કેટલાક લોકો નિરંતર પાપ
કરતાં પણ ગજગામી એવા તેઓ અખંડ છખંડ વસુધાનું મંડનરૂપ
એવું સામ્રાજ્ય લોગવે છે. ” આ કુંદલતાનું કથન સાંભળીને શ્રેણિ-
કરાજીએ પ્રધાનને કહ્યું કે:—“ અહો ! આ લલનાના હૃદયમાં
કેવું દુરાત્મપણું છે ? કે મારું સર્વ અનુભવેલું, નાગરિકોએ જોયેલું
અને એના પતિએજ પોતે કહેલું છતાં એ કેમ માનતી નથી ? જે કુ-
બુદ્ધિ અભવ્ય કે દૂરભવ્ય પ્રાણી હોય, તે બીજાઓએ કહેલ ધર્મની
વાતપર શ્રદ્ધા કરતો નથી, એમ જિનભગવંતે કહ્યું છે. હવે પ્રભાતે
સર્વજનની સમક્ષ એ દુષ્ટ લલનાનો હું નિમ્ન કરીશ, કે જેથી બીજા
કોઈ ધર્મનો આક્ષેપ કરનાર ન જાગે. ” આ સાંભળી અભયકુમાર

મંત્રીએ જણાવ્યું કે:—“ હે મહારાજ ! એવા માણસો નગરમાં ઘણા નીકળશે, તો આપ કેટલાનો નિગ્રહ કરી શકશો ? એવું કોઈ કુળ નહિ હોય, એવું કોઈ ઘર નહિ હોય અને જૂતલપર એવો કોઈ વંશ નહિ હોય, કે જેમાં મિથ્યાત્વથી વિમૂઢ થયેલો કોઈપણ પ્રાણી ન વર્તતો હોય. હે સ્વામિન ! મિથ્યાત્વરૂપ મગરથી વ્યાપ્ત એવા આ સંસારસાગરમાં કોઈ પુણ્યવંત પ્રાણીજ સમ્યક્ત્વ-રત્નને પ્રાપ્ત કરી શકે છે. ” તે વખતે ચાર પણુ વિચાર કરવા લાગ્યો કે:— “ મારા પિતાના યથાસ્થિત સ્વરૂપને આ લલના કેમ માનતી નથી ? ખરેખર એ લલના અધર્મસ્ત્રીઓમાં શિરોમણી છે, કે જે પોતાના પ્રાણપ્રિયત્વ સત્ય કથન સ્વીકારતી નથી. ધર્મજ્ઞ એવા પ્રીતમના કથનને કુલીન સ્ત્રીઓજ માન્ય કરે છે. કારણ કે જાત્યરત્નની શ્રેણીમાંજ તેજસમૂહ હોય છે. પતિપર ભક્તિ, ગૃહાચારની સુઘડતા, પૂજ્યોની સેવા, વિનય અને અતિથિસત્કાર—એ સ્ત્રીઓનો ખરેખર ! શૃંગાર (શણગાર) છે. ” પછી જૈનેન્દ્રધર્મજ્ઞ એવા શ્રેષ્ઠીએ કુંદલતાને કહ્યું કે:—“ મુગ્ધે ! તું સમ્યક્ત્વ જાણતીજ નથી. જેમના અંતરમાં નિર્દોષ એવું જિનેન્દ્રલગવંતનું વચન દીવાની જેમ પ્રકાશી રહ્યું નથી, તે મૂઢમતિ પ્રાણીઓજ વિચાર વિનાની એટા કર્યા કરે છે. પુણ્ય અને પાપનું ફળ કોઈક પ્રાણીને આ લોકમાં પણ મળે છે, કોઈકને પરલોકમાં અને કોઈકને ઉભયલોકમાં પ્રાપ્ત થાય છે. હે ભદ્રે ! પુણ્યાનુગ્રંધી પુણ્ય—અને પાપાનુગ્રંધી પુણ્ય એમ પુણ્યના બે પ્રકાર છે, તેમાં પુણ્યાનુગ્રંધી પુણ્યમાં સમ્યગ્જ્ઞાન અને ક્રિયા અને પાપાનુગ્રંધી પુણ્યમાં અજ્ઞાનકષ્ટ ક્રિયા હોય છે. પુણ્યાનુગ્રંધી પુણ્યથી પ્રાણી અનુત્તર વિમાનના સુખ પામીને પુનઃ પુણ્યતત્પર થઇને તે કરતાં અધિક શ્રેયને સાધી શકે છે અને પાપાનુગ્રંધી પુણ્યથી પ્રથમ કંઈક સુખ પામે, પણ સેંકડો પાપ કરતો તે ભવોભવ દુઃખી થાય છે. પુણ્યોદયથી પ્રાણીને સુખ મળે છે, અને પાપોદયથી દુઃખ મળે છે. તથા તે બંનેના ક્ષય થતાં સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે. હે મનસ્વિની ! એમ શાસ્ત્રો કહે છે. માટે હે પ્રિયે ! નાસ્તિકભાવનો ત્યાગ કરીને અને આસ્તિકભાવને અંગીકાર

કરીને જગતને વિષે અદ્ભુત એવું સર્વજ્ઞધર્મનું માહાત્મ્ય માની લે. ” આ પ્રમાણે શ્રેષ્ઠીએ તેને હિતકારી એવી ધાર્મિક શિખામણ આપી, પરંતુ મિથ્યાત્વથી મોહિત થયેલા તેના મનમાં તે લેશ પણ તે ટકી શકી નહિ.

હવે પુનઃ શ્રેષ્ઠીએ કહ્યું કે:— “ હે પ્રિયાઓ! મારા સમ્યક્ત્વને સ્થિર કરવાનો હેતુ અત્યારે મેં તમારી પાસે સ્પષ્ટ કહી બતાવ્યો. માટે હવે પ્રથમ કાંતા સમ્યક્ત્વને સ્થિર કરનાર અને જયશ્રીનું કારણ એવું પોતાનું સમગ્ર ચરિત્ર મારી આગળ કહે. ” પોતાના ભર્તારની આ પ્રમાણે આજ્ઞા થતાં પ્રસન્ન સુખવાળી થઈને દંતની કાંતિથી વસુધાને શુભ્ર બનાવતી એવી તે પોતાનું વૃત્તાંત કહેવા લાગી:—

“ ભુવનમાં વિખ્યાત, પૃથ્વીમાં જેણે આનંદ પૂરી દીધો છે, અને સ્વર્ગનો જય કરનારી એવી અવંતીદેશના મધ્યભાગમાં ઉજ્જયિની નામની નગરી છે. જ્યાં શાસનિપુણ ગૃહસ્થ શ્રીમંતો અનાદિકાળથી ચાલ્યા આવતા લક્ષ્મી અને સરસ્વતીના વૈરને દૂર કરનાર છે. ત્યાં શત્રુઓને પરાસ્ત કરનાર, જગતને આનંદ આપનાર એવા સ્વરૂપથી દેવતાઓ કરતાં પણ સુંદર એવો સુરસુંદર નામે રાજા હતો. પુણ્યનો સાગર એવો જે ભૂપતિ સત્કળાઓ અને સમગ્ર સુખસંપત્તિઓને તો એક પ્રિયમેલક તીર્થ જેવો થઈ પડ્યો. ચંપકમાળાની જેમ શીલરૂપ સુગંધને ધારણ કરવાવાળી અને ભૂતલને આનંદ આપવાવાળી એવી કનકમાલા નામની તેને રાણી હતી. હવે તેજ નગરીમાં રાજાનું પ્રસાદસ્થાન, બુદ્ધિમાન અને સમ્યગ્દષ્ટિ જીવોમાં મુગટ સમાન એવો વૃષભ નામે એક મોટો શ્રેષ્ઠી હતો. જે શ્રેષ્ઠી પાત્રદાન, ગુણ અને પ્રીતિ પ્રમુખ ગુણથી અલંકૃત અને વસુધા-પરના પુણ્યવંત પુરૂષોમાં એક અગ્રેસર હતો. કહ્યું છે કે:—

“ પાત્રે ત્યાગી ગુણે રાગી, ભોગી પરિજનૈઃ સહ ।

શાસ્ત્રે બોદ્ધા રણે યોદ્ધા, પુરુષઃ પંચલક્ષણઃ ” ॥ ૧ ॥

“ પાત્રને દાન આપનાર, ગુણમાં રાગ ધરનાર, સ્વજનોની

સાથે સંપીને સુખ ભોગવનાર, શાશ્વત્ત અને સમરાંગણમાં સંગ્રામ કરનાર—એ પાંચ લક્ષણવાળો ઉત્તમ પુરુષ ગણાય છે.” સતીઓમાં શ્રેષ્ઠ, સ્વપતિને અનુકૂળ અને સાક્ષાત્ લક્ષ્મીસમાન એવી જિનદત્તાનામે તેને સ્ત્રી હતી. કહ્યું છે કે:—

“ અનુકૂલા સદા તુષ્ટા, દક્ષા સાધ્વી વિચક્ષણા ।

एभिरेव गुणैर्युक्ता, श्रीरेव स्त्रीर्न संशयः ” ॥ ૧ ॥

“ પતિને સદા અનુકૂળ, પ્રસન્ન, દક્ષ, ઉત્તમ આચારવાળી અને વિચક્ષણ—આ ગુણોથી જે સ્ત્રી યુક્ત હોય, તે સ્ત્રી નહિ, પણ ખરેખર ! લક્ષ્મીજ સમજવી.” કુલીન એવી તે કાંતા સાથે વિવેકી શ્રેષ્ઠીએ રાજહંસની જેમ સુખસરોવરમાં ચિરકાલ સુધી લીલા કરી.

એકદા દુરિતને દૂર કરનારા અને બાણે જંગમ પુણ્યસંગમ જ હોય નહીં એવા કોઈ ચારણુમુનિ તેને ઘેર પધાર્યા. સંતજનોને આનંદ આપનારા અને નાના પ્રકારના તપની મર્યાદાને સાચવનારા એવા તે મુનિને જોઈને સૂર્યને જોઈ જેમ પશ્ચિની આનંદ પામે તેમ તે આનંદ પામી લક્ષિતરાગથી વિકસિત થતા રોમાંચની કંચુકીને ધારણુ કરતી એવી તેણે અનંગનું મથન કરનારા એવા તે મુનિમહાત્માને વિધિપૂર્વક નમસ્કાર કર્યા. પછી તેણે આપેલ આસનપર ધર્મલાલ દર્શને બેઠેલા એવા તે મુનિ ત્યાં સમતાસુધાને સિંચનારી એવી વાણીથી ધર્મોપદેશ દેવા લાગ્યા:—

“ મારવાડની ભૂમિ જેવા આ અસાર સંસારમાં કંઠપવૃક્ષસદૃશ જૈનધર્મને પુણ્યવંત પ્રાણીઓજ પોતાની અભીષ્ટસિદ્ધિને માટે પ્રાપ્ત કરી શકે છે. તે ધર્મના સર્વચારિત્ર અને દેશચારિત્ર એવા બે ભેદ કહેલા છે. અને તત્ત્વશ્રદ્ધાનરૂપ સમ્યકત્વને તેનું દ્વાર કહેલ છે. હે ભદ્રે ! સમ્યકત્વવ્રતની શુદ્ધિને માટે પૂર્વ મહર્ષિઓએ તેના સડ-સડ ભેદ કહેલા છે, જે સુજ્ઞજનોને સમજવા લાયક છે. તે આ પ્રમાણે:—

“ સાધુઓની સાથે પરમાર્થસંસ્તવાદિક ચાર શ્રદ્ધાનને જિ-નશાસનમાં સમ્યકત્વના પ્રાણરૂપ કહેલા છે. જિનાગમની શુશ્રૂષા,

ધર્મસાધનમાં અનુરાગ અને જિનાર્યાદિકમાં વૈયાવચ્ચ-સમ્યક્ત્વના એ ત્રણ લિંગ કહેલા છે. કહું છે કે:—

“ પરમત્થસંથવો સ્વલુ, સુસુણિયપરમત્થજડજગનિસેવા
વાવન્નકુદિટ્ઠીણ ય, વજ્જણમિહ ચરર સદ્દહણ ” ॥૧॥

“ પરમાગમસુસ્સુસા, અણુરાઓ ધમ્મસાહણે પરમો ।
જિણગુરુવેયાવચ્ચે, નિયમો સમ્મત્તલિંગાઈ ” ॥૨॥

“ પરમાર્થ-તત્ત્વાર્થનો સંસ્તવ, પરમાર્થને સારી રીતે જાણનારા એવા મુનિઓની સેવા, નિન્હવ (સમ્યક્ત્વબ્રષ્ટ) અને મિથ્યાત્વીનો ત્યાગ-એ ચાર સદ્દહણ (શ્રદ્ધાન) કહેવાય છે. પરમસિદ્ધાંતની ભક્તિ, ધર્મસાધનમાં અત્યંત અનુરાગ અને જિનભગવંત તથા સાધુ મુનિરાજની વૈયાવચ્ચમાં નિયમ (દૃઢતા)-એ સમ્યક્ત્વના ત્રણલિંગ-ચિન્હ છે. ” વળી હે ભદ્રે ! સમ્યક્ત્વની પરમ શુદ્ધિને ઇચ્છતા એવા સમ્યગ્દષ્ટિએ અહંત, સિદ્ધ અને પ્રતિમાદિકનો દશ પ્રકારે વિનય સાચવવો, કહું છે કે:—

“ અરિહંત સિદ્ધ ચેઈય, સુણ અ ધમ્મે અ સાધુવગ્ગે ય ।

આયરિય ઉવજ્જાણ, પવયણે દંસણે વિણઓ ” ॥૧॥

“ અહંત, સિદ્ધ, ચૈત્ય (જિન પ્રતિમા) શ્રુત, ધર્મ, સાધુ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, પ્રવચન (ચતુર્વિધ સંઘ) અને સમ્યક્ત્વ એ દશમાં વિનય સાચવવો. ” તેમજ સમ્યક્ત્વરૂપ માણિક્યને નિર્મળ કરવાના કારણરૂપ મન, વચન અને કાયા એ ત્રણ શુદ્ધિ કહી છે. કહું છે કે:—

“ મળવાયાકાયાણં મુદ્ધી સમ્મત્તસોહિણી તત્થ ।

મળમુદ્ધી જિણજિણમયવજ્જમસારં મુણ્ઠ લોઅં ॥૧॥

તિત્થંકરચરણારાહણેણ જં મજ્ઝ સિજ્ઝઈ ન કજ્ઝં ।

પત્થેમિ તત્થ નન્નં, દેવવિસેસંતિ વયમુદ્ધી ॥૨॥

છિજ્જંતો મિજ્જંતો, પીલિજ્જંતોવિ ઢજ્જમાણોવિ ।

જિણવજ્જદેવયાણં ન નમઈ તસ્સત્થિ તણુમુદ્ધી ” ॥૩॥

“ મન, વચન અને કાયાની શુદ્ધિ તે સમ્યક્ત્વને શોભાવનારી છે. તેમાં જિન અને જિનમત વિના અન્યને અસાર (મિથ્યા) માને તે પ્રથમ મનઃશુદ્ધિ, તીર્થંકર પ્રભુના ચરણની આરાધના કરતાં પણ જો મારું કાર્ય સિદ્ધ ન થાય, તો અન્ય દેવ વિશેષની શું પ્રાર્થના કરવી? એમ કહેવું, તે વચનશુદ્ધિ, છેદાતાં, ભેદાતાં, પીડાતાં, કે બળતાં પણ જે જિન વિના અન્ય દેવને ન નમે, તે કાયશુદ્ધિ. ” તથા શંકા, કાંક્ષા, વિચિકિત્સા, મિથ્યાદૃષ્ટિપ્રશંસા અને મિથ્યાદૃષ્ટિસંસર્ગ—એ સમ્યક્ત્વનાં પાંચ દૂષણો છે, માટે તે યત્નપૂર્વક ત્યાગ કરવા લાયક છે. વળી વાદી અને નૈમિત્તિકાદિક જે આઠ પ્રભાવક કહેલા છે, તે સમ્યક્ત્વને પ્રકાશવાના હેતુભૂત એવા તેમની સદા ભક્તિ કરવી. કહ્યું છે કે:—

“ પાવયણી ધમ્મકહી, વાઈ નેમિત્તિઓ તવસ્સી ડ ।

વિજ્ઞાસિદ્ધો અ કઈ, અદ્દેવ પમાવગા મળિયા ” ॥૧॥

“ સિદ્ધાંતજ્ઞ, ધર્મકથક, વાદી, નૈમિત્તિક, તપસ્વી, વિદ્વાન, સિદ્ધ અને કવિ—એ આઠ પ્રભાવક કહ્યા છે. ” શમ, સંવેગ, નિર્વેદ, દયા અને આસ્તિકતા—એ પાંચ લક્ષણ કહ્યા છે, કે જેથી અંતર્ગત સમ્યક્ત્વ ઓળખી શકાય છે. આર્હત ધર્મમાં સ્થૈર્ય, પ્રભાવના, અંતરંગભક્તિ, કુશલતા અને યથાશક્તિ તીર્થયાત્રા—એ પાંચ સમ્યક્ત્વના ભૂષણ છે. અન્ય મતના દેવ વિગેરેને વંદનાદિક ક્રિયાનો ત્યાગ કરવાથી સમ્યગ્દૃષ્ટિની શુદ્ધિ કરનારી એવી છ પ્રકારની યતના કરવી. કહ્યું છે કે:—

“ પરતિત્થીણં તદ્દેવયાણ, તમ્મહિયચ્છેય્યાણં ચ ।

જં છવ્વિહવ્વહારં, ન કુણ્ઠ સા છવ્વિહા જયણા ” ॥૧॥

વંદણ નમંસણં વા, દાણાણપયાણુ તેસિ વજ્જે ।

આલાવં સંલાવં, પુવ્વમણાલત્તમો ન કુણ્ઠ ” ॥૨॥

“ પરતીર્થીઓ, તેમના દેવો અને તેમણે સ્વાધીન કરેલા ચૈત્યો સાથે જે છ પ્રકારનો વ્યવહાર ન કરવો તે છ જયણા—યતના કહેવાય છે. એટલે તેમને વંદન, નમસ્કાર, દાન અને અનુપ્રદાન

વર્જવાં તથા તેમના બોલાવ્યા વિના પ્રથમજ તેમની સાથે આલાપ અને સંલાપ ન કરવો. ” આગાર યા અપવાદ રાજ, ગણુ વિગેરેથી છ પ્રકારના છે, તેના પ્રયોગથી અત્થ સત્ત્વવાળા પ્રાણીનું સમ્યક્ત્વ ખંડિત થતું નથી. કહ્યું છે કે:—

“ આગારા અવવાયા, છવ્વિહ કીરંતિ મંગરકવટ્ટા ।

રાયગણબલસુરકમ ગુરુનિગહાવિત્તિકંતારા ” ॥૧॥

“રાજાનુયોગ, ગણાનુયોગ, બલાનુયોગ, દેવાનુયોગ, ગુરૂનિગ્રહ અને વૃત્તિકાંતાર-સમ્યક્ત્વભંગની રક્ષાને માટે આ છ આગાર કહેલા છે.” સમ્યક્ત્વ એ સદ્ધર્મમંદિરનું દ્વાર-વિગેરે છ ભાવનારસથી ભાવવામાં આવતું સમ્યક્ત્વ મોક્ષસુખને આપનારૂં થાય છે. સમ્યક્ત્વ એ ચારિત્રધર્મરૂપ વૃક્ષનું મૂળ છે, ચારિત્રધર્મરૂપ મહેલનો તે દરવાજો છે, ધર્મરૂપ વાહનની તે પીઠ છે, જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર વિગેરે રત્નોનું તે નિધાન છે, વિનયાદિ ગુણોના આધારરૂપ છે અને ચારિત્રધર્મરૂપ અમૃતનું તે ભાજન છે. એ પ્રમાણે સમ્યક્ત્વની છ ભાવના ભાવવી. વળી જીવ છે, તે શાશ્વત છે, પુણ્ય-પાપનો કર્તા અને લોકતા છે, કર્મક્ષયથી તેને મોક્ષ છે અને જિનભગવંતે કહેલો મોક્ષ-માર્ગ-ઉપાય પણ છે. આ છ સ્થાનકમાં સમ્યક્ત્વદ્વા પૂર્વક રાખેલી આસ્થા જેમ બાજવડ્યમાન અગ્નિ સુવર્ણને શુદ્ધ કરે છે, તેમ સમ્યક્ત્વને અવશ્ય શુદ્ધ કરે છે કહ્યું છે કે:—

“ અત્થિ જિઓ તહ નિચ્ચા, કત્તા મોત્તા ય પુન્નપાવાણં ।

અત્થિ ધુવં નિવ્વાણં, તદુવાઓ અત્થિ છટ્ટાણે ” ॥૧॥

“ જીવ છે, તે નિત્ય છે, પુણ્ય-પાપનો તે કર્તા અને લોકતા છે, તેને મોક્ષ અવશ્ય છે, અને તેનો ઉપાય પણ છે—એ છ સ્થાનક સમજવા. ” જે પ્રાણીએ આ અડસઠ લેહસહિત સમ્યક્ત્વ મેળવ્યું છે, તેના જન્મ અને જીવિત કૃતાર્થ છે. જ્ઞાનોપયોગથી જેમ મુનિ, તેમ સમ્યક્ત્વ વિના ચારિત્રારાધનરૂપ ધર્મ, તે દ્રવ્યરૂપતાને ભજે છે. અર્થાત્ તે માત્ર દ્રવ્યચારિત્ર ગણાય છે. જેના હૃદયમાં સમ્યક્ત્વની

દૃઢતા છે, તે પ્રાણીને સુરાસુર અને રાજ્યોની સંપત્તિઓ દુઃખરૂપ ભાસે છે. હે ભદ્રે! જેમને કેવળજ્ઞાન હોય, તેજ માત્ર સમ્યક્ત્વશુભના માહાત્મ્યનું સવિસ્તર વર્ણન કરવાને સમર્થ થઈ શકે છે. ”

આ પ્રમાણે દેશના સાંભળીને જિનદત્તાએ તે વખતે તે મહર્ષિ પાસે ત્રિવિધ શુદ્ધ સમ્યક્ત્વ અંગીકાર કર્યું. ‘હે ભદ્રે! પ્રાણાંતે પણ આ સમ્યક્ત્વ તારે કદાપિ મૂકવું નહિ, એટલુંજ નહિ પણ નિઃશંકા વિગેરે આચારોથી તેને વધારે વધારે નિર્મલ રાખવું.’ આ પ્રમાણે તેને શિખામણુ દઈને તે મહામુનિએ અન્યત્ર વિહાર કર્યો. કારણ કે ચિંતામણિરત્ન કોઈના હાથમાં ચિરકાળ રહેતું નથી.

પછી દરિદ્ર જેમ કંડપવૃક્ષને પામે, તેમ જિનદત્તા પણ સમ્યક્ત્વ પામીને પરમાનંદને અનુભવતી તે આદરપૂર્વક તેને પાળવા લાગી. વારંવાર વિચારીને અને શાસનની પ્રભાવના કરીને મહાસતી સુલસાની જેમ તે સમ્યક્ત્વને અધિક નિર્ભળ કરવા લાગી.

હવે જો કે તે અનેક શુભોએ યુક્ત છે, છતાં પણ જેમ રાત્રિ તારા સહિત હોય પણ તે ચંદ્ર વિના ન શોભે, તેમ પુત્ર વિના તે શોભતી ન હતી, તેથી પુત્ર પ્રાપ્તિની ચિંતારૂપ દુઃખના મહાસાગરમાં અત્યંત મગ્ન થયેલી એવી તે રાત્રિએ સુખે નિદ્રા પણ લેતી ન હતી. એકદા અવસર મેળવીને પતિને નમસ્કાર કરીને તેણે કહ્યું કે:—“હે સ્વામિન્ ! ગૃહસ્થોનું ઘર સુપુત્રથી જ શોભે છે. કહ્યું છે કે:—

“ નાગો માતિ મદેન કં જલરૂઢૈઃ પૂર્ણેદુના શર્વરી,

વાણી વ્યાકરણેન હંસમિથુનૈર્નયઃ સભા પંડિતૈઃ ।

શીલેન પ્રમદા જવેન તુરગો નિત્યોત્સવૈર્મદિરં,

સત્પુત્રેણ કુલં નૃપેણ નગરં લોકત્રયં ધાર્મિકૈઃ ” ૧ ॥

“ મદજળથી હાથી, કમળોથી જળ, પુર્ણેદુથી રજની, વ્યાકરણથી વાણી, હંસયુગલોથી નદી, પંડિતોથી સભા, શીલથી પ્રમદા, વેગથી અશ્વ, નિત્યોત્સવોથી મંદિર (ગૃહ), સત્પુત્રથી કુળ, રાજથી નગર અને ધાર્મિક જનોથી ત્રણે લોક શોભા પામે છે. ” વધ્યા

લતાની જેમ મારા સ્વકર્મના દોષથી તમે તરતમાં સંતાનનું ફળ જોઈ શકો તેમ નથી. પૂર્વે સંતાનને માટે મેં ઘણા ઉપાય લીધા, પણ કુપાત્રે આપેલ દાનની જેમ તે બધા નિષ્ફળ થયા. સમ્યક્ત્વસુધાના સ્વાદથી આનંદિત હૃદયવાળી એવી હું સંસારની સ્થિતિ જાણીને હવે વિષયોથી વિરક્ત થઈ છું. માટે હે નાથ ! અત્યારે મારી અનુભવિતી તમારે કોઈ યોગ્ય કન્યાની સાથે પાણિગ્રહણ કરવું યોગ્ય છે, કે જેનાથી ઇષ્ટફલક એવા પુત્રરૂપ ફળને પ્રાપ્ત કરીને તમે નિશ્ચિંત મનવાળા થઈ નિરંતર પુણ્યકર્મ કરી શકો. ” આ પ્રમાણે સાંભળીને પોતાની દિવ્યદંતપંક્તિના તેજથી પોતાની કાંતારૂપ તલા (વેલડી) ને જાણે પ્રકુલ્લિત સ્વેત કમળવાળી બનાવતો હોય એવો વૃષભશેઠ કહેવા લાગ્યો:—“ હે ભદ્રે ! પાણિગ્રહણનો ઉત્સવ યૌવનવયમાં હોય. શું ? વૃદ્ધ-બળહન કંઠમાં રત્નમાળા શોભે ? ” આથી પુનઃ તે બોલી કે:—“ હે નાથ ! સંસારના ભારથી ખિન્ન થયેલા એવા ગૃહસ્થને અપત્યસંગમ (સંતાનસંગ) નિરંતર વિશ્રામસ્થાન થઈ પડે છે. કહ્યું છે કે:—

સંસારશ્રાંતજંતૂનાં, તિસ્રો વિશ્રામભૂમયઃ ।

અપત્યં ચ કવિલં ચ, સતાં સંગતિરેવ ચ ” ॥૧॥

“ અપત્ય (સંતાન,) કવિત્વ અને સજ્જન સંગ—એ ત્રણ સંસારી ખિન્ન થયેલા પ્રાણીઓને વિશ્રામસ્થાન છે. ” વિવેકથી જોનો આ વિમળ થયો છે એવા તે શેઠ બોલ્યા કે:—“ હે પ્રિયે ! આ બધું તો કથન યુક્ત સંગત છે એમ હું સમજું છું, પરંતુ વૃદ્ધપણમાં દિાડની ક્રિયા જ શોભાસ્પદ નથી. વધ્યને જેમ અંગનું ભૂષણ, તેમ સ્ત્રીને વિડંબનાનું મૂળ થાય છે. વયોતીત (વૃદ્ધ) માણસોને તો કુકર્મનું ઉન્મૂલન કરવામાં સમર્થ એવા વિવિધ ધર્મમાં સમ્યગ્ રીતે સર્વ સા વિશેષથી ઉદ્યમ કરવો ઘટે છે. વૃદ્ધપણમાં વિષયની વ્યાકુલતા માણસને હાંસીપાત્ર બનાવે છે. તે સર્વ શાસ્ત્રમાં નિષિદ્ધ છે અને જિજ્ઞાસનમાં વિશેષથી નિષિદ્ધ છે. કહ્યું છે કે:—

“ રોગેઽપ્યંગવિભૂષણશ્રુતિરિયં શોકેઽપિ લોકસ્થિતિ—

દારિદ્ર્યેઽપિ ગૃહં વયઃપરિણતાવપ્યંગનાસેવનમ્ ।

યેનાન્યોન્યવિરુદ્ધમેતદવિલં જાનન્ જનઃ કાર્યતે,

સોઽયં સર્વજગજ્જયી વિજયતે વ્યામોહમલ્લો મહાન્ ” ॥ ૧ ॥

“ રોગમાં પણ અંગ વિભૂષણથી કાંતિ વધારવી, શોકમાં પણ લોકમર્યાદા સાચવવી, દરિદ્રાવસ્થામાં પણ ઘર માંડવું અને વૃદ્ધાવસ્થામાં પણ અંગનાનો સંગ કરવો—આ બધું અન્યોન્ય વિરુદ્ધ છતાં જે જાણતા એવા લોક પાસે કરાવે છે, તે સર્વ જગતને જીતે તો એવો વ્યામોહ રૂપ મહામત્ત્વ વિજયવંત વર્તે છે. ” આ સાંભળી જિનદત્તા બોલી કે:—“ હે દેવ ! રાગના આવેશથી જે વિષયો અત્યંત સેવવામાં આવે, તો જગત્માં હાસ્ય થાય છે. સંતાનને માટે પાણિગ્રહણ કરવામાં આવે, તો તે સંતાનની પ્રાપ્તિ થતાં, શોભા, ધર્મ અને કુળાદિકની સર્વત્ર વૃદ્ધિ થાય છે. ”

એવા અવસરમાં નિમિત્તજ્ઞાનમાં કુશળ અને જાણે તેના પુણ્યથી પ્રેરિત થયો હોય એવો કોઈ સિદ્ધપુત્ર તેને ઘેર આવ્યો. ઉચિત સાચવવામાં તત્પર એવી તે જિનદત્તાએ તેની સારી સરભરા કરીને ષડ્સયુક્ત લોજનથી તેને વિશેષથી સંતુષ્ટ કર્યો. પછી તેણે તેને આ પ્રમાણે પૂછ્યું કે:—“ હે મહામતે ! આ શ્રેષ્ઠીને લક્ષ્મીનો સ્વામી એવો પુત્ર થશે કે નહિ તે મહેરબાની કરીને મને કહો. ” એટલે નિમિત્તજ્ઞ બોલ્યો કે:—“ હે ભદ્રે ! એ શ્રેષ્ઠીને ઘેર નવી સ્ત્રીથી ભદ્રગજ સમાન એવો પુત્ર અવશ્ય થશે. ” આ પ્રમાણે તેનું વચન સાંભળીને પછી પ્રકુલ્લિત મુખકમળવાળી એવી તેણે બલાત્કારથી પાણિગ્રહણનો મહોત્સવ શ્રેષ્ઠી પાસે કબૂલ રખાવ્યો. પછી શ્રેષ્ઠીએ તેને ઇષ્ટ વસ્તુ આપવાથી આનંદ પમાડીને તરત વિસર્જન કર્યો. કારણ કે દાનમાં પણ એક પ્રકારનો રસ રહેલો છે.

હવે ત્યાં ગુણવતીને માન્ય અને સદાચારમાં પરાયણ એવો જિનદેવ નામે વણિક રહેતો હતો. તેને પૃથ્વીપર દેહધારી રતિના

જેવી બધુશ્રી નામની પત્ની હતી. અને તે દંપતીને સુવર્ણ સમાન કાંતિવાળી એવી કનકશ્રી નામે સુતા હતી. એક દિવસ જિનદત્તાએ તેમને ઘેર જઈને પોતાના પતિને માટે કનકશ્રીની યાચના કરી. એટલે તેમણે કહ્યું કે:—“ તારી ઉપર આ કેમ આપી શકાય ? સ્ત્રી-ઓને દરિદ્રની સાથે સંયોગ અથવા તો કૌમાર્યાવસ્થા સારી, પરંતુ સપત્નીની સાથે સહવાસ તેમને કોઈરીતે શ્રેયસ્કર થતો નથી, સપત્નીપણને પ્રાપ્ત થયેલી એવી સ્ત્રી કુલીન કે ધર્મજ્ઞ હોય, છતાં તે સ્વદેષ કાર્યમાં પણ પ્રાયઃ અન્ય ઉપર દ્રોહ કરે છે. ” આથી જિનદત્તાએ પણ તેમને સભ્યતાપૂર્વક આ પ્રમાણે કહ્યું:—“ દેવ પૂજાદિક કાર્યોમાં તથા ભોજનાવસરે મારે પતિની પાસે આવવું, અન્યત્ર કયાંય પણ નહિ. કારણ કે વિરકત સ્ત્રીએ પણ પતિમાં સદ્ધર્મગૌરવ વધે તેમ કરવું. મેં પૂર્વે ભોગ ભોગવ્યા, શરીરનું સુખ અનુભવ્યું, ગૃહકાર્યો કર્યા અને હવે તો તે અવસ્થા પણ ચાલી ગઈ, માટે જિનભગવંતે કહેલ ધર્મ કરવોજ મારે ઉચિત છે. આ સંબંધમાં દેવ, ગુરૂની આજ્ઞા મને એક અવધિ (મર્યાદા) રૂપ થાઓ. ” આ પ્રમાણે વિશ્વાસ પામતાં તેમણે પોતાની પુત્રી આપી અને શ્રેષ્ઠીએ ઉત્સવપૂર્વક વિધિથી તેનું પાણિગ્રહણ કર્યું. પછી ગૃહાદિક કાર્યથી નિશ્ચિંત થઈને શ્રેષ્ઠીની સાથે પંચેન્દ્રિયના સુખમાં નિમગ્ન થઈ હેમશ્રીએ કેટલોક કાળ વ્યતીત કર્યો. સંસારની તૃષ્ણાથી વિરકત આશયવાળી અને સદ્ધર્મથી ભાવિત એવી જિનદત્તા તે (હેમશ્રી) ના મનની અનુકૂળતા પ્રમાણે કરતી સુખે દિવસો ગાળતી હતી. કહ્યું છે કે:—

“ સર્વસંગપરિત્યાગા—ત્રાપરં પરમં સુખમ્ ।

તૃષ્ણાપ્રપંચતો નાન્યો, ઘોરો નરક ઉચ્યતે ” ॥ ૧ ॥

“ કહેવાય છે કે સર્વ સંગના ત્યાગ કરતાં બીજું પરમ સુખ નથી અને તૃષ્ણાપ્રપંચ કરતાં અન્ય ભયંકર નરક નથી. ”

હવે પુણ્યના યોગથી હેમશ્રી અનુક્રમે સગર્ભા થઈ. એટલે બધું ઘર ઉત્સવશ્રેણીની સાથે સજવન થયું (શોભવા લાગ્યું.)

પછી પ્રશસ્ત પ્રભાવી એવો તેનો ગર્ભ જેમ જેમ વધતો ગયો તેમ તેમ શ્રેષ્ઠીના હૃદયમાં અતિશય આનંદ ઉછળવા લાગ્યો. તે પ્રતિદિન પાત્રને સર્વાર્થસાધક એવું દાન અને દીનાદિ પ્રાણીઓને સુખકારી એવું ભોજન આપવા લાગ્યો. તે અવસરે હેમશ્રી પણ આનંદિત થઈને પિતૃભગિની (કૃષ્ણ) ના ચરણની સેવા, નણુંદને બહુમાન, બંદીવાનોને છોડાવવા વિગેરે પુણ્ય કૃત્યો, નિરંતર સંઘ (સ્વામી) વાત્સલ્ય, જિન પ્રતિમાઓની પૂજા અને ચૈત્યમાં પ્રદીપ વિગેરે કાર્યો અધિક અધિક કરવા લાગી. આ પ્રમાણે પુણ્યના પ્રભાવ પૂર્વક તેણે પુત્રરત્નને જન્મ આપ્યો, એટલે શ્રેષ્ઠીએ ઘરે અનેક પ્રકારના ઉત્સવો કરાવ્યા; પછી અર્થી જનોને પ્રિય એવો તે બાલક, પ્રસન્ન થયેલા એવા બંધુઓએ મળીને રાખેલ પુણ્યસ્માર એવા યથાર્થ નામથી જગત્માં પ્રસિદ્ધ થયો. શ્રેષ્ઠી જેમ ધર્મકર્મથી ધર્મવંત જનોમાં અગ્રેસર હતો, તેમ ચિંતાને દૂર કરનાર એવા તે પુત્રથી તે પુત્રવંતોમાં અગ્રેસર થયો.

હવે મુનિચર્યા કરવાને ઇચ્છતો એવો અનુપમ સંવેગી જેમ વિષયોથી વિરક્ત થાય, તેમ સંસારની સ્થિતિને જાણનાર એવો વૃષભશેઠ વિષયોથી વિરક્ત થઈ ગયો. એટલે જિનદત્તા પણ નિષ્કપટ બુદ્ધિથી પોતાના પતિને એક સાધર્મિક સમાન માનતી, તેને નિરંતર પુણ્યકર્મમાં સહાયતા આપવા લાગી. સપત્નીપણથી તેના પ્રત્યે અદેખાઈને ધારણ કરતી એવી હેમશ્રી એકદા પિતાને ઘેર ગઈ, ત્યાં માતાએ તેને એકાંતમાં આ પ્રમાણે પૂછ્યું:—“ હે ભદ્રે ! પતિને ઘેર મનને સદા સંતોષ આપે તેવું સર્વ પ્રકારનું હે સુંદરી ! તને સુખ છે કે નહિ ? ” એટલે સંધ્યાકાળની કમલિનીની જેમ મ્હાન સુખવાળી એવી તે ક્ષણભર રૂદન કરીને કોપસહિત માતાને સગદ્ગદ્ કહેવા લાગી:—“ જ્યાં સપત્નીએ ભોગ ભોગવ્યા એવા આ ભર્તારને પોતે આપીને સમાધિ અને સુખના સંયોગને જાણતી છતાં મને શું પૂછે છે ? વિષયસુખ તો દૂર રહ્યો, પણ તેણે ધર્મના મિષથી આકૃષ્ટ મનવાળો એવો તે મારી સાથે નર્મ (હાસ્યજનક) વચન સુદ્ધાં બોલતો

નથી. તે વહુલાની સાથે દેવપૂજાદિના મિષથી જિનચૈત્યોમાં જઈને સ્વેચ્છાએ તે કીડા કરતો બેસી રહે છે. વળી આવશ્યકાદિકના બાનાથી એકાંત કોઈ નિર્જન ઘરમાં પરસ્પર નયનમેલાપના સુખાસ્વાદને તે બંને અનુભવતા રહે છે. ઘરનાં બધાં કાર્યો દાસીની જેમ મારે કરવાં પડે છે અને ક્ષીણ શરીરવાળી અને એકાકિની એવી મને માત્ર રાત્રિએજ નિદ્રા કરવાનો અવકાશ મળે છે. મારા મનમાં સપત્નીનું જે હુઃખ છે, તેનું વાણીથી વર્ણુન તો માત્ર કેવળીજ કરી શકે.” આ પ્રમાણે પુત્રીનું કથન સાંભળીને બંધુશ્રીએ વિચાર કર્યો કે:—“અહો! કપટી મનવાળા એવા તે બંનેની કેવી દુષ્ટતા? જે જેમાં અનુરકત હોય, તે ત્યાંજ લીન થાય છે. જેનું હૃદય કામથી અંધ બની ગયું હોય, તે ઉચિત કે અનુચિત સમજી શકતો નથી. કહું છે કે:—

“કિમ્ કુવલયનેત્રાઃ સંતિ નો નાકનાર્ય—

સ્ત્રિદશપતિરહિલ્યાં તાપસીં યત્તિષેવે ।

હૃદયત્વળકુટીરે દીપ્યમાને સ્મરાગ્ના—

વુચિતમનુચિતં વા વેત્તિ કઃ પંડિતોપિ ” ॥ ૧ ॥

“શું સ્વર્ગમાં કુવલય જેવા નેત્રવાળી દેવાંગનાઓ નહોતી? કે ઈંદ્ર અહિંદ્યા તાપસી પર મોહિત થયો. તેથી ખરેખર! હૃદયરૂપ પર્ણકુટીમાં કામરૂપ અગ્નિ દેહીપ્યમાન થતાં પંડિત પણ કોણ ઉચિત કે અનુચિતને સમજી શકે છે?” રતિના જેવી રૂપવતી આ મારી સુતાનો ત્યાગ કરીને તે જડ વળીઓથી વ્યાપ્ત અંગવાળી એવી તેને કેમ ચાહતો હશે?” આ પ્રમાણે વિચાર કરી પછી તે પોતાની પુત્રીને કહેવા લાગી કે:—“હે વત્સે! હવે તું હુઃખને તજી દે કારણ કે વ્યાધિ જાણવામાં આવતાં તેનો પ્રતીકાર કરવો સુલભ છે. નીકના છોડવાની જેમ તારા મનના શલ્યનું હું પોતે ઉન્મૂલન કરી ગમે તે ઉપાયથી તને સુખી કરીશ.” આ પ્રમાણે બંધુશ્રીએ તેને આશ્વાસન આપીને પોતાને ઘેર રાખી અને પોતે જિનદત્તાનું વૈર વાળવાનો ઉપાય શોધવા લાગી.

એકદા વિચિત્ર આશ્ચર્યોનું મંદિર અને સર્વને આકર્ષણ કરવાની શક્તિ ધરાવનાર એવો સિદ્ધેશ્વર નામનો કોઈ યોગી ત્યાં આવ્યો. દેવતાઓને પણ આનંદ ઉપજાવે તેવા અમૃતના જેવા સ્વાદિષ્ટ એવા વિવિધ અન્ન, પાનાદિકથી બંધુશ્રી તેનો સારી રીતે સત્કાર કરવા લાગી. એકદા તેની લક્ષિતથી સંતુષ્ટ થઈને તે કપાલીએ તેને કહ્યું કે:— “ હે ભદ્રે ! તારા હૃદયને અલીષ્ટ એવું મારી પાસેથી કંઈક માગી લે. ” એટલે તે હર્ષ પામતી બોલી કે:—“ હે વિભો ! જો તમે પ્રસન્ન થયા હો, તો મારી પુત્રીની સપત્ની જિનદત્તાને સત્વર મારી નાખો ” પછી મિષ્ટાન્ન પાનના લોભમાં અંધ બનેલા એવા તેણે તે હુષ્કૃત્ય કરી આપવાનું કબૂલ રાખ્યું. કારણ કે મિથ્યાદૃષ્ટિઓને ધર્માધર્મના માર્ગની વિચારણા ક્યાંથી હોય ? દર્શન (મત) અંગીકાર કરીને પણ જિનવચનથી અજ્ઞાત અને મોહિત મનવાળા એવા આ વેષધારીઓ કુકર્મ કરવામાંજ રમતા હોય છે. પછી તે કુબુદ્ધિએ વિધિપૂર્વક પિંગલા નામની વિદ્યાધિષ્ઠાયક દેવીનું સ્મરણ કરીને તે કાર્યની સિદ્ધિને માટે તેને મોકલી. તેની પ્રેરણાથી તે પણ જિનદત્તાની પાસે આવી પણ અર્હતપૂજના પ્રભાવથી જેનું મન પ્રશાંત થઈ ગયું છે એવી તે દેવી પાછી આવીને ધ્યાનમાં નિશ્ચલ એવા તે યોગીદ્રને કહેવા લાગી. કારણ કે સૂર્યમંડળને અંધકાર બાધા ન કરી શકે:—“ હે ભદ્ર ! પવિત્ર આચારવાળી, સુશીલ, જિનલક્ષિત કરનારી, સત્ય બોલનારી અને પોતાના પતિપર લક્ષિતવાળી એવી તે સંતોને પણ વંદનીય છે. માટે તેને બાધા કરવાને જગતમાં કોઈ દેવ કે દાનવ પણ સમર્થ ન થઈ શકે, તો મારી જેવીથી શું થઈ શકે ? તે અત્યારે જિનચૈત્યમાં આપત્તિનો વિનાશ કરવાવાળી એવી જિનલગવંતની લક્ષિતપૂર્વક અષ્ટપ્રકારી પૂજા કરે છે. કહ્યું છે કે:—

“ યાંતિ દુષ્ટ દુરિતાનિ દૂરતઃ કુર્વતે સપદિ સંપદઃ પદમ્
ઉહસંતિ હૃદયાનિ હર્ષતઃ પૂજયા વિહિતયા જગદુરોઃ ” ॥૧॥

“ જગદ્દુર્ગની પૂજા કરતાં દુષ્ટ પાપ બધાં દૂર થઈ જાય છે,

સંપત્તિઓ સત્વર આવીને વાસ કરે છે અને હૃદય હર્ષથી ઊલ્લસિત થાય છે.” આથી પુનઃ તે યોગીએ તેને કહ્યું કે:—“ હે મહાદેવી ! સાત સમુદ્રોનું શોષણ કરવાની અને સર્વ પર્વતોને ચૂર્ણ કરી નાખવાની તારામાં શક્તિ છે, એમ ગુરૂએ પૂર્વે મને કહ્યું હતું. માટે હે વત્સલે ! હું સેવકપર પ્રસન્ન થઈ અત્યારે ત્યાં જઈ, આ મારું કાર્ય સત્વર કરી આપ.” આ પ્રમાણે તેના કહેવાથી તે દેવી ત્યાં જઈને પુનઃ પાછી આવી, અને વિકટ આશયવાળી એવી તે પેલા પાખંડીને કહેવા લાગી:—“ સતીઓમાં તિલકસમાન એવી તેને હું જોવાને પણ સમર્થ નથી. બીજું કાંઈ કામ હોય તો કહે, નહિ તો તારું મરણ પાસે આવ્યું છે એમ સમજજે. કારણ કે અવિધિથી આરાધન કરેલા ધર્મ, મંત્ર અને ચેટકદેવતા તથા કુરીતે ગ્રહણ કરેલ શસ્ત્ર—એ તત્કાળ સાધકનો નાશ કરે છે.” “તો એ બંનેમાં જે દુષ્ટ છે તેને મારી નાખ.” એ રીતે યોગીએ કહ્યું એટલે દેવીએ ત્યાં જઈને હેમશ્રીને મારી નાખી. હવે પ્રભાતે તેને મરણ પામેલી જોઈને બહુ દુઃખથી પીડિત થતી બંધુશ્રીએ રાજાની પાસે જઈને વિરૂપિ કરી કે:—“ ન્યાયરૂપ વનને વિકસિત કરવામાં મેઘસદૃશ એવા હે રાજા ! જિનદત્તા સપત્નીએ ઇર્ષ્યાથી મારી કનકશ્રી પુત્રીને મારી નાખી.” આ સાંભળીને રોષથી રક્ત થઈ રાજાએ જિનદત્તા મહાસતીને સભામાં બોલાવવા માટે પોતાના સેવકોને મોકલ્યા. જિનધર્મની પ્રભાવના કરવાને ઇચ્છતા એવા કેટલાક સમ્યગ્દષ્ટિ દેવોએ તેમને અર્ધમાર્ગે જ સ્તંભી દીધા. જેમની જિનભગવંત અને ગુરૂપર પરમ ભક્તિ છે અને જેના હૃદયમાં અદ્ભુત સમ્યક્ત્વ શ્રદ્ધાન છે, તેને આપત્તિમાં પણ સંપત્તિઓ આવીને મળે છે, એ નિઃસંશય છે. કહ્યું છે કે:—

“ સિંહઃ ફેરુનિમસ્તથાઽગ્નિરૂદકં મીઘમઃ ફળી મૂલતા,
પાથોધિઃ સ્થલમંગળં વનમહી ચૌરશ્ચ દાસોઽજ્ઞસા;
તસ્ય સ્યાદ્ ગ્રહશાકિનીગદરિપુપ્રાયાઃ પરાશ્વાપદ—
સ્તન્નામ્નાઽપિ ચ યાંતિ યસ્ય હૃદયે સમ્યક્ત્વદીપોદયઃ ॥ ૧ ॥

“જેના હૃદયમાં સમ્યક્ત્વરૂપ દીપક દેદીધ્યમાન છે, તેને તે સમ્યક્ત્વના નામમાત્રથી પણ સિંહુ તે શૃંગાલતુલ્ય, અગ્નિ તે ઉદકતુલ્ય, ભયંકર સર્પ તે પૃથ્વીની લતાસમાન, સમુદ્ર તે સ્થલ સમાન, ઘોર અટવી તે ઘરના આંગણુ સમાન, અને ચોર તે તરત દાસ જેવો બની જાય છે, તથા ગ્રહ, શાકિની, રોગ, રિપુ અને અપર આપત્તિઓ શીઘ્ર તેનાથી દૂર થઈ જાય છે.”

હવે તે વખતે જિનાલયમાં પૂજાને માટે ગયેલા એવા તે દંપતીએ આ વૃત્તાંત સાંભળીને પોતાના મનમાં વિચાર કર્યો કે:—“કનકશ્રીનું લોકમાં આવું સ્વરૂપ કેમ સંભળાય છે? અથવા પૂર્વ કર્મ અન્યથા થઈ શકતું નથી. આ ઘોર સંસારમાં ભ્રમતાં પ્રાણીને સર્વ જીવો સાથે સદા અનેકવાર સંબંધ થયા છે. પોતાના કર્મથી જીવો ઉત્પન્ન થાય છે અને મરણ પામે છે. માટે વિવેકીજને પ્રયત્નપૂર્વક ધર્મનું આરાધન કરવું જ યોગ્ય છે.” એવામાં જિનદત્તાએ શ્રેષ્ઠીને કહ્યું કે:—“હે સ્વામિન! આ અપવાદ કોઈ પૂર્વ કર્મથી મને પ્રાપ્ત થયો. માટે જ્યાંસુધી આ આપણાપરનો અપવાદ દૂર ન થાય, ત્યાંસુધી મારે જિનભગવંત આગળ કાયોત્સર્ગ કરવો.” આ પ્રમાણે ભક્તારને કહીને તે મહાસતી જિનમંદિરમાં સ્વસ્થ થઈને શુભધ્યાનથી કાયોત્સર્ગે રહી. અને સ્વતંત્ર તથા એકાગ્ર મનવાળો એવો શ્રેષ્ઠી પણ પાપનો પ્રલય કરનાર એવા પરમેષ્ઠીમહામંત્રનો જાપ કરવા લાગ્યો. તે વખતે તેમના ધ્યાનના માહાત્મ્યથી સમ્યગ્દષ્ટિ દેવતાઓએ તે યોગીને ઉપાડીને રાજ પાસે મૂકી દીધો, એટલે તે બોલ્યો કે:—“હે રાજન્! બંધુશ્રીની ગ્રેરણાથી આ બધું મેં કર્યું છે. કારણ કે આ લોભાંધ જન શું શું પાપ કરતો નથી? વૃત્તિનો અર્થી એવો ક્ષત્રિય, માર્ગ બ્રષ્ટ લિંગી (વેષધારી), સુખાર્થી સ્ત્રી અને લોભાંધ વણિક એ પાપ કરતાં કાંઈ વિચાર કરતા નથી. માટે તે મહાસતી જિનદત્તા નિરપરાધી છે. કારણ કે જિનધર્મને જાણનારા જનો કોઈની પણ હિંસા કરતા જ નથી. તો હે વસુધાનાથ! અત્યંત મોહથી મૂઢ થયેલા એવો મારો આ અપરાધ ક્ષમા કરો. હવે પુનઃ આવું પાપ-

કર્મ હું કદી નહિ કરું.” આ સાંભળી રાબાએ કહ્યું કે:—“હે લિંગિન ! ભોજનને માટે સંન્યસ્તપણના કપટથી કુકર્મ કરતાં વૃથા નરકે જઈશ. પાપી એવા પાપી જનો ગૃહસ્થવ્રતનો ત્યાગ કરીને ધર્મકર્મ કરતાં પ્રાયઃ દુઃખનાં ભાજન થાય છે. નિઃશૂક હૃદયવાળો એવો જે પ્રાણી અનેક પાપકર્મ કરીને પણ તે પાપકર્મથી નિવૃત્ત થતો નથી, તેની શુદ્ધિ થાયજ નહિ. જાને લોકમાં વિરૂદ્ધ એવા તે કરેલા પાપની પરમ શુદ્ધિ તપ વિના નિવૃત્ત થતાં પણ સંભવતી નથી. કહ્યું છે કે:—

“મિત્રદ્રુહઃ કૃતઘ્નસ્ય, સ્ત્રીઘ્નસ્ય પિશુનસ્ય ચ ।

શુદ્ધિર્નોક્તા બુધૈઃ પ્રાયશ્ચિત્તાચરણમંતરા ” ॥ ૧ ॥

“મિત્રદ્રોહી, કૃતઘ્ન, સ્ત્રીઘાતક અને પિશુન (ચાડીયો) — એમની શુદ્ધિ પ્રાયશ્ચિત્ત વિના થઈ શકતી નથી. એમ બુધજનોએ કહ્યું છે.” એમ કહીને ન્યાય અને ધર્મની રક્ષા કરવાને રાબાએ બંધુશ્રીસહિત તે દુરાચારીને દેશપાર કર્યો. અત્યંત ઉચ્ચ પુણ્ય અને પાપ કરનારા પ્રાણીઓને ખરેખર ! આ જન્મમાંજ ફળ મળે છે. વળી મહાજનોએ પણ આ પ્રમાણે કહ્યું છે કે:—

“ત્રિભિર્માસૈત્ત્રિભિઃ પક્ષૈસ્ત્રિભિર્વર્ષૈર્ભિર્દિનૈઃ ।

અત્યુગ્રપુણ્યપાપાનાં, ફલમત્રૈવ જાયતે ” ॥ ૧ ॥

“અત્યંત ઉચ્ચ પુણ્ય અને પાપનું ફળ, ત્રણ દિવસમાં, ત્રણ પક્ષમાં ત્રણ માસમાં અથવા તો ત્રણ વર્ષમાં અહીંજ પ્રાપ્ત થાય છે.”

એવા અવસરમાં સમ્યગ્ધર્મ અને ક્રિયાના ગુણોથી પ્રસન્ન થઈને દેવતાઓએ તે દંપતીપર પંચાશ્ચર્ય પ્રગટ કર્યો. તે આશ્ચર્ય સાંભળીને સસૃષ્ટ મનવાળા એવા રાબાએ પણ ‘ધર્મનું’ માહાત્મ્ય કેવું છે ?’ એ પ્રમાણે સલાને પૂછ્યું. તે અવસરે ત્યાં જિનભગવંતના પ્રાસાદમાં નગરવાસીઓના પુણ્યાનુબંધીપુણ્યથી બાળે આકૃષ્ટ થયા હોય એવા ચાર જ્ઞાનના ધારણ કરનારા, સમ્યગ્દષ્ટિ જીવોની દષ્ટિને સુધાના સરોવર સમાન અને ક્ષમાધારી એવા સમાધિગુપ્ત નામે અણગાર પધાર્યા. એટલે તે દંપતીએ ધ્યાનથી મુક્ત થઈ મહા

આનંદપૂર્વક દુરિતનો ધ્વંસ કરનારા એવા તે મુનિપુંગવને નમસ્કાર કર્યા. એટલે ધર્મલાભરૂપ આશીષ મેળવીને મુદિત મુખવાળા એવા તે અંજલિ જોડીને અને હૃદયને પ્રકુલ્લિત કરીને ત્યાં બેઠા. એવામાં મુનિનું આગમન સાંભળીને સુધી (ચતુર) રાત્રીએ પણ લોકો સહિત ત્યાં આવીને વિધિપૂર્વક તેમને વંદના કરી. એટલે મુનિએ સંસારરૂપ જંગલમાં ભ્રમણ કરવાના તાપભરને દૂર કરવાવાળી અને સાક્ષાત્ દ્રાક્ષારસ સમાન એવી ધર્મદેશના આપવાનો પ્રારંભ કર્યો:—

“ સંસારરૂપ અપાર અટવીમાં ભ્રમણ કરતાં અભીષ્ટ સિદ્ધિને આપનાર જિનધર્મરૂપ કલ્પવૃક્ષ પ્રાણીઓને ભાગ્યયોગેજ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. શ્રીસર્વજ્ઞકથિત ધર્મમાં જેનું મન દઢ હોય, તેને દેવતાઓ પણ સર્વદા સહાય કરે છે. તે ધર્મરૂપ કલ્પવૃક્ષનું મૂળ સમ્યક્ત્વ છે અને તે જીવાજીવાદિ તત્ત્વોના શ્રદ્ધાનરૂપ છે. જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપ, આશ્રવ, સંવર, નિર્જરા, બંધ અને મોક્ષ, જિનશાસનમાં એ નવ તત્ત્વો કહેલા છે. તેમાં મુક્ત અને સંસારી એમ બે પ્રકારના જીવ કહ્યા છે. અને તેમાં તીર્થસિદ્ધાદિ ભેદથી મુક્ત જીવો પંદર પ્રકારના કહેવાય છે. સ્થાવર અને ત્રસ એ બે ભેદે સંસારી જીવો અને તેમાં પૃથ્વીકાય, અપકાય, તેલકાય, વાયુકાય અને વનસ્પતિકાય એ પાંચ ભેદ સ્થાવરના છે. વળી તે પાંચે ભેદ સૂક્ષ્મ અને બાહર એમ બે પ્રકારના હોય છે. તેમાં સૂક્ષ્મ ત્રણે લોકમાં વ્યાપીને રહેલા છે અને બાહર લોકના એક ભાગમાં રહેલા છે. પ્રત્યેક અને સાધારણ એમ વનસ્પતિકાયના બે ભેદ છે. બેઘદ્રિય, તેઘદ્રિય, ચઉરિદ્રિય અને પચ્ચેદ્રિય એ મુખ્ય ચાર ભેદ ત્રસ જીવોના છે. તેમાં સંજ્ઞી અને અસંજ્ઞી એ પચ્ચેદ્રિયના બે ભેદ છે. તેમાં મનઃપ્રાણને પ્રવર્ત્તાવી શિક્ષાપદેશની ચેષ્ટાને બાજુ છે, તેઓ સંજ્ઞી ગણાય છે અને તેમનાથી વિપરીત તે અસંજ્ઞી કહેવાય છે. આ બધા જીવો પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત એમ બે પ્રકારે છે. જીવને પર્યાપ્તપણામાં લાવનાર એવી પર્યાપ્તિના આ પ્રમાણે છ ભેદ છે:—આહાર, શરીર, ઇન્દ્રિય, પ્રાણ, (શ્વાસ)

ભાષા અને મન એ છ પર્યાપ્તિ છે. તેમાં એકેન્દ્રિય જીવોને પ્રથમની ચાર, વિગેન્દ્રિય જીવોને પાંચ અને પંચેન્દ્રિય જીવોને છ પર્યાપ્તિ હોય છે. મિથ્યાદૃષ્ટિઓના જાણવામાં નહિ આવેલ તથા જિન ભગવંતે કહેલ એવા જીવના આ ચૌદ સ્થાન યત્નપૂર્વક જાણવા લાયક છે. ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશાસ્તિકાય, પુદ્ગલાસ્તિકાય, કાળ અને જીવાસ્તિકાય એ છ દ્રવ્યો કહેલાં છે. તેમાં એક કાલ વિના પાંચે પ્રદેશના સમૂહરૂપ છે. અને જીવ વિના પાંચે અચેતન અને અકર્તા કહેલા છે. તેમાં કાલ વિના પાંચે અસ્તિકાય (પ્રદેશના સમૂહરૂપ) છે અને પુદ્ગલ વિના પાંચે અમૂર્ત (અરૂપી) છે. વળી એ બધા ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને વ્યય (નાશ) રૂપ કહ્યા છે. પુદ્ગલના વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શ એ ચાર ભેદ છે. અને તે સ્કંધ અને પરમાણુ એમ બે પ્રકારે છે. તેમાં સ્કંધથી ભિન્ન અંશને પરમાણુ કહેવામાં આવે છે અને બદ્ધ (સમૂહાત્મક) તે સ્કંધ કહેવાય છે. તે સ્કંધો સૂક્ષ્મ અને બાદર એમ બે આકારવાળા હોય છે, શબ્દ, ગંધ, અંધકાર, છાયા અને ઉદ્યોત એ ભેદો પણ સ્કંધોનાજ છે. તેમજ ધર્મસાધનભૂત ઔદારિકાદિ પાંચ શરીર, મન, ભાષા પ્રયત્ન અને શ્વાસોશ્વાસ એ આઠ વર્ગણના તે હેતુ છે તથા સુખ, દુઃખ, જીવિત, મરણના ઉપગ્રહ (અનુગ્રહ) ને આપવાવાળા છે. શ્રી જિનાગમમાં ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય અને આકાશાસ્તિકાય એ ત્રણ એક દ્રવ્ય કહેલા છે. તેમાં ધર્માસ્તિકાય અને અધર્માસ્તિકાય એ બે દ્રવ્ય લોકાકાશને વ્યાપીને રહેલા છે જળચરને જળની જેમ સ્વયમેવ ગતિ કરવાને પ્રવૃત્ત થયેલા એવા જીવ અને અજીવ (પુદ્ગલને) ધર્માસ્તિકાય સહાયકારી થાય છે. મુસાફરોને છાયાની જેમ સ્વયં સ્થિતિને પ્રાપ્ત થતા જીવ અને પુદ્ગલને અધર્માસ્તિકાય સહકારી થાય છે. અવકાશ આપનાર, સ્વસ્થિત (પોતામાં રહેલ) અને સર્વવ્યાપક તે આકાશ કહેવાય છે. તે લોકાલોકને વ્યાપીને રહેલ છે તથા અનંત પ્રદેશવાળું છે. પદાર્થોનું પરિવર્તન કરવા માટે જે કાલના પરમાણુઓ

લોકાકાશના પ્રદેશમાં ભિન્ન ભિન્ન રહેલા છે, તે મુખ્ય કાલ કહેવાય છે. (અર્થાત્ જીવાજીવાદિ પદાર્થોના વર્તનારૂપ મૂખ્યપર્યાય તેનું નામ નિશ્ચયથી કાલ કહેવાય છે. ગોયમા જીવા ચેવ અદ્દા અજીવા ચેવ અદ્દા इति विवाह प्रज्ञप्ति वचन प्रामाण्यात्) જ્યોતિઃશાસ્ત્રમાં જેનું પ્રમાણ સમય અને આવલિ વિગેરેથી કહેવામાં આવેલ છે, તેને સર્વજ્ઞોએ વ્યવહારિક કાલ કહેલ છે. પ્રાણીઓને પ્રીતિ ઉપજાવે એવા સત્કર્મના પુદ્ગલો તે પુણ્ય અને નાના પ્રકારના દુઃખોદયને આપનાર તથા પુણ્યથી વિપરીત પુદ્ગલો તે પાપ કહેવાય છે. મન, વચન અને કાયાની ચેષ્ટાથી જે કર્મ થાય, તે આશ્રવ છે અને તે શુભનો હેતુ તે શુભાશ્રવ તથા અશુભનો હેતુ તે અશુભાશ્રવ ગણાય છે. સર્વ આશ્રવના નિરોધનો જે હેતુ તે સંવર કહેવાય છે. અને ભવના હેતુરૂપ કર્મોનું જે ઝરણ (વિખરાવું) તે નિર્જરા સમજવી. કષાયાદિકને વશ થઈને પ્રાણી જે કર્મચોગ્ય પુદ્ગલોને ચાર પ્રકારે ગ્રહણ કરે તે બંધ કહેવાય, તથા બંધના હેતુઓનો નિરોધ થતાં અને ઘાતિકર્મનો ક્ષય થવાથી કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય અને શેષ ચાર કર્મોનો ક્ષય તે મોક્ષ કહેવાય છે. ત્રણે ભુવનમાં દેવાદિકને જે સુખ છે, તે સિદ્ધિસુખના અનંતમા ભાગ જેટલું પણ નથી. આ નવ તત્ત્વોને જે ભવ્ય પ્રાણી શ્રદ્ધે છે, તેનું સમ્યક્ત્વ શુદ્ધ થાય છે. અને મોક્ષ લક્ષ્મી તો તેના હાથમાંજ છે. તે સમ્યક્ત્વનું પરિજ્ઞાન પ્રાણીઓને જળસિંચનથી અંકુરની જેમ જિનાગમ સાંભળવાથીજ ઉદ્વિસિત થાય છે, કહ્યું છે કે:—‘ જેમ ક્ષાર જળના ત્યાગથી અને મધુર જળના યોગથી બીજ અંકુરને ધારણ કરે છે, તેમ તત્ત્વ સાંભળવાથી માણસ સમ્યક્ત્વને પ્રકુલિત કરે છે, અહીં ક્ષાર જળસમાન અભિલસંસારનો યોગ અને મધુર જળના યોગ સમાન તત્ત્વશ્રવણ સમજવું. એ શ્રુતિને સંજ્ઞનોએ યોગરૂપ જળપ્રવાહની એક આવતુદય માનેલ છે. એના અભાવે આવક વિનાના પાતાલકૂપની જેમ શ્રુત (યોગ) બધું વ્યર્થ છે. સમ્યક્ત્વપૂર્વક જ્ઞાન અને ચારિત્રની પ્રાપ્તિ એ સર્વથા મોક્ષસુખનું કારણ છે. એમ પૂર્વ ઋષિઓ કહી ગયા છે.

આ પ્રમાણે સાંભળીને જાગ્રત વૈરાગ્યના રંગવાળા એવા ઋષભશ્રેષ્ઠીએ પોતાના પુણ્યસાર નામના પુત્રને ગૃહભાર સોંપીને અને દાનથી લક્ષ્મીને સફળ કરીને ઘણા વર્ષોજનો સહિત પોતાની પત્ની સાથે તેણે સર્વતું રક્ષણ કરનારી એવી આર્હતી દીક્ષા અંગીકાર કરી, તે વખતે સમ્યગ્ રીતે તત્ત્વની સ્થિતિને જાણીને રા-જાએ સમ્યક્ત્વના આરોપથી સુશોભિત એવા બાર વ્રત વિધિપૂર્વક અંગીકાર કર્યા, અને બીજા નગરવાસીઓએ પણ યથારૂચિ સમ્યક્ત્વ, આજીવતાદિક, તથા પૂજા વિગેરેના નિયમો લીધા. હે સ્વામિન! આ બધું પ્રત્યક્ષ જોઈને મેં પણ ગુરૂની પાસે મુક્તિના કારણરૂપ એવું નિશ્ચલ સમ્યક્ત્વ સ્વીકાર્યું. તે વખતે ચારિત્ર સંપત્તિને પ્રાપ્ત થયેલા એવા ઋષભશ્રેષ્ઠી પ્રમુખને મુનિમહારાજે દ્રાક્ષના જેવી મધુર આ પ્રમાણે શિક્ષા આપી:—“ આ સંસારમાં જે વસ્તુઓ પ્રાણીઓને સુખકર લાગે છે, તેનો ચુકિતથી વિચાર કરતાં તે બધી દુઃખરૂપ લાસે છે. કહ્યું છે કે:—

“ ભોગે રોગભયં સુખે ક્ષયભયં વિક્ષેપિભૂમૃદ્ધયં,
દાસ્યે સ્વામિભયં જયે રિપુભયં વંશે કલંકાદ્ધયમ્;
માને મ્લાનિભયં ગુણે સ્વલભયં કાયે કૃતાંતાદ્ધયં,
સર્વં નામ ભયં ભવેદિદમહો ચારિત્રમેવાભયમ્ ” ॥ ૧ ॥

“ લોગમાં રોગનો ભય, સુખમાં તે ક્ષય થઈ જવાનો ભય, વિક્ષેપ (ધન) માં અગ્નિ અને રાજાનો ભય, દાસ્યમાં સ્વામીનો ભય, જ્યમાં રિપુનો ભય, વંશમાં કલંકનો ભય, માનમાં મ્લાનિ (હીનતા) નો ભય, ગુણમાં દુર્જનનો ભય અને શરીરમાં યમનો ભય—અહો ! આ બધું લયાન્વિતજ છે. માત્ર એક ચારિત્રજ અભય (ભયરહિત) છે. ” તમો મહાભાગ્યથી આ પંચ મહાવ્રત પામ્યા છો, માટે રક્ષિતા અને રોહિતાની જેમ તે યત્નપૂર્વક પાળવા. ”

આ પ્રમાણે મિત્રશ્રીએ પોતાના સમ્યક્ત્વનું કારણ કહ્યું, એટલે આર્હતદાસ અને તેની અન્ય પ્રિયાઓએ મધુરસ્વરે કહ્યું કે:—“ હે ભદ્રે !

તેં જે કહ્યું, તે સત્યજ છે એમ અમે માનીએ છીએ. કારણ કે જગતમાં અર્હદ્ધર્મનું માહાત્મ્ય અદ્ભુત છે. એ ધર્મના પ્રભાવથી પ્રાણીઓનાં દુઃખો તરત દૂર થઈ જાય છે અને સુખો અતિશય વૃદ્ધિ પામે છે તથા દેવતાઓ પણ તેમને સહાય કરે છે. ” આ સાંભળતાં સાક્ષાત્ પાપલતા એવી કુંદલતા બોલી કે:— “ આ સંબંધમાં મારા મનમાં વિશ્વાસ બેસતો નથી. કારણ કે કપટધર્મમાં એક ધૂર્ત એવી મિત્રશ્રીએ આ બધું કાલ્પનિક બુદ્ધિથી કહ્યું છે. ” આથી રાજા વિગેરે વિચારવા લાગ્યા કે:— “ અહો ! આ દુરાત્માની પ્રાયઃ સત્ય વસ્તુમાં પણ કેટલી બધી અશ્રદ્ધા છે. શુણ્ણરૂપ માણિક્યથી પરિપૂર્ણ અને સત્યવાદી એવા સજ્જનમાં પણ નીચ જનો પ્રાયઃ કેવળ દોષજ બુદ્ધિ છે. કહ્યું કે:—

“ દોષમેવ સમાદત્તે ન ગુણં નિર્ગુણો જનઃ

જલૌકાઃ સ્તનસંપૃક્તં, રક્તં પિવતિ નામૃતમ્ ” ॥ ૧ ॥

“ અહો ! નીચ (નિર્ગુણ) જન પ્રાયઃ દોષને જ ગ્રહણ કરે છે, શુણ્ણને ગ્રહણ કરતો નથી. કારણ કે સ્તનપર ચોટેલી જળો માત્ર તે- માંના રક્તને પીએ છે, પણ તે દૂધનું પાન કરતી નથી. ”

હું ભવ્ય જનો ! મિત્રશ્રીએ કહેલ સમ્યક્ત્વના માહાત્મ્યને વધારનારું એવું આ ચરિત્ર સાંભળીને સમ્યક્ત્વના લાભને ભજો. તે વખતે મંત્રી સહિત શ્રેણિકરાજ પણ જગતને ઉદ્દયના કારણરૂપ અને નિર્દોષ એવા સમ્યક્ત્વના પ્રભાવને સાંભળીને મનસ્તાપને દૂર કરી અતિશય હુર્ષ પામ્યો.

॥ इति श्रीतपागच्छनायकश्रीसोमसुंदरसूरि श्रीमुनिसुंदर
सूरिश्रीजयचंद्रसूरिशिष्यैः पंडितजिनहर्षगणिभिः कृतायां सम्य-
त्त्वकौमुदीकथायां तृतीयः प्रस्तावः ।

॥ ચતુર્થઃ પ્રસ્તાવઃ ॥

વે શ્રેષ્ઠીએ માનપૂર્વક ચંદનશ્રીને કહ્યું કે:—“ હે ભદ્રે ! તું તારા સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્તિના હેતુને નિવેદન કર.” પોતાના સ્વામીનો આદેશ પામીને તે પવિત્ર સતી પણ સદ્ધર્મરૂપ આરામ (બગીચા) ને નીકતુલ્ય એવી કથા આ પ્રમાણે કહેવા લાગી:—

“ જિનચૈત્યોથી પવિત્ર એવા ભરતક્ષેત્રમાં કલ્પવૃક્ષની જેમ સંપત્તિઓનો હેતુ એવો કુંડ નામનો દેશ છે. ત્યાં પૃથ્વીના તિલક સમાન અને જિનેન્દ્રોની જન્મભૂમિપણાથી ઉત્તમ તીર્થરૂપે પ્રસિદ્ધ થયેલ એવું હસ્તિનાગપુર નામનું નગર છે. નિષ્કલંક કળાઓથી યુક્ત, ઉજ્જ્વલ કાંતિવાળા અને જાણે અમૃતની મૂર્તિઓ હોય એવા સદાચારી લોકો જ્યાં પ્રસિદ્ધ છે. તે નગરમાં ગરૂડ જેવો પરાક્રમી ભોગીજનોમાં આદ્ય અને વિદ્રજનોમાં અગ્રેસર એવો ભૂભોગ નામે રાજા હતો. જે રાજા સદા ક્ષમા (પૃથ્વી) ના ભારને ધારણ કરવામાં સમર્થ ધર્મ (ધનુર્વિદ્યા) માં નિપુણ અને શત્રુને સુવર્ણની જેમ નમાવનાર તથા મિત્રનું કલ્યાણ અને ઉન્નતિ કરનાર હતો. રણાંગણમાં શત્રુઓની શ્રેણી તથા દાનમાં સુવર્ણની રાશિ એ એને જે ભૂપતિ તૃણ સમાન ગણતો હતો. અર્થાત્ શૂરવીર અને દાતા હતો. તેને વસુધાની જેમ ક્ષમાશીલ, સતીઓમાં એક મંડનરૂપ અને દીનનું દુઃખ દૂર કરવામાં સમર્થ એવી ભોગવતી નામે રાણી હતી. સુપાત્ર અને અનુકંપાદાનથી તથા શ્રીજિનેન્દ્રના ચરણની પૂજાથી જે દેવીનો

જમણો હાથ કદી વિરમતોજ ન હતો. વળી તેજ નગરમાં સર્વ જીવોપર દયાલુ અને શુભ-પુણ્ય પ્રાપ્ત કરવામાં સ્પૃહાવાળો તથા ગુણોથી ઉજ્જ્વલ એવો શ્રીમાન્ ગુણુપાલ નામે શ્રાવક હતો. જે શ્રેષ્ઠી શ્રી જિનભગવંતની પૂજ્ઞથી, તીર્થયાત્રાથી તથા સુપાત્રદાનથી પોતાના ન્યાયોપાર્જિત ધનને સફળ કરતો હતો. તેને સદ્ગુણોથી શોભાયમાન અને શુદ્ધ સમ્યકત્વના આરોપથી વિશુદ્ધ મનવાળી એવી ગુણુવલી નામે સ્ત્રી હતી. કલ્પવૃક્ષની સદૃશ એવી ગુણુવલી સાથે રહેતાં તે શેઠ જૈનશાસનરૂપ ઉદ્યાનમાં કલ્પવૃક્ષની ઉપમાને પામ્યો હતો. ત્યાં ચંદ્રમા સમાન ઉજ્જ્વળ કળાઓના સ્થાનરૂપ, નિર્દોષ વૃત્તિવાળો, સદાચારી, દરિદ્ર અને દીનતાનું સ્થાન એવો સોમદત્ત નામે એક બ્રાહ્મણ રહેતો હતો. તેને સુકુમાળ અંગવાળી એવી સોમિલા નામની ભાર્યા હતી. તેમને પવિત્ર શોભાવાળી અને ચંદ્ર જેવા મુખવાળી એવી સોમા નામે સુતા હતી. એકદા દુર્વાર જ્વરના રોગથી સોમિલા મરણ પામી, તેથી સોમદત્ત પગલે પગલે ચિંતાતુર થવા લાગ્યો. ભૂમિના જેમ છત્ર (રાજ્ય) નો ભંગ, વૃક્ષના મૂળનો છેદ અને અવસરે ગૃહસ્થના ઘરનો ભંગ-એ ખરેખર ! દુઃસહ થઈ પડે છે. એકદા તે જગતના અંધુ સમાન એવા સાધુઓ પાસે ગયો, કારણ કે સંસારના દુઃખથી તમ થયેલા પ્રાણીઓને મુનિઓ એ એક સુધાના સરોવર સમાન છે. તેમને બહુમાનથી નમસ્કાર કરીને ભદ્રક આશયવાળો અને શોકાવેશથી અધિક વિવશ થયેલો એવો તે વિપ્ર તેમની આગળ બેઠો. એટલે સાધુઓએ તેને પૂછ્યું કે:-‘ હે ભદ્ર ! કેમ દુઃખી જેવો દેખાય છે ? ’ પછી તેણે પોતાના દુઃખનું કારણ કંઈ બતાવ્યું. એટલે ત્યાં સાધુ મહારાજે દયામય આ પ્રમાણે દેશના આપી:-

“ સર્વ પ્રાણીઓને આ સંસાર માર્ગ વિષમજ છે. અને તે ઇંદ્ર તથા ઉપેંદ્ર સર્વ કોઈને સમાનજ દુર્નિવાર્ય (જેનો કોઈ રીતે પ્રતિકાર ન થઈ શકે એવો) છે. માટે દુઃખ ન લાવતાં આત્મહિત સાધવું યોગ્ય છે. અને તે હિત પ્રાણીઓને નિશ્ચય જિનકથિત ધર્મજ

છે. કે જેના યોગે સૂર્યથી જેમ અધકાર તેમ દુષ્કર્મો વિલય પામે છે. કહ્યું છે કે:—

“દાનશીલતપોભાવ-ભેદૈરેષ ચતુર્વિધઃ ।

ચતુર્ગતિભવાનેક-દુઃસ્વનિર્નામનાશકઃ ” ॥ ૧ ॥

“ચાર ગતિરૂપ સંસારના અનેક દુઃખનો મૂળથી નાશ કરનાર એવો તે ધર્મ દાન, શીલ, તપ અને ભાવ-એમ ચાર પ્રકારે કહેલ છે. ” તેમજ વળી કહ્યું છે કે:—

“દાનં સુપાત્રે વિશદં ચ શીલં, તપો વિચિત્રં શુભભાવના ચ ।

ભવાર્ણવોત્તારણસત્તરંડં, ધર્મં ચતુર્ધા મુનયો વદંતિ ” ॥ ૧ ॥

“સુપાત્રે દાન, નિર્મળ શીલ, વિચિત્ર તપ, અને શુભ ભાવના-સંસારસાગરથી પાર ઉતરવા નાવ સમાન એવા ધર્મને મુનિઓ ઉક્ત ચાર ભેદથી વર્ણવે છે. ” આ પ્રમાણે ધર્મ સાંભળીને તે વિપ્ર ગુરૂમહારાજની પાસે શ્રાવકપણું પામ્યો. અને યથોચિત ધર્મકાર્યોથી તે પોતાના જન્મને કૃતાર્થ કરવા લાગ્યો. તે દરિદ્ર હોવા છતાં નિરંતર સુપાત્રે દાન દેતો હતો. કારણ કે વિવેકી પુરૂષે પોતાની શક્ત્યનુસાર દાન આપવું જોઈએ. કહ્યું છે કે:—

“દેયં સ્તોકાદપિ સ્તોકં, ન વ્યપેક્ષા મહોદયે ।

ઇચ્છાનુસારિણી શક્તિઃ, કદા કસ્ય ભવિષ્યતિ ” ॥૨॥

“સ્વદ્વપમાંથી સ્વદ્વપ આપવું, મહા ઉદયની અપેક્ષા ન રાખવી. કારણ કે ઇચ્છાનુસાર શક્તિ કેને ક્યારે પ્રાપ્ત થવાની છે ? ” બધા ધર્મોમાં પરમ ધર્મ, અને પ્રાહ્મણના મુખ્ય લક્ષણરૂપ અતિ-દુષ્કર બ્રહ્મચર્યને તે ત્રિધા શુદ્ધ ધારણ કરવા લાગ્યો. કહ્યું છે કે:—

“જો દેહ કળયકોડિં, અહવા કારેહ કોહ જિણમવળં ।

તસ્સ ન તત્તિયપુત્રં, જત્તિય બંમવ્વણ ધરિણ ” ॥ ૧ ॥

“જો કોઈ સુવર્ણ કોટિનું દાન કરે અથવા જિનભવન કરાવે,

પણ જેટલું પુણ્ય બ્રહ્મચર્યને ધારણ કરવાથી થાય, તેટલું પુણ્ય તેને ન થાય.” વળી અન્યત્ર કહ્યું છે કે:—

“બ્રાહ્મણો બ્રહ્મચર્યેણ, યથા શિલ્પેન શિલ્પિકઃ।

અન્યા નામમાત્રં સ્યાદિંદ્રગોપક કીટવત્ ॥ ૧ ॥

एक रात्र्युषितस्यापि, या गतिर्ब्रह्मचारिणः ।

न सा क्रतुसहस्रेण, प्राप्तुं शक्या युधिष्ठिर !” ॥ ૨ ॥

“જેમ કારીગર કળાથી શોભે તેમ બ્રાહ્મણ બ્રહ્મચર્યથી જ શોભે છે. અન્યથા ઈંદ્રગોપક કીડાની જેમ તે માત્ર નામધારી છે. હે યુધિષ્ઠિર! એક રાત્રિ બ્રહ્મચર્ય પાળનાર બ્રહ્મચારીને જે ગતિ મળે છે, તે હજાર યજ્ઞ કરતાં પણ પ્રાપ્ત થઈ શકતી નથી.” તે વિવિધ પ્રકારનાં મોટાં તપ આચરવા લાગ્યો તથા અન્ય ધર્મક્રિયામાં આનંદ ધારણ કરતો તે સારી ભાવના ભાવવા લાગ્યો. તે ત્રણે કાળ જિન-ગ્રંથોની અર્ચના કરતો અને પ્રતિદિન એ વાર પ્રતિક્રમણ કરતો હતો. કારણ કે આવશ્યક ક્રિયા કરનારને જે નિર્જરા થાય, તેનું પ્રમાણ તીર્થંકરોજ કહેવાને સમર્થ છે. આ પ્રમાણે ધર્મમાં તત્પર એવા તે વિપ્રની નગરીમાં સત્કીર્તિ થવા લાગી. માણસ નિર્વંશ હોય, છતાં ધર્મના પ્રભાવથી દેવતાઓ પણ તેના ગુણ ગાય છે.

એકદા વિવેકી જનોમાં શ્રેષ્ઠ એવા ગુણપાદશ્રેષ્ઠીએ સદાચારી જનોમાં શિરોમણિ એવા તે વિપ્રને કહ્યું કે:—“હે ભદ્ર! શ્રાવકત્વ, દયાલુત્વ અને ઉત્તમ બ્રહ્મચારિત્વ-જેવું તારામાં દેખાય છે, તેવું અન્યત્ર નથી. તેથી હે સાધર્મિક મહાભાગ! અને હે સંવેગરસના સાગર! તું સર્વ ગૃહસ્થોને વંદન કરવા લાયક છે. મારે હવે પછી તારે નિરાસંભપણે રહેવું યોગ્ય છે. કારણ કે સાવધનો ત્યાગી શ્રાવક સંતોને સાધુની જેમ પૂજ્ય છે. તો મારે ઘેર રહીને નિરંતર ધર્મ કરતાં ઉપાધિમુક્ત એવા તમે જો અહીંજ પ્રાસુક અન્નથી ભોજન કરો તો મને અતિશય આનંદ થાય. કારણ કે તમારા જેવું સુપાત્ર પ્રૌઢ પુણ્યથીજ પ્રાપ્ત થાય છે. કહ્યું છે કે:—‘સત્પાત્ર, મોટી શ્રદ્ધા,

અવસરે યથોચિત દાન અને ધર્મસાધનની સામગ્રી-એ અદ્ય ભાગ્યથી પ્રાપ્ત થતી નથી. સમ્યગ્દષ્ટિ, સદા શાંત, અને ખાર વ્રતધારી એવા શ્રાવકને સ્વદ્ય દાન આપતાં પણ તે માણસોને પ્રાયઃ કોટિ-ગણ કૃણ આપે છે. હજાર મિથ્યાદષ્ટિ કરતાં એક સમ્યગ્દષ્ટિ શ્રેષ્ઠ, હજાર સમ્યગ્દષ્ટિ કરતાં એક આણુવ્રતી શ્રેષ્ઠ, હજાર આણુવ્રતી કરતાં એક મહાવ્રતી શ્રેષ્ઠ અને હજાર મહાવ્રતી કરતાં એક જિનેશ્વર શ્રેષ્ઠ કહેલ છે. તીર્થંકરસમાન અન્ય પાત્ર થયું નથી અને થવાનું પણ નથી. જો તેમનો યોગ થાય, તો અવશ્ય નિર્વાણપદ મળેજ.” આ પ્રમાણે ઉક્તિ (કથન) અને યુક્તિથી પ્રસન્ન કરેલ એવા તે ઉત્તમ બ્રાહ્મણે શ્રેષ્ઠીને ઘેર લોજન કરવાનું કબૂલ રાખ્યું. પછી માનપૂર્વક ગુણપાલ તેને પોતાને ઘેર લોજન કરાવતો હતો. તેમ કરતાં તે શ્રાવકસમુદાયમાં ધર્મશાસ્ત્રોવિશે ગુરૂપણું પામ્યો. કારણ કે:—

“સતાં સંસર્ગતઃ પ્રાયો, ગુરૂર્નીચોઽપિ જાયતે ।

રત્નશ્રેણિગતઃ કાચઃ, પ્રોચ્ચૈઃ કિં નો મણીયતે ? ” ॥ ૧ ॥

“સંત જનોના સંસર્ગથી પ્રાયઃ નીચ પણ મહાન્ થાય છે. રત્નશ્રેણિમાં આવેલો કાચ શું ઉંચા પ્રકારના મણી જેવો લાગતો નથી ? ” હવે તે શેઠના સંસર્ગથી તે વિપ્ર ત્રિધા શુદ્ધ એવા શ્રાવક-ધર્મનું અનેક રીતે આરાધન કરીને આરાધનાદિકપૂર્વક પ્રાંતે અનશન સ્વીકારીને શુભધ્યાન અને સમાધિવાળો એવો તે ગુણશાળી એવા ગુણપાલ શ્રેષ્ઠીને કહેવા લાગ્યો કે:— “આ મારી પુત્રી સોમા યોગ્ય જનને વિદ્યાની જેમ દૃઢ સમ્યક્ત્વધારી અને સદાચારી એવા કોઈ બ્રાહ્મણને તમારે આપવી. પરંતુ સર્વ શાસ્ત્રરૂપ સમુદ્રનઃ પારંગત છતાં મિથ્યાત્વમોહનીયથી બ્યાપ્ત એવા સમૃદ્ધ (શ્રીમાન્)-ને પણ આપવી નહિ. કારણ કે મિથ્યાદષ્ટિ પુરૂષના સંયોગ કરતાં કન્યાને અવિવાહિત રહેવું અને કષ્ટથી જીવન ગાળવું એ સારું છે. ” આ પ્રમાણે કહીને ધીર એવો તે દ્વિજ સર્વ આશ્રવથી નિવૃત્ત થઈને મરણ પામી સ્પુરાયમાન તેજવાળો વૈમાનિક દેવતા થયો. પછી તે શ્રેષ્ઠીથી પોતાને ઘેર પુત્રીની જેમ પાલન કરાતી અને અત્યંત સૌમ્ય

આશયવાળી એવી સોમા અનુક્રમે યૌવન અવસ્થા પામી. શ્રી સુન્ન-
તા નામની મહાસતી (સાધ્વી) ની સેવાથી તે સર્વજ્ઞના ધર્મને
સમ્યગ્રીતે જાણનારી તથા સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવોમાં એક દૃષ્ટાંત રૂપ થઈ,
તેથી તેનું મન સદા ધર્મમાંજ રમતું વિષયોમાં કદી રમતું નહિ.
વિવેકી એવો રાજહંસ શું મલિન જળનું સેવન કરે ?

હવે તેજ નગરમાં અદત્તાદાનમાં કુશળ અને જુગાર વિગેરે
વ્યસનોનો એક ભંડાર એવો રૂદ્રદત્તનામનો બ્રાહ્મણ હતો. નિરંતર
ધૂતકીડામાં આસકત અને મિથ્યાત્વથી મલિન મનવાળો એવો તે દેવ,
ગુરૂ, ધર્મ, મિત્ર કે બાંધવને માનતો ન હતો. એકદા ધૂતશાળામાં
રમતાં તે દુષ્ટમુદ્ધિએ જિનપૂજને માટે જતી સોમાને જોઈ. મહા ઉ-
જવલ રૂપ અને અલંકારને ધારણ કરવાવાળી તથા પવિત્ર લાવણ્યરૂપ
સુધાની સરિતા સમાન એવી તેને જોઈને તે વિપ્રાધમ વિચારવા
લાગ્યો કે:— “ અહો ! જાણે વિદ્યાતાંની સર્વસ્વ ધનાવટજ હોય
એવી આ લલના જેની સ્ત્રી હોય, તેની ગૃહસ્થિતિ સ્લાથ્ય છે.” પછી
કપટના મંદિર એવા તેણે ધૂતકારોને પૂછ્યું કે:—“ આ કોની પુત્રી
અને કોની દયિતા છે ? તે કહો ” એટલે તેઓ બોલ્યા કે:—“ વિ-
પ્રશિરોમણિ એવા સોમદત્ત બ્રાહ્મણની તે પુત્રી છે અને પરમ ઋદ્ધિ-
વાળા એવા ગુણુપાલ શ્રેષ્ઠીએ તેને ઉછેરીને મોટી કરી છે. પરલોક જતી
વખતે એના પિતાએ તે શ્રેષ્ઠીને કહ્યું છે કે:—‘ આ મારી પુત્રી કોઈ સમ્ય-
ક્ત્વશાળી બ્રાહ્મણને આપવી. ’ માટે તે શેઠ સમ્યગ્દૃષ્ટિ અને રત્નગયથી
પવિત્ર એવા કોઈ એને માટે દ્વિજોત્તમ વરની તપાસ કરે છે. પરંતુ તેવા
વરના અભાવથી ગુણુપાલશેઠના અખિલ સંપત્તિવાળા સદનમાં હાલ
તે અવિવાહિતપણે વૃદ્ધિ પામે છે. ” આ સાંભળતાં રૂદ્રદત્તે વિસ્મ-
યપૂર્વક તાલ દહને તેમને કહ્યું કે:—‘ મારે કપટ કરીને પણ એ સ્ત્રી
પરણવી ’ એટલે બીજા ધૂતકારો ડોળા કાઢીને બોલ્યા કે:—“ હે દુરા-
શય ! શું એના સ્વરૂપને પણ તું જાણતો નથી ? પોતાના કુલાચારથી
પવિત્ર થયેલા એવા શ્રોત્રિય અને યાજ્ઞિકોએ પોતાના પુત્રને પરણા-

વવા માન સહિત એની માગણી કરી, કારણ કે ઉત્પન્ન થતા નવીન લાવણ્ય (સૌરભ્ય) વાળી મનોવાંછિત ક્ષણે આપવાવાળી એવી કેદવવદ્વી સમાન કામિનીની કોણ પ્રાર્થના ન કરે ? પરંતુ તે શ્રેષ્ઠી શ્રાવક વિના કોઈને આપવાનો નથી. કારણ કે કામધેનૂ ગાયના લક્ષક (વાઘ) ને કોણ આપે ? જે પ્રાણી ધર્મધુરાને વિશેષ રીતે ધારણ કરે છે, તે નિર્ધન હોય છતાં બુધજનો તેને ધનિકોની પંક્તિમાં પ્રથમ ગણે છે. (ધનવંતોમાં મુખ્ય કરે છે.) તું ધૂતમાં કુશળ, ચોર અને પરદારાલંપટ છે. માટે તે શ્રેષ્ઠ સતીને યોગ્ય શી રીતે થઈશ ? ” આ પ્રમાણેનું કથન સાંભળીને રૂદ્રદંતે પુનઃ તમને કહ્યું કે:—“ આ બાબતમાં તમારા સાંભળતાં હું પ્રતિજ્ઞા કરું છું કે:—“ આ કન્યાનું પાણિગ્રહણ કરીને તેજ વેષે અહીં આવીને તમારી સાથે લીલાપૂર્વક નૂતન કંકણવાળા હાથે નવા નવા ધૂતથી જો હું ન રમું, તો તમારે મને અંધમ વિપ્ર ગણવો. ”

પછી ધૂતશાળામાંથી ઉઠી અને ઘરની બહાર નીકળીને ધૂર્ત અને માયાવી એવો તે અનેક ગામ ભ્રમતો, કોઈક મુનિની પાસે શ્રાવકાચારનો તથા સ્તોત્ર સહિત શ્રાદ્ધપ્રજ્ઞપ્તિ વિગેરે સૂત્રોનો અભ્યાસ કરીને ગુરૂસેવામાં કુશળ અને ભગવંતની સ્તુતિ કરવામાં નિપુણ એવો તે શ્રાવકોમાં પોતાને બ્રહ્મચારી તરીકે ઓળખાવતો, ભાષા અને શરીરને ગોપવીને (બદલાવીને) દરેક તીર્થ અને દરેક ગામે જિનપ્રતિમાઓને નમસ્કાર કરતો તે એકદા ત્યાં હસ્તિનાગપુરમાં આવ્યો. ત્યાં ગુણપાલશ્રેષ્ઠીએ કરાવેલ જિનચૈત્યમાં દશ પ્રકારના ધર્મને ધારણ કરતો અને કપટી એવો તે, જિનપૂજને માટે ત્યાં આવતા શ્રેષ્ઠીના જેમ જોવામાં આવે, તેવા પ્રકારનો સદાચારનો દંભ ધારણ કરીને રહ્યો. પછી અહીંતની પ્રશસ્ત એવી અષ્ટપ્રકારી પૂજા કરીને સન્નજનોમાં શ્રેષ્ઠ એવા તે શ્રેષ્ઠીએ વંદનપૂર્વક તેને પૂછ્યું:—“હિ શ્રાવકોત્તમ ! આપ ક્યાંથી આવો છો ? અને આવા યૌવનમાં પણ બ્રહ્મચારિવ્રત તમે શા કારણથી આદર્યું છે ? ” એટલે વિધિપૂર્વક

તે શ્રેષ્ઠીને વંદન કરીને માયાવી એવો તે કલ્પનારૂપ શિલ્પિએ રચેલ (કલ્પિત) એવું પોતાનું વૃત્તાંત કહેવા લાગ્યો:—“વારાણસી નામની મહાપુરીમાં ષટ્ કર્મનો કરનાર અને ગૃહસ્થાચારમાં તત્પર એવો સોમશર્મા નામે બ્રાહ્મણ આનંદદાયક એવી ગંગા નામની પોતાની સ્ત્રી સાથે રહેતો હતો. તેમનો રૂદ્રદત્ત નામનો હું પુત્ર છું. જ્યારે હું ચૌવનાવસ્થા પામ્યો, ત્યારે મદમત્ત થઈ વિષયોમાં અતિ વિહ્વલ બની ગયો. તેથી વેત્રવતી નામની વેશ્યાને ઘેર નિરંતર રહેતાં દુરાશયવાળા એવા મેં ધરના બધા મૂળ ધનનો વ્યય કરી દીધો. પછી હું નિર્ધન થઈ ગયો એટલે પાપી વેશ્યાએ મને કહાડી મૂક્યો, અને માતૃપિતાના વિયોગથી દુઃખી થતાં હું આવી અવસ્થા પામ્યો. એટલે ભિક્ષા માગતો અને એકાકીજ પૃથ્વીપર ભ્રમણ કરતો એવો હું એકદા શુભના ઉદયથી કલ્પવૃક્ષની જેમ જિનચંદ્ર નામના સદ્ગુરૂનો સમાગમ પામ્યો. તેમને બહુ માનપૂર્વક નમસ્કાર કરીને હું પાસે બેઠો એટલે તેમણે હર્ષરૂપ અમૃતને વર્ષાવનારી એવી ધર્મદેશના શરૂ કરી.

“ધર્મ એ માતા, ધર્મ એ પિતા, ધર્મ એ મિત્ર, ધર્મ એ સંતોની ગતિ, ધર્મ એ દુઃખરૂપ અંધકારનો નાશ કરવામાં સૂર્ય સમાન અને ધર્મ એ કલ્યાણનો ખજાનો છે. જ્યારે કલ્યાણ પ્રાપ્ત થવાનું હોય અને જ્યારે પરમ પદ તરત પ્રાપ્ત થવાનું હોય, ત્યારેજ પ્રાણી ભાવથી જિનપ્રણીત ધર્મને પામી શકે છે. સુમન (દેવ-શુદ્ધ મન) થી પ્રેરણા કરાયેલ એવા મંદરાચલની જેમ ધર્મથી પ્રાણી ચંદ્રની જેમ ભવાબ્ધિથી ઉદ્ધાર પામી શિવ (મોક્ષ-મહાદેવ) ને પ્રાપ્ત કરે છે. તે સર્વથી યા દેશથી પણ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. તેમાં સાધુઓ તેનો સર્વથી સ્વીકાર કરે છે અને ગૃહસ્થો દેશ (એક ભાગ) થી આદરે છે. જેઓ મન, વચન અને કાયાથી કરવું-કરાવવું અને અનુમોદવું એમ ત્રિવિધ ત્રિવિધે સંકલ્પ અને આરાંભ એ બે ભેદથી સ્થાવર અને ગ્રાસી જીવોની હિંસા કરતા નથી, જેઓ ક્રોધ, લોભ, લય અને હાસ્ય એ ચાર ભેદે મૃષાવાદનો ત્યાગ કરે છે, સ્વામી-

અદત્ત, તીર્થ કરઅદત્ત, ગુરૂઅદત્ત, અને જીવઅદત્ત એ ચાર પ્રકારે જેઓ અદત્તને ગ્રહણ કરતા નથી, નવ ગુપ્તિથી જેઓ સદા શીલ પાળે છે, જેઓ ઘર વિગેરેના ત્યાગપૂર્વક સર્વથા પરિગ્રહનો ત્યાગ કરે છે, દિનપ્રાત્તાદિ લેદ્દાથી જેઓ રાત્રિભોજનનો ત્યાગ કરે છે અને દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવથી અભિગ્રહમાં તત્પર રહી વિશુદ્ધ આહારને ગ્રહણ કરે છે, તેઓને મુક્તિમાર્ગના પ્રકાશક એવા સંયમી કહ્યા છે. અને તેમાંના એક ભાગનું આચરણ કરનારા શ્રાવકો કહેવાય છે. પ્રહ્લયર્થને ધારણ કરનારા, અને વિશુદ્ધ આહારનું ભોજન કરનાર એવો પ્રતિભાધારી શ્રાવક પણ સમાન ગણાય છે. જેને દેવતાઓ પણ નમસ્કાર કરે છે. રાજાઓ જેના શાસનને ધારણ કરે છે, ગ્રહો પ્રસન્ન થાય છે અને દુષ્ટો જેનાથી બચ થાય છે, તે પ્રહ્લયર્થનો મહિમા અદ્ભુત કહેલ છે. ”

આ પ્રમાણે દેશના સાંભળીને: સંવેગ રસને ધારણ કરનાર એવા મેં ગુરૂની પાસે વિશ્વને પૂજિત એવું પ્રહ્લયર્થવ્રત કંઈક અંગીકાર કર્યું છે. પછી ત્યાંથી અનેક તીર્થોમાં જિન ભગવંતોને નમસ્કાર કરતો એવો હું અહીં શાંત્યાદિ જિનેન્દ્રોને નમસ્કાર કરવા આવ્યો છું. ” આ પ્રમાણે પ્રપંચયુક્ત પણ સુધાસમાન એવી તેની વાણી સાંભળીને આશ્ચર્યથી રોમાંચિત થયેલો એવો શ્રેષ્ઠી મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે:—“ એક બાબુ જેમ સર્વ પ્રકારના સત્તપ હોય અને એક બાબુ શીલ પાલન, તથા જેમ એક બાબુ સર્વ તીર્થો અને એક બાબુ શત્રુજય તીર્થ સમાન છે. તેમ જૈવનવયમાં પણ અતિ દુષ્કર એવું પ્રહ્લયર્થવ્રત ધારણ કરેલ હોવાથી એ મહાપુરૂષ વિશેષથી સ્તુતિપાત્ર છે. માટે ભક્તિપૂર્વક જો એનું વાત્સલ્ય કરાય, તો આ મારો ગૃહસ્થાશ્રમ વૃક્ષ સફળ થઈ જાય. સાધર્મિકવાત્સલ્ય, જીવદયા અને કષાયોનો નિગ્રહ—એ શ્રેષ્ઠ એવું પુણ્યાનુબંધીપુણ્ય જૈન શાસનમાં વિદિત (પ્રસિદ્ધ) છે. ” આ પ્રમાણે વિચાર કરીને પછી શ્રેષ્ઠીએ તેને કહ્યું કે:—“ હે પરમ પ્રહ્લચારી ! પુણ્યવંત. એવા તમે

કયાં ઉતર્યા છો ? બ્રહ્મચારી એવા તમારું હું વાતસત્ય કરવા ઇચ્છું છું. કારણ કે ત્યાગી એવો આણુમતી (શ્રાવક) પુણ્યયોગેજ પ્રાપ્ત થાય છે. માટે મારાપર અનુગ્રહ કરી મારે ઘેર આવી ત્યાં ગૃહચૈત્યને નમસ્કાર કરીને આજ ત્યાંજ પારણું કરો. ” તે બોલ્યો કે:—“ અહીંજ છઠ્ઠું તપ કરીને રહ્યો છું. અને પારણામાં માત્ર પાંચ કોળીયાની વૃત્તિથી શરીર ધારણુ કરું છું. આપના જેવાનું ઘર રાજમંદિરની જેમ બહુજ રમણીય હોય છે અને તે દેવાંગનાઓ સદૃશ સુંદરીઓથી વ્યાપ્ત હોય છે. માટે કોઇ રીતે મારાથી ત્યાં આવી શકાય તેમ નથી. કારણકે બ્રહ્મચારીઓએ પ્રાયઃ સ્ત્રીઓથી દૂર રહેવુંજ વધારે સાડું છે. છતાં પણ કોઇ વાર અવસર મેળવી તપને દિવસે ગૃહચૈત્યને નમસ્કાર કરવા ત્યાં તમારી સાથે આવીશ. ” આથી ગુણપાલ તેને નિઃસ્પૃહજનોમાં અગ્રેસર સમજીને બહુ આગ્રહથી તેને પોતાને ઘેર તેડી ગયો. ત્યાં રત્ન, માણિક્ય અને સુવર્ણથી નિર્મિત એવી ભગવંતની પ્રતિમાઓને તેણે બહુજ આનંદથી વિધિપૂર્વક નમસ્કાર કર્યા. પછી શ્રેષ્ઠીએ બહુમાનથી તેને પોતાની સાથે ભોજન કરાવ્યું. કારણકે જેમ ધર્મમાં દયા, તેમ ભોજનમાં આદર એ સાર છે. ભોજન કર્યા પછી શ્રેષ્ઠીએ તેનો પુષ્પાદિકથી સત્કાર કરીને અને તેને પોતાની ધર્મશાળામાં બેસારીને આ પ્રમાણે કહ્યું:—“ હે મહાશય ! ધર્મના સમુદ્ર એવા તમે મારે ઘેર અતિથિ થયા, તેથી આજે બધું મારે સફળ થયું. સમ્યગ્દષ્ટિ, ગૃહત્યાગી અને બારવ્રતધારી શ્રાવક, જેનો પુણ્યોદય હોય, તેને ઘેરજ અતિથિ થાય છે. માટે હવે તમારે આ ધર્મશાળામાં રહી ધર્મધ્યાન કરતાં થોડા દિવસ અહિંજ રહેવું. જ્યાં જિતેન્દ્રિય એવો બ્રહ્મચારી એક રાત્રિ રહે, તે સ્થાનને પણ તીર્થકરોએ સ્થાવર તીર્થ કહેલ છે. ” આવા પ્રકારના શ્રેષ્ઠીના આગ્રહથી ત્યાં રહી ધર્મધ્યાન કરતાં સ્પૃહારહિત એવા તેણે શેઠના ઘરના બધા માણસોને આશ્ચર્યચકિત કરી દીધા.

એકદા શ્રેષ્ઠીએ તેને એકાંતમાં પૂછ્યું કે:—“ હે ભદ્ર ! આ

બ્રહ્મચર્યવ્રત તમે અમુક વખતને માટે કે જીવનપર્યંત લીધું છે ? ” એટલે તે બ્રહ્મચારીએ સ્વદેષ લાષામાં શેઠને કહ્યું કે:—“ હે મહા-તુલાવ ! યૌવનવયમાં આ ઇંદ્રિયો મુનિઓને પણ દુર્જય હોય છે. માટે તપસ્યા (વ્રત) માં તુલના કરતા એવા મેં ગુરૂની આજ્ઞાથી સમર્પાદ બ્રહ્મચર્યવ્રત સ્વીકાર્યું છે. સુજનોએ વ્રતને પ્રાણે કરતાં પણ અધિક માનેલ છે. માટે બહુ સંભાળપૂર્વક તેનું પાલન કરવું. કારણ કે વ્રતભંગક પ્રાણીને ભવાંતરમાં સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્તિ અતિદુર્લભ થઈ પડે છે. કહ્યું છે કે:—

ઈષ્ટવિયોગો बहुधात्ति युक्तता, कुयोनिता संततरोगधारिता ।
પરામર્થોऽन्यैश्च कुरूपदेहता, फलान्यमुन्याहुरितव्रतांगिनाम् ” ॥૧॥

“ ઇષ્ટજનનો વિયોગ, વારંવાર ચિંતા, નીચ કુળમાં જન્મ, નિરંતર શરીરે વ્યાધિ, બીજાઓથી પરાભવ દેહની કુરૂપતા વ્રતભંગક પ્રાણીઓને આવાં લયંકર કુળ પ્રાપ્ત થાય છે.” આથી શ્રેષ્ઠીએ વિચાર કર્યો કે:—“ સોમશર્માની સુતાને ખરેખર ! એજ વર યોગ્ય છે, વળી સમાન સ્થિતિવાળો અને સરખી વયવાળો એવો તે મને લાગ્યયોગેજ પ્રાપ્ત થયો છે.” આ પ્રમાણે વિચાર કરી કાર્યનો અર્થી એવો શેઠ તે બ્રહ્મચારીને કહેવા લાગ્યો કે:—“ હે ભદ્ર ! મહેરબાની કરીને તમે એક મારી પ્રાર્થના સફળ કરો. સમ્યગ્દૃષ્ટિ જનોમાં શ્રેષ્ઠ, અને બંને કુળને વિશુદ્ધ કરવાવાળી તથા સદ્ગુણોથી માન્ય અને ધન્ય એવી આ સોમા નામની કન્યાનું તમે પાણિગ્રહણ કરો. ખરેખર એના પુણ્યથીજ આકૃષ્ટ થઈ તમે અહીં આવ્યા છો, માટે આ સંબંધમાં વિશેષ વિચારણા કરવાની જરૂર નથી. ધનહીન પણ સદાચારી વર સ્ત્રીઓને સારો, પરંતુ શ્રીમાન પણ જો તે સદાચાર માર્ગથી બ્રહ્મ હોય તો તે વિષ સમાન છે. ક્ષમાસહિત એવો સાધુ જેમ પોતાનો અર્થ (ધર્મ) સાધવામાં કુશળ હોય છે. તેમ ગૃહિણી સહિત ગૃહસ્થ પોતાનો ગૃહ-સ્થધર્મ સાધી શકે છે પછી ‘ આજે માઝં મહા ઉદ્યમરૂપ વૃક્ષ સફળ થવાનું ’ આ પ્રમાણે મનમાં વિચારતો અને લજ્જાથી નમ્ર સુખવાળો

થતો એવો તે બ્રહ્મચારી બોલ્યો કે:—“ સ્ત્રી એ હુ:ખોની ખાણ, નરક દ્વારની દીપિકા અને પ્રાણીઓને કર્મ બંધનમાં પ્રથમ કારણરૂપ છે. માટે શત્રુઓની જેમ તે સુંદરીઓનો સંગ કરવો મને પસંદ નથી, પરંતુ આ બાબુ આપના વચનને પણ ઉઠાવી શકતો નથી. ” આ પ્રમાણે કહ્યા ઉપરથી શ્રેષ્ઠીએ તેને સારે દિવસે મહોત્સવપૂર્વક સોમાની સાથે બલાત્કારથી પાણિગ્રહણ કરાવ્યું. પછી સુવર્ણકોટિસહિત અને સર્વ જાતના રાચરચિલાથી સુશોભિત એવા એક અન્ય ભવનમાં તેને બુદ્ધો રાખ્યો.

પછી બીજે દિવસે નવા પ્રકારના આનંદને વશંવદ, નૂતન રાગથી આર્દ્ર અને પરિવાર સહિત એવી તે નવોઢાને મૂકીને જુગારખાનામાં જઈ અન્ય ક્રિયાનો ત્યાગ કરી તે વિપ્રાધમ ચળકતા કંઠજવાળા હાથથી રમવા લાગ્યો. એટલે તેવા પ્રકારના વેષથી વશૂષિત એવા તેને જોઈને અને તેનું દુશ્ચરિત્ર સમજીને તે ઘૂતકારોએ વિસ્મય પામીને કહ્યું કે:—‘ તમે કૂટ પ્રયોગથી શીરીતે પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરી ? ’ એટલે તેણે યથાસ્થિત બધું પોતાનું સ્વકૃત સ્વરૂપ કહી બતાવ્યું. તે સાંભળીને ઘૂતકારોએ વિસ્મય પૂર્વક કહ્યું કે:—“ અહો ! તમારામાં દંભ કરવાની ખૂબી ખરેખર અજબ છે. મૌનદંભથી, કળાદંભથી, શૌચદંભથી પણ આ ક્રિયાદંભ ખરેખર ! વિદ્વાનોને પણ વિશેષથી દુર્લેધ છે. હે ભદ્ર ! ધર્મ પ્રપંચથી તે મહાઆસ્તિક શ્રેષ્ઠીને છેતરીને મનહર આશયવાળી અને લાગ્યવતી એવી સોમાને તું જ્યારે પત્ની તરીકે પામ્યો, તો હવે તારે સદાચારના માર્ગે ચાલવું યોગ્ય છે. કારણ કે સદાચારને આદરતાં નીચ પ્રાણી પણ પૂજ્યપદને પ્રાપ્ત કરે છે. “ પોતાના દુરાચારીપણાથી તેમની આ શીખામણને અવગણીને તે દુષ્ટબુદ્ધિ ત્યાંથી ઉઠીને એક વેશ્યાને ઘેર ચાલ્યો ગયો. વિશ્વને મોહ પમાડનારી વસુમિત્રની પુત્રી, કળાઓનું કીડાસ્થાન, અસાધારણ સૌભાગ્યવાળી, સાક્ષાત જાણે પૃથ્વીપર રતિ આવી હોય એવી અને પૂર્વે બહુ વાર અતિશય દ્રવ્ય આપીને વશ કરેલી તથા બંને રીતે કામલતા (નામ અને કામદેવની એક લતા) તરીકે

પ્રસિદ્ધ થયેલ એવી તે વેશ્યાની સાથે કામભોગમાં આસક્ત થયેલા અને દુરાશયવાળા એવા તે પાપીએ ત્યાં કેટલાક દિવસો વ્યતીત કર્યા.

હવે સતીઓમાં શ્રેષ્ઠ અને ધર્મદક્ષ છતાં તેનું ચેષ્ટિત બાણી હૃદયમાં વિલક્ષ થઇને સોમા આ પ્રમાણે વિચારવા લાગી કે:—“ અહો દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર વિગેરે સામગ્રીથી શુભાશુભ ફળને આપનાર કર્મપરિણામ દેવતાઓને પણ હુલ્લંઘ્ય છે. જે પ્રાણી જે રીતે જેવા પ્રકારનું કર્મ કરે છે, તે પ્રાણીને પોતાના નિધાનની જેમ તે કર્મ તેવી રીતે ભોગવવું પડે છે. ” કહ્યું છે કે:—

“ यद्भावि तद्भवति नित्यमयत्नतोऽपि,
यत्नेन चापि महता न भवत्यभावि
एवं स्वकर्मवशवर्त्तिनि जीवलोके,
शाक्यं किमस्ति पुरुषस्य विचक्षणस्य ? ” ॥ ૧ ॥

“ જે થવાનું છે, તે યત્ન કર્યા વિના પણ અવશ્ય થાયજ છે. અને જે નથી થવાનું તે મહા પ્રયત્ન કરતાં પણ થતું નથી. આ પ્રમાણે જીવલોકે સ્વકર્મને વશવર્તી હોવાથી વિલક્ષણ જનને શોક કરવા લાયક શું છે ? ”

પછી શ્રેષ્ઠીએ સોમાને બોલાવીને સગદ્ગદ ગિરાથી કહ્યું કે:— “ હે વત્સે ! તારે કોઈ બતનો ખેદ કરવો નહિ કારણ કે કર્મોની સ્થિતિ નહિ ઓળંગાય તેવી છે. લોકમાં ધાર્મિક જનો પણ જે કપટી અને મહાપાપી બની બાય છે, એ ખરેખર કળિકાળનું જ માહાત્મ્ય છે કહ્યું છે કે:—

“ अनृतपटुता चौर्ये चित्तं सतामपमानता,
मतिरविनये शाक्यं धर्मे गुरुष्वपि वंचना ।
ललितमधुरा वाक् प्रत्यक्षे परोक्ष विभाषिता,
कलियुगमहाराज्यस्यैताः स्फुरन्ति विभूतयः ” ॥ ૧ ॥

“ અસત્ય બોલવામાં આલાકી, ચોરી કરવાની બુદ્ધિ, સજ્જનોનું અપમાન, ઉદ્ધત મન, ધર્મમાં શંકતા, વડીલો (ગુરુજનો) ની પણ

વંચના, પ્રત્યક્ષ મીઠું ઝોલવું, અને પરોક્ષ વિરૂદ્ધ ઝોલવું, આ બધી કળિયુગરૂપ મહારાજની ચળકતી વિભૂતિ છે.” એની મેં ફૂટ સુવર્ણની જેમ બહુધા તપાસ કરી પણ ધર્મછળથી તેને ઘૂતકારક હું જાણી ન શક્યો. માટે “હે ભદ્રે! સર્વ પ્રકારના સુખને આપનાર અને પ્રાણીઓને અભય આપવાથી પ્રસન્ન કરનારા એવા જિન લગવતે પ્રરૂપેલ ધર્મનીજ આરાધના કરવી હવે તને ઉચિત છે.” સોમાએ શાંત મનથી કહ્યું કે:—“સંતાપને દૂર કરવામાં અમૃત સમાન એવાં હે તાત! આપના પ્રસાદથી મારા હૃદયમાં લેશ પણ દુઃખ નથી. કામ-લોગમાં આસક્ત થયેલો અધમ પ્રાણીજ દુઃખ પડતાં કલ્પાંત કરે છે, પરંતુ વિવેકી જન તો દુઃખ આવતાં વિશેષથી ધર્મારાધન કરે છે, વિયોગ થતાં મૂઢ જનજ નિરંતર શોક કર્યા કરે છે, પરંતુ તત્ત્વજ્ઞ તો એવો ઉપાય લે છે કે જેથી ફરી વિયોગ જ ન થાય. માટે હે તાત! ધર્મરૂપ કલ્પવૃક્ષને નીક સમાન અને કલ્યાણને આપનારી એવી શ્રી જિનલગવંતની તથા સાધુ મહાત્માઓની મારે નિરંતર ભક્તિ જ કરવી છે.” આ પ્રમાણે તેનું વચન સાંભળીને શેઠ સંતુષ્ટ થઈને બોલ્યા કે:—“હે ભદ્રે! તારે નિઃશંક રીતે ધર્મકાર્ય કરવું, તથા અજ્ઞાનથી મેં જે આ તારાપર દુઃખનો પ્રસંગ લાવી મૂક્યો છે, તેની તારે સમ્યગ્ રીતે ક્ષમા કરવી, કે જેથી માફ મિથ્યા હુજ્જત થાય. અજ્ઞાન યાતો વિસ્મૃતિથી પ્રાણી તેવા પ્રકારનું પાપ કરે, પણ મન, વચન અને કાયાની શુદ્ધિથી મિથ્યાહુજ્જત આચરતાં તે અવશ્ય શુદ્ધ થઈ શકે છે. વળી પુણ્યવૃદ્ધિને માટે તથા ચિત્તને સ્થિર કરવા આ જૈન સિદ્ધાંતનું પુસ્તક નિરંતર તારે અર્થ સહિત વાંચવું.” આ પ્રમાણે તેને સમગ્ર પુણ્યકર્મમાં બહુમાન પૂર્વક જોડીને શ્રેષ્ઠી સ્વસ્થ થયો.

એવા અવસરે વિશ્વરૂપ કમળને વિકસ્વર કરવામાં સૂર્ય સમાન એવા સુધર્મ મુનીશ્વર ત્યાં પધાર્યા, એટલે સમ્યગ્દષ્ટિ માણસો સાથે સોમા તેમને વંદન કરવા ગઈ, અને ત્યાં ગુરૂ મહારાજની આ પ્રમાણે તેણે ધર્મદેશના સાંભળી:—“વિધિ પૂર્વક વીશસ્થાનકનું તપ કર-

વાથી લાગ્યવંત પ્રાણી તીર્થંકર લક્ષ્મીને પ્રાપ્ત કરે છે.” “હે લગવન! તે વીશસ્થાનક કયા?” આ પ્રમાણે સોમાએ પૂછ્યું, એટલે ગુરૂમહારાજ ત્યાં સભા સમક્ષ આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા:—

“અર્હત, સિદ્ધ, આગમ અને આચાર્ય વિગેરેની ભક્તિ ઇત્યાદિ વીશસ્થાનકો જિન શાસનમાં મોક્ષના કારણરૂપ કહ્યા છે, કહ્યું છે કે:—‘અર્હત, સિદ્ધ, પ્રવચન, ગુરૂ, સ્થવિર, બહુશ્રુત અને તપસ્વી એ સાત સ્થાનકની ભક્તિ, વારંવાર જ્ઞાનોપયોગ, સમ્યક્ત્વ, વિનય, આવશ્યક, નિરતિચાર શીલવ્રત, ક્ષણે ક્ષણે સમતા પૂર્વકશુભધ્યાન, તપોવૃદ્ધિ, સુપાત્રદાન, વૈયાવૃત્ય, સમાધિ, અભિનવ જ્ઞાન, શ્રુતભક્તિ અને પ્રવચન (શાસન) ની પ્રભાવના—આ વીશ કારણથી પ્રાણી તીર્થંકરપણાને પ્રાપ્ત કરે છે. હે ભદ્રે ! પ્રથમ સ્થાનકમાં ત્રિકાલ-અર્ચન પૂર્વક જિન લગવંતની દ્રવ્ય અને લાવથી દંઢ ભક્તિ કરવી. બીજા અબીલ સ્થાનકનું આરાધન કરતાં પણ સુગંધી ધૂપ, દીપ વિગેરે અષ્ટ પ્રકારથી જિનેશ્વરોની તો સદા ભક્તિ કરવીજ. તેમજ દ્રવ્યભક્તિ કરનારે રત્ન, સુવર્ણ, પત્થર અને કાષ્ઠમય જિન ચૈત્યો વિધિ પૂર્વક કરાવવાં. જેઓ સુવર્ણ, રત્ન અને કાષ્ઠાદિકનું જિનચૈત્ય કરાવે છે, તે લાગ્યવંત ભળ્યોના ઉત્તમ ફળને કોણ બાણી શકે છે ? અર્થાત્ તેમને અપરિમિત ફળ મળે છે. કહ્યું છે કે:—

“ કાષ્ઠાદીનાં જિનાગારે, યાવન્તઃ પરમાણવઃ ।

તાવન્તિ વર્ષલક્ષાણિ, તત્કર્તા સ્વર્ગભાગ્ ભવેત્ ” ૧

“ કાષ્ઠાદિકના જિનભવનમાં જેટલા પરમાણુઓ હોય, તેટલા લાખ વર્ષ તેનો કરાવનાર સ્વર્ગનાં સુખ ભોગવે છે. ” એક અંગુષ્ઠ પ્રમાણથી સાતસો અંગુષ્ઠ પ્રમાણની અને મોક્ષ લક્ષ્મીને વશ કરનારી એવી જિન પ્રતિમા કરાવવી. કહ્યું છે કે:—

“ એકાંગુલમિતં વિંબં, નિર્માપયતિ યોઽર્હતામ્ ।

એકાતપત્રંસામ્રાજ્યં, પ્રાપ્ય મુક્તિગૃહં વ્રજેત્ ” ॥૧॥

“ જે પ્રાણી એકાંશુલ પ્રમાણનું જિનખિંબ કરાવે છે, તે પૃ-
થ્વીનું એકાત પત્ર સામ્રાજ્ય લોગવીને મોક્ષે ભ્ય છે. ” વળી નવી
બનાવેલી જિનભગવંતની પ્રતિમાઓની વિધિથી સૂરિમંત્રપૂર્વક
બ્રહ્મચારી ગુરૂની પાસે પ્રતિષ્ઠા કરાવવી. કહ્યું છે કે:—

“ પ્રતિષ્ઠામર્હતાં યો હિ, કારયેત્ સૂરિમંત્રતઃ ।

સોઽર્હતપ્રતિષ્ઠાં લભતે, ધ્રુવમાગામિજન્માનિ ” ॥૧॥

“ જે પ્રાણી સૂરિમંત્રથી અર્હતપ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરાવે, તે
ખરેખર ! આવતા જન્મમાં તીર્થંકરપદ પામે છે. ” તેમજ માણસો
જેટલા હબ્બરવર્ષસુધી જિન પ્રતિમાની પૂજા કરે છે, તેટલા કાળ-
સુધી તે ખિંબનો કરાવનાર તેના કૃણના અંશને પામી શકે છે. વળી
ગૃહસ્થ શ્રાવકે જિન ભગવંતની પ્રતિમાઓના રત્ન, સુવર્ણ અને
માણિક્યના અલંકારો કરાવવા. કારણ કે એક ખિંબની અલંકારથી
રચેલ શોભા માણસોને ત્રણ લોકની લક્ષ્મીના અલંકારરૂપ બનાવે
છે. સમ્યક્ત્વની શુદ્ધિ ઇચ્છતા ગૃહસ્થ શ્રાવકે અર્હતપ્રતિમાઓની
સદ્ભક્તિ પૂર્વક વિવિધ ભેદથી પૂજા કરવી. તથા જિનચૈત્યમાં વિધિ
પૂર્વક સ્નાત્ર મહોત્સવ કરવો. કારણ કે જિનભગવંતના અભિષેકથી
પ્રાણી રાજ્યનું આધિપત્ય પામે છે. કહ્યું છે કે:—

“ एकोपि नीरकलशो जगदीश्वरस्य,

स्नात्रोपयोगमुपयाति जनस्य यस्य ।

प्राप्नोति पापमलराशिमनंतजन्मो -

द्भूतं विधूय परमोच्चपदं क्षणेन ” ॥ ૧ ॥

“ જે માણસનો એક જળકળશ પણ જિન ભગવંતના સ્નાત્રો
પયોગમાં આવે છે, તે અનંત લવના પાપરૂપ મળને દૂર કરી સત્ત્વર
પરમપદને પ્રાપ્ત કરે છે. ” વળી ભાવભક્તિને માટે તીર્થંકરની પાસે
વિશેષથી ગીત, નૃત્ય, નમસ્કાર અને સ્તોત્રપાઠ વિગેરે સત્ક્રિયા
કરવી. કારણ કે તત્ત્વજ્ઞ પુરૂષોએ દ્રવ્યભક્તિ કરતાં ભાવભક્તિને

અનંતગણી અધિક અને મોક્ષપર્યંત સુખ આપનારી કહેલ છે. આ અર્હતપદનું સમ્યગ્ રીતે આરાધન કરવાથી શ્રીમાન્ મગધેશ્વર શ્રેષ્ઠ કરાજ આવતી ચોવીશીમાં પદ્મનાભનામના પ્રથમ તીર્થંકર થવાના છે. જેમને અનંત જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને સુખ-એ ચતુષ્ટય સિદ્ધ થયેલ છે, જેઓ એકત્રીશ ગુણોથી યુક્ત છે અને જેમની લોકના અગ્રભાગે સ્થિતિ છે, તેમના ધ્યાન અને પ્રતિમાના અર્ચનથી તથા સ્વરૂપના સમાવેશપૂર્વક તેમના નમસ્કાર જાપથી ભક્તિ કરવી તે બીજું સ્થાનક છે. એ સ્થાનકમાં સિદ્ધોની આકૃતિ કરવાથી, તેમની તીર્થ ભૂમિને વંદન કરવાથી અને સિદ્ધાચળ, ગિરનાર વિગેરે તીર્થ-યાત્રા તથા અર્ચનથી કરવામાં આવેલ સિદ્ધ ભગવંતની ગુણગર્ભિત સ્વરૂપ ભક્તિ પણ તીર્થંકરપદ આપે છે. તેમાં કોઈ જાતની વિચારણા કરવાની નથી. ત્રીજા સ્થાનકમાં પ્રવચન એટલે ચતુર્વિધ સંઘ કહેવાય, તેની વંદના, આસનાદિક આપીને વિનય, અને ફળ, તાંબૂલ તથા વસ્ત્રાદિકથી વિશેષતઃ ભક્તિ કરવી. કહ્યું છે કે:—

“ ફલતાંબૂલવાસોભિ-ર્ભોજનૈશ્ચંદનૈઃ સુમૈઃ ।

શ્રીસંઘઃ પૂજિતો યેન, તેન પ્રાપ્તં જનુષ્ફલમ્” ॥ ૧ ॥

“જે પ્રાણીએ ફળ, તાંબૂલ, વસ્ત્ર, ભોજન, ચંદન તથા કુસુમાદિકથી શ્રી સંઘની પૂજા કરી છે, તેણે મનુષ્યજન્મનું ફળ મેળવ્યું એમ સમજવું.” આ જગતમાં જિનેંદ્ર સમાન અન્ય દેવ નથી, સુસાધુસમાન અન્ય ગુરૂ નથી અને શ્રીસંઘસમાન અપર પુણ્ય નથી. જે સંઘની ભક્તિ કરવાથી તીર્થંકરપદ વિગેરેની પ્રાપ્તિનું મુખ્ય ફળ કહેલ છે એવા શ્રીસંઘની ભક્તિનું માહાત્મ્ય કોણ કહી શકે ? ચોથા સ્થાનકમાં સમ્યગ્ રીતે ગુરૂની ભક્તિ કરવામાં આવે છે. જે પંચાચારને પાળે તેજ ગુરૂ સમજવા. જેમ એક તરફ વિવિધ તપ અને એક તરફ શીળ પાળવું સમાન છે, તેમ એક તરફ સર્વ ધર્મ અને એક તરફ ગુરૂભક્તિ સમજવી. ગુણવંત જનોમાં પણ ઉત્કૃષ્ટ એવા ક્રિયાકાંડને આચરતાં પણ ગુરૂ આજ્ઞા આરાધ્યાવિના પ્રાણી સિદ્ધિ

પાત્રી શકતો નથી. તેમના કહેલ વચનમાં આસ્થા રાખવી, તેમના ચરણે ઘૂઘવંદના કરવી, તેમનો શરીર શુશ્રૂષા વિગેરેથી વિનય સાચવવો, તેમને ઉચિત વસ્તુ આપવી, તેમને નમસ્કાર કરવો અને તેમના ગુણ ગ્રહણ કરવામાં પ્રીતિ રાખવી—ઇત્યાદિ પ્રકારથી ગુરુ-ભક્તિ થાય છે. ગુરુભક્તિના પ્રભાવથી જગતને આનંદકારી અને મોક્ષના એક કારણરૂપ એવી તીર્થંકરપદની ઋદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે. વયથી, દીક્ષાપર્યાયથી અને સિદ્ધાંતથી એ ત્રણ પ્રકારે જેઓ અધિક હોય તે સ્થવિર કહેલા છે, અથવા ધર્મકાર્યમાં સીદ્ધાતા ભવ્યોને સ્થિર કરનારા પણ સ્થવિર સમજવા. અને જેઓ જ્ઞાન, ક્રિયામાં સદા તત્પર હોય, તેમને તત્પર: યતિ કહેલા છે. ક્રિયાથી અધિક શ્રાવક યા માતપિતા—એમની સેવા, ભક્ત પાનાદિકનું દાન, સન્માન અને ગૌરવથી પંચમપદમાં તીર્થંકર કર્મના કારણભૂત એવી ભક્તિ કરવી. જેઓ ઘણા શાસ્ત્રોમાં કુશળ હોય અને જિનાગમમાં વિશેષ રીતે કુશળ હોય, વિશુદ્ધ આચારને ધારણ કરનારા હોય, કોષ ધીબદ્ધિક બુદ્ધિથી પ્રખ્યાત હોય અને જેઓ જ્ઞાનદાનમાં સદા તત્પર મનવાળા હોય તેમને બહુશ્રુત કહેલા છે. તેમની ષષ્ઠ સ્થાનકમાં વિશુદ્ધ આશયપૂર્વક ભક્તિ કરવી. જેઓ મહાસત્ત્વવંત અને ક્ષમાવંત હોય તથા છઠ્ઠું, અઠ્ઠમ વિગેરે દુષ્કર એવા બાર પ્રકારના તપમાં સદાસ્થિત હોય, એવા તપસ્વીઓની ભક્ત, પાન અને ઔષધાદિકથી તથા શુશ્રૂષા વિગેરેથી સાતમા સ્થાનકમાં ભક્તિ કરવી. આઠમાં સ્થાનકમાં શ્રુતાભ્યાસ કરવાથી અતિ-શય નિર્જરાના કારણભૂત એવો નિરંતર જ્ઞાનોપયોગ કરવો. નવમા સ્થાનકમાં સંવેગાદિ ગુણોથી યુક્ત અને શંકા, કાંક્ષાદિ દોષવર્જિત એવું સમ્યક્ત્વ વિશેષરીતે પાળવું. દશમા સ્થાનકમાં જેમ વર્ણમાં ઝંકાર અને ધ્યેયમાં જ્ઞાનમય આત્મા તેમ ગુણોમાં મુખ્ય એવો વિનય ધારણ કરવો. અગીયારમા સ્થાનકમાં સર્વ કર્મના ક્ષયને માટે પ્રરૂપેલ એવું સામાયિકાદિ છ પ્રકારનું આવશ્યક કરવું. બારમાં

સ્થાનકનાં જેમ મનુષ્યોમાં ચક્રવર્તી, દેવોમાં ઇંદ્ર, પૂજ્યોમાં જિનેંદ્ર, તેમ સર્વ વ્રતોમાં મુખ્ય, અને જેના યોગે જગતને વંધ એવી જિનેંદ્ર પદવી પ્રાપ્ત કરી શકાય એવા નિર્મળ બ્રહ્મચર્યને સજ્જનોએ નિરતિચારપણે ધારણ કરવું. તેરમા સ્થાનકમાં ક્ષણે ક્ષણે અને લવે લવે પોતાના મનને સમતામાં જોડી દહને શુભ ધ્યાન કરવું. ચૌદમા સ્થાનકમાં વિવેકી પુરૂષોએ તપોવૃદ્ધિ કરવી. કારણ કે તપ એ નિષિદ્ધ કર્મને ભેદીને તીર્થંકર-લક્ષ્મીને આપે છે. પંદરમા સ્થાનકમાં સદ્બલક્રિતપૂર્વક સુપાત્રે દાન દેવું અને સોળમા સ્થાનકમાં જિનાદિકનું વૈયાવૃત્ત્ય કરવું. સત્તરમા સ્થાનકમાં સમસ્ત સંઘજનમાં સર્વરીતે સમાધિ (શાંતિ) કરવી. કારણ કે એ પણ તીર્થંકરપદનું મુખ્ય કારણ છે. અઠારમા સ્થાનકમાં અભિનવ જ્ઞાન ગ્રહણ કરવું. ઓગણીશમા સ્થાનકમાં શુભ ઉદયવાળી એવી શ્રુતભક્તિ કરવી અને વીશમા સ્થાનકમાં સ્નાત્રોત્સવ, સંઘપૂજા અને શ્રાવકગણના વિવિધ ગૌરવ કરવાપૂર્વક જિન શાસનની પ્રૌઢ પ્રભાવના કરવી. જિનેંદ્રપદના હેતુભૂત એવા આ વીશ સ્થાનકોનું સર્વ જિનેશ્વરો વિવિધ તપથી પ્રથમ અવશ્ય આરાધન કરે છે. કહ્યું છે કે:—

“ આદ્યંતીર્થનાથાભ્યા—મેતે વિંશતિરાશ્રવાઃ ।

एको द्वौ वा त्रयः सर्वे, चान्यैः स्पृष्टा जिनेश्वरैः ” ॥ ૧ ॥

“ પ્રથમ અને અંતિમ જિનેશ્વરે આ વીશે સ્થાનક આરાધ્યા હતા અને અન્ય તીર્થંકરોએ એક, બે, ત્રણ યા વીશેનું આરાધન કર્યું છે. ”

આ પ્રમાણે દેશના સાંભળીને સૌમ્ય આશયવાળી એવી સતી સોમાએ તે વખતે ગુરૂમહારાજની પાસે મહોત્સવપૂર્વક વીશ સ્થાનકનું તપ અંગીકાર કર્યું પછી સમસ્ત જગતના એક બંધુ સમાન એવા શ્રી સુધર્મ ગણાધીશ (આચાર્ય) ને વિધિપૂર્વક નમસ્કાર કરીને સોમા પોતાને ઘેર આવી. અને તે વીશ સ્થાનકોનું સમ્યગ્ રીતે આરાધન કરતાં પ્રથમ સ્થાનકમાં તેણે નગરમાં સુવર્ણકુંભયુક્ત

એક જિનચૈત્ય કરાવ્યું. તથા ઇંદ્રપદની પ્રાપ્તિના કારણરૂપ એવી જિનલગવંતની સુવર્ણ અને રત્નમય પ્રતિમાઓ કરાવી. કહ્યું છે કે:-

“ અંગુષ્ઠમાનમપિ યઃ પ્રકરોતિ વિંબં,
વીરાવસાનઋષભાદિ જિનેશ્વરાણામ્ ।
સ્વર્ગે પ્રધાનવિપુલર્ધિસુખાનિ મુક્ત્ત્વા,
પશ્ચાદનુત્તરગતિં સમુપૈતિ ધીરઃ ” ॥ ૧ ॥

“ શ્રી ઋષભદેવ વિગેરે વીર પર્યંતના જિનેશ્વરોનું એક અંગુષ્ઠ પ્રમાણુ જેટલું પણ જે બિંબ કરાવે છે, તે ધીર સ્વર્ગમાં શ્રેષ્ઠ અને વિપુલ સમૃદ્ધિ સુખો ભોગવીને પછી અનુત્તરગતિ (મોક્ષ) ને પામે છે. ” તે પ્રતિમાઓની પ્રૌઢ ઉત્સવપૂર્વક પ્રતિષ્ઠા કરાવતાં, વસુમિત્રા સહિત કામલતા વેશ્યા ત્યાં નૃત્ય કરવાને આવી. અને તે પણાંગનાઓની સાથે અવિવેકી જનોમાં મુખ્ય એવો રૂદ્રદત્ત પણ તે ઉત્સવ જોવાની ઉત્કંઠાથી ત્યાં આવ્યો. તે વખતે લાવણ્યવતી, દૃષ્ટિમાં સુધા સિંચનારી, વિકસ્વર થતા વિવેકથી શોભાયમાન, રાજહંસીના જેવી ઉન્નવલ અને પાત્રોને માન (પ્રમાણ) કરતાં પણ અધિક દાન આપતી એવી સોમાને જોઈને અધમાધમ નાયકા વસુમિત્રાએ વિચાર કર્યો કે:- “ અહો ! એનું રૂપ, અહો ! એની કાંતિ અહો ! એની ઉદારતા અને અહો ! એનું વિચિત્ર પ્રકારનું લાવણ્ય પણ જગતના સૌંદર્યને જીતનાર છે, માટે એ ભવિષ્યમાં મારી પુત્રોને કોઈરીતે શુભકારી નથી. કારણ કે સુધા વિદ્યમાન છતાં આરૂં પાણી કોણ પીએ ? કોઈ પણ કારણથી તજ દીધેલ મહાપ્રભાવાળી રત્નમાળાને તેનું માહાત્મ્ય સાંભળીને મૂર્ખ જન પણ પુનઃ ગ્રહણ કરવાને ઇચ્છે છે, માટે ગમે તે પ્રયોગથી પણ આ રમણીય રમણીનું વિષલતાની જેમ મારે સર્વથા ઉન્મૂલન કરવું ” આ પ્રમાણે કુવિકલ્પોની રચના કરીને માયાથી સોમાની પ્રીતિ કરવાને ઇચ્છતી એવી તે વેશ્યા તેની સેવા કરવા તત્પર થઈ ગઈ.

હવે મહોત્સવપૂર્વક વિધિથી તે પ્રતિમાઓની પ્રતિષ્ઠા અને ધ્વજારોપણ વિગેરેની સત્ક્રિયા કરીને સત્કૃત્યોમાં પરાકાષ્ઠાએ પહોંચેલ અને સમસ્ત પ્રાણીઓપર વત્સલભાવ રાખનારી એવી સોમાએ નિષ્કપટરીતે બહુ માનપૂર્વક સંઘવાત્સલ્ય કર્યું. અને પછી બીજે દિવસે દયાની લાગણીથી મહા ઉદાર એવી તેણે પણાંગના સહિત રૂદ્રદત્ત વિગેરેને પોતાને ઘેર લોજન કરાવવાને બોલાવ્યા. કહ્યું છે કે:—

“ નિર્ગુણેષ્વપિ સત્ત્વેષુ, દયાં કુર્વતિ સાધવઃ ।

ન હિ સંહરતે જ્યોત્સ્નાં, ચંદ્રશ્ચાંડાલવેશ્મનિ ” ॥ ૧ ॥

“ નિર્ગુણ પ્રાણીઓપર પણ સાધુઓ તો દયા જ કરે છે. કારણ કે ચાંડાલના ઘરપરથી ચંદ્ર પોતાની પ્રભાને સંહરી લેતો નથી. ” તે વખતે જેના લાવણ્યનો હજી કોઈએ ઉપલોગ કર્યો નથી એવી તે સોમાને જોઈને રૂદ્રદત્તે ચલિત મનથી કંઈક પશ્ચાત્તાપ કર્યો. અને કુટ્ટીનીએ તો ક્રૂટ પ્રયોગથી સોમાને છેતરીને પુષ્પના લાજનમાં છાનીરીતે એક સર્પ રાખી દીધો. પરંતુ તેના પુણ્યપ્રભાવથી સર્પ પણ પુષ્પની માળા તુલ્ય થઈ ગયો, કારણ કે પુણ્યવંત પ્રાણીઓને વિપત્તિઓ પણ સંપત્તિરૂપ થઈ જાય છે.

હવે લોજન કરી રહ્યા પછી પુષ્પાદિકથી તેમનો સત્કાર કરવાની ઇચ્છાથી દૈવયોગે સોમાએ તેજ પુષ્પમાળાને હાથમાં લીધી અને મસ્કરીમાં તે સતીએ લીલાપૂર્વક તે કામલતાનાં કંઠમાં પહેરાવી એટલે ત્યાં તે ભયંકર સર્પરૂપ થઈને કામલતાને ડસી તેથી તે દુષ્ટ મૂર્છા ખાઈને જમીન પર પડી. તેની તેવી અવસ્થા જોઈને કુટ્ટીનીએ કપટથી ઉદ્દરતાડન કરી અને નાગને એક ઘડામાં લઈને રાજાની આગળ પોકાર કર્યો એટલે તે સ્વરૂપ સમજીને કુપિત થઈને રાજાએ સોમાને બોલાવીને પોતાની પર્ષદા સમક્ષ તેને કહ્યું કે:— “ હે ભદ્રે ! વિષયોમાં વિરક્ત અને ધર્મકાર્યોમાં આસક્ત એવી તેં આવું કર્મ શા માટે કર્યું ? ” આ સાંભળીને સોમા બોલી કે:— “ હે રાજન ! સર્વજ્ઞ ભગવંતના ધર્મને જાણતી એવી હું પર પ્રાણીને પીડા થાય તેવું કામ પ્રાણીને

પણુ આચરતી નથી. જે પ્રાણી જગતને એક વલ્લભ એવા જૈનધર્મને સમ્યગ્ રીતે જાણે છે, તે સૂક્ષ્મ અને બાહર જીવની હિંસા કદી કરતો નથી. હે પૃથ્વીપાલ ! મેં તો પુષ્પમાળા જ કુતૂહળથી તેના કંકમાં નાખી હતી, પરંતુ એ અચાનક જમીનપર પડી ગઈ, તેનું કારણ કાંઈ હું સમજી શકતી નથી.” તે વખતે કામલતાની માતાએ ઘટ ઉઘાડીને કંઈના સ્વરથી રડતાં રડતાં તે સર્પ રાજાને બતાવ્યો. કાલના રૂપ જેવા ભયંકર તે સર્પને જોઈને રાજાએ પણ રોષથી રક્ત મુખ કરી સોમાને કહ્યું કે:—“ તું અસત્ય વચન શા માટે બોલે છે ?” એટલે સોમા બોલી કે:— “ હે પ્રજ્ઞરક્ષક ! આ ઘડામાં તો હું શ્રેષ્ઠ સુગંધવાળી એવી પુષ્પમાળા માત્ર જોઈ છું.” આથી રાજાએ આશ્ચર્યથી કહ્યું કે:—“ હે ભદ્રે ! જો તું સત્ય બોલતી હોય તો એ તારા હસ્તકમળમાં લઈને મને બતાવ.” પછી જેણે પાપનો સમૂહ દૂર કર્યો છે એવી સોમાએ તે ભયંકર સર્પને જેટલામાં પોતાના કરકમળમાં લીધો, તેટલામાં તે એક મનોહર પુષ્પમાળા રાજાદિકના જોવામાં આવી. આથી તેઓએ વિસ્મય પામીને વિચાર્યું કે—“ આ શું આશ્ચર્ય ?” એવામાં વસુમિત્રા બોલી કે:—“ હે દેવ ! જો મારી સુતા નિર્વિષ થાય, તોજ હું સોમાને સાચી માની શકું.” પછી રાજાની પ્રેરણા થતાં સોમાએ પાપરૂપ રજને દૂર કરનાર એવા જિનનામના જાપથી તરત તેને સજ્જ (નિર્વિષ) કરી. પછી રાજાએ અભય વચન આપીને તે પણાંગનાને પૂછ્યું કે:—“ હે ભદ્રે ! આ ઘડા સંબંધી સત્ય વૃત્તાંત કહે.” એટલે વસુમિત્રાએ પ્રસન્ન મુખથી રાજાને કહ્યું કે:—“ હે સ્વામિન્ ! હુષ્ટ અભિપ્રાયવાળી અને સુતાના મોહને વશ થયેલી એવી મેં સોમાને મારી નાખવા આ મહા વિષધર છાની રીતે મારા માણસ પાસે લેવરાવીને પુષ્પભાજનમાં નખાવ્યો, પરંતુ સોમાના પ્રભાવથી તે સર્પ પુષ્પમાળા રૂપ થઈ ગયો. કારણ કે પવિત્ર જનોને સર્વત્ર વિષમ તે સમ (સરલ) થઈ જાય છે.” પછી રાજા વિગેરે લોકોએ સોમાનો પુણ્યપ્રભાવ જોઈને તેની સ્તુતિ, વંદના અને પૂજા કરી. તે અવસરે સોમાના ગુણથી પ્રસન્ન થયેલ

સમ્યગ્દષ્ટિ દેવતાઓએ સોમા ઉપર કટપવૃક્ષના પુષ્પોની વૃષ્ટિ કરી. આથી ગુણપાલ પણ સમસ્ત નગરમાં પ્રશંસાપાત્ર થયો અને તત્કાળ તે રાજાનો અસાધારણ પ્રસાદ પામ્યો. આ લોકમાંજ જૈનધર્મનો અદ્ભુત મહિમા જોઈને રૂદ્રદત્ત બ્રાહ્મણ પણ સરલ સ્વભાવી થઈ ગયો, અને તેજ વખતે વિનયથી શ્રેષ્ઠીના ચરણે પ્રણામ કરીને પોતે શ્રાવક થઈ સોમા પાસે પોતાના અપરાધની તેણે ક્ષમા માગી. પછી શ્રેષ્ઠીએ આગળ કરેલ એવી સોમા પોતાના સ્વામી સાથે પગલે પગલે થતા ઉત્સવપૂર્વક પોતાને ઘેર આવી. પછી સોમાની સાથે નિરંતર ભોગ ભોગવતાં ક્ષમાથી યોગીની જેમ તે વિપ્ર મહાઆનંદ પામ્યો. ગૃહસ્થધર્મને જાણનારી, સુખ દુઃખમાં સમાન સ્થિતિવાળી સુપાત્રે દાન આપતી, છ આવશ્યકમાં તત્પર અને સદાચારયુક્ત સોમા પણ વારંવાર જિનમતની ઉન્નતિ કરીને તે સમસ્ત પુરમાં સમ્યગ્દષ્ટિ જીવોને એક દૃષ્ટાંતરૂપ થઈ પડી.

હવે એકદા શ્રુતધરોમાં અગ્રેસર, અનેક લબ્ધિસંપન્ન, અનેક પ્રકારના પ્રભાવથી પૃથ્વીપર પ્રખ્યાત થયેલા, અહુપૂર્વિકાથી વ્યગ્ર થયેલા એવા નગરવાસી જનોથી નમન કરાતા અને તેજના નિધાનરૂપ એવા કોઈ સાધુ મધ્યાન્હકાળે સોમાને ઘેર ભિક્ષાને માટે પધાર્યા. સોમાએ પરમ ભક્તિ અને સત્ય આગ્રહપૂર્વક વિશુદ્ધ અન્ન, પાનાદિકથી તેમને પ્રતિલાભ્યા. પછી ગૃહસ્થના ભાજનમાં રહેલ ભોજ્યાદિકને તે સાધુએ દિવ્ય માયાથી તત્કાળ બહુજ સ્વદ્દ્ય કરી મૂક્યા. એવામાં નવદીક્ષિત, તપસ્વી, વિકૃત રૂપને ધારણ કરતા અને ક્રોધાગ્રિથી જાળવલ્યમાન થતા એવા કોઈ નિર્ગ્રંથ ત્યાં આવ્યા. તે આતુર્યવર્જિત, મૂઢ જનોમાં હીલના પામતા, કળાના સમૂહથી રહિત અને દિવસના સુધાકર જેવા પ્રભારહિત હોવા છતાં તેની પણ તેવીજ સ્વાભાવિક ભક્તિ કરતી એવી સોમાએ બહુજ આનંદપૂર્વક નવકોટીથી વિશુદ્ધ એવો આહાર વહોરાવ્યો. તે વખતે તેનો તેવા પ્રકારનો મનોભાવ જાણીને તે મુનિ સાધુરૂપનો ત્યાગ કરી તત્કાળ

એક દેહીધ્યમાન કાંતિવાળો દેવ થઈ ગયો. તે વખતે સોમા સતીએ વિચાર કર્યો કે:—‘ સૂર્યની જેમ દુષ્પ્રેક્ષ્ય અને પરબ્રહ્મની જેમ દુર્ગમ એવું આ શું રૂપ દેખાય છે. ? ’ એવામાં જેણે આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન કરેલ છે એવી સોમાને નમસ્કાર કરી અને હાથ જોડી દેવ કહેવા લાગ્યો કે:—અંદ્ર જેવા મુખવાળી એવી હે સોમે ! ત્રણ જગતમાં તુંજ ધન્ય છે, કે જે તારા સમ્યક્ત્વવ્રતની પ્રથમ દેવલોકના ઈંદ્રે દેવ-સભામાં હર્ષપૂર્વક સ્તુતિ કરી. પરંતુ તે સ્તુતિ સહન ન થવાથી રત્નશેખર નામના દેવ એવા મેં અહીં આવી બે સાધુનું રૂપ કરીને તારી પરીક્ષા કરી. કંઈ પણ ભેદ રાખ્યા વિના બંને સાધુપર સમાન ભક્તિને ધારણ કરતી એવી તેં અત્યારે સુરેંદ્રના કથનને સારી રીતે સત્ય કરી બતાવ્યું. પ્રભાવી દેવ અને ગુરૂનો તો સહુ કોઈ આદરપૂર્વક ભક્તિ કરે છે, પણ સામાન્ય ગુણી જનની તો કોઈ ભક્તિ કરનારા લાગ્યેજ મળી શકશે. પરંતુ હે ભદ્રે ! તારી તો મુનિઓપર સમાનજ ભક્તિ છે, એમ મેં સાક્ષાત્ જોયું. માટે અત્યારે સમ્યગ્દષ્ટિ જીવોમાં તું તિલક સમાન છે. કહ્યું છે કે:—

“સંઘે તિત્થયરંમિ ય સૂરીસુ રિસીસુ ગુણમહગ્ધેસુ ।

જેસિં ચિય બહુમાણો, તેસિં ચિય દંસણં સુદં” ॥૧॥

“સંઘપર, તીર્થંકરપર, આચાર્યોપર, મુનિઓપર અને ગુણી જનોપર જેમનું બહુમાન હોય, તેમનું સમ્યક્ત્વ નિશ્ચય શુદ્ધ હોય છે.” આ પ્રમાણે કહીને તેના ઘરના આંગણમાં સદ્ભક્તિપૂર્વક સુવર્ણની વૃષ્ટિ અને તેને નમસ્કાર કરીને દેવતા તરત સ્વર્ગમાં ચાલ્યો ગયો. પછી સમ્યગ્દષ્ટિ જનોથી પગલે પગલે પ્રસંશા પામતી એવી સોમા સપ્તક્ષેત્રમાં વ્યય કરી લક્ષ્મીને કૃતાર્થ કરવા લાગી.

એકદા ત્યાં ઉદ્યાનમાં જેમનું દર્શન જંતુઓને જીવન આપનાર છે, એવા જિનઅંદ્ર આચાર્ય મુનિઓના પરિવાર સાથે પધાર્યા. તેમને નમસ્કાર કરવા અંતઃપુર સહિત રાજા અને ગુણપાલ વિગેરે શ્રદ્ધાળુ શ્રાવકો ત્યાં આવ્યા. તે વખતે મુનીંદ્રનું આગમન સાંભળીને

મેઘધ્વનિથી મયૂરીની જેમ ઉત્કંઠિત હૃદયવાળી એવી સોમા પણ પોતાના પ્રિયતમ સહિત વંદન કરવા ત્યાં આવી. એટલે કરુણાના સાગર એવા ગુરુમહારાજે તેમનાપર અનુગ્રહ કરીને સુધાના સ્વાદ-સમાન વાણીથી ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો કે:—

“ શ્રેયઃસંતતિમંદિરં સુરનરાધોશસ્થિતેર્લગ્નકઃ ,
 સર્વાપત્ત્યકટપ્રવાસપટહઃ સિદ્ધિશ્રિયઃ કાર્મણમ્ ।
 ધર્મઃ પ્રાણિદયાસુસત્યવચનાસ્તેયાદિરૂપો મહા —
 માગ્યાદેવ શરીરિભિર્જિનપતિપ્રોક્તઃ સમાસાચતે ” ॥ ૧ ॥

“ શ્રેયઃશ્રેણીના મંદિરરૂપ, સુરેન્દ્ર અને નરેન્દ્રની સ્થિતિમાં લઈ જનાર, સર્વ આપત્તિઓનો બહિષ્કાર કરવામાં બાહેર પટહ સમાન, સિદ્ધિશ્રીનું એક કાર્મણ અને જીવદયા, સત્ય વચન, અસ્તેયાદિરૂપ તથા જિનભગવંતે પ્રરૂપેલ એવા ધર્મને પ્રાણીઓ મહાભાગ્યથી જ પામી શકે છે. ” તે ધર્મના શુદ્ધ દેવ, ગુરુ અને ધર્મમાં સંપૂર્ણ શ્રદ્ધારૂપ સમ્યક્ત્વને સુજ જનોએ દ્વારરૂપ કહેલ છે. આ સંસારમાં પ્રાણીએ સર્વ સંપત્તિઓ મેળવી હશે, પરંતુ શુદ્ધ સમ્યક્ત્વ તો પ્રાયઃ તેણે કદી મેળવ્યુંજ નથી. જો એક વાર પણ સુધાના આસ્વાદ સમાન એવા તે સમ્યક્ત્વનો લાભ થાય, તો સુજને ભવ્યપણાનો નિશ્ચય કરી લેવો. સમ્યક્ત્વથી સંશુદ્ધ એવું સ્વદેવ પણ જો જૈનઅનુષ્ઠાન (ધાર્મિક ક્રિયા) કરવામાં આવે, તો તે અવશ્ય બહુ નિર્જરાનારૂંકારણરૂપ થાય છે. કહ્યું છે કે:—

“ જં અન્નાણી કમ્મં, સ્વેદેં બહુયાહિં વાસકોડીહિં ।
 તં નાણી તિહિં ગુત્તો, સ્વેદેં ઝસાસમિત્તેણ. ” ॥ ૧ ॥

“ અજ્ઞાની જે કર્મ અનેક વર્ષકોટી સુધી અપાવે, તે કર્મ જ્ઞાની ત્રણ ગુપ્તિ સહિત થઈને એક શ્વાસમાં અપાવી શકે છે. ” સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થતાં જો પવિત્ર એવા ચારિત્રનો લાભ થાય, તો ભવ્ય જીવો એક કે બે ભવમાં મોક્ષ પામી શકે છે.

આ પ્રમાણે દેશના સાંભળીને પ્રતિબોધ પામેલ એવા રાજાએ ગુણપાલ વિગેરેની સાથે ગુરૂમહારાજ પાસે દીક્ષા અંગીકાર કરી, અને સંસારના ભોગથી વિરક્ત એવી ભોગાવતી પ્રમુખ સ્ત્રીઓએ પણ સોમાની સાથે આનંદપૂર્વક દીક્ષા લીધી. તથા રૂદ્રદત્તાદિક સર્વે ખાર વ્રત લઈને સમ્યક્ત્વતત્ત્વમાં કુશળ એવા દૃઢ શ્રાવકો થયા. હે સ્વામિન્ ! આ બધું સાક્ષાત્ નજરે જોઈને સુખને ઇચ્છતી એવી મેં પણ સદ્ગુરૂની પાસે શુદ્ધ સમ્યક્ત્વરૂપ માણિક્ય અંગીકાર કર્યું.”

આ પ્રમાણે પ્રિયાએ કહેલ વિપ્રસુતાનું સમ્યક્ત્વરૂપ સત્કળ-યુક્ત અને હૃદયને રચિકર એવું નિર્મળ ચરિત્ર સાંભળીને અહોદાસ શેઠ સ્ત્રીઓ સાથે અતિશય આનંદ પામ્યો. એવામાં અનાદિ મિથ્યાત્વરૂપ પુરાણા (જુના) મદિરાથી મોહિત થયેલ એવી કુંદલતા બાલી કે:—‘ આ બધું કપોલકલ્પિત છે. ’ તે વખતે રાજા વિગેરેએ વિચાર કર્યો કે:—‘ અહો ! મિથ્યાદૃષ્ટિઓમાં અગ્રેસર એવી એના હૃદયમાં આ અશ્રદ્ધાન (મિથ્યાત્વ) તે કેવા પ્રકારનું છે ? કહું છે કે:—

“ સંતમસંતં દોષં, વદંતિ ये धर्मकारिणः पुंसः ।

प्रत्यक्षं लोकानां, रव्याता मिथ्यादृशस्तेऽत्र ” ॥ ૧ ॥

“ જોઓ ધર્મી પુરૂષના અછતા દોષને લોકો આગળ કહેતા ફરે છે, તેમને અહિં મિથ્યાદૃષ્ટિ કહ્યા છે. ”

હે ભવ્ય જનો ! સમ્યક્ત્વપ્રાપ્તિનું નિરૂપણ કરનારી એવી ચંદનશ્રીની કથા સમ્યક્ રીતે સાંભળીને સમસ્ત કલ્યાણ આપવામાં કલ્પવૃક્ષ સદૃશ એવા સમ્યક્ત્વતત્ત્વમાં મનને દૃઢ રાખો.

॥ इति सम्यक्त्वकौमुद्यां तृतीया कथा ॥

હવે શ્રેષ્ઠીએ વિષ્ણુશ્રીને કહું કે:— “ આહત ધર્મ માં કુશળ એવી હે ભદ્રે ! તું તારી શુદ્ધ સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્તિના હેતુરૂપ એવી કથા કહે ” પોતાના સ્વામીનો આદેશ થતાં મનમાં મુદિત થતી એવી તે વિષ્ણુશ્રી પણ સમ્યક્ત્વના કારણરૂપ એવું પોતાનું વૃત્તાંત આ પ્રમાણે કહેવા લાગી:—

“ તીર્થોની શ્રેણીઓથી પવિત્ર એવા ભરતક્ષેત્રમાં વસુધાના શ્રી-વત્સ સમાન અને કલ્યાણશાળી માણસોનું એક સ્થાન એવો વચ્છ નામનો દેશ છે. જે દેશમાં સ્તુતિપાત્ર એવી પવિત્ર ગાયો, સ્ત્રીઓ પર્વતો અને પવિત્ર જળવાળી નદીઓ (ગાય અને સ્ત્રી પક્ષે દ્વધ) પવિત્ર જળને ધારણ કરતી રાજ્યમંદિરોની આંગણભૂમિ નિરંતર શોભી રહી છે, ત્યાં સચિત્ર ઘરોથી સુશોભિત અને માનિનીઓના મુખરૂપ ચંદ્રમાથી પૂર્ણમાની જેમ સદા પ્રકાશિત એવી કૌશાંબી નામે નગરી છે. બહુ આશ્ચર્યની વાત છે કે, જ્યાં રાજાઓ ક્ષમાધર (પૃથ્વીધર,) તપસ્વીઓ સકલત્ર (સકળનું) રક્ષણ કરનારા, અને ઘરો સદાચારી (સાશ આચાર-વાળા-સદા-ચારી-ચાલવાવાળા) જેવામાં આવે છે. અને જ્યાં કુલીન પુરૂષો, દેવપૂજા, દયા, દાન, વિદ્યા, અને સદ્ગુણભક્તિમાં નિર્દોષ વ્યસન ધરાવે છે. ત્યાં જ્યશ્રીનું કીડાસ્થાન, ઈંદ્ર સમાન બલિષ્ઠ અને ક્ષત્રિય-વ્રતથી પ્રખ્યાત થયેલો એવો અજિતજય નામે રાજા હતો. લોકમાં નિરંતર અદલ ન્યાય અને સદ્વ્યવહારની સર્વત્ર સમાનતાનું તોલન કરવામાં જે રાજાનો પ્રતાપ એજ સાક્ષીભૂત હતો. તથા સમિતિ (સદ્વર્ત્તન)માં વર્ત્તતા એવા જે રાજાના હૃદય અને હસ્તક્રમણ કદાપિ સદ્ધર્મ (શ્રેષ્ઠ ધનુષ્ય) ની સ્થિતિ રહિત ન હતાં. જેના શીલના પ્રભાવથી સતી સ્ત્રીઓ સત્યપણે ભાસે છે એવી અને સુવર્ણ સમાન પ્રભાવાળી એવી સુપ્રભા નામની તેને પ્રિયા હતી. દાક્ષિણ્ય અને શોભાના નિવાસરૂપ તથા તે તે ગુણગુણથી વ્યાપ્ત એવા જેના હૃદય-ક્રમણમાં સદ્વિવેકરૂપ હંસ સદા રમણ કરતો હતો. તે રાજાને સર્જનોમાં પોતે બ્રહ્મ તરીકે પ્રખ્યાત થયેલો છતાં બ્રહ્મ (બ્રહ્મચર્ય) રૂપ વિત્તનું હરણ કરનાર તથા વિશ્વાસપાત્ર એવો સૌભશર્મા નામે પ્રધાન હતો. પરંતુ તે કુપાત્રે દાન કરવામાં નિરંતર રક્ત હતો. કારણ કે ભૂંડને કાઢવવાળી તલાવડી પ્રાયઃ પ્રીતિકર થાય છે. તેથી જેઓ અબ્રહ્મચારી, મિથ્યા ઉપદેશક અને પરિગ્રહધારી હતા, તેમને તે પ્રધાન વિત્તદાન કરતો હતો. ‘ ક્ષારભૂમિમાં વાવેલ બીજરાશિ કદી ઉગતી નથી ’ એમ કુશાશ્વરેરિત એવો તે મૂઠ કદી બાણતોજ ન હતો.

એવામાં એકદા સમાધિ અને સમતાવંત તથા શાશ્વત આનંદને આપનારા એવા શ્રીમાન્ કેશિદેવ મુનીશ્વર ત્યાં પધાર્યા. તેમના શિષ્યોમાં કેટલાક એક માસના, કેટલાક બે માસના, કેટલાક ત્રણ માસના અને કેટલાક ચાર માસના ઉપવાસી હતા તથા કેટલાક સત્ત્વવંત જનોમાં અગ્રેસર તરીકે પ્રસિદ્ધ થયા હતા. તેમજ યૌદ્ધપૂર્વ, નવપૂર્વ અને દશપૂર્વના અભ્યાસી પણ ઘણા ભાગ્યશાળી શિષ્યો હતા. હવે કલ્યાણના સાક્ષાત્ ભંડારરૂપ, દશ પૂર્વના વેત્તા, દક્ષિણી જોઈને પૃથ્વીપર પગ મૂકતા અને ઇંદ્રિયોને અત્યંત ગુમ (વશ) રાખનાર એવા એક સમાધિગુમ્ નામના રાજર્ષિ સાધુ માસખમણને પારણે સોમશર્મા મંત્રીશ્વરને ઘેર ભિક્ષાને માટે આવ્યા. પાત્રોમાં પરમ પાત્ર એવા ત્યાં આવેલા મુનીશ્વરને જોઈને મંત્રી લઘુકર્મી હોવાથી તરત ઉઠીને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો:—“ અહો ! આજે મારે ઘેર ખરેખર ! અનબ્ર (વાદળાં વિના) વૃષ્ટિ થઈ કે ભિક્ષા લેવાને પવિત્ર પાત્ર એવા આ તપોધન (તપસ્વી) મુનિ અહિં પધાર્યા. સત્ય, શીલ અને દયાયુક્ત, નિઃશેષ સંગરહિત તથા સ્વર્ગ અને સિદ્ધિસુખ આપનાર એવું પાત્ર ભાગ્યયોગેજ પ્રાપ્ત થાય છે. ” પછી પોતાના કેશથી તે મુનિના ચરણની રજ પ્રમાળું અને અંજલિ જોડી નમસ્કાર કરીને મંત્રીએ આ પ્રમાણે વિજ્ઞપ્તિ કરી:— “ હે મુને ! મારા નિમિત્તે તૈયાર કરેલ અને ત્રિધાશુદ્ધ એવા પરમાન્નનો અહીં યોગ છે, માટે મારાપર અનુગ્રહ કરી તેને ગ્રહણ કરીને આપ પારણ કરો. ” એટલે એષણીય (કલ્પ્ય) આહાર અને મંત્રીની ઉત્કૃષ્ટ ભાવના જોઈને તેના પુણ્યથી પ્રેરાયલા એવા મુનિએ પણ તેની આગળ પાત્ર પ્રસાર્યું. એટલે ‘ હું ’ ધન્ય અને કૃતપુણ્ય થયો ’ એમ યોલતા અને રોમાંચિત શરીરવાળા એવા પ્રધાને સાકર અને ધૃતથી વાસિત એવું પરમાન્ન તેમને વહોરાવ્યું. તે વખતે સુપાત્રદાનથી સંતુષ્ટ થયેલા એવા સમ્યગ્દષ્ટિ દેવતાઓએ સચિવને ઘેર પાંચ શ્રેષ્ઠ આશ્ચર્ય પ્રગટ કર્યા. આ આશ્ચર્ય જોઈને મંત્રીએ મનમાં વિચાર કર્યો કે:—“ અહો ! જગતમાં સ્વલ્પ દાનનું પણ

કેટલું અદ્ભુત ક્ષણ મળે છે ? વૈષ્ણવ-ધર્મમાર્ગમાં જેટલાં દાન કહ્યાં છે, તે બધાં દાન મેં વિગ્રોને અનેકવાર આપ્યાં, પરંતુ તે દાનોમાં કયાંય પણ પ્રભાવ મારા જોવામાં ન આવ્યો અને આ મુનિદાનનું તો મને અત્યારેજ અહીં મોટું ક્ષણ મળ્યું. માટે પાત્રાપાત્રનો વિભાગ (ભેદ) અને દેયાદેયની વિચારણા તથા દાનનું ક્ષણ એ મુનિની પાસે પૂછ્યું કે, હે ભગવન્ ! દાનનું સમગ્ર સ્વરૂપ મને કહેા.” આ પ્રમાણે સચિવની વિજ્ઞપ્તિથી મુનીશ્વર કહેવા લાગ્યા કે:—“ હે ભદ્ર ! સર્વ સુખનું કારણ અને પુણ્યનું સાધન એવું એ દાન-જ્ઞાન, અભય, સુપાત્ર અને અનુકંપા-એમ ચાર પ્રકારે છે. તેમાં ભવ્ય જીવોને અનુગ્રહપુદ્ધિથી શ્રીસર્વજ્ઞના આગમનું દાન જે આપવું, તે જ્ઞાનદાન કહેવાય છે. જેમ સર્વ ઇન્દ્રિયોમાં ચક્ષુ ઇન્દ્રિય પ્રધાન (શ્રેષ્ઠ) છે, તેમ સમગ્ર દાનોમાં જ્ઞાનદાન ઉત્કૃષ્ટ કહેલ છે. શ્રુત (જૈનાગમ) લખીને આ લખાવીને મુનીઓને આપવું. તેના એક અક્ષરદાનથી પણ એક લાખ વર્ષ સુધી દેવતાની સ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય છે. વળી એ દાનના પ્રભાવથી ભવાંતરમાં પ્રાણી શ્રુતજ્ઞાની અને કેવળજ્ઞાની થઈ વિશ્વમાં પૂજનીય થાય છે. આરંભના કારણરૂપ એવા શાસ્ત્રનો દ્રવ્યથી વિનિમય (ફેરબદલી) કરી જે અજ્ઞ પ્રાણી બીજાને આપે છે, તે ભવાંતરમાં તેનું ક્ષણ પામી શકતો નથી. જે પ્રાણી યથાશક્તિ સ્થૂળ અને સૂક્ષ્મ જીવોનું રક્ષણ કરે છે, તે ધર્મનું એક જીવિતરૂપ બીજું દયાદાન કહેલ છે. સ્વપરના આગમ અને શાસ્ત્રોમાં સર્વ અન્યધર્મીઓની સાથે આ દાનના ક્ષણની ઉપમા મહર્ષિઓના જોવામાં કયાં આવી નથી. કહું છે કે:—

“ મેરુગિરિકણયદાણં, ધન્નાણં દેહ કોઢિરાસીઓ ।

इकं वहेउ जीवं, न लुट्टए तेण पावेण ” ॥ ૧ ॥

“ પ્રાણી મેરૂ પર્વતના જેટલું સુવર્ણદાન આપે અથવા તો દ્રવ્યની અનેક કોટીઓ દાન કરે, તો પણ એક જીવના વધથી થયેલ પાપથી તે મુક્ત થઈ ન શકે. ” પરમતના શાસ્ત્રમાં પણ કહું છે કે:—

“એકતઃ ક્રતવઃ સર્વે, સમગ્રવરદક્ષિણાઃ ।

એકતો ભયમીતસ્ય, પ્રાણિનઃ પ્રાણરક્ષણમ્ ” ॥ ૧ ॥

“સર્વે વેદા ન તત્કુર્યુઃ સર્વે યજ્ઞાશ્ચ ભારત ! ।

સર્વે તીર્થાભિષેકાશ્ચ, યત્કુર્યાત્ પ્રાણિનાં દયા ” ॥ ૨ ॥

“એક તરફ સમગ્ર શ્રેષ્ઠ દક્ષિણાઓ સાથે સર્વ યજ્ઞો અને એક તરફ ભયભીત પ્રાણીતું સંરક્ષણ કરવું, તે સમાન છે. હે અર્જુન ! જીવદયાથી જેટલું પુણ્ય થાય છે, તેટલું પુણ્ય સર્વ યજ્ઞો કરતાં, સર્વ વેદો સાંભળતાં અને સર્વ તીર્થોનો અભિષેક કરતાં પણ પ્રાપ્ત થતું નથી. ” દયાથી ઉત્પન્ન થતા કૃળનો ઉપલોગ કરતાં પણ તે અક્ષીણ ભંડારની જેમ કોટી ભવ સુધી પણ પ્રાયઃ કદી ક્ષીણ થતું નથી. સંસારસાગરમાં ખૂડતા પ્રાણીઓને જે નાવ સમાન સહાય કરે છે, અને સત્ક્રિયા તથા સદ્ગુણથી જે મંડિત છે એવા પાત્રને વિદ્વાનોએ સુપાત્ર કહેલ છે. કહું છે કે:—

“જ્ઞાનં ક્રિયા ચ દ્વયમસ્તિ યત્ર, તત્કીર્તિતં કેવલિભિઃ સુપાત્રમ્ ।

શ્રદ્ધાપ્રકર્ષપ્રસરેણ દાનં, તસ્મૈ પ્રદત્તં સ્વલુ મોક્ષદાયિ ” ॥ ૧ ॥

“જ્યાં જ્ઞાન અને ક્રિયા—અને વિદ્યમાન છે, તેને કેવળી ભગવંતોએ સુપાત્ર કહેલ છે. તેમને શ્રદ્ધાપ્રકર્ષની વિશેષતાથી દાન આપતાં ખરેખર ! તે મોક્ષ આપનાર થાય છે. ” તે તે ગુણોને અનુસારે સત્પુણ્યના એક કૃળને ધારણ કરનાર એવા ચતુર્વિધ શ્રી સંધને પણ સામાન્યતઃ સુપાત્ર કહેલ છે. કહું છે કે:—

“ઉત્તમપત્તં સાદુ, મઙ્ગિમપત્તં ચ સાવયા ભણિયા ।

અવિરયસમ્મદિદ્ધી, જહન્નપત્તં મુણેયવ્વં ” ॥ ૧ ॥

“ઉત્તમ પાત્ર સાદુ, મધ્યમ પાત્ર શ્રાવક અને અવિરતિ સમ્યક્દષ્ટિને જઘન્ય પાત્ર કહેલ છે. ” જેના ભવનનો શ્રીસંઘે સહર્ષ સ્પર્શ કર્યો, તેના આંગણમાં રૂચિર સુવર્ણની ધારા પડી, તેના ઘરમાં શ્રેષ્ઠ એવા રત્નોનું નિધાન આવ્યું અને તેના મંદિરે કંદપલ-

તાની ઉત્પત્તિ થઇ સમજવી. તત્ત્વજ્ઞ પુરૂષો તેા જગતમાં અદ્ભુત એવા જ્ઞાન, ચારિત્ર અને તપથી પવિત્ર એવા મુનીશ્વરોને વિશેષ રીતે સુપાત્ર કહે છે. વિશુદ્ધ જે આહાર અને વસ્ત્રાદિક ભક્તિપૂર્વક આપવામાં આવે છે, તે ધર્મના આધારરૂપ હોવાથી ત્રીજું સુપાત્રદાન કહેવાય છે. વળી બ્રહ્મચર્ય, સમ્યક્ત્વ અથવા માર્ગાનુસારીપણાનો અન્ય કોઈ ગુણ જ્યાં જોવામાં આવે, ત્યાં પણ પાત્રતા કહી છે. મોક્ષાર્થી એવા ભવ્ય પ્રાણીએ બ્રહ્મચારી એવા મુનિને શ્રદ્ધા અને આદરપૂર્વક કલ્પનીય વસ્તુનું દાન આપવું. નિરંતર આર્ત અને રૌદ્રધ્યાન યુક્ત, સત્ય, શીલ અને દયા રહિત, સ્ત્રી પુત્ર વિગેરેમાં આસક્ત, બહુ આરંભ અને પરિગ્રહયુક્ત, મિથ્યાત્વથી કલુષિત મનવાળો અને ધર્મવંત જનોની નિંદા કરનાર એવા જનને તત્ત્વજ્ઞ પુરૂષો સુપાત્ર તરીકે કદાપિ માનતાજ નથી. ભવાંતરની પુણ્યબુદ્ધિથી, કુશાસ્ત્રના માર્ગમાં મોહિત થયેલા એવા જનોને સુવર્ણ અને ગાય વિગેરે જે આપવામાં આવે છે, તે ખરેખર અનર્થ-કૃણને આપનાર થાય છે. કહ્યું છે કે:—

“ ઉત્તં યદૂષરે ક્ષેત્રે, વીજં ભવતિ નિષ્ફલમ્ ।

તથાઽપાત્રેષુ યદર્ત્તં, તદ્દાનં ન ફલેગ્રહિ ॥૧॥

एकवापीजलं यद्र-दिक्षौ सुस्वादुतां भजेत् ।

निंबे च कटुतां तद्वत्, पात्रापात्रेषु योजितम् ” ॥૨॥

“ ક્ષારભૂમિમાં વાવેલ બીજ જેમ નિષ્ફળ થાય છે, તેમ અપાત્રને આપવામાં આવેલ દાન સફળ થતું નથી. એકજ વાવનું જળ જેમ શેલડીમાં સુસ્વાદિષ્ટ અને નિંબમાં કટુ થઇ જાય છે, તેમ પાત્રાપાત્રની વિચારણા સમજવી.” હે મંત્રીશ્વર ! સુપાત્રે દાન આપતાં પણ ભાવ પ્રમાણેજ કૃણ મળે છે. વિશુદ્ધ ભાવવિના આપેલ દાન સ્વલ્પ કૃણદાયક થાય છે. અને પ્રાણીઓને દુઃખની શાંતિ માટે કૃપાથી જે દાન આપવામાં આવે, તેને જિનેશ્વરોએ ચોથું દયાદાન કહેલ છે. કહ્યું છે કે:—

“ દીનાદિકેભ્યોપિ દયાપ્રધાનં, દાનં તુ ભોગાદિકરં પ્રદેયમ્ ।

દીક્ષાક્ષણે તીર્થકૃતોપિ પાત્રાપાત્રાદિચર્વા દદતો ન ચક્રુઃ ” ॥૧॥

“ દયાપ્રધાન અને ભોગાદિક સુખને આપવાવાળું એવું દીન જનોને પણ દાન આપવું. કારણ કે તીર્થકરો પણ દીક્ષા અવસરે દાન આપતાં પાત્રાપાત્રનો વિચાર કરતા નથી. ” આ સાંભળીને મંત્રીએ પુનઃ પૂછ્યું કે:—“ હે સ્વામિન્ ! જેમ આજે હું સદ્દાનનો અતિ-શય પામ્યો, તેમ પૂર્વે કોઈને એવો લાભ મળ્યો છે ? ” મુનીશ્વર બોલ્યા કે:—હે મહાભાગ ! પૂર્વે મત્સ્યોદરાદિક અનેક જનો ભવાં-તરમાં સુપાત્રદાનનું આશ્ચર્યજનક કૃણ પામ્યા છે. વળી ચંદના (ચંદનબાળા) અને મૂલદેવ વિગેરે તેજ ભવમાં મહોદય પામ્યા અને શ્રેયાંસાદિક રાજ્યો બંને લોકમાં સુખસંપત્તિ પામ્યા. તથાપિ હે મંત્રીશ્વર ! સુપાત્રદાનના માહાત્મ્યને દર્શાવનારું, આશ્ચર્યકારક અને સ્વરૂપ સમય પહેલાં બનેલ એવું દૃષ્ટાંત સાંભળ:—

“ દક્ષિણ દિશામાં પ્રખ્યાત એવા વિજય નામના નગરમાં સોમપ્રભ નામે રાજા હતો અને સોમપ્રભા નામની તેની રાણી હતી. વેદથી મૂઠ મનવાળો અને મિથ્યાત્વરૂપ અંધકારથી મોહિત થઈ (મુઝાઈ) ગયેલો એવો તે રાજા નિરંતર બ્રાહ્મણોમાંજ ખરી પાત્રતા માનતો હતો. વળી રાજસભામાં પણ તે બોલતો કે:— ‘ બ્રાહ્મણો આપણા પૂર્વજોને પ્રસન્ન રાખે છે અને બ્રાહ્મણોને લીધેજ આ લોક રહી શકે છે, માટે સુર જનોને બ્રાહ્મણો પૂજવા લાયક છે. કહું છે કે:—

“ ગોમિર્વિપ્રૈશ્વ વેદૈશ્વ, સતીભિઃ સત્યવાદિભિઃ ।

અલુબૈર્દાનશીલૈશ્વ, સપ્તમિર્ધાર્યતે જગત્ ” ॥ ૧ ॥

“ ગાયો, બ્રાહ્મણો, વેદો, સતીઓ, સત્યવાદીઓ, સંતુષ્ટ જનો અને દાતાઓ—એ સાતથી આ જગત્ રહી શકે છે. ” પરંતુ મિથ્યા-ત્વથી મૂઠ થયેલ એવો તે રાજા બ્રાહ્મણો ન હતો કે, તે બ્રાહ્મણો કેવા આચારવાળા અને કેવા સ્વરૂપવાળા હોવા જોઈએ ? જિતેન્દ્રિય,

અદ્ય આરંભવાળા, સત્ય, શીલ અને દયાયુક્ત અને ગૃહસ્થધર્મનું સેવન કરતા એવા બ્રાહ્મણો લોકમાં પાત્ર ગણાય છે. કહ્યું છે કે:—

“ યે તપસ્યંતિ વિદ્વાંસઃ, સત્યશૌચજિતેન્દ્રિયાઃ ।

તાનહં બ્રાહ્મણાન્ મન્યે, શેષાન્ શૂદ્રાન્ યુધિષ્ઠિર ! ॥ ૧ ॥

ક્ષમા દયા દમો ધ્યાનં, સત્યં શીલં ધૃતિર્ઘૃણા ।

વિદ્યા વિજ્ઞાનમાસ્તિક્ય—મેતદ્ બ્રાહ્મણલક્ષણમ્ ॥ ૨ ॥

શૂદ્રોપિ શીલસંપન્નો, ગુણવાન્ બ્રાહ્મણો ભવેત્ ।

બ્રાહ્મણોપિ ક્રિયાહીનઃ, શૂદ્રાપત્યસમો ભવેત્ ॥ ૩ ॥

યે શાંતદાંતાઃ શ્રુતિપૂર્ણકર્ણા, જિતેન્દ્રિયાઃ પ્રાણિવધે નિવૃત્તાઃ ।

પરિગ્રહે સંકુચિતા ગૃહસ્થાસ્તે બ્રાહ્મણાસ્તારયિતું સમર્થાઃ” ॥ ૪ ॥

“ જોએ તપસ્વી, વિદ્વાન અને સત્ય, પવિત્ર તથા જિતેન્દ્રિય છે, હે યુધિષ્ઠિર ! તેમનેજ હું બ્રાહ્મણ માનું છું, બીજા બધા શૂદ્ર છે. ક્ષમા, દયા, દમન, ધ્યાન, સત્ય, શીલ, ધીરજ, લજ્જા, વિદ્યા, વિજ્ઞાન અને આસ્તિક્ય—એ બ્રાહ્મણના લક્ષણો છે. શીલસંપન્ન અને ગુણવાન્ એવો શૂદ્ર પણ બ્રાહ્મણ થાય છે, અને ક્રિયાહીન જો બ્રાહ્મણ હોય, તો તે શૂદ્ર સમાન છે. શાંત, દાંત, શાસ્ત્રજ્ઞ, જિતેન્દ્રિય, જીવહિંસાથી નિવૃત્ત, અને અદ્ય પરિગ્રહવાળા એવા ગૃહસ્થ બ્રાહ્મણોજ અન્યને તારવા સમર્થ થાય છે.”

એકદા સ્વર્ગની ઇચ્છાવાળા અને કોટી સુવર્ણનો વ્યય કરવાને ઉત્સુક એવા રાજાએ પુણ્ય ઉપાર્જન કરવા યત્ન કરવાનો આરંભ કર્યો. તે રાજાએ બોલાવેલા, બુદ્ધા બુદ્ધા દેશના રહેવાસી અને વેદ વિદ્યામાં નિપુણ એવા સ્માર્ત (સ્મૃતિને માનનાર) અને પૌરાણિક અનેક બ્રાહ્મણો ત્યાં આવ્યા, અને રાજાની આજ્ઞાથી વેદોક્ત વિધિની ઉદ્ઘોષણ કરીને સ્વર્ગપ્રાપ્તિને માટે તે બ્રાહ્મણો ત્યાં યજ્ઞકર્મ કરવા લાગ્યા. હવે યજ્ઞશાળાની સમીપે જૈનધર્મી, ભોગોપભોગ—વ્રતધારી, નિઃસ્પૃહ મનવાળા અને નિર્દોષ વૃત્તિથી આજીવિકા ચલાવનાર એવા

વિશ્વભૂતિ નામના પ્રાહ્મણુનું, જાણે પુણ્યનું મંદિર હોય અને અતિથિ દેવતાઓ જ્યાં સત્કાર પામે છે એવું નિવાસસ્થાન હતું. તે વિપ્રને સતીઓમાં અલંકારરૂપ, જૈન ધર્મની ધુરાને ધારણ કરવાવાળી અને સંતુષ્ટ હૃદયકમળવાળી એવી સતી નામે પત્ની હતી. તે દંપતી જિનભગવંત પાસે નૈવેદ્ય મૂકીને અને અતિથિપૂજન કરીને શેષ ભોજનથી પોતાના પ્રાણુ ધારણ કરતા હતા. એક દિવસે નિર્દોષવૃત્તિથી પ્રાપ્ત થયેલા ઘઉંના તે વિપ્રે ઘણા પુડલા બનાવ્યા અને સતીએ તેના ત્રણ ભાગ કરીને રાખ્યા હતા. તે દિવસે તપસ્વી અને આશ્રવનિરોધી એવા કોઈ સાધુ ભિક્ષાને માટે ભાગ્યયોગે તેમને ઘેર પધાર્યા. એટલે શાસ્ત્રોક્ત વિધિથી તેમને નમસ્કાર કરીને જાણે નૃપત્વ પ્રાપ્ત થયું હોય તેમ હૃષ્ટ થઈ અંજલિ જોડીને તે પ્રાહ્મણુ વિજ્ઞપ્તિ કરી કે:—“હે પ્રભો ! આજ મારો મનુષ્યજન્મ સફળ થયો અને શુદ્ધસ્થતા પણ કૃતાર્થ થઈ કે આપ જેવા મુક્તિમાર્ગના પ્રકાશક એવા સુપાત્ર મારે ઘેર પધાર્યા, માટે હે વિભો ! કૃપા કરી આ ત્રણ પિંડમાંથી એક પિંડ આપ ગ્રહણ કરો.” મુનિ બોલ્યા કે:—“હે ભદ્ર ! આ ત્રણ પિંડ કરી રાખવાનું શું કારણ ?” તેણે કહ્યું કે:—“આ જો પિંડ દેવ અને અતિથિની ભક્તિ કરવા બુદ્ધ રાખ્યા છે; અને તૃતીય પિંડ અમારા શરીરનિર્વાહને માટે રાખેલ છે. મુનીશ્વરે ત્રીજા પિંડને વિશુદ્ધ જાણીને ગ્રહણ કરવા પોતાની ઇચ્છા જણાવી. એટલે દાતારના સાત ગુણોને ધારણ કરતા એવા તે વિપ્રે પણ ત્રીજા પિંડમાંથી તેમને વહોરાવ્યું. કહ્યું છે કે:—

“શ્રદ્ધા તુષ્ટિર્ભક્તિર્વિજ્ઞાનમલોભતા ક્ષમા શક્તિઃ ।

યત્રૈતે સપ્ત ગુણાસ્તં દાતારં પ્રશંસંતિ ” ॥ ૧ ॥

“શ્રદ્ધા, સંતોષ, ભક્તિ, વિજ્ઞાન, નિર્લોભતા, ક્ષમા અને શક્તિ આ સાત ગુણયુક્ત દાતાર પ્રશંસાપાત્ર છે.” હવે તે મુનિને દાન આપીને પોતાને કૃતાર્થ માનતો એવો તે વિશ્વભૂતિ વિપ્ર પાત્રદાનના આ પાંચ ભૂષણને ધારણ કરવા લાગ્યો:—

“આનંદાશ્રૂણિ રોમાંચો, બહુમાનં પ્રિયં વચઃ ।

કિં ચાનુમોદના પાત્ર-દાનભૂષણપંચકમ્” ॥ ૧ ॥

“આનંદાશ્રુ, રોમાંચ, બહુમાન, પ્રિય વચન અને અનુમોદના એ સુપાત્રદાનના પાંચ ભૂષણ છે.” પછી દેવતાઓએ તે વિપ્રના મસ્તકપર સુગંધિ જળ અને કટપવૃક્ષના પુષ્પોની તથા ગૃહાંગણમાં રત્નોની વૃષ્ટિ કરી. તે વખતે નજીકમાં રહેલા યજ્ઞાચાર્યો તે આશ્ચર્યથી વિસ્મય પામીને ત્યાં આવેલા રાજાને આનંદપૂર્વક આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા:— “હે મહીંદ્ર ! યજ્ઞમંત્રોનો પ્રભાવ ખરેખર ! જગતમાં અદ્ભુત છે. કે જેથી સાક્ષાત્ પગલે પગલે આ રત્નવૃષ્ટિ થઈ.” રાજાએ સુદિત થઈને કહ્યું કે:— ‘એ વાત ખરેખર સત્ય છે.’ અથવા તો મિથ્યાત્વથી મોહિત થયેલો પ્રાણી યથાસ્થિત ક્યાંથી સમજી શકે ? હવે લોભ અને ક્ષોભને વશ થઈ તે પ્રાહ્મણે જેટલામાં રત્નો લેવા લાગ્યા, તેટલામાં તે બધા ભયંકર વીંછી થઈ ગયા અને કેટલાક પ્રાહ્મણોને હાથ અને પગમાં તે ડસ્યા, તેથી તેઓ રંકની જેમ કંઈક સ્વરે પોકાર કરવા લાગ્યા. ત્યાં વિષના વેગથી દુઃખાર્ત્ત થયેલા એવા તેઓ વિવિધ ઔષધિઓ તથા વેદોક્ત મંત્ર-તંત્રોથી પણ વિષમુક્ત થઈ ન શક્યા. તે અવસરે આકાશમાં દિવ્ય વાણી થઈ કે;— “આ યજ્ઞનું ફળ કે વેદ મંત્રોનો મહિમા નથી, પરંતુ ત્રિધિપૂર્વક વિશ્વભૂતિ વિપ્રે કરેલ સુપાત્રદાનનું અહીંજ પ્રાપ્ત થયેલું એ અદ્ભુત ફળ છે. માટે એ દિવ્ય રત્નોને યત્નપૂર્વક માથે ઉપાડીને તમે તે આર્હત વિપ્રના ઘરમાં સત્વર મુકી દો અને જો કુશળતા ચાહતા હો, તો તમે બધા સાથે મળી તે વિપ્રના ચરણે પ્રણામ કરીને પાત્રાપાત્રનો ખુલાસો પૂછો.” આ પ્રમાણે દિવ્ય વચન સાંભળીને તેઓ જેટલામાં તેમ કરવા તૈયાર થયા, તેવામાં વીંછીઓ બધા રત્ન થઈ ગયા અને તેમની પીડા શાંત થઈ ગઈ. પછી રાજાએ વિચારણા એવા વિશ્વભૂતિને બોલાવી નમસ્કાર કરીને દાનના ભેદ અને ફળાદિકનો વિચાર પૂછ્યો. દ્રાક્ષના રસ સમાન મધુર એવી રાજાની વાણી સાંભળીને પવિત્ર અને

સર્વજ્ઞના ધર્મને જાણનાર એવો વિશ્વભૂતિ આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો:—“ હે વિલો ! આ પાત્રાપાત્રનો વિચાર જો કે અગાધ છે, તથાપિ તત્ત્વમાર્ગના અનુસારે સંશ્લેષથી કહું છું તે સાંભળો—મહર્ષિ-ઓએ આરંભ અને પરિગ્રહરહિત અને તપ, શીલ તથા દયાયુક્ત એવા ચારિત્રવંતને ઉત્તમ પાત્ર કહેલ છે, અને સત્ય, શૌચ તથા દયામાં વર્તનાર, બાર વ્રતધારી અને સમ્યક્ત્વ સંયુક્ત એવા ગૃહ-સ્થોને મધ્યમ પાત્ર કહેલ છે, તથા જેઓ ચોથા ગુણુસ્થોને વર્તતા હોય અને તત્ત્વના અભિલાષી હોય એવા અવિરત સમ્યગ્દષ્ટિ જીવે પણ જઘન્યપાત્ર ગણાય છે. તેમજ જેઓ આર્ત, દીન, હીન અંગ-વાળા અને ક્ષુધાદિથી દુઃખિત છે, તેમને પણ સર્વદા સત્કૃપાપૂર્વક સજ્જનોએ દાન તો આપવું જ. ઉક્ત પાત્રોને પોતાના શક્ત્યનુસારે દાન દેતાં ગૃહસ્થ, તપ અને શીલરહિત છતાં સંસારસાગરનો પાર પામી શકે છે. કહું છે કે:—

“ નો શીલં પરિશીલયંતિ ગૃહિણસ્તમું તપો નો ક્ષમા,
 આર્તધ્યાનનિરાકૃતોજ્જ્વલધિયાં યેષાં ન સદ્ભાવના !
 इत्येवं निपुणेन हंत ! मनसा सम्यग् मया निश्चितं,
 नोत्तारो भवकूपतोस्ति गृहिणां दानावलंबात्परः ” ॥ ૧ ॥

“ જે ગૃહસ્થો શીલ પાળી શકતા નથી, તપ તપવા જેઓ અસમર્થ છે અને આર્તધ્યાનથી જેમની ઉજ્જ્વળ મતિ હણાઈ ગઈ છે એવા તેમને સદ્ભાવનાનો પણ અભાવ છે. આ પ્રમાણે જોતાં સાવધાન મનથી સમ્યગ્ વિચારપૂર્વક મેં નિશ્ચય કર્યો કે દાનના એક અવલંબન વિના ગૃહસ્થોને અન્ય કાંઈ આ સંસારરૂપ કૂપથી પાર ઉતારનાર નથી.” હે રાજન્ ! વળી જે આપેલ વસ્તુઓ ધર્મના અવષ્ટલ (આધાર) ભૂત થાય છે, તે વસ્તુઓ જ પુણ્યને માટે કલ્પી શકાય છે. તેમજ જે વસ્તુ આપવાથી પ્રાણીઓને મનમાં કલેશ થાય છે અને પછી આરંભ વધે છે, તે દાન અપ્રશસ્તજ છે. હે મહીનાથ ! સમસ્ત દાનોમાં પણ તત્કાળ આનંદ આપનાર હોવાથી

અન્નદાન વિશેષથી ખરેખર સાર્વભૌમ (ચક્રવર્તી) સમાન છે. ક્ષુધાથી દુર્બળ કુક્ષિવાળા અને મ્લોન મુખકમળવાળા એવા રંક કે ચક્રવર્તી-ખંનેને સમાનજ કષ્ટદશા વેઠવી પડે છે. જેમ સ્વાતિનક્ષત્રનું જળ સર્પમાં વિષરૂપ થઈ જાય છે અને શુક્રિત (છીપ) માં તે મોતીરૂપે પાકે છે, તેમ અન્નદાન સમાન છતાં ફળ તો પાત્રને અનુસારેજ મળે છે. સંસારના સંગરહિત એવા સાધુઓને સ્વભક્તિપૂર્વક જે દાન કરવામાં આવે છે, તે નિધાનની માફક પ્રાણીઓને મોક્ષપર્યંતની સંપત્તિ આપે છે. ખારત્રતધારી અને સમ્યગ્દષ્ટિ ગૃહસ્થોને વિવેકપૂર્વક જે વસ્તુ આપવામાં આવે, તે સ્વર્ગાદિકની સંપત્તિ આપનાર થાય છે. પરશાસ્ત્રમાં વિવેક વિનાનાં જે દાનો કહ્યાં છે, તે પ્રાયઃ આરંભને વધારનાર હોવાથી કેવળ પાપના નિમિત્ત થાય છે. પવિત્ર એવા પુણ્યનું ઉપાર્જન કરવા અથવા દુઃખની શાંત્યર્થે ગૃહસ્થે દાન આપવું-એમ તત્ત્વવેત્તાઓ કહે છે. કહ્યું છે કે:—

“ મૂષકાનાં વધં કૃત્વા, માર્જારસ્તૃપ્યતે યથા ।

તથા કાર્માધિતે દત્તે, દાતા સ્વર્ગે ન ગચ્છતિ ” ॥ ૧ ॥

“ઉદરોનો વધ કરીને બિલાડાને તૃપ્ત કર્યાની જેમ કાર્માધિત પુરૂષને દાન આપતાં દાતાર સ્વર્ગાદિ સુખ પામી શકતો નથી.” આ પ્રમાણે બ્રાહ્મણના મુખથી શ્રવણ કરીને સોમપ્રભ રાજા લલાટપર અંજલિ રચીને કહેવા લાગ્યો કે:—“ હે ભદ્ર ! મારાપર અનુગ્રહ કરીને મારું સુવર્ણ-ચન્દ્રનું પુણ્ય લઈ અને તેના બદલામાં મને મુનિદાનનું ફળ આપ.” આ રીતે નરેન્દ્રનું વચન સાંભળી પુનઃ તે વિપ્રે કહ્યું કે:—“ હે નરદેવ ! જેનાથી પ્રાણીઓ સ્વર્ગ અને મોક્ષનાં સુખો પામી શકે અને ચિંતામણિરત્ન સમાન એવા સુપાત્રદાનનું ફળ આપી કાચરત્નની જેમ અસાર એવું ચન્દ્રનું ફળ કેમ લેવાય ? હે રાજન્ ! કલ્પવૃક્ષ ક્યાં અને કળિકાળનું એક સામાન્ય વૃક્ષ ક્યાં ? તેમ મુનિદાનનું મહત્ફળ ક્યાં ? અને ચન્દ્રનું તુચ્છ ફળ ક્યાં ? વળી હે ભૂપ ? જૈન ધર્મજ્ઞ જીવો પોતાના પાપ કે પુણ્ય કોઈને પણ આપી શકતા

નથી. કારણ કે બીજાઓને પાપ આપવામાં તો સારી રીતે પાપવૃદ્ધિ થાય, પરંતુ પુણ્ય આપવા જતાં તો પરિણામે હોય તેથી પણ તે રહિત થઈ જાય. પ્રાણી પ્રાયઃ પોતાના કરેલા શુભાશુભ કર્મને પામે છે, તથાપિ કેવળ મનઃસંતુષ્ટિને માટે જ અંતકાળે પ્રાણીને પુણ્ય આપવાનો વ્યવહાર પ્રવર્ત્તમાન છે. જે ધર્મકાર્યમાં પ્રાણીને કંઈક અનુમોદના કરવાનો પ્રસંગ મળે, માટે મૃત પાછળ પણ અહીં કરવામાં આવે છે. બીજું કશું ક્ષણ કે કારણ નથી. વળી હે દેવ ! આપણા નગરના ઉદ્યાનમાં મહર્ષિઓની શ્રેણીયુક્ત ધર્મસાર નામના નિર્ગ્રંથ ગુરૂ છે. માટે ત્યાં જઈને હે રાજન્ ! તેમની પાસે જો દાનનું સમ્યગ્ સ્વરૂપ તમે પૂછો, તો મહાન્ લાભ થાય તેમ છે.” પછી શ્રદ્ધાળુ એવા રાજાએ માણસો સહિત ત્યાં જઈને વિનયથી નમસ્કાર કરી દાન અને દેયની વિચારણા તેમને પૂછી. એટલે ગુરૂમહારાજે પણ તેવીજ રીતે સ્વરૂપ કહી બતાવ્યું. તે સાંભળીને રાજા સમ્યક્ત્વ અંગીકાર કરી વ્રતધારી શુદ્ધ શ્રાવક થયો. પછી ગુરૂમહારાજ પુનઃ તે પુણ્યવંત રાજાને શિષ્યામણુ આપતાં બોલ્યા કે:—“ હે રાજન્ ! જિન-શાસનમાં તું વિચારકુશળ થશે. જે સુજ્ઞ જીવાજીવાદિ તત્ત્વોનો વારં-વાર વિચાર કરે, તેનું સમ્યક્ત્વ ક્રમે ક્રમે અધિકાધિક શુદ્ધ થતું જાય છે. કહું છે કે:—

“ત્રૈકાલ્યં દ્રવ્યષટ્કં નવપદસહિતં જીવષટ્કાયલેશ્યાઃ ,
પંચાન્યે ચાસ્તિકાયા વ્રતસમિતિગતિજ્ઞાનચારિત્રભેદાઃ ।
इत्येवं मोक्षमार्गं त्रिभुवनमहितैः प्रोक्तमर्हद्विरिषैः ,
प्रत्येति श्रद्धयाति स्पृशति च मतिमान् यः स वै शुद्धदृष्टिः” ॥૧॥

“ત્રણ કાળ અને નવ પદ સહિત છ દ્રવ્ય, જીવની છ કાય, છ લેશ્યા, પાંચ અસ્તિકાય, પાંચ વ્રત, પાંચ સમિતિ, ચાર ગતિ, પાંચ જ્ઞાન અને પાંચ ચારિત્રના ભેદો-આ પ્રમાણે ત્રિભુવનપૂજિત એવા જિન-ભગવંતોએ પ્રરૂપેલ મોક્ષમાર્ગને જે મતિમાન્ પ્રાણી માને છે, શ્રદ્ધે છે અને તેમાં લીન થાય છે, તેનું સમ્યક્ત્વ અતિશય શુદ્ધ હોય છે.”

આ પ્રમાણે ગુરૂમહારાજના વાક્યને સત્યપણે સ્વીકારીને ત્યારથી તે રાજાએ વિશ્વભૂતિ-બ્રાહ્મણપર ગુરૂભુદ્ધિ ધારણ કરી. પછી આચાર્ય મહારાજના ચરણને નમસ્કાર કરીને વિશ્વભૂતિ સહિત રાજાએ ઘેર આવીને આનંદપૂર્વક ધર્મોત્સવ કરાવ્યો. પછી સોમપ્રભ રાજા આહુત પડિતો સાથે નિરંતર ધર્મગોષ્ઠી કરતાં અનુક્રમે જૈનધર્મના વેત્તાઓમાં એક અગ્રેસર થયો. તે વખતે ઘણા બ્રાહ્મણો સમ્યગ્દષ્ટિ થયા. કારણ કે સૂર્યોદય થતાં અંધકાર શું કયાંય પણ રહી શકે? આ પ્રમાણે સુપાત્રદાનના માહાત્મ્યથી વિશ્વભૂતિ બ્રાહ્મણ તેજ લવમાં ધનવાન અને ધર્મવંત જનોને માન્ય થયો. અને તેજ નગરમાં સુવર્ણ પ્રતિમાયુક્ત જૈનમંદિર કરાવીને તેણે સંપત્તિનું ફળ મેળવ્યું. પછી શ્રાવકધર્મનું આરાધન કરીને તે વૈમાનિક દેવતા થયો અને અનુક્રમે ચારિત્ર પામીને મોક્ષે જશે.” સોમશર્મા પ્રધાન પણ આ પ્રમાણે સુપાત્રદાનનું ફળ સાંભળીને મિથ્યાત્વીઓનો સંસર્ગ છોડી દઈને આસ્તિક શ્રાવક થયો.

હવે એકદા વ્રત લેવાને ઇચ્છતા એવા તેણે શ્રીગુરૂના મુખથી આ પ્રમાણે અનર્થદંડવ્રતનું વર્ણન સાંભળ્યું:—“જૈનધર્મના ધારક લવ્ય જીવને, પ્રાણીઓના પ્રાણને હરણ કરનાર એવા શસ્ત્ર, અગ્નિ, વિષ અને યંત્રને ધારણ કરવાં તે યોગ્ય નથીજ. કારણકે પાપનાં અધિકરણો ધારણ કરતાં અંતરંગ બળનો ઉદ્વાસ થવાથી માણસોનું મન અનર્થ કરવાને તૈયાર થાય છે. માટે સુજ જને પોતાના શરીર પર લોહનું શસ્ત્ર ધારણ કરવું નહિ.” આ સાંભળીને તે પ્રધાને પણ તે વખતે લોહમય શસ્ત્ર ધારણ ન કરવાનો નિયમ લીધો. એટલે ગુરૂએ પુનઃ તેને શિખામણ આપી કે:—“હે મંત્રિન્ ! આ બંને લોકમાં સુખકારી એવા આ વ્રતનું પ્રયત્નપૂર્વક તારે પાલન કરવું.” એટલે ત્યારથી દયાનો ભંડાર એવો તે રણાંગણમાં કે રાજસભામાં જતાં ઉપરથી સુવર્ણ અને માણિક્યથી મંડિત એવી કાષ્ઠની તરવાર રાખવા લાગ્યો. આ પ્રમાણે સત્પુણ્ય આચરતાં વ્રતધારી એવા તેનો સામ્રાજ્ય સુખયુક્ત ઘણો કાળ ચાલ્યો ગયો. અહો વ્રતનો મહિમા

કેવો અદ્ભુત છે ? કે વિષમ પ્રસંગ આવતાં કાંઈ હરકત ન આવી, રાજાનું અપમાન ન થયું અને મનનું પણ બરાબર સમાધાન થયું. કહ્યું છે કે:—

“જિનેંદ્રધર્મેઽદ્વિદ્યાં વિધાતુમેકોપિ સમ્યગ્ નિયમઃ કૃતો યૈઃ ।

તસ્યાનુભાવાદ્વિપદો વ્રજંતિ, સ્યુઃ સંપદસ્તસ્ય પદે પદે ચ” ॥ ૧ ॥

“જૈન ધર્મમાં જીવદયા પાળવા જેમણે સમ્યગ્ રીતે એક પણ નિયમ કર્યો છે, તે નિયમના પ્રભાવથી વિપત્તિઓ દૂર ચાલી જાય છે અને સંપત્તિઓ પગલે પગલે પ્રાપ્ત થાય છે.”

એકદા છળને શોધનાર અને પાપાત્મા એવા કોઈ દુર્જને, કાષ્ટની તરવાર રાખવા સંજોગથી મંત્રીની વાત રાજાને નિવેદન કરી. એટલે તે ખેદકારક વૃત્તાંતને મનમાં રાખી રાજાએ એકદા સુભટોની આગળ શસ્ત્રની વાત ચલાવી કે:—“હે સભાસદો! ગુણની ન્યૂનાધિકતાથી રત્નાદિ સર્વ વસ્તુઓનું શાસ્ત્રમાં મોટું અંતર સાંભળવામાં આવે છે. કહ્યું છે કે:—

“વાજિવારણ લોહાનાં, કાષ્ઠપાષાણવાસસામ્ ।

નારીપુરુષતોયાના—મંતરં મહદંતરમ્” ॥૧॥

“અશ્વ અશ્વમાં, હાથી હાથીમાં, લોહ લોહમાં, કાષ્ટ કાષ્ટમાં, પાષાણ પાષાણમાં, વસ્ત્ર વસ્ત્રમાં, સ્ત્રી સ્ત્રીમાં, પુરૂષ પુરૂષમાં અને જળ જળમાં મોટું અંતર જેવામાં આવે છે.” માટે વીર પુરૂષોમાં મુખ્ય અને જયલક્ષ્મીના કીડામંદિર એવા તમારી પ્રત્યેક તરવારો મારે જેવી છે.” એ પ્રમાણે બોલીને રાજાએ સૂર્યની જ્યોતિને વિંડાવના પમાડનાર એવું પોતાનું ખડગરત્ન સભાને બતાવ્યું અને પછી જેટલામાં રાજા બીજાઓની પણ તરવાર જેવા લાગ્યો, તેટલામાં જેના મુખની કાંતિ ક્ષીણ થઈ ગઈ છે એવા સચિવે લજ્જિત થઈને વિચાર કર્યો કે:—“મોટા વીર જનોથી સુશોભિત એવી આ સભામાં અત્યારે કાષ્ટની તરવાર મારે રાજાને શી રીતે બતાવવી ? ખરેખર ! આજે

રાજાને જે તરવારો જોવાનું કૌતુક જાગ્યું, તેમાં કોઈક દુર્જનનો પ્રપંચ લાગે છે. મૂર્ખના જેવી ચેષ્ટા કરનારા એવા બાળકો, સ્ત્રીઓ અને રાજાઓ નિષિદ્ધ કૃત્યોમાં તો વિશેષથી પ્રવર્ત્તમાન થાય છે. માટે જો નાના પ્રકારના અતિશયોથી શોભાયમાન એવા દેવાદિક તત્ત્વોમાં મારા અંતઃકરણનો સર્વોત્તમ નિશ્ચય સ્ફુરાયમાન હોય, તો આ તરવાર તરત ધાતુમય બની જાય, કે જેથી શ્રીસર્વજ્ઞકથિત ધર્મની લેશ પણ અવજ્ઞા ન થાય. ” આ પ્રમાણે વિચાર કરતા એવા તે પ્રધાનના મ્યાનમાંથી રાજાએ મત્સરપૂર્વક બલાત્કારથી જેટલામાં તરવાર ખેંચીને જોવા લાગ્યો, તેટલામાં દિવ્ય પ્રભાવથી ચંદ્રહાસની શોભાને વિડંબના પમાડતી એવી તે સૂર્યના જેવી ચળકતી કાંતિવાળી થઈને દીપવા લાગી. તરવારને તેવી દેહીપ્યમાન જોઈને વિસ્મયસાગરમાં મગ્ન થયેલા એવા રાજાએ ક્રોધ કરી શ્યામ મુખવાળા એવા પેલા આડીયાને કહ્યું કે:—“ હે પાપી ! આ તરવાર તો કામધેનુની માફક સ્પંદમાન (ઝરતા) પય (પાણી-હૂધ) વાળી છે. તો:મારી પાસે તું ખોટું શા માટે બોલ્યો ? ” એવામાં પ્રધાને ઉત્સાહપૂર્વક રાજાને કહ્યું કે:—“ હે રાજેન્દ્ર ! તમારી પાસે સત્ય બોલનાર એવા એનો અહીં દોષ નથી. કારણ કે આ તરવાર કાષ્ઠમયજ છે, પરંતુ જિનધર્મના સમ્યગ્ પ્રભાવથીજ તે લોહમય થઈ ગઈ છે. કહ્યું છે કે:—

“ પીયૂષંતિ વિષોર્મયો વિષધરા હારંતિ વારાંનિધિ-

ર્થત્તે ગોષ્પદસંપદં પ્રતિપદં શીતીભવંત્યગ્રયઃ ।

ભૂપાલાઃ કલયંતિ સોદરપદં મિત્રંતિ વા શત્રવઃ ,

સર્વજ્ઞોદિતધર્મકર્મનિયમસ્થૈર્યેણ દેહસ્પૃશામ્ ” ॥૧॥

“ સર્વજ્ઞ કથિત ધર્મ કર્મના નિયમની સ્થિરતા (દૃઢતા) થી પ્રાણીઓને વિષ અમૃત તુલ્ય, સર્પ હાર સમાન, સમુદ્ર ગોષ્પદ (ગાયના પગલા) તુલ્ય, અગ્નિ શીતલ, રાજા બંધુ સમાન અને શત્રુઓ મિત્ર તુલ્ય થઈ જાય છે. ” હે સ્વામિન ! મારા અંતઃકરણમાં દુષ્ટ ભાવના ઉત્પન્ન ન થાય, તેને માટે સાધુઓ પાસે મેં લોહશસ્ત્ર

ન રાખવાનો નિયમ લીધો છે. જે પ્રાણી સદ્ગુરૂની પાસે જેવી રીતે વ્રત અંગીકાર કરે, તેનું તેવી રીતે પાલન કરવાથી તે અખંડિત સુખ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. હે રાજન્! અનર્થદંડ તો લક્ષ્મણની જેમ માણસના હાથમાં શસ્ત્ર આવતાં: જીવહિંસા થઇ જાય છે. માટે દયાળુ જનોએ પોતાના દેહપર શસ્ત્ર ધારણ કરવું નહિ. કારણ કે પૂર્વ ભવમાં ઉપાર્જન કરેલ એવો એક ધર્મજ પ્રાણીઓનું રક્ષણ કરનાર છે.” આ પ્રમાણે બોલતા એવા તેના મસ્તકપર મુગટની દિવ્ય શોભાને કરતી એવી દેવતાઓએ પુષ્પવૃષ્ટિ કરી. તે વખતે આ પ્રમાણે ધર્મનું માહાત્મ્ય સાક્ષાત્ જોઇને અજિતજય રાજાએ પ્રસન્ન થઇને સલાસદો સમક્ષ કહ્યું કે:—“જેમ મણિઓમાં ચિંતામણિ રત્ન શ્રેષ્ઠ ગણાય છે, તેમ સર્વ ધર્મોમાં સર્વજ્ઞપ્રણીત ધર્મ શ્રેષ્ઠ છે. જેનો મહિમા આ પ્રમાણે વચનને પણ અગોચર છે, એવા તે ધર્મ શિવાય અન્ય કોઇ ધર્મ દુર્ગતિથી રક્ષણ કરવા સમર્થ નથી, એમ માફ માનવું છે.” તે વખતે સમ્યગ્દષ્ટિ દેવતાઓએ આકાશમાં રહી રાજા વિગેરેનો સંશય છેદવા મંત્રિનિશ્ચયના માહાત્મ્યની પ્રશંસા કરી. પ્રાયઃ આ સર્વ પ્રાણીઓ ધર્મના અભિલાષી હોય છે, પરંતુ ધર્મનું સમ્યક્ સ્વરૂપ તેઓ ગુરૂ વિના જાણી શકતા નથી. વૃદ્ધિ પામતા વ્યામોહરૂપ અધકારવાળા એવા સંસારરૂપ ખાડામાં પડતા એવા પ્રાણીઓને ગુરૂજ દીપક સમાન છે.

એવા અવસરમાં ભવ્ય જનોરૂપ કુમુદને ચંદ્ર સમાન અને તત્વામૃતની સંપત્તિને વિસ્તારતા એવા શ્રીમાન્ જિનચંદ્રગુરૂ ત્યાં પધાર્યા. તેમનું આગમન સાંભળીને આહુત ધર્મનો જિજ્ઞાસુ એવો તે રાજા પ્રધાન વિગેરે સહિત ગુરૂની પાસે ગયો. ત્યાં મંત્રીએ બતાવેલ વિધિથી રાજા ગુરૂના ચરણે નમ્યો. કારણ કે કુટીન જનો યથા-યોગ્ય વિનયસ્થિતિને ચૂકતા નથી. પછી રાજાએ અંજલિ જોડીને મુનીંદ્રને કહ્યું કે:—“હે વિભો! સ્વર્ગ અને મોક્ષને આપનાર એવું ધર્મતત્ત્વ મને કહો.” એટલે ગુરૂ બોલ્યા કે:—“હે રાજન્! સુખ-લક્ષ્મીના એક ભંડાર એવા ધર્મને જિન ભગવંતોએ સમ્યગ્દર્શન

પૂર્વક નિરાકાર અને સાકાર-એમ બે પ્રકારે કહેલ છે. તેમાં શાસ્ત્રિય આનંદદાયક એવો પ્રથમ નિરાકાર ધર્મ સાધુઓમાં રહેલ છે અને સ્વર્ગ વિગેરેનાં સુખ આપનાર એવો દ્વિતીય સાકાર ધર્મ ગૃહસ્થોમાં રહેલ છે.” આ પ્રમાણે ગુરૂની વાણી સાંભળીને વિરક્ત થયેલા એવા રાજાએ શત્રુજય નામના પોતાના જ્યેષ્ઠ પુત્રને રાજ્ય સોંપી મંત્રી વિગેરે તથા અંતઃપુર સહિત અઠાધમહોત્સવ કરીને સંવેગના રંગપૂર્વક તેણે દીક્ષા અંગીકાર કરી, એટલે ગુરૂ મહારાજે તેમને શિષ્યામણુ આપી કે:—“ હે ભદ્ર ! કરોડો ભવો કરતાં પણ દુર્લભ અને મોક્ષના સાધકરૂપ એવા ચારિત્રરત્નને ભાગ્યયોગે કોઈ રીતે પામીને ક્રિયાકાંડમાં કદાપિ પ્રમાદ કરવો ઉચિત નથી. કારણ કે પૂર્વધર સાધુ પણ પ્રમાદ કરતાં નિગોદમાં જાય છે. વળી દ્રવ્ય ચારિત્ર તો પ્રાણીને અનંતીવાર પ્રાપ્ત થયું છે, પરંતુ ભાવચારિત્ર વિના મોક્ષની પ્રાપ્તિ ન થઈ.” આ પ્રમાણે ગુરૂની શિક્ષાથી રાજા વિગેરે સાધુ ધર્મનું નિરતિચારપણે આરાધન કરી કેવળજ્ઞાન પામીને મોક્ષે ગયા. તે વખતે ત્યાં કેટલાક ભવ્યજનોએ સુશ્રાવકના આચારનો અને કેટલાકોએ સત્સમ્યક્ત્વનો સ્વીકાર કર્યો અને બીજા કેટલાક તે ગુણોથી રંજિત થઈ ભદ્રકલાવ પામ્યા.”

હે સ્વામિન ! આવું ધર્મમાહત્મ્ય જોઈને મેં પણ ત્યાંજ ગુરૂની પાસે શિવસુખને આપનાર એવું સમ્યક્ત્વ અંગીકાર કર્યું. એટલે કૃપારસના સાગર એવા મુર્તીદ્ર સમ્યક્ત્વની સ્થિરતાને માટે મને ઉદ્દેશીને આ પ્રમાણે ઉપદેશ દેવા લાગ્યા:—“ હે ભદ્ર ! તપ અને શ્રુતજ્ઞાનના હેતુરૂપ તથા જ્ઞાન અને ચારિત્રના બીજરૂપ એવું સમ્યક્ત્વ ભવ્ય જીવોજ ભાગ્યયોગે પામી શકે છે. કહ્યું છે કે:—

“શ્લાઘ્યં હિ ચરણજ્ઞાન-વિયુક્તમપિ દર્શનમ્ ।

ન પુનર્જાનચારિત્રે, મિથ્યાત્વવિષદૂષિતે ” ॥ ૧ ॥

“જ્ઞાન અને ચારિત્રરહિત એવું સમ્યક્ત્વ પ્રશસ્ય છે, પરંતુ

મિથ્યાત્વવિષયી દૂષિત એવા જ્ઞાન અને ચારિત્ર પ્રશસ્ય નથી. ” એમ સંભળાય છે કે-જ્ઞાન અને ચારિત્ર રહિત છતાં શ્રેણિક રાજા માત્ર સમ્યક્ત્વના પ્રભાવથી તીર્થંકરપણું પામશે. જેના પ્રભાવથી જ્ઞાન અને ચારિત્ર રહિત એવા પ્રાણીઓ પણ અસાધારણ સુખના નિધાનરૂપ એવા મોક્ષને પામે છે. માટે હે લગ્ન્યો ! સંસારસાગરમાં નૌકા સમાન અને કર્મરૂપ અટવીને બાળવામાં દાવાનળ તુલ્ય એવા એક સમ્યક્ત્વ-રત્નનોજ આશ્રય કરો. ” આ પ્રમાણે ગુરૂ મહારાજના સુખરૂપ સુધાકરમાંથી ઝરતી એવી શિક્ષાસુધાનું પાન કરીને સત્તત્ત્વદર્શક, મિથ્યાત્વરૂપ અંધકારને દૂર કરનાર અને ઔચિત્યાદિ ગુણોથી યુક્ત એવા શ્રીસમ્યક્ત્વરૂપ મહા દીપકને હે પ્રાણપ્રિય ! મેં પણ મારા મનોમંદિરમાં નિશ્ચલ રીતે બગતો કર્યો. ”

વિષ્ણુશ્રીએ કહેલ શ્રી જિનધર્મના પરમ પ્રભાવને સાંભળીને પોતાની પ્રિયાઓ સાથે મુદિત થયેલા અને મિથ્યાત્વરૂપ અંધકારને દૂર કરનાર એવા અર્હંદાસ શ્રેષ્ઠીએ કહ્યું કે:-“ હે પ્રિયે ! તેં કહેલ જિનધર્મનું એ તત્ત્વ બધું યથાર્થ છે. કારણ કે ચિંતામણિરત્ન હાથમાં આવતાં પ્રાણીઓને શું શું પરમ અભીષ્ટ પ્રાપ્ત ન થાય ? ” એવામાં આઠમી સ્ત્રી બોલી કે:-“ આ બધું અસત્ય છે. ધૂર્તજનોના વચનપર જેમ તેમ વિશ્વાસ કોણ કરે ? કુબુદ્ધિજનોએજ મિથ્યા કલ્પના કરીને પિંહદાન વિગેરેનું પુણ્ય બતાવીને પુરાણાદિ અનેક શાસ્ત્રો રચ્યાં છે. ” આ સાંભળીને વિસ્મય પામેલા એવા રાજા વિગેરેએ વિચાર કર્યો:-“ ખરેખર ! આ સ્ત્રી અલભ્ય યા દૂરલભ્ય છે. કારણ કે આ જગતમાં દિવ્ય સંપત્તિ અને રાજલક્ષ્મી સુલભ છે, પરંતુ જિનેન્દ્રપ્રણીત ધર્મતત્ત્વની શ્રદ્ધા અતિ દુર્લભ છે. જેમ જ્વરાત્ત પ્રાણીઓને અન્નપર રૂચિ થતી નથી, તેમ મિથ્યાત્વમોહિત જનોને સમ્યગ્ધર્મપર રૂચિ થતી નથી, અને જેમ રોગ ક્ષીણ થતાં અન્નપર રૂચિ થાય છે, તેમ ભાવ મલિનતાનો નાશ થતાં તત્ત્વાર્થપર શ્રદ્ધા થાય છે. ”

હે સુરો ! આ પ્રમાણે મહા પ્રભાવવાળું એવું સચિવનું ચ-

રિત્ર સાંભળીને સમ્યક્ત્વ-તત્ત્વથી શ્રેષ્ઠ એવા જિનેન્દ્ર ધર્મમાં પોતાના મનને સુદૃઢ કરેા.

। इति चतुर्थी भावना ।

પછી અર્હટ્વાસ શ્રેષ્ઠીએ નાગશ્રીને કહ્યું કે:— ‘ હે પ્રિયે ! સમ્યક્ત્વની ઉત્પત્તિને સૂચવનારી અને પોતે અનુભવેલી એવી પવિત્ર કથા હવે તું કહી સંભળાવ ’ પોતાના સ્વામિની સુધા સમાન એવી વાણીનું કર્ણજલિથી પાન કરીને તે મનમાં મુદ્ધિત થઇને પોતાનું વૃત્તાંત તેમની આગળ નિવેદન કરવા લાગી:—

“ આજ ભરતક્ષેત્રમાં વાણારસી નામની મહાપુરીમાં સોમ-
વંશી અને શત્રુઓનો જય કરનાર એવો જિતારિ નામે રાજા હતો. લક્ષ-દાન આપનાર અને સ્કુરાયમાન પર્વ (અંશુલિના અગ્રભાગ) વાળો જેનો હાથ સભાઓમાં વિક્રાનોને સત્ત્વર આદર કરતો હતો અને લક્ષ્યને વિધનાર અને સ્કુરાયમાન પર્વવાળો એવો જેનો શર (બાણ) સમરાંગણમાં શત્રુઓને એકદમ ભયભીત કરતો હતો. અસીમ ગુણોના સ્થાનરૂપ એવી કનકચિત્રા નામે તેને રાણી હતી અને વિનીત એવી શીલસુંદરી નામની તેમની પુત્રી હતી. ઘણા પુત્રોની ઉપર જન્મેલ હોવાથી તથા અતિશય રૂપથી રાજા અને રાણીને તે જીવિત કરતાં પણ વધારે વલ્લભ થઈ પડી. પરંતુ પૂર્વ-કર્મના વિપાકથી ચૌવનના આરંભમાંજ તે દાહજવર, શિરોવેદના વિગેરે અનેક રોગોને લોગ થઈ પડી. મસ્તક મુંઝાવવાથી દુઃખિત થયેલી અને દીનતાના સ્થાનરૂપ એવી તે મુંડિતા એવા નામથી પ્રસિદ્ધ થઈ. અહો ! કર્મની વિચિત્રતા કેવી છે ? મંત્ર, તંત્ર અને ઔષધોથી વૈદો તેની નિરંતર ચિકિત્સા કરતા, છતાં કોઈ રીતે તે સમાધિ ન પામી.

એકદા સંવેગરસની એક વાપીતુલ્ય અને સર્વજ્ઞના ધર્મને જાણનાર એવી વૃષભશ્રી નામની કોઈ સાધ્વી તેને ઘેર આવી. કલ્યાણરૂપ વૃક્ષની નીક સમાન એવી સાધ્વીને નમસ્કાર કરીને

મુંડિતા તેમની સામે જમીનપર ઘેસી હાથ જોડીને વિજ્ઞાપિ કરવા લાગી કે:- “ હે સ્વામિનિ ! વ્યાધિરૂપ દાવાગ્નિની જ્વાળા મને બહુ સતાવે છે. માટે કૃપા કરી એવું ઔષધ બતાવો, કે જેથી તે શાંત થઈ જાય. હે સ્વામિનિ ! તમે જગજીવોની કૃપાના એક સુધાવાપી સમાન અને સ્વભાવથી જગત્પર ઉપકાર કરવામાં નિપુણ છો, માટે હે વિવિજીવિનિ ! નાના પ્રકારના રોગના વેગથી કાયર મનવાળી એવી હું આપની પાસે કાંઈક ઔષધની યાચના કરું છું.”

આ સાંભળી તે સાધ્વીએ કહ્યું કે:- “ હે ભદ્રે ! પૂર્વકૃત કર્મના પરિપાકથી સંસારરૂપ અરણ્યમાં પ્રાણીઓને સુખ, દુઃખ પ્રાપ્ત થાય છે. ક્ષુધાનું ઔષધ જેમ લોજન અને પિપાસાનું ઔષધ જેમ જળ છે, તેમ સમસ્ત કષ્ટનું પરમ ઔષધ સર્વજ્ઞભાષિત ધર્મજ છે અને તે ધર્મ શુદ્ધ દેવ, ગુરૂ અને ધર્મના શ્રદ્ધાનપૂર્વક સાધુધર્મ અને શ્રાવકધર્મ-એમ બે પ્રકારે કહેલ છે. ઈન્દ્રિયવશ પ્રાણીને સાધુધર્મ પાળવો તો દુષ્કરજ છે. કારણ કે મેરૂપર્વતના શિખરપર ચડવાને પંચુ (પાંગળો) શું સમર્થ થઈ શકે ? માટે તેને તો દેશથી સાવધનો ત્યાગ કરવા પૂર્વક શ્રાદ્ધધર્મજ સુશક્ય છે, તો હે વત્સે ! બાર વ્રતથી વિભૂષિત એવા શ્રાદ્ધધર્મનો તું અત્યારે સ્વીકાર કર અને સમ્યક્ત્વવાસિત તે ધર્મ નિરતિચારપણે આચરતાં અષ્ટ કર્મોનો ધ્વંસ કરનારી એવી અહૃતની અષ્ટપ્રકારે પૂજા કર. તથા જિન ભગવંતની સમક્ષ સ્થિત થઈ સત્પુષ્પ અને નૈવેદ્ય પ્રમુખ પવિત્ર વસ્તુઓથી સિદ્ધચક્રની ત્રિકાલ પૂજા કર. તથા પગલે પગલે ઐં કાર (પ્રણવ) અને માયાળીજ-એ બે મહાળીજના જાપપૂર્વક આદરભાવથી પંચ નમસ્કારના આઠ હજાર જાપ જાપ. તેમજ સુપાત્ર અને દીનદુઃસ્થિત પ્રાણીઓને સદા અન્નદાન આપ અને સિદ્ધિસુખ આપનારું એવું સાધર્મિવાત્સલ્ય કર. તથા સુવર્ણના એક ભાર જેટલું, દિવ્ય, સુખકારી અને રત્નાલંકારથી વિભૂષિત એવું જિન ભગવંતનું એક ણિંબ કરાવ. હે ભદ્રે ! આ પ્રમાણે ધર્મકૃત્ય કરતાં છ માસમાં તારા શરીરરૂપ રાક્ષસમાંથી રોગરૂપ સર્પો બધા આઘ્યા જશે. ”

આ પ્રમાણે વૃષભશ્રીના ઉપદેશથી જૈનધર્મનું આરાધન કરતાં તે અનુક્રમે રોગમુક્ત અને મહાકાંતિવાળી થઈ. તે ધર્માનુષ્ઠાનના માહાત્મ્યથી રાજકન્યાનું સમસ્ત સ્ત્રીઓને જીતનાર એવું પરમ સૌભાગ્ય દિવસે દિવસે વધવા લાગ્યું. બ્રહ્મસ્વરૂપની જેમ સર્વ કરતાં અદ્ભુત એવા તેના રૂપને જોઈને રાજા પ્રમુખ ધર્મને મંત્ર તથા ઔષધ કરતાં અધિક માનવા લાગ્યા.

એકદા કૃતજ્ઞ હૃદયવાળી અને સાધ્વીના કરેલા ઉપકારને સંભારતી એવી તે રાજપુત્રી સાધ્વીઓના સમુદાયને વંદન કરવા ગઈ. ત્યાં વિકસ્વર મુખ-કમળવાળી એવી તે સન્માર્ગ ગતાવનારી એવી સાધ્વીઓને વંદના કરીને વૃષભશ્રીને કહેવા લાગી કે:—“હે ભગવતી ! સુધામાં સ્નાન કરવાની જેમ આપના પ્રસાદથી હું થોડા વખતમાં રોગમુક્ત અને સુરૂપવતી થઈ. માટે જેનો પ્રભાવ કહેવાને દેવતાઓ પણ સમર્થ નથી એવા ધર્મનું નિરતિચારપણે યથોચિત આચરણ કરીશ. પરંતુ પુણ્યની કામનાને લીધે દેશ, કાળ અને ઘરને ઉચિત એવા વિશુદ્ધ અન્ન, પાનાદિકથી આપનું ગૌરવ કરવાની મારી ઇચ્છા છે. કહું છે કે:—

“જિનપૂજાં મુનિભક્તિં, વાત્સલ્યં સર્વસંઘલોકસ્ય ।

યે કુર્વતિ ગૃહસ્થા-સ્તેષાં સફલં ભવતિ જન્મ ” ॥ ૧ ॥

“જે ગૃહસ્થો જિનપૂજા, ગુરૂભક્તિ અને શ્રીસંઘનું વાત્સલ્ય કરે છે, તેમનો જન્મ સફળ થાય છે.” આ સાંભળીને વૃષભશ્રીએ તેને કહું કે:—“હે ભદ્રે ! જિનોક્ત વ્રતથી જે રૂપ અને આરોગ્યાદિક પ્રાપ્ત થાય, તેમાં વિશેષતા શું છે ? પરંતુ એ વ્રતના પ્રભાવથી તો શુદ્ધ ભાવસંયુક્ત પ્રાણી તે કરતાં પણ અતિ દુર્લભ એવી સ્વર્ગ અને ભોક્ષી લક્ષ્મીને પણ અવશ્ય પ્રાપ્ત કરી શકે છે. કહું છે કે:—

“સમ્યક્ત્વપૂર્વાણિ જિનોદિતાનિ, વ્રતાનિ યઃ પાલયતિ પ્રયત્નાત્ ।

આસાદ્ય કૈવલ્યરમાં સુજેત, સ સિદ્ધિવધ્વાઃ સતતં વિલાસમ્ ” ॥ ૧ ॥

“જે પ્રાણી જિનોક્ત વ્રતને સમ્યક્ત્વપૂર્વક પ્રયત્નથી પાળે છે, તે કૈવલ્યલક્ષ્મી પામીને સિદ્ધિવધૂની સાથે નિરંતર વિલાસ કરે. ”

પછી રાજબાળાએ પરિવાર સહિત તે સાધ્વીને ભક્તિપૂર્વક પોતાને ઘેર લાવીને શુદ્ધ અન્ન, પાન અને વસ્ત્રાદિક તેમને વહોરાવ્યા. હવે ધર્મના પ્રભાવથી પ્રાપ્ત થયેલ તેના રૂપ અને સૌંદર્યની સંપત્તિ સર્વ રાજાઓના રાજમંદિરોમાં સુપ્રસિદ્ધ થઈ ગઈ. એટલે તેનાં વિવાહને માટે રાજાએ ઉભય પક્ષમાં વિશુદ્ધ અને સુરૂપવંત એવા અનેક રાજકુમારો જોયા, પરંતુ તેવા પ્રકારના સૌભાગ્યની સંપત્તિથી શ્રેષ્ઠ એવો કોઈપણ વર તેના કરતાં અધિક તો દૂર રહ્યો, પરંતુ તેની સમાન પણ કોઈ જોવામાં ન આવ્યો.

એવા અવસરમાં તુરૂંક દેશ (તુર્કસ્થાન) માં ચક્રકોટ નામના નગરનો સ્વામી અને સુરેંદ્ર સમાન બલિષ્ઠ એવો ભગદત્ત નામનો ઉત્કટ (ઉદ્ધત) રાજા હતો. તે મહાદુષ્ટે પોતાના સંધિપાલના મુખથી સર્વ કરતાં ઉત્કૃષ્ટ સૌંદર્યવાળી એવી તે શીલસુંદરી કન્યાની જિતારિરાજ પાસે માગણી કરી. એટલે સંધિપાલે પણ ત્યાં આવી રાજાને પ્રણામ કરીને નિવેદન કર્યું કે:—“ પ્રશસ્ત લાવણ્ય-રૂપ પવિત્ર સુધાની સરિતા સમાન એવી તમારી સુતાની વિષ્ણુ જેમ સમુદ્ર પાસે લક્ષ્મીની યાચના કરે તેમ ભગદત્ત રાજા પોતે સમર્થ છતાં બહુ માનપૂર્વક સહ્યતાથી આપની પાસે તે માગણી કરે છે. માટે વિનીત વૃત્તિ દર્શાવી તેને તમારી પુત્રી આપો, કે જેથી યાવજીવ તમારા બંને વચ્ચે સુખકારી સંબંધ જોડાય. વળી કન્યા ગુણવતી છતાં કોઈને પણ આપવી તો પડેજ છે, પરંતુ આવો ભાગ્યશાળી વર તો ભાગ્યેજ મળી શકે છે. તેમજ કુળ, શીલ (આચાર), શરીર, વિદ્યા, વય, વિક્ત અને સનાથતા—વિગેરે જે વરમાં ગુણો જોઈએ, તે પણ આ રાજામાં બધા વિદ્યમાન છે. ” આ સાંભળતાં જિતારિરાજાએ દ્વંતને પોતાનો મનોભાવ જણાવ્યો કે:—“ હે દ્વંત ! તમારા સ્વામીમાં વરને યોગ્ય જો કે ગુણો છે, તથાપિ કુળ અને ધર્મથી તે હીન હોવાથી શ્વાનને જેમ માણિક્યની માળા, તેમ તમારા રાજાને

હું કન્યા આપવાનો નથી. સર્વ ગુણોથી યુક્ત છતાં જો એ જો ગુણથી હીન હોય, તો વિદ્વજનોના હૃદયમાં તે નિર્ગુણજ લાસે છે. કહ્યું છે કે:—

“ તોયેનેવ સરઃ શ્રિયેવ વિમુતા સેનેવ સુસ્વામિના,
જીવેનેવ કલેવરં જલધરશ્રેણીવ વૃષ્ટિશ્રિયા ।
પ્રાસાદસ્ત્રિદશાર્ચયેવ સરસત્વેનેવ કાવ્યં પ્રિયા,
પ્રેમ્ણેવ પ્રતિભાસતે ન રહિતો ધર્મેણ જંતુઃ કચિત્ ” ॥૧॥
મુક્તતેજો યથા રત્નં, પુષ્પં વા ગંધવર્જિતમ્ ।
ગતધર્મસ્તથા પ્રાણી, નાયાત્યત્ર મહર્ઘતામ્ ” ॥૨॥

“ જેમ જળથી સરોવર, લક્ષ્મીથી પ્રભુતા, સેનાપતિથી સેના, જીવથી દેહ, વૃષ્ટિથી મેઘ, દેવપ્રતિમાથી પ્રાસાદ (મંદિર), સુરસથી કાવ્ય અને પ્રેમથી પ્રેમદા શોભે, તેમ ધર્મથીજ પ્રાણી શોભા પામે છે, ધર્મરહિત તે કદી શોભતો નથી. વળી તેજહીન જેમ રત્ન અને ગંધરહિત જેમ પુષ્પ, તેમ ધર્મ રહિત પ્રાણી આ સંસારમાં આદર-પાત્ર થતો નથી. ” માટે હે હૃત ! તારા સ્વામીને જઈને કહે કે— ‘જો કન્યારત્નને તમે ઇચ્છતા હો, તો પ્રથમ મારા સમરાંગણના સાગરનું અવગાહન કરો, પછી હૃતના વચનથી યમની જેમ કુપિત થયેલો ભગદત્ત સંગ્રામની સામગ્રી કરીને વેગથી તે નગરમાં આવ્યો, એટલે ચતુરંગ સૈન્યસહિત યુદ્ધને માટે ફરકતા બાહુદંડવાળો એવો જિતારિ રાજા પણ સૂર્યની જેમ સન્મુખ આવ્યો. તે વખતે દિક્ષકને આક્રમણ કરવામાં સમર્થ, કંઠપાંતકાળના અગ્નિની જ્વાળા સમાન અને પૃથ્વીતળને ધ્રુબવનાર એવા ભગદત્ત રાજાના સૈન્યને જોઈને ન્યાયવેત્તાઓમાં અગ્રેસર અને પોતાના પક્ષની કલ્યાણશ્રીને ચિંતવતા એવા સુદર્શન નામના મહામંત્રીએ જિતારિ રાજાને કહ્યું કે:— “ હે સ્વામિન્ ! ભગદત્ત રાજાને તમારી પુત્રી આપીને સંધિ કરો. કારણ કે તે દુર્જય લાગે છે. પોતાના બળાબળનો નિર્ણય એજ રાજનીતિના પ્રાણ અને સંધિ કે વિગ્રહના અવસરનું પરિજ્ઞાન એ તેનું

તેજ છે. વળી અતિ બલિષ્ઠ રાજાની સાથે સર્વ અનર્થના સ્થાનરૂપ એવા સંગ્રામને નીતિશાસ્ત્રજ્ઞ જનો પસંદજ કરતા નથી. કહ્યું છે કે:-

“અનુચિતકર્મારંભઃ, સ્વજનવિરોધો વલીયસા સ્પર્ધા ।

પ્રમદાજનવિશ્વાસો, મૃત્યુદ્વારાણિ ચત્વારિ” ॥૧॥

“અનુચિત કાર્યનો આરંભ, સ્વજનની સાથે વિરોધ, બલવંતની સાથે સ્પર્ધા અને સ્ત્રીજનનો વિશ્વાસ એ ચાર મૃત્યુના દ્વાર છે.” આ પ્રમાણે સાંભળીને પોતાના ભુજબળથી ગર્વિષ્ઠ થયેલા, કંઈક ક્રોધ અને ઉદ્વેગથી જેની મતિ ગલિત થઈ ગઈ છે અને પોતાનોજ વિજય માનતા એવા જિતારિ રાજાએ પ્રધાનને કહ્યું કે:-

“હે મંત્રિન્! પોતાની પુત્રી દુરાચારી રાજાને આપીને જે રાજ્ય ભોગવવું, એ ક્ષત્રિયોને નિત્ય સ્વકુળના લાંછનરૂપ છે. રણોત્સવ પ્રાપ્ત થતાં જયશ્રીમાં લંપટ એવા ઉત્તમ ક્ષત્રિય યોદ્ધાઓ પોતાના જીવિતને થૂંકાર જેવું માને છે. વળી હે મંત્રિન્ શૂરવીર જનોને કદાચ રણસાગરમાં મરણ થાય, તો દેવાંગનાનો સંગ મળે અને જીવતા રહે તો જયશ્રીનો સમાગમ થાય. કહ્યું છે કે:-

“જિતે ચ લભ્યતે લક્ષ્મી-મૃતૈ ચાપિ સુરાંગના ।

ક્ષણવિધ્વંસિનિ કાયા, કા ચિંતા મરણે રણે ॥ ૧ ॥

ક્ષત્રિયાઃ સમિતેર્નષ્ટાઃ, ક્રિયામ્નષ્ટા દ્વિજાતયઃ ।

લિંગિનઃ શીલમુક્તાશ્ચ, ત્રયોડમી પાપપાંશવઃ ॥ ૨ ॥

“જય થાય તો લક્ષ્મી અને મરણ થાય તો સુરાંગના મળે. આ શરીર તો ક્ષણવિધ્વંસી છે, માટે મરણ કે રણની ચિંતા શી કરવી? સંગ્રામમાંથી પલાયન કરી ગયેલા ક્ષત્રિયો, ક્રિયાથી બ્રહ્મ થયેલા બ્રાહ્મણો અને શીલરહિત સંન્યાસીઓ એ ત્રણે મહા પાપી કહેવાય છે.” આ પ્રમાણે મંત્રીને કહીને રાજાએ યુદ્ધની સામગ્રી તૈયાર કરાવી. દૈવ વિપરીત થાય, ત્યારે શું પ્રાણી હિતવચન માને ?

પછી તે રાજાઓના જાને સૈન્યનું પરસ્પર સમસ્ત વિશ્વને

ભયંકર એવું ભારે યુદ્ધ થયું. તેમાં ભગદત્તના પ્રસરતા દાવાનળ જેવા સૈન્યથી જિતારિરાજાનું સૈન્ય ભગ્ન થઈ તરત ભાગી ગયું. એટલે દિવસે નક્ષત્રના વૃંદની જેમ પોતાના સર્વ સૈન્યને ભાગી ગયેલ જોઈને કાકની જેમ કંપતો એવો જિતારિ રાજા પણ ભાગી ગયો. પછી કાંત વિનાની કામિનીની જેમ ભગદત્તથી કદર્થના પામતી તે નગરી ચારે બાજુ કર્ણુસ્વરે આકંઠ કરવા લાગી. નરેન્દ્રનો સુંદરીવર્ગ ભયાક્રુણ થઈને હોલ પામવા લાગ્યો, તથા રત્ન, માણિક્ય વિગેરે વસ્તુઓ તસ્કરોએ લઈ લીધી. હવે આ બધું પોતાના પિતાનું ચેષ્ટિત જાણીને દુઃખના ભારથી સંતપ્ત થયેલી અને પોતાના જીવિતથી પણ ઉદાસ થયેલી એવી મુંડિતા, જિનભગવંતની પ્રતિમાને બહુ ભાવથી નમસ્કાર કરીને અને પોતાના સદ્ગુરૂના ચરણને સંભારીને સમ્યક્ત્વથી વાસિત એવી તે નિષ્કપટ મનથી સાકાર પ્રત્યાખ્યાન કરીને નમસ્કાર મંત્રને સંભારતી સંભારતી ઘરની વાવમાં પડી. એવામાં તેના સમ્યગ્ધર્મના પ્રભાવથી ત્યાં જળ ઉપર આશ્ચર્યકારી એવું સુવર્ણનું સિંહાસન પ્રગટ થયું. ત્યાં સિંહાસનપર બેઠેલી મહાસતી સીતાની જેમ નેત્રને આનંદ આપનારી અને દેવતા સહિત એવી તેને પૌર જનોએ વંદન કર્યું. તે વખતે દેવતાઓએ લોખંડના ખીલાથી કીલિત (સ્તંભિત) કરેલ એવા તસ્કરો ભમરી ખાતા ખાતા પોતાના મુખરૂપ કમળમાંથી રક્ત વમવા લાગ્યા. હવે આવા પ્રકારની સ્થિતિ જોઈને કંપતા શરીરે ભાલથી પૃથ્વીનો સ્પર્શ કરી પદ્મતિની જેમ તે શીલસુંદરીને પગે પડ્યો. પછી મુદિત મનવાળા એવા દેવતાઓની ઉદ્દોષણથી પોતાની પુત્રીનું માહાત્મ્ય સાંભળીને જિતારિ રાજા પણ વિસ્મય પામતો ત્યાં આવ્યો. એટલે ભગદત્તે પણ પોતાના અપરાધની ક્ષમા ચાચી નમસ્કાર કરી તેને પોતાના એક જ્યેષ્ઠ બંધુ તુલ્ય માની લીધો. પછી તે બંને રાજાઓએ ઇંદ્રોત્સવ સમાન ત્યાં પ્રતિમહોત્સવ કર્યો. અને યુદ્ધની ઉપશાંતિથી નગરવાસીઓ સર્વે હર્ષ પામ્યા.

એવા અવસરમાં શ્રુતસુધાના સાગર એવા સાગર નામના સદ્-

ગુરુ વસુધાતલને પાવન કરતા ત્યાં આવ્યા. એટલે વનપાલના મુખથી તેમનું આગમન જાણીને મુદિત થતા તે બંને રાજાઓ પોતાના પરિવાર સહિત ભક્તિપૂર્વક તેમને વંદન કરવાને ગયા. ત્યાં નમસ્કાર કરીને બેઠા એટલે ગુરુમહારાજે ધર્મલાભરૂપ આશીષ આપીને તત્વાતત્વનો પ્રકાશ કરવા ધર્મદેશના આપવી શરૂ કરી:—

“ હે ભવ્યજનો ! દયાથી ધર્મ એક પ્રકારે, જ્ઞાન અને ક્રિયાથી બે પ્રકારે, જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રથી ત્રણ પ્રકારે, દાન, શીલ, તપ અને ભાવથી ચાર પ્રકારે, અહિંસાદિ પાંચ વ્રતથી પાંચ પ્રકારે છ આવશ્યકથી છ પ્રકારે, સાત નયથી સાત પ્રકારે, આઠ પ્રવચન-માતાથી આઠ પ્રકારે, નવતત્ત્વથી નવ પ્રકારે અને ક્ષાંત્યાદિ દશ સદ્ગુણોથી ધર્મ દશ પ્રકારે કહેલ છે. જે પ્રાણી સમ્યગ્ જ્ઞાન અને ક્રિયાથી પોતાની ઇષ્ટસિદ્ધિને માટે પ્રયત્ન કરે છે, તેને અવિનાભાવથી (અવશ્ય) સર્વ ફળ પ્રાપ્ત થાયજ છે. પ્રાણી સાધ્ય અર્થને સમજીને જો પ્રવૃત્તિ કરે, તો તે સાધ્યને અવશ્ય સાધે છે. એમ સર્વત્ર જોવામાં આવે છે. તેથી અસાધ્યનો આરંભ કરનાર અને સાધ્યનો આરંભ ન કરનાર એ બંનેને અન્યોન્યાશ્રયી સમ્યગ્ જ્ઞાન કદી ન હોય. માટે આગમજ્ઞની જે ક્રિયા, તેજ ક્રિયા કહેવાય છે અને આગમજ્ઞ પણ તેજ કહેવાય કે જે પોતાની શક્તિપૂર્વક તે ક્રિયામાં પ્રવૃત્ત થાય. ચિંતામણિના સ્વરૂપને જાણનાર દારિદ્ર્યથી કદી પરાભવ પામતો નથી. પરંતુ તેની પ્રાપ્તિના ઉપાયમાં ભિન્નતા હોય, તો તે અન્યત્ર પ્રવર્તે છે, અને જે અન્યત્ર પ્રવૃત્તિ કરે છે, તે તેના સ્વરૂપને જાણતો પણ નથી. કારણ કે માલતીના ગંધગુણને જાણનાર મધુકર દર્ભમાં કદી રમણ કરતો નથી. શાશ્વત સ્થાનની પ્રાપ્તિ એ જ્ઞાન ક્રિયાનું મુખ્ય ફળ છે. અને દેવ તથા મનુષ્યનાં સુખો તો તેનું પ્રાસંગિક ફળ કહેલ છે. ” આ પ્રમાણે તેમનો ઉપદેશ સાંભળીને સંવેગરસથી પૂરિત થયેલ એવા મંત્રી વિગેરે સહિત જિતારિ અને ભગદત્તાદિક રાજાઓ, સમ્યક્ત્વના એક આધારરૂપ તથા શીલાંગના ગુણરૂપ રત્નોથી પૂરિત એવા ચારિત્રરૂપ નાવપર આરૂઢ થઈને સંસાર-સાગરનો પાર પામ્યા. અને

માતાથી ઉત્સાહિત થયેલી અને કામભોગથી વિરક્ત એવી શીલસુંદરી પણ ત્યાં સંયમ લઈને મોક્ષે ગઈ. જિતારિનૃપના પુત્ર જિતરાત્રુ રાજાએ પોતાના પિતાના સંયમ સમયે સર્વને આશ્ચર્યકારી એવો મહોત્સવ કર્યો. કારણ કે ચૈત્ય, પ્રતિમા, દીક્ષા, તપ, સમવસરણની રચના અને ધ્વજ—વિગેરે મહોત્સવમાં કોઈ લાગ્યવંતનુંજ ન્યાયોપાર્જિત ધન કૃતાર્થ થાય છે. ”

હે સ્વામિન ! રાજસુતા મુકિતાના વ્રતનું માહાત્મ્ય જોઈને મેં પણ તે વખતે વિધિપૂર્વક સમ્યક્ત્વ અંગીકાર કર્યું, કારણ કે કિયાહીન છતાં સમ્યક્ત્વથી વિશદ (નિર્મળ) આશયવાળો પ્રાણી મુક્તિવધૂને વશ કરીને નિરંતર તેની સાથે લીલા કરે છે.

શ્રીજૈનધર્મની ઉન્નતિની એક રાજધાનીરૂપ નાગશ્રીએ કહેલ તે કથાને પોતાના હૃદયમાં ધારણ કરીને સ્ત્રીઓ સાથે અર્હંદાસ શ્રેષ્ઠીએ કહ્યું કે:—‘ હે ભદ્રે ! તે કહ્યું તે આ બધું યથાર્થ છે. ’ એવામાં કુંદલતા બોલી કે:—‘ હે દેવ ! ધૂર્તની કથાની જેમ સર્વ સ્વકલ્પિતજ આ વાતમાં મને લેશ પણ વિશ્વાસ આવતો નથી, તે વખતે રાજા વિગેરેએ વિચાર કર્યો કે:—‘ અહો આ લલના વૃષ્ટિથી મગશેળીયા પાષાણની જેમ સદ્વાક્યોથી ખરેખર ! અલેલ છે. જે પ્રાણી શુકલપક્ષીયો હોય અને ભવિષ્યમાં જેનું કલ્યાણ થવાનું હોય, તેનુંજ અંતઃકરણ પરની સ્તુતિ સાંભળીને આર્દ્ર થાય છે.

આ પ્રમાણે રાજસુતાની જેમ નિશ્ચય સમ્યક્ત્વધારી એવો જે પ્રાણી જિનેંદ્રકથિત વ્રતને દૃઢતાપૂર્વક ધારણ કરે છે, તે સ્વર્ગ અને મોક્ષનાં સુખ પામે છે. કર્ણપુટથી અવશ્ય પાન કરવા લાયક એવું આ રાજપુત્રીનું ચરિત્ર સાંભળીને જગત્માં અદ્ભુત પ્રભાવવાળા એવાં જિનમતને જાણતા એવો શ્રેણિકરાજ પણ મંત્રીશ્વર સાથે અતિશય હર્ષ પામ્યો.

॥ इति सम्यक्त्वकौमुद्यां श्रीतपागच्छनायकश्रीसोमसुंदरसूरिश्रीमुनिसुंदरसूरिश्रीजयचंद्रसूरिशिष्यैः पंडितजिनहर्षगणिभिः कृतायां चतुर्थः प्रस्तावः ॥

પંચમઃ પ્રસ્તાવઃ

હવે જગદ્ગુરૂની પ્રતિમાની કર્પૂર, અગર, કસ્તૂરી અને ધૂપ વિગેરેથી વિશેષ પ્રકારે પૂજા કરીને અર્હટ્વાસ શ્રેષ્ઠીએ પદ્મલતાને કહ્યું કે:—“ હે પ્રિયે ! તું પણ કથા કહે, કે જેથી સમ્યક્ત્વનું સૌભાગ્ય સાંભળી હું પરમ પ્રીતિપામું.” પોતાના સ્વામીને સુધાના માધુર્યને પણ જીતનાર એવો આ આદેશ મેળવીને પદ્મલતા પોતાના સમ્યક્ત્વની ઉત્પત્તિમાં હેતુભૂત એવી કથા કહેવા લાગી:—

“ કામદેવ જેવા અનેક લોકોનું એક કીડાસ્થાન, સુખસંપન્ન અને વસુધાના મંડનરૂપ એવો અંગ નામનો દેશ છે. ત્યાં પોતાની સંપત્તિથી સ્વર્ગસંપત્તિને ધ્રુજવનાર અને સીદાતા જનોને એક આધારરૂપ એવી અંખા નામની મહાનગરી હતી. જે નગરીના પૂર્વે જગદ્ગુરૂ વાસુપૂજ્ય લગવાનું સ્વામી થયા, તેનો સૌભાગ્યાતિશય કહેવાને કોઈ પણ સમર્થ થઈ શકે ? અહો ! જે અત્યારે પણ સતી સુલદ્રાના શીલરૂપ કર્પૂરથી વાસિત છે એવી તેની તુલના ભોગાવતી (શેષનાગની રાજધાની) લેશ માત્ર પણ શી રીતે કરી શકે ? ત્યાં નરવાહન (કુબેર) ની સમાન લક્ષ્મીવાળો, કૃષ્ણના જેવો પ્રતાપી અને અગણિત વાહન (અશ્વ કે રથ) વાળો એવો નરવાહન નામે રાજા હતો. વિશ્વવિખ્યાત એવો તે મહીપાલ ગુણવંતોમાં ગુણોએ મુખ્ય, પુણ્યવંતોમાં પુણ્યોએ મુખ્ય અને બલવંતોમાં બળ (સૈન્ય) થી મુખ્ય હતો. તેને પદ્મ સમાન કાંતિવાળી, કમળ જેવા સૌરભવાળી, સૌભાગ્યસં-

પત્તિનું એક સ્થાન અને નિષ્કપટ મનવાળી એવી પદ્માવતી નામે રાણી હતી. વળી તે નગરીમાં આસ્તિકના ગુણોથી સુશોભિત, જિન ભક્તિમાન અને સમ્યક્દષ્ટિ જીવોમાં એક ભૂષણરૂપ એવો રૂપભદ્રા-સ નામે શ્રેષ્ઠિ હતો. સમ ક્ષેત્રરૂપ ભૂમિમાં વિત્તરૂપ જળને વરસતો અને દીન જનોને યથેષ્ટ દાન આપી પ્રસન્ન કરતો એવો તે શ્રેષ્ઠિ લોકમાં ખરેખર ઉત્તમ એવા ધનોદય (મેઘ-ઉદય) ની ઉપમાને પામ્યો. તેને અતિશય પ્રેમાળ અને સતી એવી પદ્માવતી નામે પ્રિયા હતી, જે પુણ્યકર્મ કરતાં કદી વિરામ પામતી ન હતી. તે દંપતીને વિકસિત વિવેક અને વિનયવાળી અને વસુધાપર પવિત્ર એવા લાવણ્યરૂપ સુધાની બાણે એક વાપી હોય એવી પદ્મશ્રી નામની સુતા હતી. ત્રણે જગતની સ્ત્રીઓના સૌંદર્યને જીતનાર એવા તેના રૂપને જોઈને કોણ કોણ આશ્ચર્યમગ્ન ન થયું ?

એકદા ઋષભશ્રેષ્ઠીએ તે નગરમાં દારિદ્ર્ય અને દુર્ગતિના દુઃખરૂપ દાવાનળને શાંત કરવામાં મેઘસમાન, સમ્યક્ત્વરૂપ અંકુરના એક કારણરૂપ સંસારથી તારનાર અને માન, પ્રમાણ અને વર્ણયુક્ત એવી પ્રતિમાઓથી અલંકૃત એવું શ્રીજિનમંદિર કરાવ્યું. ત્યાં દિવ્ય આભરણની શોભાયુક્ત સખીઓથી પરવરેલી એવી પદ્મશ્રી દરરોજ દેવપૂજાને માટે જતી હતી.

હવે તેજ નગરમાં બુદ્ધસંઘમાં અગ્રેસર, યશસ્વી એવો બુદ્ધદાસ નામે એક મોટો શેઠ હતો અને તેની બુદ્ધદાસી નામની સ્ત્રી હતી. તેમને દેવેન્દ્રની સંપત્તિનું એક પાત્ર અને નવીન યૌવનારંભના અતિશયથી મદમસ્ત થયેલો એવો બુદ્ધસંઘ નામે પુત્ર હતો. એક દિવસે કામદેવ-મિત્રયુક્ત અને સાક્ષાત્ કામદેવ સમાન એવો બુદ્ધદાસ તે જિનમંદિરમાં ગયો. ત્યાં પદ્મ સમાન સુંદર લોચનવાળી અને જિનેદ્રૂપજામાં લીન એવી પદ્મશ્રીને જોઈને તે કુમાર વિચારવા લાગ્યો કે:—“ અહો ! એનું રૂપ ! અહો ! પુરૂષોના નેત્રને વિશ્રાંત કરનારી એની કાંતિ ! અહો ! યુવાનોના ઉન્માદના ઔષધરૂપ એનું સર્વાંગ-

સૌભાગ્ય ! દિવ્ય રૂપવાળી અને સુધાને સ્વનારી તથા કુંડલિની એવી તે બાળાને. એતાં નિર્નિમેષ નેત્ર-કમળવાળો એવો તે શ્રેષ્ઠીકુમાર ક્ષણવાર યોગીની જેમ સ્થિર થઈ ગયો. આ પ્રમાણે તેનું નિરીક્ષણ કરતાં તે કામરૂપ વ્યાધના બાણથી એવી રીતે ઘાયલ થયો કે જેથી આગળ એક પગલું ભરવા પણ સમર્થ થઈ શક્યો નહિ. પછી તેના મિત્ર કામદેવના બાણથી ઘાયલ થયેલ છતાં કોઈ રીતે સમજાવીને બલાત્કારથી શ્રેષ્ઠીપુત્રને તેને ઘેર લઈ ગયો. ત્યાં કામજ્વરથી બળતા શરીરવાળો એવો તે શય્યારૂપ તલાવડીમાં પડ્યો, પણ જળવિયોગી મત્સ્યની જેમ તેને લેશ પણ શાંતિ ન વળી. એવામાં તેના મિત્ર કામદેવ પાસેથી પોતાના પુત્રના તેવા પ્રકારના સમાચાર સાંભળીને વ્યાકુળ મનવાળી એવી તેની માતા તરત ત્યાં આવીને પુત્રને કહેવા લાગી કે:—“હે વત્સ ! શું તારા શરીરે હાલ કોઈ વ્યાધિ ઉત્પન્ન થઈ તને બાધા કરે છે ? ઉઠ સાકરતું પાણી પી અને સોજન કર. વા મશાલાયુક્ત ઉકાળેલા દૂધનું પાન કર. અથવા બીજું કોઈ જે તને ચિંતા હોય તે મારી આગળ સ્પષ્ટ કહી દે.” આ સાંભળીને કામવિકારથી વિહ્વલ મનવાળો એવો તે કુમાર લજ્જાને ત્યાગ કરીને નિસાસા મૂકતો માતાને કહેવા લાગ્યો કે:—“હે માત ! ઋષભશ્રેષ્ઠીની કન્યાના હસ્તસંબંધરૂપ અભિષેકથી મારા શરીરનો સંતાપ તરત શાંત થાય તેમ છે.” આ પ્રમાણે તેનું સ્વરૂપ જાણીને ઉત્સુક મનવાળી એવી તેની માતાએ પોતાના પતિ બુદ્ધદાસને તે વાત તરત નિવેદન કરી એટલે કંઈક ચિંતાતુર એવા શ્રેષ્ઠીએ પણ વેગથી ત્યાં આવીને તેના તાપની ઉપ-શાંતિને માટે પોતાના વચનામૃતનું પાન કરાવ્યું—અર્થાત્ તે કહેવા લાગ્યો કે:—“હે વત્સ તું સ્વચ્છ આશયવાળો અને મુગ્ધ બાળ-કોમાં અગ્રેસર હોવા છતાં અશક્ય વસ્તુમાં કદાગ્રહ કરે છે. બુદ્ધધર્મના ધુરંધર અને માંસાહારી એવા આપણા આંડાલની જેમ સ્પર્શ કરીને જે સ્નાન કરવા ઇચ્છે છે, હે પ્રાણ ! કસાઈને કામધેનુની જેમ

તે અતિશય લાગ્યવતી એવી પોતાની કન્યા તને શી રીતે આપશે ? માટે હે પુત્ર ! સુજ્ઞ જનો સાધ્ય વસ્તુ માટેજ પ્રયત્ન કરે છે. ગળથી અધિક છતાં પાંગળો શું મેરૂપર્વતપર ચડી શકે ? સુપાત્રે દાનની જેમ સુજ્ઞ જનો સમાન સમૃદ્ધિવાળા અને સમાન ધર્મ તથા આચારવાળા એવા જનોના કુળમાંજ પોતાની કન્યા આપે છે. કહ્યું છે કે:—

“ યયોરેવ સમં વિત્તં, યેયારેવ સમં શ્રુતમ્ ।

યયોરેવ ગુણૈઃ સામ્યં, તયોર્યોગઃ પ્રશસ્યતે ” ॥ ૧ ॥

“ જેઓ વિત્તથી, શ્રુતથી અને ગુણથી સમાનજ છે, તેમનો સંબંધ પ્રશસ્ય ગણાય છે. ” આ સાંભળી કુમાર બોલ્યો કે:— ‘ હે તાત ! બહુ કહેવાથી શું ? તે રમણીય રમણી વિના હું જીવી શકું તેમ નથી. ’ આથી બુદ્ધદાસ વિચારવા લાગ્યો કે:— ‘ અહો ! કામનું માહાત્મ્ય દેવતાઓને પણ અમેય (અગમ્ય) છે. જેના યોગે સુજ્ઞ પણ અજ્ઞ અને નષ્ટ ચેતનની જેમ વિચિત્ર ચેષ્ટા કરે છે. વળી દેવેન્દ્રથી રંક સુધી ત્રણે જગત્ને તે દામરૂપ ધીવરે માંડેલ એવી અંગનારૂપ બળમાં તરત ફસાવી દે છે. માટે અત્યારે તો એને સામ્ય વચનથીજ સમજાવવો, નહિ તો કટુક ઔષધથી પિત્તજ્વરવાળાની જેમ એ મરણ પામશે. ’ આ પ્રમાણે વિચાર કરીને શ્રેષ્ઠીએ પુનઃ કહ્યું કે:— ‘ હે પુત્ર ! તું હવે મનને સ્થિર કરી આનંદપૂર્વક યથોચિત સર્વ કામ કર. આ કાર્યને માટે હું હવે યત્નપૂર્વક કંઈક ઉપક્રમ (ઉપાય) કરીશ. કારણ કે બહુ ઉતાવળથી તો રાજાઓનું કામ પણ થઈ શકતું નથી. ’ આ પ્રમાણે પિતાનું વચન સાંભળીને તે સુંદરીની આશાથી કુમાર પણ આનંદ પામ્યો. કારણ કે લોકમાં આશાબંધ એ એક હૃદયને પરમ આત્મબળ છે. પછી તે કાર્યની સિદ્ધિને માટે પોતાના સંબંધીઓ સાથે સારી રીતે વિચાર કરીને પુત્ર અને કુટુંબસહિત દંભ-યુક્ત હૃદયવાળા એવા તે બુદ્ધદાસે સાધુઓની પાસે જઈને તેમને નમસ્કાર કરી અનુત્તર (અનુપમ) એવો ધર્મ પૂછ્યો. એટલે ગુરુ-મહારાજ તે ધર્મનું વાસ્તવિક સ્વરૂપ આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા:—

“ હે ભદ્ર ! ધર્મ, જીવદયારૂપ, સત્ય અને શૌચથી પ્રતિષ્ઠિત, સ્તેય (ચૌર્ય) વૃત્તિથી રહિત, બ્રહ્મચર્યથી વિભૂષિત, પરિગ્રહની નિવૃત્તિરૂપ, રાત્રિભોજનથી વર્જિત, મધ, મધ અને માંસના ત્યાગરૂપ, વિનયથી ઉજ્જવલ, અનંતકાય, અભક્ષ્ય અને ખડુ બીજવાળી વસ્તુના ભક્ષણથી રહિત, મર્મવચન રહિત, ક્ષાંતિપ્રધાન, હૃદયની શુદ્ધિરૂપ, યથાયોગ્ય પાત્રના દાનાદિક ગુણની શ્રેણિથી વિરાજિત અને મોક્ષસુખ પર્યંત પ્રૌઢ કૃણો આપવામાં તે કદપવૃક્ષસમાન કહેલ છે. વિનય જેમ ગુણોનો આધાર છે, તેમ દેવાદિક ત્રણ તત્ત્વના શ્રદ્ધાનથી મનોહર એવું સમ્યક્ત્વ, તે ધર્મના આધારરૂપ છે. મન, વચન અને કાયાના યોગથી જે પ્રાણી મિથ્યાત્વનો ત્યાગ કરે, તેનેજ શુદ્ધ સમ્યક્ત્વ હોઈ શકે, એમ મહર્ષિઓ કહે છે. જે જિનવચનથી વિપરીત, અજ્ઞાન-ચેષ્ટા અને લોકપ્રવાહરૂપ જે મિથ્યાત્વ, તે અનેક પ્રકારે છે. લૌકિક અને લોકોત્તર-એમ મિથ્યાત્વ બે પ્રકારે કહેવાય છે. તે પણ દેવ અને ગુરૂને આશ્રયી પ્રત્યેક બે બે પ્રકારે છે. કહું છે કે:—

“ લોહ્યલોત્તરિયં, દેવગયં ગુરુગયં ચ ડમયંપિ ।

પત્તેયં નાયવ્વં, જહકમં સુત્તઓ એવં ” ॥ ૧ ॥ .

“ લૌકિક અને લોકોત્તર-એમ મિથ્યાત્વ બે પ્રકારે છે. તથા દેવ અને ગુરૂગત-એ પ્રત્યેકની સાથે તે બંને પ્રકાર જોડી યથાક્રમે તેનું વર્ણન સૂત્રથી સમજી લેવું. ” વિષ્ણુ, બ્રહ્મા અને શંકર વિગેરે દેવોનું દેવબુદ્ધિથી અર્ચન કરવું તે દેવગત મિથ્યાત્વ અને કાપાલિક અને બ્રાહ્મણો વિગેરેને ગુરૂબુદ્ધિથી નમસ્કાર કરવો તે ગુરૂગત મિથ્યાત્વ છે. લાભને માટે ગણપતિ વિગેરે દેવોનું પૂજન તથા વિવાહ પ્રસંગે તેનું ઘરમાં સ્થાપન, ચંદ્ર તથા રોહિણીનું ગીતગાન, ષષ્ઠી-માતાનું અર્ચન, ચંદ્ર પ્રત્યે તંતુપ્રસારણ, સર્વ પ્રકારની માનતા, તોતુલાદેવી તથા ગ્રહનું પૂજન, ચૈત્ર અને આશ્વિનાદિક માસમાં ગોત્રદેવી વિગેરેનું પૂજન, માઘમાસની ષષ્ઠીએ સ્નાન અને દાનાદિક કર્મપૂર્વક રવિની યાત્રા, પિતૃઓને પિંડદાન, હોળીની પ્રદક્ષિણા,

શનિની શાંતિને માટે મજ્જન (સ્નાન) પૂર્વક તલ અને તૈલાદિકનું દાન સંક્રાંતિએ સ્નાન અને દાનાદિક, બુધ અને દ્વર્વાષ્ટ્રમીનું વ્રત, રેવંત-પથદેવનું અર્ચન, શિવરાત્રિએ જાગરણ, ક્ષેત્રમાં સીતાનું અર્ચન, ભાદ્રપદમાં દ્વાદશીકરણ, સપ્તમીએ વૈદનાથની પૂજા અને કણ્યાચના, ક્ષાદ્યુનમાં નાગપૂજન, સોમવાર તથા રવિવારે તપશ્ચરણ, કાર્તિકની નવરાત્રિની અર્ચા, દેવની જન્માષ્ટમી (ગોકુળઅષ્ટમી) નો મહોત્સવ, સુવર્ણ અને રૂપ્યાદિકના અલંકારોથી દેવતાઓનો સત્કાર, માઘમાસમાં ગંગા, ગોમતી અને સમુદ્રમાં સ્નાન તથા અન્ય ક્રિયા, માઘ મહિને બ્રાહ્મણોને ધૃત અને કંબલ વિગેરેનું દાન, મિથ્યાદષ્ટિ દેવતાની પૂજા, પુત્ર નિમિત્તે શરાવ (રામ-પાત્ર)નું ભરણ, કન્નજલી દેવતાનું અર્ચન વિગેરે, પિતૃઓનું શ્રાદ્ધ, તર્પણ અને તલ તથા દર્ભનું પ્રદાન, મરનારને અર્થે જલાંજલિ, ગાયત્રી પીઠપર હસ્તકદાન, રવિની (સૂર્ય)ની ચંદનષષ્ટિકા, ઉત્તરાચનના દિવસે વિશેષ સ્નાન, દાનાદિક, આશ્વિનમાસમાં તૃતીયાવ્રત, કૃષ્ણની નિદ્રા વિગેરેના દિવસનું તપ, એકાદશીવ્રતનું આચરણ, ગૌરીલોજન, વૃક્ષનું અર્ચન, લૌકિક તીર્થની યાત્રા, છ માસિકાદિક કૃત્ય, પુણ્યને માટે પ્રપા (પરખ) દાન અને કન્યાનું પાણિગ્રહણ વિગેરે, કુમારીઓને લોજન, મરનારને અર્થે જળના ઘટ, પંચમ્યાદિક તિથિએ ગોરસનું અવિલોડન, ચૈત્રમાસમાં ચર્યરીદાન, વૈશાખ માસની તૃતીયાએ શંકુવૃક્ષનો ઉદ્ઘોત્સવ (લગ્નોત્સવ) અને મંડકાદિક (માંડા વિગેરે)નું પ્રદાન, જ્યેષ્ઠમાસની શુકલ ત્રયોદશીએ શકતુકાદિક (સાથુઆ વિગેરે)નું દાન, દરેક અમાવાસ્યાએ જમાઈને લોજન, કાગડા વિગેરેને બળીદાન આપી અનંતવ્રતનું પાલન, પુણ્યને અર્થે ક્ષેત્રાદિકમાં કૂપખનન, ગોચરનું ઉત્સર્જન, ધન્ય (ધન) ત્રયોદશી તથા રૂપ ચતુર્દશીએ સ્નાન, ભાદ્રપદની કૃષ્ણચતુર્દશીએ પવિત્રીકરણ, પીપળ અને આમ્ર વિગેરે વૃક્ષોનું રોપણ અને જળસિચન, બ્રાહ્મણને ઘેર પયોદાન, ધર્મને અર્થે અગ્નિદીપન, ગાયનું વ્રત તથા ગોધનની અર્ચા, વિષ્ણુકાંતા (લક્ષ્મી)ની મુખસ્થિતિ, ધર્મને

અર્થે તૂલિકાદાન, પાપકુંભાદિક ક્રિયા, મોક્ષની પ્રાપ્તિ માટે બ્રાહ્મણોને ગાય, ભૂમિ અને સુવર્ણનું દાન, પુત્રાદિકને અર્થે મહામાયાનું અર્ચન તથા ક્ષેત્રની પૂજના—એ પ્રમાણે બહુ સંસાર તથા દુઃખરાશિના કારણરૂપ એવું લૌકિક ગુરૂગત અને દેવગત મિથ્યાત્વ આગમમાં વર્ણવ્યું છે. હવે લોકોત્તર દેવગત મિથ્યાત્વ આ પ્રમાણે છે—કુતીર્થિકોએ ગ્રહણ કરેલા એવા જિનગિંઓનું પૂજન, જિનચૈલ્યની આશાતના કરવી, અનિષિદ્ધનો નિષેધ અને નિષિદ્ધમાં આદર કરવો—ઈત્યાદિ. મિથ્યાત્વ એ સંસારના એક બીજરૂપ છે. તેમાં ગુરૂગત મિથ્યાત્વ આ પ્રમાણે છે— શીલબ્રહ્મ સાધુઓને વંદન, પૂજન અને આદર આપવો. કહ્યું છે કે:—

“લોકોત્તર લિંગ (ચિન્હ) વાળા અને સાધુવેશધારી હોવા છતાં જેઓ પુષ્પ, તંબોળ, આધાકર્મિક સર્વ આહાર, જળ અને દૂધ વિગેરે સચિત્ત વસ્તુઓનો ઉપભોગ, સ્ત્રીનો પ્રસંગ, વ્યવહાર અને ધનનો સંગ્રહ, એકાકીપણે સ્વચ્છંદબ્રમણ અને ચેષ્ટિત વચન, તથા ચૈત્ય કે મઠમાં વાસ અને વસ્તિમાં નિરંતર સ્થિતિ કરવાથી ધત્તૂરાના પુષ્પ ચાવતાં વમનની જેમ પોતાના વ્રતને દૂષિત કરે છે— એ ગુરૂગત મિથ્યાત્વનો જેમણે ત્રિવિધ ત્રિવિધે ત્યાગ કર્યો છે, તેઓજ નિશ્ચયથી શ્રાવક છે. બીજા તો માત્ર નામધારી શ્રાવક છે.” આવા પ્રકારના મિથ્યાત્વથી રહિત એવા સમ્યક્ત્વનું જે પ્રાણી સેવન કરે છે, તે વિદ્વાનોમાં આસન્ન સિદ્ધિકપણથી પ્રસિદ્ધ થાય છે.”

આ પ્રમાણે દેશના સાંભળીને કુટુંબ સહિત બુદ્ધદાસે મધ, માંસાદિકનો અને સર્વ મિથ્યાત્વનો ત્યાગ કરી ઢંભથી સમ્યક્ત્વપૂર્વક બાર વ્રત લઈ શ્રાવક થયો. અહો ! માયાનો પ્રભાવ કેવો વિચિત્ર છે ? પછી તે સાધુઓની સુશ્રૂષા, જિનેશ્વરોની અર્ચા અને જિનેદ્રોક્ત સાત ક્ષેત્રોમાં ન્યાયોપાર્જિત લક્ષ્મીનો વ્યય કરવા લાગ્યો. મિથ્યાત્વમાર્ગથી મુક્ત એવા તેના જિનેદ્રમાર્ગના આચરણને જોઈને ઋષભશેઠ તેની આ પ્રમાણે પ્રશંસા કરવા લાગ્યો:—“ આ શ્રીમાન્ બુદ્ધ-

દાસ ખરેખર ભાગ્યવાંત જનોમાં અગ્રેસર છે, કે જેણે કુળકમાગત ઉત્કટ મિથ્યાત્વનો ત્યાગ કરી અને જગત્ને વ્યામોહિત કરનારા એવા કુશાસન (મત) રૂપ પાશનું ઉચ્છેદન કરીને જિનશાસનને અંગીકાર કર્યું. પોતાના પૂર્વજોના આચરિત માર્ગે તો સહુ કોઈ સુખે ચાલે છે, પણ તેવા અસન્માર્ગનું ઉન્મૂલન કરી સમ્યગ્ધર્મમાં પ્રીતિ રાખનાર તો કોઈ જિરલો વિવેકીજ હોય છે. કહું છે કે:—

“ પ્રતિપચ્ચંદ્રં સુરમી, નકુલો નકુલીં પયશ્ચ કલહંસઃ ।

ચિત્રકવલીં પક્ષી, સમ્યગ્ધર્મં સુધીર્વેત્તિ ” ॥ ૧ ॥

“ જેમ ગાય પ્રતિપદના ચંદ્રને, નકુળ નકુલણીને, રાજહંસ હૃદને અને પક્ષી ચિત્રાવેલીને જાણે છે, તેમ સુખુદ્ધિમાન જ સમ્યગ્ધર્મને ઓળખી શકે છે. ” માટે શુદ્ધધર્મી એવા તેને સકુટુંબ ઘરે બોલાવીને બહુ માનપૂર્વક હવે તેનું વાતસલ્ય કરવું ઉચિત છે. કારણ કે લક્ષ્મીની સફળતા, ભવનની પવિત્રતા, શાસનની ઉન્નતિ અને તીર્થંકરપદની પ્રાપ્તિ—એ વાતસલ્યના મુખ્ય ગુણો છે. ” આ પ્રમાણે વિચાર કરીને વિચક્ષણ ઋષભશ્રેષ્ઠીએ નવીન સદ્ધર્મની સ્થિરતા માટે લક્ષ્મીના નિવાસરૂપ એવા બુદ્ધદાસની સાથે મિત્રાઈ કરી. એટલે યથોચિતપણે પરસ્પર આપતા અને પ્રહણ કરતા, રહસ્યની વાત પૂછતા અને કહેતા એવા તે બંનેની વચ્ચે પ્રીતિ વધવા લાગી.

એકદા ઋષભશ્રેષ્ઠીએ ધર્મના સ્થૈર્યને માટે બુદ્ધદાસની સમક્ષ તેના છતા ગુણોની પ્રસંશા કરી કે:—“ હે મહાનુભાવ! તમે પોતાના ઘરમાં ધર્મરૂપ કંઠપવૃક્ષનું આરોપણ કર્યું, તેથી તમે આજે ત્રણે જગત્ને સ્લાઘ્ય થયા અને તમારું કુળ પણ આજે પવિત્ર થયું. સ્વર્ગના ઐશ્વર્યયુક્ત સર્વ સંપત્તિઓ સુલભ છે, પરંતુ સર્વશદ્દર્શિત ધર્મની પ્રાપ્તિ પ્રાયઃ દુર્લભ છે કહું છે કે:—

“ અપિ લભ્યતે સુરાજ્યં, લભ્યતે પુરવરાણિ રમ્યાણિ ।

ન હિ લભ્યતે વિશુદ્ધઃ સર્વજ્ઞોક્તો મહાધર્મઃ ” ॥૧॥

“ સુરાન્ય અને રમ્ય નગર પામવા સુલભ છે, પણ સર્વસંક-
થિત વિશુદ્ધ મહાધર્મ પામવો દુર્લભ છે. ” માટે તમારે હવે સદા
સમ્યગ્ભાવથી એ ધર્મનું આરાધન કરવું, કે જેથી મુક્તિવધૂનો સુખ-
સમાગમ સુલભ થાય. કહ્યું છે કે:—

“ ક્રિયાશૂન્યશ્ચ યો ભાવો, ભાવશૂન્યાશ્ચ યાઃ ક્રિયાઃ ।

અનયોરંતરં દૃષ્ટં, માનુષ્યોતયોરિવ ” ॥૧॥

“ ક્રિયાશૂન્ય ભાવ અને ભાવશૂન્ય ક્રિયાઓ એ બંનેમાં સૂર્ય
અને ખંદોત (ખંભુવા) જેટલું અંતર જેવામાં આવે છે. ” જે પ્રાણી
મનુષ્યત્વાદિ સામગ્રી પામીને પુણ્યને માટે પ્રમાદ કરે છે, તે દુર્બુદ્ધિ
સુધાપાન પ્રાપ્ત થયા છતાં તેમાં ખેદરકાર રહ્યા જેવું કરે છે. ચિંતા-
મણિરત્ન સમાન સમ્યક્ત્વપૂર્વકઃધર્મ પામીને તેનું આરાધન કર-
વામાં તમારે બિલકુલ પ્રમાદ કરવો નહિ. ” આ પ્રમાણે સાંભળીને
બુદ્ધદાસ માયામંદિર છતાં ઉપરથી પ્રમોદ દર્શાવીને બોલ્યો કે:—
“ આજે ખરેખર મારા ભાગ્યનો સાગર જાગ્રત થયો કે જેથી દરિદ્ર
જેમ નિધાન મેળવે, તેમ મોહથી મૂઢ થયેલો એવો હું
કોટી ભવ ભમતાં પણ દુર્લભ એવું જિનશાસન પામ્યો. વળી પુણ્ય-
વંત અને સજ્જન એવા આપની સાથે જે મૈત્રી થઈ, એ પણ
મારા પૂર્વના અગણ્ય સત્પુણ્યના વિપાકનોજ ઉદય સમજવો. હવે
તે મૈત્રીને સ્થિર કરવા આપણ બંને વચ્ચે નિરંતર ગૌરવની સિદ્ધિને
માટે હિતકર એવા કંઈક સૌજન્યની હું ઇચ્છા રાખું છું. આ પ્રમાણે
પ્રસન્ન થયેલા એવા તે બંને પરસ્પર ગુણીલાદ્યા અને શ્રાવકપણાથી
વંદન કરીને પોતાને ઘેર ગયા.

એક દિવસે સાધર્મિક વાતસલ્ય કરતાં ઋષભશ્રેષ્ઠીએ લોજના-
દિકને અર્થે નવા શ્રાવક અને શ્રેષ્ઠીમુખ્ય એવા બુદ્ધદાસને નિમંત્રણ
કરીને પ્રતિપ્રતિ (સન્માન) પૂર્વક જેટલામાં તેને ઉચિત એવા
લોજનસ્થાને બેસાર્યો, તેટલામાં દુષ્ટ બુદ્ધિવાળા બુદ્ધદાસ, પોતાના
અતિશય ઉત્સાહભરથી શ્રાવકોનું ગૌરવ કરતા એવા ઋષભશેઠને

કહેવા લાગ્યો:—“ત જનોમાંમ ! જ્યારે મારો પુત્ર ઉત્સવપૂર્વક તમારી પુત્રીનું પાણિશ્રદ્ધર્ષ કરે, તોજ આપને ઘર મને લોજન રૂચે તેમ છે. ધર્મરહિત જે પુરૂષ નિમિત્ત વિના પ્રેતની જેમ પરને ઘર જમે છે, તે ધૂર્ત તેના ઘરમાં દાસપણું પામે છે.” આ પ્રમાણે સાંભળીને બંને વંશમાં શુદ્ધ અને પરમ શ્રાવક એવો ઋષભ શેઠ વિચારવા લાગ્યો કે:—“ધનવંતમાં માન્ય, અભિમાની, દાતાર, જ્ઞાતિવત્સલ અને આહુત ધર્મના નવીન ઉપાસક એવા બુદ્ધદાસને લોજનને માટે મેં ઘરે બોલાવેલ છે, તો આ કાર્યનો જે હું નિષેધ કરીશ, તો વખતસર એ જિનધર્મને મૂકી દેશે. નવીન ધર્મને પામેલ એવા સાધર્મિકને કોઈ રીતે પણ સ્થિર રાખવો, એજ આતુર્ય વખણાય છે. વળી ઘરે આવેલ સમાન શીલ અને ધર્મવાળાને તો કદી પોતાનું સર્વસ્વ આપીને પણ સુશ્રાવકે તેની ભક્તિ કરવી યોગ્ય છે. વળી વિશેષથી અવસ્થાને પ્રાપ્ત થયેલ એવી આ કન્યા તો ક્યાં પણ આપવાનીજ છે, પણ તેને સદાચારી ઘરની પ્રાપ્તિ અતિ દુર્લભ છે. કુળ, શીલ, વય, વિદ્યા અને ધર્મયુક્ત, ધનવાન તથા ન્યાયશાળી એવા વરની જે પ્રાપ્તિ થવી એ ખરેખર સ્ત્રીના ઉગ્ર તપનુંજ ફળ છે. માટે જગતને અદ્ભુત એવા સદ્ગુણોથી સમાનતાને ધારણ કરતા એવા આ બંનેનો સુવર્ણ અને માણિક્યની જેમ સુયોગ થાઓ.” આ પ્રમાણે પોતાની પવિત્ર સ્ત્રી સાથે ક્ષણભર વિચાર કરીને ઋષભશ્રેષ્ઠીએ કહ્યું કે:—“તમારા પુત્રને હું મારી સુતા આપી શ. માટે તમે આનંદપૂર્વક લોજન કરો. કારણ કે સર્વ શુદ્ધ કૃત્યમાં એ પ્રથમ ફળરૂપ છે.” એટલે બુદ્ધદાસે બહુજ પ્રસન્ન થઈને લોજન કર્યું અને ઋષભશ્રેષ્ઠીએ ધર્મનું માહાત્મ્ય દર્શાવનારી એવી તેની સારી રીતે ભક્તિ કરી. પછી તે બંને મુખ્ય શ્રેષ્ઠીઓએ અન્યોન્ય પ્રેમવાળા થયેલા એવા તે પુત્ર અને પુત્રીનો વિસ્મય અને આનંદદાયક એવો વિવાહમહોત્સવ કર્યો. અને વધુ સહિત વરને પ્રીતિને માટે ઋષભશ્રેષ્ઠીએ ઘરની સ્થિતિના સમસ્ત યૌતક (કરમોચન) દાન આપ્યા. પછી ઉત્સવની શ્રેણીથી મનોહર એવો વિવાહ

મહોત્સવ નિવૃત્ત થતાં વિચારવાન્ એવા શ્રેષ્ઠીએ પદ્મશ્રીને આ પ્રમાણે શિખામણુ આપી:—“ હે ભદ્રે ! તારા પતિનું ઘર પ્રાપ્ત થયેલ નવીન શ્રાવક ધર્મમાં હુણ અસ્થિર છે, મિથ્યાત્વી જનનો ત્યાં સંસર્ગ છે અને કંઈકે કલુષતાનું તે સ્થાન છે, પરંતુ હે વત્સે ! તારે જિનેન્દ્રપ્રણીત ધર્મમાંજ મન દૃઢ રાખવું, અને ષડાવશ્યક-કર્મમાં પોતે લેશ પણ પ્રમાદ ન કરવો. કારણ કે યૌવન, પતિ સન્માન, પ્રમત્ત જનનો સંગ અને સંપત્તિની પ્રાપ્તિ—એ અવિવેકી જનને મદમત્ત બનાવે છે. પણ લજ્જા, ઔચિત્ય, વિનય, દાક્ષિણ્ય અને મધુર વચન એ ગુણો સાસરે ગયેલી સુંદરીને ભૂષણરૂપ છે કહ્યું છે કે:—

“ લજ્જા દયા દમો ધૈર્યં, પુરુષાલાપવર્જનમ્ ।

एकाकित्वपरित्यागो, नारीणां शीलरक्षणे ” ॥ ૧ ॥

निर्व्याजा दयितादौ, भक्ता श्वश्रूषु वत्सला स्वजने ।

स्निग्धा च बंधुवर्गे, विकासितवदना कुलवधूटी ” ॥ ૨ ॥

“ લજ્જા, દયા, ઇન્દ્રિયદમન, ધૈર્ય, પરપુરુષ સાથે આલાપનું વર્જન અને એકાંતનો ત્યાગ—સ્ત્રીઓએ શીલના રક્ષણ માટે આ ગુણો ધારણ કરવા. કુળવધૂ પોતાના પતિ વિગેરેમાં નિષ્કપટ, સાસુપર ભક્તિવાળી, સ્વજનપર પ્રીતિવાળી બંધુવર્ગમાં સ્નિગ્ધ અને નિરંતર પ્રસન્ન મુખવાળી હોય છે. ” માટે હે વત્સે ! તારે સદા પ્રાણ કરતાં પણ શીયળ અધિક સંભાળવું તથા વિષમ પ્રસંગે પણ જિનેન્દ્રાકૃત ધર્મનો તારે કદી ત્યાગ કરવો નહિ. આ પ્રમાણે પોતાના પિતાની શિખામણુ સાંભળીને પ્રસન્ન મુખવાળી એવી પદ્મશ્રી માતૃપિતાના ચરણકમળને પ્રણામ કરીને પતિની સાથે ગઈ. પછી સાક્ષાત્ લક્ષ્મી સમાન એવી પદ્મશ્રીને આગળ કરીને યુદ્ધસંઘ પરમ ઉત્સવપૂર્વક પોતાને ઘેર આવ્યો. એટલે કદપલતાની જેમ ત્રણે લોકને આનંદ આપનારી એવી પુત્રવધૂને જોઈને શ્વશુરાર્દિક સર્વે સ્વજનો આનંદ પામ્યા.

પછી વધૂવર્ગના દાક્ષિણ્યથી કેટલાક દિવસો સુધી કપટથી પોતાને ઘેર જિનેન્દ્રધર્મનું આરાધન કરીને મિથ્યાત્વના ઉદયથી કુટિલ બુદ્ધસંઘે પોતાના કુટુંબમાં ધર્મજ્ઞ પુરુષોને અમાન્ય એવા જૌદ્ધધર્મનું સ્થાપન કર્યું. એટલે પોતાના ઘરમાં જૌદ્ધાચાર પાળતા માણસોને જોઈને વિવેકવતી પદ્મશ્રીએ વડીલોને પગે પડીને વિજ્ઞાપિત કરી કે:—“ સુરાસુર અને દેવેન્દ્રોને આરાધ્ય અને ચિંતામણિરત્ન સમાન કોટી લવ લમતાં પણ દુષપ્રાપ્ત્ય એવા સર્વજ્ઞદર્શિત માર્ગ પામીને અસદર્શનના રાગથી અંધ બની નિપુણ એવા તમે સમ્યગ્માર્ગનો ત્યાગ કરી કુચુરૂએ દર્શાવેલ ઉન્માર્ગમાં શા માટે જાઓ છો ? જે પ્રાણી જિનેશ્વર દેવનો અને સત્ય, શીલ અને દયામય ધર્મનો ત્યાગ કરીને વિવેકી જનોએ તણ દીધેલ એવા સૌગત (જૌદ્ધ) માર્ગનો સ્વીકાર કરે છે, તે માણિક્યનો ત્યાગ કરી કાચને સ્વીકારવા ઇચ્છે છે અને કલ્પવૃક્ષનું ઉન્મૂલન કરી અવકેશી (રૂળ વિનાના—વંધ્ય) વૃક્ષને રોપવા જેવું કરે છે. માટે હે આર્યો ! આ સર્વનો વિચાર કરી માનસસરપર રાજહંસની જેમ ઉભય લોકમાં સુખકારી એવા સદ્ધર્મમાં દૃઢતા રાખો.” આ પ્રમાણે પદ્મશ્રીએ આપેલ ધર્મની શિખામણુ તેમને અભિનવ જ્વરમાં શમનીય ઔષધની જેમ દોષકારક થઈ પડી. પછી ‘ આ જીવે ’ સંસારમાં લમતાં પ્રિયાદિક સ્વજનો, લક્ષ્મી અને ભોગો અનંતીવાર પ્રાપ્ત કર્યા, પણ જૈન ધર્મ ન પામ્યો. ’ આ પ્રમાણે વિચાર કરીને પદ્મશ્રી જૈન ધર્મમાં જ વધારે દૃઢ થઈ. કારણકે કાચમાં રહેલ મણિ કાચના ભાવને તો લજતો જ નથી.

એકદા ઋષભશ્રેષ્ઠીએ તેના ઘરનો વિપરીત આચાર સાંભળીને અને ત્યાં આવી સાક્ષાત્ જોઈને વિચાર કર્યો કે:—“ અહો ! ધર્મ-છળ કરી આ કપટીએ મને સકુટુંબ છેતર્યો. અહો ! કર્મેજ્ઞ મને દગો દીધો ! સ્વાર્થ સાધવામાં તત્પર એવો પાપાત્મા સર્વત્ર કપટજ રચે છે, પણ નરકમાં પડતા પોતાના આત્માને તે જોઈ શકતો નથી. કહ્યું છે કે:—

“માયામવિશ્વાસવિલાસમંદિરં, દુરાશયો યઃ કુરુતે ધનાશયા ।

સોઽનર્થસાર્થં ન પતંતમીક્ષતે, યથા વિઢાલો લકુટં પયઃ પિબન્ ” ॥૧॥

“ જે દુરાશય પ્રાણી ધનની આશાથી અવિશ્વાસના એક વિલાસભવન સમાન એવા કપટની રચના કરે છે, તે દૂધ પીતો બિલાડો જેમ લાકડી ન બુએ, તેમ માથે પડતા દુઃખોને જોઈ શકતો નથી. ” અન્યત્ર કરેલ પ્રપંચ પણ પાપના કારણરૂપ થાય છે અને ધર્મના વિષે અન્યને છેતરતાં તો અવશ્ય નરકજ પ્રાપ્ત થાય છે. ” પછી સપુત્ર બુદ્ધદાસને બહુ માનપૂર્વક બોલાવી અને તેના કુટુંબને આગળ કરીને ઋષભશેઠ આ પ્રમાણે “શિષ્યામણુ દેવા લાગ્યો:— “ પૃથ્વીમાં પુણ્યવંત જનોમાં શ્રેષ્ઠ, ન્યાયવંતમાં મોટા, વિશ્વમાં વિખ્યાત અને ધર્મમાર્ગમાં ધુરંધર એવા આપ, સુખના એક ભંડારરૂપ એવા આર્હત ધર્મનો સ્વીકાર કરીને જે મૂકી દેશો, તો બીજાઓની શી વાત કરવી ? સામાન્ય માણસો પણ ગુરૂ સાક્ષીએ લીધેલ વ્રતનો ત્યાગ કરતા નથી, તો પછી આપ જેવા તત્ત્વકુશળ અને સત્ત્વશાળી તો સદ્વ્રતનો કેમ ત્યાગ કરે ? કહ્યું છે કે:—

“પ્રાણંતિઽપિ ન મોક્તવ્યં, ગુરુસાક્ષિકૃતં વ્રતમ્ ।

વ્રતમંગોતિદુઃખાય, પ્રાણા જન્મનિ જન્મનિ ” ॥ ૧ ॥

“ ગુરૂસાક્ષીએ ગ્રહણ કરેલ વ્રત પ્રાણંતે પણ કદી મૂકવું નહિ. કારણ કે પ્રાણો તો જન્મોજન્મ મળે છે, પણ વ્રતભંગથી ભવોભવ અતિ દુઃખ પ્રાપ્ત થાય છે. ” પૂર્વે સદ્ધર્મનો સ્વીકાર કરીને કુસંગથી જેઓ તેનો ત્યાગ કરે છે, તેઓ ભવસાગરમાં ભમતાં મહા દુઃખ પામે છે. આ પ્રમાણે શ્રેષ્ઠીએ આપેલ ધર્મશિક્ષાનો કુશિષ્યની જેમ અનાદર કરીને જેનો ઉત્તરકાળ વિષમ છે એવો તે બુદ્ધદાસ પોતાને સ્થાને આલ્યો ગયો. એટલે તેને કૃષ્ણપક્ષીયો સમજીને શ્રાવકોત્તમ શ્રેષ્ઠી પોતાની પુત્રીને કોમળ વાક્યોથી સંતુષ્ટ કરીને પોતાને ઘેર ગયો. પછી નિત્ય આર્હત ધર્મની ઉપાસના કરતી એવી પદ્મશ્રીને

તે મિથ્યાદૃષ્ટિઓ બતાવકારથી અંતરાય કરવા લાગ્યા. તેઓ ધર્મની નિંદા, હીલના અને પરસ્પર હાસ્ય કરતા, તથાપિ ધર્મમાં દૃઢ એવી પદ્મશ્રી લેશ પણ પ્રમાદ કરતી ન હતી.

એકદા બહુ શિષ્યયુક્ત પદ્મસંઘ નામના બૌદ્ધાચાર્યે આવીને પદ્મશ્રીને આ પ્રમાણે શિખામણ આપી કે:—“ હે ભદ્રે ! સર્વ મ-
ણિઓમાં ચિંતામણિ જેમ શ્રેષ્ઠ કહેલ છે, તેમ સર્વ ધર્મોમાં બૌદ્ધ-
ધર્મ શ્રેષ્ઠ છે. હિતૈષી એવા બુદ્ધ ભગવાને પ્રરૂપેલ ધર્મ સેંકડો અ-
મત્કારોના સ્થાનરૂપ અને ઉભયલોકમાં સુખાકારી છે. અને વળી:—

“ મૃદ્વી શય્યા પ્રાતરુત્થાય પેયા, મધ્યે ભક્તં પાનકં ચાપરાહ્ણે ।

દ્રાક્ષાલ્પંડં શર્કરા ચાર્ધરાત્રે, મુક્તિશ્ચાંતે શાક્યપુત્રેણ દૃષ્ટા ” ॥૧॥

“ કોમળ શય્યા, સવારે ઉઠીને દુગ્ધપાન, મધ્યાનહકાળે લોજ-
ન, પાછલે-પહોરે મદિરદિકતું પાન અને અર્ધરાત્રિએ દ્રાક્ષાખંડ
તથા શર્કરાનો ઉપલોગ-આવા પ્રકારના ધર્મથી શાક્યપુત્રને છેવટે
મુક્તિ મળી હતી.” માટે વૃથા દેહતું શોષણ કરનાર એવા આ ધર્મ-
નો ત્યાગ કરી અને બુદ્ધ ભગવંતે બતાવેલ માર્ગનો આશ્રય (સ્વીકાર)
કર. ” આ સાંભળી પદ્મશ્રીએ કહ્યું કે:—“ જિનેદ્રોક્ત અને સુ-
ગતોક્ત ધર્મના અંતરનો તમારા મનમાં સમ્યક્ રીતે વિચાર કરો.
જેમ દૂધ, ધાતુ, જળ, રત્ન, રાજ, પાષાણ અને ભવન-એ વસ્તુઓ-
માં સમાન નામ છતાં મોટું અંતર જોવામાં આવે છે, તેમ ધર્મના
નામની સમાનતા છતાં તેમાં મોટું અંતર રહેલું છે. ક્ષમા, શીલ,
તપ, શૌચ, દયા, સત્ય તથા દમ-આ ગુણો જ્યાં સર્વથા જોવામાં
આવે છે, તે ધર્મજ યથાર્થ નામયુક્ત છે. નામમાત્રથી તો પરમત-
માં સર્વત્ર ધર્મ છે, પરંતુ વસ્તુતઃ તો શ્રીજિનેદ્રદર્શિત માર્ગ-(મત)
માં તે યથાર્થ છે. વળી ગુરૂમહારાજની પાસે સમ્યક્ત્વ શુદ્ધ એવા
એ જિનધર્મનો મેં સ્વીકાર કર્યો છે, તો હવે શી રીતે તેનો ત્યાગ
થાય? જે પ્રાણી સ્વીકૃત સમ્યક્ધર્મનો ત્યાગ કરે છે, તે ભવાંતરમાં
સૌભાગ્ય રહિત, ધનધાન્ય વર્જિત, નિંદ્યમૂર્તિ અને સદા દુઃખી

થાય છે. માટે મારે તો જિનેદ્રોક્ત ધર્મજ પાળવો છે અને તમારે પણ હવે એજ ધર્મનો સ્વીકાર કરવો યોગ્ય છે. ” આ પ્રમાણે પદ્મશ્રીએ કહ્યું, એટલે બુદ્ધદાસાદિકથી વંદન કરાયેલા એવો તે માયાવી પદ્મસંઘ મુખકમળને મ્હાન કરી પોતાના મઠમાં આદ્યો ગયો.

હવે સમેતશિખરાદિ તિર્થોની યાત્રા કરી, સ્વોપાર્જિત સંપત્તિનો યથાયોગ્ય પાત્રે વ્યય કરી રત્ન, કનક અને પાષાણના સેંકડો જિનખિંબ અને વિધિપૂર્વક મહોત્સવ સહિત તેની પ્રતિષ્ઠા કરાવીને પોતાનો અંત સમય પાસે આવેલ જાણીને વિવેકી ઋષભશ્રેષ્ઠી પોતાના ઘરનો ભાર પુત્રોને સોંપીને દયા, દાન, દમ, ધ્યાન અને દેવ ગુરૂના અર્ચનાદિકથી તથા તેને લગતા અન્ય પુણ્યકાર્યોથી પોતાના જન્મને સફળ કરીને, ત્રિવિધે ત્રિવિધે પાપસ્થાનોનો ત્યાગ કરી, સર્વ જીવોને ખમાવી અશેષ પરિગ્રહથી મુક્ત થઈ, યથોક્ત શ્રાદ્ધધર્મનું નિરતિચારપણે આરાધન કરી આનંદ શ્રાવકની જેમ આનંદપૂર્વક ચાર શરણને આશ્રિત થઈ અને આહારના ત્યાગપૂર્વક સમાધિથી શરીરનો ત્યાગ કરીને તે પરમ સમૃદ્ધિવાળો અને કાંતિના સ્થાનરૂપ એવો વૈમાનિક દેવ થયો. તેના વિયોગથી દુઃખાર્ત થયેલી એવી પદ્મશ્રી શ્રાવિકા ત્યારથી સર્વ પીડાનું હરણ કરવામાં સમર્થ એવા પુણ્યકર્મને વિશેષ આચરવા લાગી.

એક દિવસે અવસર મેળવીને દૃષ્ટિરાગથી અંધ થયેલા બુદ્ધદાસે પદ્મશ્રીને બોલાવીને કહ્યું કે:—“ હે ભદ્રે! જિનમતમાં મોહિત એવો તારો પિતા મરણ પામીને ઉઘાનમાં ગાળમૃગ થયો છે. એમ મારા ગુરૂ કહેતા હતા. ” કાનને કરવત સમાન આ સાંભળીને તે વિચારવા લાગી કે:—“ નિરંતર સર્વ રીતે ધર્મકૃત્ય કરનાર એવા પુણ્યવંત મારા પિતા આવી અશુભ ગતિમાં કેમ જાય ? કારણ કે ચિંતામણિ ગ્રાહ કરનાર પ્રાણીને શું દરિદ્રતા સતાવી શકે ? માટે મિથ્યાદૃષ્ટિ એવા તે અજ્ઞ ગુરૂએ કહ્યું તે મિથ્યા છે અથવા તો જિનતત્ત્વથી અજ્ઞાત એવો પાપી પ્રાણી શું શું બોલતો નથી ? ” પછી તે

સસરાને કહેવા લાગી કે:—“ પૂજ્ય એવા તમારા ગુરુવર્ય સમ્યક્ જાણતાજ નથી, કે જેથી તે આવું બોલે છે. જો પોતાના જ્ઞાનથી તે પ્રાણીઓની ગત્યાદિ જાણી શકતા હોય, તો મારે પણ બૌદ્ધધર્મનો સ્વીકાર કરવો, પરંતુ તેમને સપરીવાર મારે ઘેર લોજન કરાવીને ઉત્સાહપૂર્વક તેમના ધર્મનો સ્વીકાર કરી હું પાલન કરીશ. ” પછી લોજનને માટે પુત્રવધૂને ઘેર સર્વ સામગ્રી તૈયાર કરીને પ્રસન્ન મનથી શ્રેષ્ઠીએ બૌદ્ધ સાધુઓને બોલાવ્યા. એટલે પદ્મસંઘ ગુરૂ લોજનાદિકને માટે પુનઃ પરિવાર સહિત ત્યાં આવ્યા. કારણ કે એ વસ્તુ વિશ્વને વલ્લભ છે. પછી બહુમાન આપીને અનુક્રમે સ્કુરાયમાન યુક્તિપૂર્વક વિવિધ સ્વાદિષ્ટ રસથી લોજન કરાવતાં પદ્મશ્રીએ તેના ડાબા પગની આમડાની મોજડીને મરચાં વિગેરેથી વધારી અને તેને જળરૂપ કરીને તેના ગુરૂને જમાવ્યા. પછી બહુ ગૌરવપૂર્વક થયેષ્ટ લોજન કરીને ઉંઝ્યા એટલે શ્રેષ્ઠીએ ભક્તિપૂર્વક ચંદનાદિકથી તેમની પૂજા કરી, એવામાં પેલા કૃત્યથી કંઈક વ્યાકુળ થયેલી પદ્મશ્રીએ આવીને જતા એવા તેમને કહ્યું કે:—“ હે સૌગતેશ્વર! આજે હું ઘણા કાર્યોથી વ્યગ્ર થઈ ગઈ છું, માટે આવતી કાલે પ્રભાતે ઉત્સવપૂર્વક આપના ધર્મને અંગીકાર કરીશ. હાલ તો તમે પધારો. ” એટલે તેઓ મઠ તરફ જવાને તૈયાર થયા. એવામાં ત્યાં ગુરૂનીજ મોજડી જોવામાં ન આવવાથી ‘કોઈના જોવામાં આવી?’ એમ પરસ્પર બોલતા તેઓ કોલાહલ કરવા લાગ્યા. ત્યાં તેમના દર્શનના ઉત્સુક એવા સ્વજનો પણ તરત એકત્ર થઈ ગયા. એવામાં પદ્મશ્રીએ અંજલિ જોડીને પુનઃ પદ્મસંઘને કહ્યું કે “ હે ભગવન! જે જ્ઞાનથી તમે મારા પિતાની ગતિ કહી શક્યા, તેજ જ્ઞાનથી તમે પોતે એ મોજડી જાણી લ્યો. ” આ સાંભળીને અત્યંત ક્રોધિષ્ઠ મનથી ગુરૂએ કહ્યું કે—“ હે ધર્મધૂર્ત! હે દુરાચાર! મને આવું જ્ઞાન નથી. ” પછી સર્વની સમક્ષ પદ્મશ્રીએ કહ્યું કે:—“ પોતાના ઉદરમાં નાખેલ પોતાની મોજડીને જે જાણી શકતા નથી, તે મારા પિતાની આવી ગતિ શી રીતે જાણી શકે? તમે પોતાનું આંધેલું જાણી શકતા નથી, તો પારકી નિંદા કરવા

કેમ તૈયાર થાઓ છો? જો તમને વિશ્વાસ ન હોય, તો મારા અન્નતું વમન કરી જુઓ. ” પછી કૂર અને કોઠાંધ મનથી તેણે પણ વમન કર્યું, એટલે તેમાં સૂક્ષ્મ ચર્મખંડ જોઈને બધા લોકો હાસ્યવિકસિત મુખથી કહેવા લાગ્યા કે:—‘ અહો ! આ ગુરુતું જ્ઞાન કેવું અદ્ભુત છે? ’ પછી લજ્જિત મનવાળા એવા તેને કોઈ રીતે શાંત કરીને બુદ્ધદાસે શિષ્ય સહિત તેને સ્વસ્થાને (મઠમાં) મોકલ્યા.

એક દિવસે કોપાયમાન એવા પદ્મસંઘે શ્રેષ્ઠીને બોલાવીને કહ્યું કે:—“ હે ભદ્ર ! તારી પુત્રવધૂ ખરેખર ! મને શાકિની લાગે છે. માટે પાપપરાયણ એવી એને ઘરથી બહાર કહાડી મૂક. નહિ તો અદ્ય સમયમાંજ તારા કુલનો ધ્વંસ થશે. ” આ પ્રમાણે ગુરુતું વચન સાંભળી શ્રદ્ધામુગ્ધ અને મૂઢબુદ્ધિ એવા તેણે પણ તેના દોષ બાહેર કરીને તેને ઘરથી બહાર કહાડી મૂકી. એટલે તેના દોષો બતાવી પિતા વિગેરેએ વાર્યા છતાં મોહને લીધે બુદ્ધસંઘ પણ તેની સાથે ચાલ્યો. એવામાં પદ્મશ્રીએ તેને કહ્યું કે:—“ હે નાથ ! હાલ તો સમૃદ્ધિથી પૂરિત એવા મારા પિતાને ઘેર જવું યોગ્ય છે. ” એટલે તેણે ઉત્સાહ પૂર્વક કહ્યું કે:—“ હે પ્રિયે ! એ તારૂં કહેવું યોગ્ય નથી. કારણ કે માની જનોને સાસરાને ઘેર રહેવું બિલકુલ યોગ્ય નથી. વલ્લભાને ઘેર (શ્વશુરગૃહે) રહેતાં લક્ષ્મીવંત પુરૂષો પણ પ્રાયઃ પોતાના મહિમાને બોધ બેસે છે. તો નિર્ધનની શી દશા થાય ? કહ્યું છે કે:—

“વરં વનં વ્યાગ્રગર્જેદ્રસેવિતં, દુમાલયે પત્રફલાનિ મોજનમ્ ।

તૃણેષુ શય્યા વરજીર્ણવલ્કલં, ન બંધુમધ્યે ધનહીનજીવિતમ્” ॥ ૧ ॥

“ વ્યાગ્ર અને ગર્જેદ્રથી સેવિત એવા વનમાં કે વૃક્ષના ઘરમાં રહી પત્ર ફળતું લોભન કરવું સારૂં, તૃણની શય્યા સારી અને જીર્ણ વલ્કલ પહેરવા સારા, પરંતુ ધનહીન થઈને બંધુઓમાં જીવવું સારૂં નહિ. ” આ પ્રમાણે યુક્તિપૂર્વક પ્રાણપ્રિયાને સમજાવીને અધિક

ભાગ્યવાન્ એવો તે લક્ષ્મીની જેમ તેને આગળ કરીને નગરની બહાર આવ્યો. ત્યાં દિશાઓના મુખને જોતા અને કંઈક ચિંતાતુર મનવાળા એવા તે દંપતી નગરની નજીકના એક વૃક્ષની છાયામાં ક્ષણવાર બેઠા. એટલે પદ્મશ્રી બોલી કે:—“ હે સ્વામિન્ ! સર્વ પ્રકારના કર્મ-રોગથી મુક્ત અને મુક્તિસ્ત્રીમાં આસક્ત એવા જિન ભગવંત, રક્ત કમળસમાન કાંતિવાળા એવા સિદ્ધ ભગવંત, સર્વજ્ઞમતમાં સૂર્યસમાન એવા સર્વે સાધુઓ તથા સર્વ પ્રકારના સુખમાં સાક્ષીરૂપ એવો ધર્મ-એમનું આપણને શરણુ થાઓ.” આ પ્રમાણે બોલતી પદ્મશ્રી જેટલામાં પતિ આગળ બેઠી, તેટલામાં ત્યાં આવેલ પવિત્ર અંગવાળા કોઈ ધનાવહ સાર્થવાહ જગતમાં અદ્ભુત એવી તે સુંદરીને જોઈને ક્ષણવારમાં સરાગી અને કામદેવની આજ્ઞાને વશવર્તી થઈ ગયો. પછી કોઈક માણસપાસેથી તેમનું સ્વરૂપ જાણીને સૌભાગ્યરૂપ અમૃતની પ્રપો (પરખ) સમાન એવી તેને ગ્રહણ કરવાને ઇચ્છતો એવો તે કામાંધ તેની કૃત્રિમ ઘરદાસ કરીને પ્રપંચથી બુદ્ધસંધને સ્ત્રીસહિત પોતાને સ્થાને લઈ ગયો. પછી સાંજે તે ધનાવહે તેને વિષયુક્ત અન્નનું ભોજન કરાવ્યું. કારણ કે કામાંધ પ્રાણીઓ અકૃત્યો પણ કરે છે. એટલે વિષના વેગથી અતિશય મૂર્છા પામીને મૂળથી છેદાયેલ વૃક્ષની જેમ તે શ્રેષ્ઠી તરત ભૂમિપર પડ્યો. પોતાના પતિની મૃત્યુની હતિકા તુલ્ય એવી તેવા પ્રકારની અવસ્થા જોઈને અતિશય શોકથી સંતાપ થયેલી એવી પદ્મશ્રી કરૂણ સ્વરે રૂદન કરવા લાગી. એટલે તે સાર્થવાહ રૂદન કરતી એવી તેને કોમળ વચન કહી અટકાવવા લાગ્યો કે:—“ હે ભદ્રે ! ત્રણે જગતમાં કર્મથી સહુ પરાધીન છે. હે કલ્યાણિ ! આ સંસારની સ્થિતિજ આવી છે, માટે શોક ન કર. વૈરીની જેમ વિધિ અનવસરે સુખને ખડિતજ કરે છે. તો હવે પછી કલ્પવૃક્ષની જેમ નિરંતર વશવર્તી એવો હું ધનાવહ તારી શ્રેષ્ઠ સુખની સમસ્ત આશા પૂર્ણ કરીશ.” સાર્થવાહનું આવા પ્રકારનું ચેષ્ટિત જાણીને પોતાના શીલરત્નની રક્ષાને માટે તે સતીવિશેષથી શોક કરવા લાગી. એટલે પુનઃ તે સ્નેહપૂર્વક શીતલ વચનોથી ‘ હું તારો દાસ યા

સેવક છું’ આ પ્રમાણે વારંવાર કહીને તેને શાંત કરવા લાગ્યો. તેના વાક્યનો તિરસ્કાર કરીને સમ્યગ્ધર્મમાં દૃઢ આશયવાળી એવી પદ્મ-શ્રીએ પણ નરકની જેમ દુઃખદ એવી રાત્રિ વ્યતીત કરી. એવામાં પદ્મશ્રીના શીલસૌભાગ્યને જોવા બાણે ઉત્સુક થયો હોય એવો સૂર્ય પણ વેગથી ઉદયાચલની ચૂલિકા પર આડઢ થયો. પછી બાણસોના મુખથી તે સ્વરૂપ (ખખર) સાંભળીને બુદ્ધદાસ ત્યાં આવી પોતાના પુત્રને તેવી સ્થિતિમાં જોઈને બહુ દિલગીર થયો, અને શોક તથા કોપયુક્ત અને તત્વાતત્ત્વથી બહિષ્કૃત એવો તે બોલ્યો કે:—“ હે શાકિનિ ! તેં માંસની ઇચ્છાથી મારા પુત્રને માર્યો છે, માટે હે પા-પિષ્ટે ! પુણ્યવંતમાં શ્રેષ્ઠ એવા આ પુત્રને તું સજીવન કર. નહિ તો રાજપુરૂષો પાસે તને પણ મારી નખાવીશ. આ કોલાહલ સાંભળીને પદ્મશ્રીને ધિક્કારતા સર્વ નગરવાસીઓ ત્યાં આવ્યા. આ બનાવ જોઈને પદ્મશ્રીએ વિચાર કર્યો કે:—“ ખરેખર ! અત્યારે મારા પૂર્વ-કૃત દુષ્કર્મોના ઉદય થયો લાગે છે. પરંતુ જે પ્રાણી નિમિત્તે જિન-શાસનમાં મલિનતા પ્રાપ્ત થાય, તે પ્રાણીને આગામી જન્મમાં સમ્ય-કત્વરત્ન દુર્લભ થાય. માટે હવે ધર્મના પ્રભાવથી પતિને શીઘ્ર સજી-વન કરું. કારણ કે સમ્યગ્ધર્મનો પ્રભાવ મંત્રાદિક કરતાં અતિશય શ્રેષ્ઠ છે. ” આ પ્રમાણે વિચાર કરીને સમગ્ર લોક સમક્ષ ક્ષમાવતી એવી તે પદ્મશ્રી બોલી કે:—“ જો જગત્ને પૂજ્ય એવા સમ્યક્ત્વમાં માડું દૃઢ મન હોય અને સર્વ તીર્થ કરતાં જૈનેંદ્રશાસન સત્ય અને શ્રેષ્ઠ હોય, તો તેના પ્રભાવથી મારા પ્રાણનાથ સત્વર સજીવન થાઓ. ” આમ બોલતી એવી પદ્મશ્રીએ પોતાના હાથથી પતિનો સ્પર્શ કર્યો કે તરત જ્યજ્જ્યારવપૂર્વક તે ઉભો થયો. તે વખતે પદ્મશ્રીના સમ્યક્ત્વ-સૌંદર્યથી પ્રસન્ન થયેલા એવા દેવતાઓએ પુષ્પવૃષ્ટિ વિગેરે પાંચ આશ્ચર્ય પ્રગટ કર્યાં. તે આશ્ચર્યરૂપ રસથી આકૃષ્ટ થયેલો એવો નર-વાહુન રાજા ત્યાં આવીને પદ્મશ્રીના ચરણકમળને નમ્યો, સ્વજનાદિક સાથે ઋષભશેઠના પુત્રો હર્ષ પામ્યા અને શ્રીજિનશાસન પરમ ઉન્નતિ પામ્યું. સમ્યગ્દષ્ટિ દેવતાઓ, રાજાઓ, શ્રેષ્ઠીઓ, મંત્રીઓ, અને

વિદ્યાધરો, વિવિધ લબ્ધિધારી મુનીંદ્રો અને સૈભાગ્ય, શીલ તથા ગુરુ-ભક્તિધારી સ્ત્રીઓ અહીં જનશાસનને ઉત્તતિમાં લાવે છે. પછી ધર્મના માહાત્મ્યની સ્તુતિ કરતા એવા બુદ્ધદાસ વિગેરે વધુ સહિત પોતાના પુત્રને મહોત્સવપૂર્વક ઘેર લઈ આવ્યા.

એવા અવસરમાં લોકાલોકને પ્રકાશ કરનાર એવું યશોધર-મહામુનિને ત્યાં કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. એટલે સમ્યગ્દષ્ટિ દેવતાઓએ અત્યંત આનંદિત થઈ મુનીંદ્રને નમીને તે કેવળજ્ઞાનનો મહોત્સવ કર્યો. પછી નરવાહુનરાજ અને પદ્મશ્રીસહિત બુદ્ધદાસાદિક નગરવા-સીઓ તેમને વંદન કરવા ત્યાં આવ્યા. એટલે વિશ્વના હિતકારી એવા તે કેવળજ્ઞાની મુનિએ કનકકમળપર બેસીને તેમને ધર્મોપદેશ આપ્યો કે:—

“ મહાસાગરમાં રત્નદ્રીપની જેમ દુઃખપ્રાપ્ય એવા મનુષ્યજન્મને પામીને સુખાર્થી પ્રાણીઓએ અત્યંત વિશુદ્ધ એવા ધર્મરૂપ ચિંતા-મણિનો આદર કરવો યોગ્ય છે. જે પ્રાણી પ્રમાદથી તેનો અનાદર કરીને અન્ય પુરૂષાર્થમાં પ્રયત્ન કરે છે. તે પછીથી દુઃખસંતતિને પામીને શોકાક્રુણ થાય છે. પ્રાયઃ સર્વ દર્શનવાળા પોતપોતાના ધર્મની પ્રશંસા કરે છે, પરંતુ વિવેકી જનો તો પરીક્ષાપૂર્વક શુદ્ધ ધર્મનોજ આદર કરે છે. કહ્યું છે કે:—

“ યથા ચતુર્મિઃ કનકં પરીક્ષ્યતે, નિઘર્ષણચ્છેદનતાપતાડનૈઃ ।

તથૈવ ધર્મો વિદુષા પરીક્ષ્યતે, શ્રુતેન શીલેન તપોદયાગુણૈઃ ॥ ૧ ॥

“ નિઘર્ષણ, છેદન, તાપ અને તાડન-એ ચાર પ્રકારથી જેમ સુવર્ણની પરીક્ષા થાય છે, તેમ વિચક્ષણ જનો શ્રુત, શીલ તપ અને દયા વિગેરે ગુણોથી ધર્મની પરીક્ષા કરે છે.” મિથ્યાદષ્ટિને અગોચર એવો આ દશ પ્રકારનો ધર્મ વસ્તુતઃ જૈનશાસનમાંજ છે અને અન્ય મતમાં તો તે માત્ર નામથી જ છે. સર્વના વચનમાં તત્ત્વાર્થ સ્ફુરે છે અને કોઈકના હૃદયમાં પણ તે સ્ફુરે છે; પરંતુ જૈનોની તો ક્રિયામાં

પણુ તે સદા સ્કુરાયમાન છે. વેદ, સ્મૃતિ અને પુરાણાદિકમાં આ-
સક્ત એવા બ્રાહ્મણો તત્ત્વથી ધર્મમાર્ગની ગંધને પણ જાણતા નથી.
મધ, માંસના ભક્ષક અને ભક્ષ્યાભક્ષ્યાદિકના વિવેકરહિત બૌદ્ધાદિક
પણુ ધર્મનો સાર સમજતા નથી. ઘર, પુત્ર, કલત્રાદિકના પરિશ્રમમાં
આસક્ત અને ગુરૂપદને ભજતા છતાં તેમનામાં ધર્મનો એક લેશ
પણુ સંભવતો જ નથી. અજમેધાદિક યજ્ઞોમાં કુશળ, વેદના પાઠક
અને સદા પ્રાણીઓનો વધ કરતા એવા યાજ્ઞિકો પણ ધર્મથી વિમુખ
જ હોય છે. માટે હે ભગ્યો ! રાગ દ્વેષથી વિમુક્ત અને સમ્યક્તત્ત્વના
પ્રકાશક એવા અર્હુતના શાસનમાં જ ધર્મની યથાર્થતા છે. એ ધર્મની
એક ચિત્તથી ઉપાસના કરનારને આ લોકમાં જ દેવતાઓ પણ પ્રસન્ન
મનવાળા થઈ પદ્મશ્રીની જેમ સહાય કરે છે. ખરેખર ! વિશ્વને આ-
નંદ આપનારી એ ઋષભશ્રેષ્ઠીની પુત્રી ધન્ય છે, કે જેણે દુઃખ આવતાં
પણુ ધર્મરૂપ ચિંતામણિનો ત્યાગ કર્યો નહિ. કહું છે કે:—

“ કિં ચિત્રં યદિ વેદશાસ્ત્રનિપુણો વિમો ભવેત્પંડિતઃ,
કિં ચિત્રં યદિ નીતિમાર્ગનિરતો રાજા ભવેદ્ધાર્મિકઃ ।
તચ્ચિત્રં યદિ રૂપયૌવનવતી સાધ્વી ભવેત્કામિની,
તચ્ચિત્રં યદિ દુઃસ્વિતોઽપિ પુરુષઃ પાપં ન કુર્યાત્કચિત્ ” ॥ ૧ ॥

“ વેદશાસ્ત્રમાં નિપુણ એવો બ્રાહ્મણ પંડિત હોય તેમાં આશ્ચર્ય
શું ? અને નીતિમાર્ગે ચાલનાર રાજા ધાર્મિક હોય તેમાં પણ આશ્ચર્ય
શું છે ? પરંતુ જે રૂપવતી અને યૌવનવતી કામિની સાધ્વી (સતી)
હોય અને પુરુષ દુઃખિત છતાં સર્વથા નિઃપાપ રહે એજ મોટું
આશ્ચર્ય છે. ”

પછી અવસર પામીને પદ્મશ્રીએ ગુરૂમહારાજને પૂછ્યું કે:—
‘હે વિલો ! મારો પિતા મરણ પામીને કઈ ગતિમાં ગયો છે.’ એ-
ટલે કેવળી ગુરૂ બોલ્યા કે:—“ હે ભદ્રે ! તારો પિતા (ગુરૂ) સહસ્રાર
દેવલોકમાં દેવ થયો છે અને ભવાંતરમાં તે મોક્ષે જશે. જે જેવાં બીજ

વાવે, તે નિશ્ચય તેવાં ફળ પામે. તેમ પુણ્યવંત પ્રાણી શુભગતિમાંજ જાય છે અને વિપરીત મતિવાળો (દુર્મતિ) અવશ્ય દુર્ગતિનેજ પામે છે. મધ, માંસના લક્ષક, હિંસા અને મૃષા વિગેરે આશ્રવમાં તત્પર અને મિથ્યા ઉપદેશમાં કુશળ એવા પ્રાણીઓ દુર્ગતિમાંજ જાય છે. તેમજ શમ, શીલ અને દયાવંત જિતેન્દ્રિય, નિષ્પરિગ્રહી તથા સમ્યજ્ઞાન અને ક્રિયામાં ઉદ્યુક્ત એવા પ્રાણીઓ દેવગતિને પામે છે. ઉન્માર્ગના ઉપદેશક, માયા, આરંભ અને આર્ત્તધ્યાનમાં તત્પર, તથા અપ્રત્યાખ્યાની એવા મૂઢ પ્રાણીઓ તિર્થચગતિમાં જાય છે. સમ્યક્ પ્રકારના માર્દવ અને આર્જવ ગુણથી યુક્ત, અદંપ આરંભ અને પરિગ્રહવાળા તથા દેવપૂજા, દયા અને દાનયુક્ત—એવા પ્રાણીઓ મનુષ્યગતિને પામે છે. તથા કષાયરહિત, શુકલ લેશ્યાવાળા, સર્વ સંગથી વિમુખ અને શુકલધ્યાનયુક્ત—એવા ભગ્યો અક્ષય મોક્ષને પ્રાપ્ત કરે છે.” આ પ્રમાણે સાંભળીને સંવેગવાન થયેલા રાજાએ પોતાના નયવિકુમ્ભ કુમારને રાજ્ય સોંપીને મહોત્સવપૂર્વક દીક્ષા અંગીકાર કરી. તથા રાજા અને શ્રેષ્ઠીની પદ્માવતી પત્ની તેમજ પદ્મશ્રી પ્રમુખ સ્ત્રીઓએ પણ ચારિત્ર અંગીકાર કર્યું. બુદ્ધદાસ વિગેરે સુદૃઢ આશયવાળા, જીવાજીવાદિ તત્ત્વના જાણનારા અને જિનધર્મના પ્રભાવક એવા શ્રાવક થયા. અને ઉદયથી રહિત એવા પદ્મસંઘાદિક ઐશ્વર્ય સાધુઓ લોકમાં અવહીલના પામ્યા. કારણ કે મૃષાવાદી કોણ લઘુતા ન પામે ? ”

હે નાથ ! આ બધું પ્રત્યક્ષ જોઈને મેં પણ સદગુરૂ પાસે પંચાતિચારથી સંશુદ્ધ એવું સમ્યક્ત્વ ધારણ કર્યું. ”

આ પ્રમાણે સમ્યક્ત્વવાસિત પદ્મલતાની કથા સાંભળીને અહિંદાસશ્રેષ્ઠીએ કહ્યું કે:—“ હે પ્રિયે ! આ બધું સત્ય છે; તથા, તેની સાત સ્ત્રીઓએ પણ પ્રસન્ન થઈને કહ્યું કે:—“ હે સ્વામિન ! અમે આ બધું સત્યતાપૂર્વક સ્વીકારીએ છીએ. કારણ કે ચિંતામણિની જેમ મનોવાંછિત આપવામાં એકે નિધાનરૂપ એવા શ્રીજિનધર્મનો મ-

હિમા લોકમાં અચિંત્ય છે.” એવામાં મિથ્યાત્વરૂપ અંધકારથી વ્યાપ્ત મનવાળી એવી કુંદલતાએ કહ્યું કે:— ‘ પદ્મલતાએ બધું કપોલકલ્પિત કહ્યું છે. ’ તે વખતે રાજા વિગેરે હૃદયમાં વિચારવા લાગ્યા કે:— ‘ અહો ! આ સ્ત્રીનું મિથ્યાત્વયુક્ત મૂઢત્વ કેવું છે ? જે પ્રાણીનો જગતમાં અતિશય ઉદય થવાનો હોય અને જેના અનંત પાપરાશિ ક્ષય પામ્યા હોય, તેજ પ્રાણી જિનેંદ્રદર્શિત ધર્મ સાંભળે છે, શ્રદ્ધે છે અને નિત્ય આચરે છે. ’

હે ભવ્ય જનો ! સમ્યક્ત્વની નિર્મલતાના મહાપ્રભાવની સંપત્તિના વિલાસની સ્થિતિથી શોભાયમાન એવું પદ્મશ્રીનું વૃત્તાંત સાંભળીને સમ્યક્ત્વમાં એક દૃઢતા વધારો.

॥ इति सम्यक्त्वकौमुद्यां षष्ठी कथा ॥

પછી શ્રેષ્ઠીએ સ્વર્ણલતાને કહ્યું કે:— ‘ હે ભદ્રે ! તું પણ તારી સમ્યક્ત્વપ્રાપ્તિની વાત કહે. ’ પોતાના પ્રાણુનાથનો આદેશ મેળવીને તે પણ સુધાને સ્વનારી વાણીથી સ્વાનુભૂત એવું સમ્યક્ત્વનું વૃત્તાંત કહેવા લાગી:—

“ મહાદેશના અલંકારરૂપ, વિદ્રજ્જનોથી સુશોભિત, અગણિત સંપત્તિનું પાત્ર અને વિશાલ એવી અવંતી નામની પ્રસિદ્ધ નગરી છે. ત્યાં સુરેંદ્રસમાન સુંદર એવો સુરસુંદર નામે રાજા હતો. અહો ! આશ્ચર્યની વાત છે કે જેણે શત્રુઓને દ્વિધા કર્યા છતાં તેઓ પંચત્વ (મરણ) ને પામ્યા. ધર્મકાર્યમાં કુશળ યશસ્વિની અને સુરંગ તથા અનંગ (કામદેવ) ની એક કીડાવાપી સમાન એવી મદનવેગા નામની તેને રાણી હતી. તથા રાજ્યભારની ધુરાને ધારણ કરનાર, સર્વ પ્રકારની બુદ્ધિનો લંકાર અને વિકસિત ગુણવાળો એવો બુદ્ધિસાગર નામે તેને પ્રધાન હતો. વળી તેજ નગરીમાં હસ્તમાં અને સંપત્તિમાં પણ સમુદ્રતા (સુલક્ષણ અને ધનિકતા) ને ધારણ કરનાર અને પુણ્યકર્મમાં સાવધાન એવો સમુદ્ર નામે શ્રેષ્ઠી હતો. ગૃહવ્યવહારમાં કુશળ, ધર્મને વિશેષથી જાણનારી

અને શીલદીલાથી શ્રેષ્ઠ એવી સમુદ્રશ્રી નામની તેને પત્ની હતી. તે દંપતીને અદ્ભુત સૌભાગ્યવાળી જિનદત્તા નામે પુત્રી અને અતુલ તેજના નિધાનરૂપ એવો ઉભય નામનો પુત્ર હતો. શ્રેષ્ઠીએ કૌશાંભી નગરીમાં રહેનાર કુલીન અને ધર્મજ્ઞ જિનદેવ નામના શ્રેષ્ઠીને પોતાની પુત્રી પરણાવી. પરંતુ યૌવનવય પામતાં કુસંગતના દોષથી ઉભય બહુ વ્યસની થઈ ગયો. કારણ કે અસત્સંગ માણસોને પ્રાયઃ અનર્થકર્તા થાય છે. કહ્યું છે કે:—

“ આસ્તાં સચેતસઃ સંગાત્, સદસત્સ્યાત્તરોરપિ ।

અશોકઃ શોકનાશાય, કલયે તુ કલિદ્રુમઃ ॥ ૧ ॥

“ સચેતનના સંગથી થતા લાલાલાલ તો દૂર રહે, પરંતુ વૃક્ષના સંગથી પણ તેવી અસર થતી દેખાય છે કે અશોક-વૃક્ષના સંગથી શોક દૂર થાય છે અને કલિવૃક્ષના સંગથી કલહ ઉત્પન્ન થાય છે. ” તેના પિતા વિગેરેએ યુક્તિપૂર્વક તેને અટકાવ્યા છતાં દુષ્કૃત્યથી તે નિવૃત્ત ન થયો. કારણ કે વ્યસન દુસ્ત્યજ હોય છે. પરંતુ વિશેષતઃ પાપથી પ્રેરિત અને જુગારમાં તત્પર એવો તે નગરમાં કૂર કર્મથી ચોરી કરવા લાગ્યો. કારણ કે પરસ્ત્રી, પરદ્રવ્ય, અને પરમાંસના લક્ષણમાં ઉત્સુક એવો પ્રાણી કૃત્યાકૃત્યને કદી જાણતો જ નથી. સમગ્ર નગરમાં ચોરીનું કર્મ કરતા તે શેઠના પુત્રને જોઈ યમ-દંડ નામે કોટવાળ તેને પગલે પગલે પકડીને શ્રેષ્ઠીના દાક્ષિણ્યથી તેને હિત-શિખામણ સંભળાવીને છોડી મૂકતો. તથાપિ ચૌર્યકર્મથી નિવૃત્ત ન થતા એવા તેને એકદા કોટવાળે એકાંતમાં સભ્યતાથી શિક્ષા આપી કે:—“ હે ભદ્ર ! તારા માતૃપિતા ઉત્તમપણથી સર્વત્ર પ્રખ્યાત થયા છે, ન્યાયમાર્ગમાં અગ્રેસર અને ધર્મવંત જનોમાં એક દૃષ્ટાંતરૂપ છે, તારી જાહેન જગતને આનંદ આપનાર સૌભાગ્યવાળી અને સર્વજ્ઞ ભગવંતના શાસનરૂપ કમળને પ્રકાશિત કરવામાં સૂર્યપ્રભા સમાન છે. હે બ્રાત ! તેમના ઉચ્ચતમ વંશમાં જન્મ પામીને તું કૂર કર્મમાં તત્પર અને પાપપરાયણ એવો ચોર કેમ થયો ? ચૌર્યરૂપ

વૃક્ષનું આ ભવમાંજ વધ, બંધાદિક ફળ મળે છે અને પરલોકમાં દુર્ગતિ અને દરિદ્રતા પ્રાપ્ત થાય છે. માટે ચૌર્યકર્મનો ત્યાગ કરી હિતકર એવા ન્યાય અને ધર્મનો સ્વીકાર કર, કે જેથી તાતની જેમ તારી પણ પ્રતિષ્ઠા ગરિષ્ઠ થાય.” આ પ્રમાણે હિતશિક્ષાપૂર્વક તેણે નિવાર્યા છતાં તે ન અટક્યો, એટલે તેણે પકડીને રાજાને સોંપ્યો. પછી વિચારવાનું એવા રાજાએ તેનું વૃત્તાંત જાણીને પૂછ્યું કે:—“ અરે ! ચોર ! દુરાચારી ! તું કોનો પુત્ર છે ? ” એટલે તે બોલ્યો કે:—“ હે દેવ ! હું સમુદ્રશ્રેષ્ઠીનો પુત્ર છું. ’ પછી રાજાએ સમુદ્રશેઠને બોલાવીને કહ્યું કે—“ હે શ્રેષ્ઠી ! આ તમારોજ પુત્ર છે કે કોઈ અધર્મીનો પુત્ર છે ? ’ એટલે વિનયથી અવનત થઈને શ્રેષ્ઠીએ રાજાને કહ્યું કે:—“ હે સ્વામિન ! એ મારો પુત્ર છે, છતાં કુસંગના દોષથી તસ્કરકર્મ કરે છે, માટે આપ પ્રસન્ન થઈને એનો એવો ઉપાય લ્યો, કે જેથી એ સન્માર્ગનો આશ્રય કરે. ’ પછી કૃતજ્ઞ અને પ્રજાવત્સલ એવા રાજાએ વિચાર કર્યો કે:—“ આ શ્રેષ્ઠી સદા સદાચારપણાથી મારે પણ માન્ય છે, માટે આ તેનો પુત્ર કુકર્મ કરનાર છતાં અવધ્ય છે અને એને શિક્ષા કર્યા વિના પુનઃ મારા નગરમાં ચોરી કરશે. કહ્યું છે કે:—

“ રાજદંડમયાત્પાપં, નાચરત્યધર્મો જનઃ ।

પરલોકમયાન્મધ્યઃ, સ્વભાવાદેવ ચોત્તમઃ ” ॥૧॥

“અધર્મ જન રાજદંડના ભયથી પાપ કરતો અટકે છે, મધ્યમ જન પરલોકના ભયથી અને ઉત્તમ પુરુષ સ્વભાવથીજ પાપનિવૃત્ત થાય છે. ” આ પ્રમાણે વિચાર કરીને પૃથ્વીપર ધર્મના રક્ષક એવા તે રાજાએ તેનું સર્વસ્વ લઈને તેને દેશાનિકાલ કર્યો, એટલે સ્થાનબ્રધ, સહાયરહિત અને ધનહીન એવો તે દેશોદ્દેશ ભ્રમતાં કૌશાંબીમાં ખેંદનને ઘેર ગયો. ત્યાં માર્ગના બ્રમણથી થાકી ગયેલ અને કાંતિરહિત એવા પોતાના બ્રાતાને જોઈને તેણે આનંદપૂર્વક લોજન અને આચ્છાદનાદિકથી તેનો આદરસત્કાર કર્યો. પછી પિતા વિગેરેની તેણે કુશળતા પૂછી અને કહ્યું કે:—“ હે વત્સ ! તારી આવી દશા કેમ

થઈ ?' એટલે કંઈક કલ્પના કરીને તેણે પોતાના આવવાનું કારણ જણાવ્યું. કારણ કે પ્રાયઃ ચોર, જુગારી અને સ્ત્રીજન સત્ય બોલતા નથી. પરંતુ પરંપરાએ આવેલી પોતાના ભાઈની તેવા પ્રકારની વાત તો પ્રથમથીજ તેના જાણવામાં આવી ગઈ હતી. કારણ કે વાર્તા પ્રાયઃ વિશ્વગામિની (સર્વત્ર પ્રસરનારી) હોય છે. કહ્યું છે કે:—

“ વાર્તા ચ કૌતુકવતી વિશદા ચ વિદ્યા,

લોકોત્તરઃ પરિમલશ્ચ કુરંગનાભેઃ ।

તૈલસ્ય વિંદુરિવ વારિણિ દુર્નિવાર—

મેતત્રયં પ્રસરતીહ કિમત્ર ચિત્રમ્ ” ॥ ૧ ॥

“ કૌતુકવાળી વાર્તા, વિશદ વિદ્યા, અને કસ્તૂરીની લોહોત્તર સુગંધ—એ ત્રણ જગમાં પડેલ તેલના ઝિંદુની જેમ જગતમાં દુર્નિવારપણે પ્રસરે છે, માટે તેમાં આશ્ચર્ય શું છે ? ” માટે હું પણ જો અત્યારે અહીં એનું અપમાન કરીશ, તો વખતસર દુઃખથી પીડિત થઈ ન્યાયમાર્ગપર આવશે. ” આ પ્રમાણે વિચાર કરીને તેણે પણ બહુજ અપમાનપૂર્વક ભાઈને ઘરમાંથી બહાર કહાડ્યો. કારણ કે સહુ કોઈ ગુણનું ગૌરવ કરે છે. એટલે લક્ષ્મી અને સહાયથી રહિત અને વિદેશીઓમાં અગ્રેસર એવા તેણે જાહેનના ઘરથી બહાર નીકળી દુઃખિત થઈને વિચાર કરવા લાગ્યો કે:—“ માતપિતા અને રાજાએ મારો તિરસ્કાર કર્યો તેથી આ નગરમાં મારી જાહેન ધારીને હું અહીં આવ્યો, પરંતુ તેણે પણ મને નિર્ધન ધારીને ઘરથી બહાર કર્યો. અહો ! મંદભાગ્યવાળા પુરૂષને સર્વત્ર આપત્તિઓજ આવીને ઉભી રહે છે. કહ્યું છે કે:—

“ સ્વલ્વાટો દિવસેશ્વરસ્ય કિરણૈઃ સંતાપિતો મસ્તકે,

વાંછન્ દેશમનાતપં વિધિવશાદ્ બિલ્વસ્ય મૂલં ગતઃ ।

તત્રાપ્યસ્ય મહાફલેન પતતા મયં સશબ્દં શિરઃ,

પ્રાયો યત્ર પ્રયાતિ દૈવહતકો ગચ્છંતિ તત્રાપદઃ ” ॥૧॥

“ સૂર્યના કિરણોથી મસ્તકમાં સતત થયેલો કોઈ ખટ્વાટ (માથાપરની ટાલવાળો) પુરૂષ છાયાવાળા સ્થાનની ધૃત્વથી દૈવ-યોગે બિલ્વવૃક્ષના મૂળ આગળ ગયો, એટલે ત્યાં પણ ઉપરથી એક મોટું ફળ પડવાથી મોટા અવાજ સાથે તેનું મસ્તક લાંગી પડ્યું. અહા ! દૈવનો મારેલો પ્રાણી જ્યાં જાય, ત્યાં પ્રાયઃ તેને આપત્તિઓ જ આવી મળે છે. ” નિમિત્ત વિના પરધર જતાં શ્રીમંતને પણ લઘુતા પ્રાપ્ત થાય છે, તો નિર્ધનની શી વાત કરવી ? કહ્યું છે કે:—

“ ઉડ્ડગણપરિવારો નાયકોપ્યૌષધીના—

મમૃતમયશરીરઃ કાંતિયુક્તોપિ ચંદ્રઃ ।

ભવતિ વિકલમૂર્તિર્મંડલં પ્રાપ્ય માનોઃ,

પરસદનનિવિષ્ટઃ કો લઘુત્વં ન યાતિ ” ॥૧॥

“ નક્ષત્રમંડળના પરિવારવાળો, ઔષધિઓનો નાયક છતાં, અમૃતમય શરીરવાળો અને પોતે કાંતિયુક્ત છતાં ચંદ્રમા રાહુમંડળને પ્રાપ્ત થતાં વિકળ-મૂર્તિ (નિસ્તેજ) થઈ જાય છે. કારણ કે પરધર પેસતાં કોણ લઘુતા ન પામે ? ” આ પ્રમાણે નિરાધારપણાથી દુઃખિત અને પાપકર્મના ક્ષયથી સંવેગ પામેલો એવો તે ઉભય એક જિનમંદિરમાં ગયો. ત્યાં રત્નનિર્મિત જગદ્ગુરૂની પ્રતિમાને ભક્તિ-પૂર્વક નમસ્કાર કરીને ચૈત્યના અતિશય (રમણીયત્વ)ને જોતાં તે અંતરમાં આનંદ પામ્યો. વળી ત્યાં આનંદને દર્શાવનાર, અનશ્વર તપ અને જ્ઞાનવાળા તથા વિશ્વના વત્સલ એવા શ્રુતસાર નામના સુનીશ્વરને તેણે જોયા. એટલે ક્રિયાવંત એવા તે સદ્ગુરૂને ભક્તિભરથી નમસ્કાર કરીને વિનયી એવો તે યથોચિત સ્થાને બેઠો. ત્યાં ધર્મવંતમાં અગ્રેસર એવા ગુરૂમહારાજે તેને ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો. કારણ કે સાધુઓ નિષ્કારણ ઉપકારી હોય છે:—

“ ધર્મ એ સુખરૂપ વૃક્ષોનો બગીચો છે, કલ્યાણનો તે ભંડાર છે, વિધોનો તે વિધ્વંસ કરનાર છે અને ત્રણે લોકને તે એક બંધુસ-

માન છે, જેમ સૂર્યવિના દિવસ અને ચંદ્રવિના રાત્રિ, તેમ ધર્મવિના પ્રાણી કયાં પણ શોભા પામતો નથી. ધર્મના પ્રભાવથી પ્રાણીઓને આરોગ્ય, ઐશ્વર્ય, અખંડ સુખ, સૌભાગ્ય, અદ્ભુત અને રમ્ય રૂપ, સમસ્ત લક્ષ્મી અને જગત્માં પૂજ્યતા પ્રાપ્ત થાય છે. સાધુ અને શ્રાવકને યોગ્ય એવા તે ધર્મને જિનભગવંતોએ સમ્યક્ત્વપૂર્વક સર્વ-ચારિત્ર અને દેશચારિત્ર-એમ બે પ્રકારે કહેલ છે. તેમાં મહર્ષિઓ (સાધુઓ) સર્વથા જીવદયાયુક્ત, જિતેન્દ્રિય, અનગાર, પરિશુદ્ધી વિમુક્ત અને મુક્તિમાર્ગ દર્શાવનારા-એવા હોય છે. કહ્યું છે કે:—

“ સમ્મદંસણજુત્તા, તવનિયમરયા વિશુદ્ધદઢમાવા ।

દેહેવિ નિરવયક્ષ્વા, સમણા પાવેતિ સિદ્ધિગઈ ॥ ૧ ॥ ”

“ સમ્યક્ત્વસંયુક્ત તપ, નિયમમાં તત્પર, વિશુદ્ધ તથા દઢ ભાવવાળા અને પોતાના દેહમાં પણ અનાસક્ત-એવા સાધુઓ સિદ્ધિ-ગતિને પામે છે. ” અને સમ્યગ્દષ્ટિવાળા, સદાચારી, આરત્રધારી તથા સમ ક્ષેત્રોમાં પોતાના ધનનો વ્યય કરનારા એવા શ્રાવકો હોય છે. મધ, માંસ, અને નાના પ્રકારના જંતુઓની હિંસાવાળું એવું માખણ, બહુબીજવાળાં ફળ, અનંતકાય, મધ, પાંચ પ્રકારના ઉદુંબર, રાત્રિભોજન, ઘેર નરકમાં લઈ જાય તેવું પાપ, વિદળની સાથે છાશ વિગેરે, સમગ્ર અલક્ષ્ય, બે દિવસ ઉપરાંતનું દહીં, વિકૃત થયેલું સર્વ પ્રકારનું અન્ન અને બધાં અજ્ઞાત ફળ-ઉક્ત શ્રાવકો આ સર્વ વસ્તુઓનો ત્યાગ કરે છે. વળી ત્રણવાર શ્રીજિનભગવંતની સમ્યગ્ રીતે પૂજા અને બે વાર આવશ્યકક્રિયા કરતાં ગૃહસ્થ શ્રાવક વૈમાનિક દેવપણાને પામે છે. અને પછી રાજવંશાદિકમાં જન્મ પામીને જગ-જનને આનંદ આપનાર એવા રત્નત્રયનું સમ્યગ્ રીતે આરાધન કરીને તે સિદ્ધિસુખને પામે છે. કહ્યું છે કે:—

“ જેવિ ય ગિહધમ્મરયા, પૂયાદાણાસીલસંપન્ના ।

સંકાદોસરહિયા, હોર્હિતિ સુરા મહિઢ્ઢીયા ”

“ જેઓ પૂજા, દાનાદિક અને શીલસંપન્ન હોય તથા શંકાદિક દોષથી રહિત હોય એવા ગૃહસ્થધર્મી શ્રાવકો મહર્ષિક દેવતાઓ થાય છે. ” આ પ્રમાણે દેશના સાંભળીને પુષ્પસમાન ઉજ્જવળ મનવાળા એવા તે શ્રેષ્ઠીપુત્રે ચારિત્રમોહનીયના ક્ષયોપશમયોગથી સમ્યગ્દર્શનપૂર્વક બાર વ્રતયુક્ત અને અનેક અભિગ્રહથી દુષ્કર એવા શ્રાદ્ધધર્મનો સ્વીકાર કર્યો. તે વખતે કંઈવાર એવા ગુરૂ મહારાજે તેને શિક્ષા આપી કે:—“ હે ભદ્ર ! રોગ ક્ષીણ થતાં જેમ પથ્યપર રૂચિ થાય તેમ ભાવમળનો અત્યંત ક્ષય થતાં કલ્પવૃક્ષની જેમ કલ્યાણશ્રેણી આપવામાં એક સાક્ષીરૂપ એવા ધર્મને તું અત્યારે ભાગ્ય-યોગેજ પામ્યો છે, માટે હે આર્ય ! જિનકથિત નવનવા પુણ્ય કાર્યોથી સર્વ પ્રકારના અલીષ્ટ ફળ આપનાર એવા એ ધર્મની તારે પરમ ઉન્નતિ કરવી, ” આ પ્રમાણે શિક્ષાનો સ્વીકાર અને ગુરૂ મહારાજને વંદન કરીને ધર્મમાં તન્મયભાવને ધારણ કરતો, શુભ સુખ-કાંતિવાળો અને પ્રગટ થતા સ્નેહવાળો એવો તે પુનઃ જંહેનને ઘેર આવ્યો એટલે ધર્મ બંધુપણથી જંહેને તેનો સત્કાર કર્યો. અને તેને ધર્મની પ્રાપ્તિ સાંભળીને હર્ષિત થયેલી તેની ભગિનીએ નગરવાસીઓને આનંદદાયક એવા મહોત્સવો કર્યા. પછી પાલાના અનુક્રમથી વ્યાપાર કરતા તેને પુણ્યના પ્રભાવથી અધિક અધિક લાભ થવા લાગ્યો, તેથી તેની આપત્તિ બધી નાશ પામી અને સંપત્તિમાં વધારો થતો ગયો તથા ત્યાં નગરમાં સર્વત્ર તે વિશેષ માન્ય થયો. કહ્યું છે કે:—

“ પાતિતોઽપિ કરાઘાતૈ—રૂપતત્યેવ કંદુકઃ ।

પ્રાયેણ હિ સુવૃત્તાના—મસ્થાયિન્યો વિપત્તયઃ ” ॥ ૧ ॥

“ હસ્તના આઘાતથી પાડ્યા છતાં દડો ઉચે આવે (ફૂટે) છે તેમ સજ્જનોની વિપત્તિઓ પ્રાયઃ અસ્થિર હોય છે, (અલ્પ સમયમાં ચાલી જાય છે.) ”

એકદા મળ્લના રંગની જેમ ઉત્કૃષ્ટ સંવેગના રંગને આનંદપૂર્વક અંતઃકરણમાં ધારણ કરતો એવો ઉભય ધર્મ સંબંધી વિચાર

કરવા લાગ્યો કે:—“મોહથી અંધ થએલા આ જગત્માં મનુષ્ય જન્મ, આર્યદેશ, ઉત્તમકુળ, શ્રદ્ધાલુતા, ગુરુવચનનું શ્રવણ અને વિવેક—સિદ્ધિસૌધ—મંદિરના સોપાન (પગથીયા) ની શ્રેણીરૂપ એવા આ ગુણો ખરેખર! સુકૃતથીજ ઉપલબ્ધ છે, આટલો કાળ મેં નિર્વિવેકપણાએ નિત્ય દુરંત એવા દુર્વ્યસનથીજ સ્વાત્માની કદર્થના કરી. હવે એ વ્યસન સાગરનો પાર પામીને પ્રૌઢ પુણ્યોદયથી હું કેટીલવમાં દુઃખપ્રાપ્ત એવા શ્રાવકપણાને પામ્યો. માટે લાવાસ્તિકપણાથી મારે ભાવના ભાવવી. કારણ કે જિનમતમાં ભાવશૂન્ય ક્રિયા વંધ્યવૃક્ષ સમાન કહેલ છે. લાવાસ્તિકનું લક્ષણ આ પ્રમાણે છે:—

“શ્રદ્ધાલુતાં શ્રાતિ જિનેંદ્રશાસને, ક્ષેત્રેષુ વિત્તાનિ વપત્યનારતમ્ ।
કરોતિ પુણ્યાનિ સુસાધુસેવના-દતોપિ તં શ્રાવકમાહુરુત્તમમ્” ॥૧॥

“જિનશાસનપર શ્રદ્ધાલુતા રાખે, સમ ક્ષેત્રોમાં નિરંતર વિત્ત વાપરે, પુણ્યકૃત્ય કરે અને સુસાધુની ભક્તિ કરે—એવા શ્રાવકને ઉત્તમ શ્રાવક કહેલ છે.” વળી સમ્યક્ત્વને ધારણ કરનાર અને ગુરૂની પાસે વિધિપૂર્વક વ્રત લેનાર એવા સુશ્રાવકને મુનિવરોએ સિદ્ધાંતમાં ભાવશ્રાવક કહેલ છે.” આ પ્રમાણે સદ્ભાવના ભાવીને ભદ્રક અને જિનેંદ્રશાસનની ઉન્નતિ કરવાની ઇચ્છાવાળો એવો ઉભય, સાધર્મિ-વાત્સલ્ય, સુસાધુસેવા અને જિનચૈત્યાદિકમાં પૂજા અને સ્નાત્રોત્સવાદિક કરવા લાગ્યો.

એક દિવસે ઘણા કરિયાણા લઈને ભગિની અને યોગ્ય સંગ-ધીઓનો ભક્તિપૂર્વક સત્કાર કરીને જનકાદિકને મળવાને અત્યંત ઉત્કંઠિત થયેલો એવો તે કેટલાક માણસો સહિત એક સાર્થ (સંઘ) સાથે ચાલ્યો. એટલે રસ્તામાં પણ છ આવશ્યકના આચારને પાળતો, દીન અને અનાથ જનોપર યથાશક્તિ ઉપકાર કરતો, સર્વ ભાવતીર્થ, સ્થાવર અને જંગમતીર્થોમાં પણ વિધિપૂર્વક પૂજાસત્કાર અને સન્માનપૂર્વક દાનાદિક કરતો એવો તે પોતાના માણસોસહિત આગળ

ચાલતાં રાત્રિએ આપત્તિમાં ધર્મરહિતની જેમ માર્ગભ્રષ્ટ થઈ મહા-
અટવીમાં પડયો. ત્યાં વિકટ એવી અટવીમાં આખી રાત્રિસુધી ભમ્યો,
પણ ગુરૂવર્જિત પ્રાણીની જેમ તેને ક્યાં પણ માર્ગ ન મળ્યો.
પછી સૂર્યોદય થતાં ક્ષુધાર્ત્ત એવા સાર્થલોકો અજ્ઞાત ફળના
લક્ષણથી મૂર્છા ખાઈને પૃથ્વીપર પડ્યા. એટલા માટે જ તત્ત્વજ્ઞ
અને ખંને લોકના સુખાર્થી એવા જનોએ અજ્ઞાત ફળ અને
પુષ્પનો ઉપલોગ કરવો ખિલકુલ અયોગ્યજ છે. પણ અજ્ઞાત
ફળના ઉપલોગના નિષેધથી પોતે જીવતો રહ્યો, તેથી ઉભય,
પોતાના ગુરૂની સ્વાભાવિક દયાલુતાને માનવા લાગ્યો. પરંતુ
તે સાથના વિયોગથી દુઃખિત પોતાની નગરીના માર્ગથી અ-
જ્ઞાત, ભયભીત અને તે અટવીમાં આમતેમ ભમતા એવા તેણે પવિત્ર
લાવણ્યની સરિતારૂપ અને પોતાની સન્મુખ આવતી એવી પ્રત્યક્ષ
દેવતાની જેમ એક લલનાને જોઈ. તે ખિલકુલ પાસે આવી, એટલે
ઉભયે પૂછ્યું કે:—“ હે ભદ્રે ! વિશાલા નગરી તરફ જતો રસ્તો
મને સત્તર દેખાડ. ” આ સાંભળી સાત્ત્વિક ભાવને ધારણ કરતી અને
સ્મિતમુખી એવી તે બોલી કે:—“ હે મહાશય ! આપ પૂછો છો
તે માર્ગ હું જાણતી નથી. પરંતુ પદ્મીપતિની મદનસુંદરી નામે
પુત્રી, સાક્ષાત્ કામદેવ જેવા આપને વનમાં ફરતા જોઈને સખી વ-
ર્ગનો ત્યાગ કરી કામની ઇચ્છાથી આપની પાસે આવી છું. માટે
સાક્ષાત્ સુખકારી એવા મારી સાથે લોગ લોગવો. અને અત્યંત
સ્વાદિષ્ટ આ ફળો ખાઈને શાંત થાઓ, કારણ કે આ ફળો ખાવાથી
પ્રાણી નવયૌવન થાય છે. હું પૂર્વે અત્યંત વૃદ્ધ અને નિસ્તેજ હતી,
પરંતુ આ ફળ ખાવાથી અત્યારે નવયૌવના થઈ છું. એટલે વિષયથી
વ્યાકુળ થયેલી હું તમારા અંગસંગરૂપ સુધાપાન વિના હવે ક્ષણભર
પણ રહેવાને સમર્થ નથી. વળી હે કરુણાપર ! મારા મનનું અલીપ્ત
સાધતાં સુવર્ણ અને રત્નાદિકની સંપ્રાપ્તિથી તમારું પણ અલીપ્ત
સિદ્ધ થશે. ” આ સાંભળતાં આપત્તિમાં પણ અસ્થાન કાંતિવાળા
એવા ઉભયે કહ્યું કે:—“ હે ભદ્રે ! અજ્ઞાત ફળ ખાવાનો મેં નિષેધ

કર્યો છે. તેમજ ઇદ્રાણી સમાન સૌભાગ્યવતી એવી પણ પરસ્ત્રીનો તો મેં ત્રિવિધે ત્રિવિધે ત્યાગ કર્યો છે, તો તારા જેવીની શું ચાહના કરું ? વળી વિદ્વજ્જનોએ અનંતકાય અને ઓળ અથાણું, રાત્રિલો-જન અને પરસ્ત્રીસેવન—એ ચાર નરકના દ્વાર કહ્યા છે. તેમજ હે ભદ્રે ! પ્રાણાંત સંકટ આવતાં પણ સ્વીકાર કરેલા વ્રતનો ભંગ કરવો નહિ. કારણકે વ્રતભંગ કરવાથી પ્રાણીઓને નરકરૂપ ખાડામાં પડવું પડે છે. પ્રાયઃ નીચ પ્રાણીજ વ્રત કરતાં ધનને અધિક માને છે, પરંતુ મહાન પુરૂષ તો પોતાના પ્રાણ કરતાં પણ વ્રતને વધારે ગરિષ્ઠ માને છે.” આ પ્રમાણે તેનું કથન સાંભળીને ક્રોધાતુર થયેલી તે વનેચરી ભયંકર રૂપ વિકૃત્વીને તેને ક્ષોભ પમાડવાને ધસી આવી (ઉપસ્થિત થઈ) પછી કામાતુર એવી તે જેમ જેમ તેને અધિક ક્ષોભ આપવા લાગી, તેમ તેમ તેનું મન સદ્ધર્મમાં દૃઢ થતું ગયું. છેવટે તેને ધર્મમાં દૃઢ જાણીને પ્રશાંત હૃદયવાળી તે દિવ્યાંગી (દેવી) પ્રત્યક્ષ થઈને આ પ્રમાણે તેની ગુણસ્તુતિ કરવા લાગી:—“ હે ભદ્ર ! આ લોકમાં તું જ ધન્ય છે અને મહાજનોને પણ તું ^૧લાઘ્ય છે, કે જેનું મન વિપત્તિ આવતાં પણ ધર્મમાં આવું દૃઢ છે. હું આ અટવીની સ્વામિની મૃગવાહના નામે દેવી છું. તારા સત્ત્વની પરીક્ષા કરવા મેંજ આ બધી રચના કરી હતી. પરંતુ સત્ત્વવંત જનોમાં તું અગ્રેસર અને પરમ શ્રાવક છે. તો હે મહાભાગ ! હું તારા પર અત્યારે પ્રસન્ન થઈ છું, માટે કંઈક વર માગી લે.” આ સાંભળી ઉભય બોલ્યો કે:—“ હે વન-દેવિ ! જો તમે પ્રસન્ન થયા હો, તો તમારા પ્રસાદથી આ મારા સહ-ચારીઓ સજીવન થાઓ.” આ પ્રમાણે તેણે કહ્યું, એટલે તે દેવી સાર્થના બધા માણસોને સજીવન કરી, તેમની આગળ યથાસ્થિત ધર્મ-નું સ્વરૂપ કહી, તે ઉભયશ્રાવકને પરિવાર સહિત ઉજ્જયિની નગરીએ લઈ જઈ ત્યાં તેના ભવનાગણે નિષ્કપટભાવથી સુવર્ણવૃષ્ટિ કરીને અને શાસનની ઉન્નતિ કરનારા પંચાશ્ચર્ય પ્રગટાવીને તથા છેવટે તેના ચરણકમળમાં નમસ્કાર કરીને તે દેવી સ્વસ્થાને ગઈ.

હવે તે સાર્થજનો એતના પામીને અત્યંત હર્ષપૂર્વક પરમ શ્રાવક એવા ઉભયની પગલે પગલે સ્તુતિ કરવા લાગ્યા કે:—“હે ઉભય! હે પરમદયાળુ! હે પવિત્ર પુણ્ય અને ગુણોના સાગર! તમારા પ્રસાદરૂપ અમૃતથી જ અમે સત્વર સજીવન થઈ શક્યા. જે તમે દેવીના સાનિધ્યથી આવા પ્રકારની સંપત્તિ પામ્યા, તો તમને કંઈ દુઃસાધ્ય કે દુઃપ્રાપ્ય છેજ નહિ. કહ્યું છે કે:—

“અંગણવેદી વસુધા, કુલ્યા જલાધિઃ સ્થલી ચ પાતાલમ્ ।
વલ્મીકસ્તુ સુમેરુ-દૃઢતરધર્મસ્ય પુરુષસ્ય ” ॥ ૧ ॥

“જે પુરૂષનું મન ધર્મમાં અતિશય દૃઢ હોય, તેને વસુધા આંગણાની એક વેદિકારૂપ થાય છે. સમુદ્ર નીકરૂપ, પાતાલ સ્થલરૂપ અને મેરૂગિરિ એક રાક્ષસરૂપ થઈ જાય છે.” પછી ગર્વરહિત એવા ઉભયે તેમને કહ્યું કે:—“હે ભદ્રો! ધર્મનું માહાત્મ્ય મનને પણ અગોચર છે. કહ્યું છે કે:—

“ધર્માત્ શર્મ પરત્ર ચેહ ચ નૃણાં ધર્મોઽન્ધકારે રવિઃ,
સર્વાપ્તપ્રશમક્ષમઃ સુમનસાં ધર્માભિધાનો નિધિઃ ।
ધર્મો બંધુરબાંધવઃ પૃથુપથે ધર્મઃ સુહૃન્નિશ્ચલઃ,
સંસારોરૂપમસ્થલે સુરતરૂર્નાસ્ત્યેવ ધર્માત્ પરઃ” ॥ ૧ ॥

“માણસો ધર્મથી આ લોક અને પરલોકમાં સુખ પામે છે, ધર્મ એ અંધકારમાં સૂર્ય સમાન છે, ધર્મરૂપ નિધાન એ સજ્જનોની સર્વ આપત્તિને શાંત કરવા સમર્થ છે, વિશાલ માર્ગમાં ધર્મ એ એક સાચા બંધુ સમાન છે, ધર્મ એ અચલ મિત્ર છે અને ધર્મ એ સંસારરૂપ વિશાલ મરૂપ્રદેશમાં એક કંડવવૃક્ષ સમાન જ છે.”

પછી સદાચારમાં ધુરંધર, તેવા પ્રકારના મિત્રગણથી વર્ણન કરાતા સદગુણોએ યુક્ત અને અલ્પ સમયમાં લક્ષ્મી સહિત પોતાને ઘેર આવેલ એવા પુત્રને જોઈને સર્વતઃ મહોત્સવ કરતા એવા માત-પિતાદિક સર્વે સ્વજનો અત્યંત હર્ષ પામ્યા. એવામાં તેના આશ્ચ-

યને સાંભળીને વિસ્મય પામેલ એવા રાજાએ ત્યાં આવીને માનપૂર્વક તેને શ્રેષ્ઠીની પદવીએ સ્થાપ્યો. પછી અનુક્રમે પોતાના પુત્રોને પોતપોતાના પદપર સ્થાપીને શ્રેષ્ઠ ભાવનાવાળા એવા રાજા, અમાત્ય અને સમુદ્રશ્રેષ્ઠીએ અષ્ટાન્હિક મહોત્સવ કરી અને યાચકોને યથા-યોગ્ય દાન આપીને મુનિચંદ્ર ગુરૂની પાસે તેમણે સંયમશ્રી અંગીકાર કરી.

હવે ગર્વરહિત હૃદયવાળા અને સત્પક્ષના પોષક એવા ઉભયશ્રેષ્ઠીએ શ્રેષ્ઠીપદ ભોગવતાં નગરમાં સમસ્ત લોકોને સુખી કર્યા. વળી ત્યાં કૈલાસગિરિ સદૃશ એવું ઋષભદેવસ્વામીનું સ્ફટિક રત્નમય ચૈત્ય કરાવીને તેણે સંપત્તિનું ક્ષણ મેળવ્યું. તથા પ્રતિવર્ષે વિવિધ જિનગિઓ મહોત્સવ સહિત પ્રતિષ્ઠિત કરીને તેણે પોતાના જન્મને સફળ કર્યો. ‘હું ધન્ય છું, મારો જન્મ સફળ થયો’ આવા પ્રકારની આનંદપૂર્વક ભાવના ભાવતા તેણે જગતને પૂજ્ય એવા ચતુર્વિધ શ્રીસંઘની પૂજા કરી. ‘જે ભવભીરૂ થઈ જિનમતમાં દીક્ષા લેશે, તેના કુટુંબનું હું ભરણપોષણ કરીશ’ આવા પ્રકારની તેણે ઉદ્ઘોષણ કરાવી. પછી અનુક્રમે પૂર્વવર્ણિત શ્રીગુરૂમહારાજ પાસે સંયમ લઈને ઉભયશ્રેષ્ઠી પરમાનંદપદના સામ્રાજ્યને પામ્યો. ” હે નાથ! ત્યાં પુણ્યનો પ્રભાવ જોઈ મેં પણ સર્વ વ્રતના ભૂષણરૂપ અને તત્ત્વશ્રદ્ધાન લક્ષણવાળું એવું સમ્યક્ત્વ અંગીકાર કર્યું. ”

આ પ્રમાણે કનકલતાએ કહેલ જિનમતની દૃઢતાથી ઉત્પન્ન થયેલા માહાત્મ્યયુક્ત એવું શ્રેષ્ઠીપુત્રનું ચરિત્ર સાંભળીને કુંદલતા શિવાય રાજા, પ્રધાન અને અર્હુદાસ વિગેરેએ ‘આ બધું સત્ય છે’ એમ માની લીધું. કારણ કે:—

“ન સતોઽન્યગુણાન્ હિંસ્યાન્નાસતઃ સ્વસ્ય વર્ણયેત્ ।

તથા કુર્વન્ પ્રજાયેત, નીચૈર્ગોત્રોચિતઃ પુમાન્ ” ૧૧૧

“અન્યનાં છતાં ગુણોનો ધાત કરતાં અને પોતાના અછતા ગુણોનું વર્ણન કરતાં પ્રાણી નીચ ગોત્રનું કર્મ બાંધે છે. ”

મોહરૂપ અંધકારનો ક્ષય કરવામાં દીપિકા સમાન એવી આ કથાને જે પ્રાણી હર્ષપૂર્વક પોતાના અંતરમાં ધારણ કરે છે, તેને જિનેંદ્રધર્મના તત્ત્વપ્રકાશરૂપ સ્ફુટલક્ષ્મી પ્રાપ્ત થાય છે.

॥ इति सम्यक्तत्त्वकौमुद्यां श्रीतपागच्छनायक श्रीसोमसुंदर-
सूरि श्रीजयचंद्रसूरिशिष्यैः पांडितजिनहर्षगणिभिः कृतायां पंचमः
प्रस्तावः ॥ ५ ॥

॥ षष्ठः प्रस्तावः ॥

वे सर्वज्ञના ધર્મને ધારણ કરનાર એવા શ્રેષ્ઠીએ વિ-
ધુલ્લતાને કહ્યું કે:—“ હે મનસ્વિની ! શુદ્ધ સમ્યક્ત્વ-
પ્રાપ્તિના કારણરૂપ એવી કથા તું કહે. ” આ પ્રમાણે
પોતાના પતિનો અમૃત સમાન આદેશ થતાં તે સમ્યક્ત્વના લાભને
આપનાર એવું વૃત્તાંત ઉદ્ધાસપૂર્વક કહેવા લાગી:—

પુણ્યસ્થાનોથી પવિત્ર એવા આજ ભરતક્ષેત્રમાં સર્વ અદ્ભુત
લક્ષ્મીના ધામરૂપ કૌશાંભી નામની નગરી છે. ત્યાં સંગ્રામને માટે
સ્કુરાયમાન બાહુદંડવાળો, ષટ્ખંડ વસુધાના વિભૂષણરૂપ અને જ-
યશ્રીનું પાત્ર એવો સુદંડ નામે રાજા હતો. જે દૃઢ ધર્મ (ધનુ-
ર્વિદ્યા) માં સ્થિત હોવાથી અને સમિતિ (સમ્યગ્ધર્મ અને સંગ્રા-
મ) માં પ્રયત્નવાન હોવાથી અને રીતે ક્ષમાભૂતો (રાજાઓ અને
મુનિઓ) ની સભાને શણગારતો હતો. ભર્તારના હૃદયમાં એક હાર
તુલ્ય, સદ્વૃત્ત (ગોળ) એવા નાયક (મધ્ય મોતી) યુક્ત અને
પુણ્ય (પવિત્ર) ગુણ (દોરા) થી સંયુક્ત એવી વિજયા નામે તેને
પ્રિયા હતી. તેને શ્રેષ્ઠ મતિવાળો અને પવિત્ર કર્મના સ્થાનરૂપ સુમતિ
નામે પ્રધાન હતો તથા તે પ્રધાનની યથાર્થ નામવાળી એવી ગુણુશ્રી
નામે સ્ત્રી હતી. વળી તેજ નગરીમાં સર્વ પ્રકારના ગુણયુક્ત અને
પરમ શ્રાવક એવો શૂરદેવ નામનો શ્રેષ્ઠી હતો, અને તેની ગુણુવતી
નામે પ્રિયા હતી. તે દંપતી સદા પાત્રદાન, જિનેન્દ્રપૂજા અને દીન
જનોના ઉદ્ધારાદિક કૃત્યથી પોતાના જન્મને કૃતાર્થ કરતા હતા.

એકદા શૂરદેવે પરદેશમાંથી વાણિજ્ય કર્મ કરી અશ્વરત્નો લાવીને રાજાને ભેટ કર્યા. એટલે રાજાએ પણ પ્રસન્ન થઈ કોટિધન આપવાપૂર્વક તેનો સત્કાર કરીને બહુમાનપૂર્વક તેને નગરશેઠની પદવી આપી. દેવ અને રાજાઓનો પ્રસાદ, રત્નો, સમુદ્રમાર્ગનો અને અશ્વોનો વેપાર તથા રસસિદ્ધિ—એ દરિદ્રતાનો તત્કાળ નાશ કરે છે. યથોચિત્ત કર્મ કરવામાં કુશળ એવા તે શ્રાવક શ્રેષ્ઠીએ રાજસન્માન પામીને પણ પરકાર્ય કરતાં ક્યાં પણ તેણે રાજસન્માન (રજેશુભ સંબંધી માન) કદી ન સેવ્યું, એ આશ્ચર્ય છે.

એકદા ભોજનાવસરે તપના નિધાન એવા ગુણુશેખર નામના મુનીંદ્ર પારણાને માટે તેને ઘેર પધાર્યા. એટલે આગમોક્ત વિધિથી તેમને નમસ્કાર કરીને તેણે પોતે પરમ ભક્તિથી આદરપૂર્વક તેમને પાયસ (દૂધપાક) બોરાવ્યું. તે વખતે તે દાનથી પ્રસન્ન થયેલા દેવતાઓએ તેના ભવનમાં પાંચ આશ્ચર્ય પ્રગટ કર્યા. અહો ! સાધુ-દાનરૂપ કલ્પવૃક્ષનો મહિમા કેવો અદ્ભુત છે ? સર્વ ઉત્તમ રસ (ભાવ) થી યુક્ત એવા પાત્રદાનના પ્રભાવથી શૂરદેવે તે ભવનમાં તીર્થંકર નામ કર્મ બાંધ્યું. ન્યાયથી વિચારતાં ધર્મના ચાર ભેદોમાં દાન જ મુખ્ય ભેદ છે. કારણ કે જેના પ્રસાદથી સર્વ સંપત્તિઓ પ્રાપ્ત થાય છે. હું ધારું છું કે, ધર્મના પ્રભેદોમાં દાનધર્મ એક રાજા છે, કે જેથી સર્વ ધર્મવાદીઓ એનેજ અગ્રપદ આપે છે.

હવે તેજ નગરમાં ગુણવંત જનોમાં પ્રખ્યાત એવો સાગરદત્ત શેઠનો પુત્ર સમુદ્રદત્ત નામે શ્રેષ્ઠી રહેતો હતો. ધન ઉપાર્જન કરવાના પ્રયત્નો કરતાં પણ નિર્ધનશિરોમણિ જ રહેલા એવા તેણે એ દાનનું માહાત્મ્ય જોઈને હૃદયમાં આ પ્રમાણે વિચાર કર્યો કે:— “ સજ્જનોને ગ્રાહ્યગુણવાળો આ શૂરદેવ ગૃહસ્થ ધન્ય છે, કે જેને ચિત્ત, વિત્ત અને સુપાત્રનો આવો યોગ મળ્યો. કશું છે કે:—

“કેસિં ચ હંઙ્ગ ચિત્તં, વિત્તમન્નોસિમ્બયમન્નોસિં ।

ચિત્તં વિત્તં પત્તં, તિન્નિવિ પુનસ્સ ધનસ્સ” ॥૧॥

“કેટલાકને ચિત્ત (ભાવ) નો યોગ હોય તો કેટલાકને વિત્તનો યોગ હોય અને કેટલાકને તે બંનેનો યોગ હોય, પરંતુ ચિત્ત, વિત્ત અને પાત્ર એ ત્રણેનો યોગ તો કોઈ પૂર્ણ ભાગ્યવંતને જ હોય છે.” જે શુદ્ધ વસ્તુનું શ્રદ્ધાપૂર્વક સુપાત્રે દાન દેવું, એ પૂર્વોપાર્જિત પુણ્યોનો જ વિપાક છે એમ સુસો કહે છે. મને નિર્ધનને પણ આવા પ્રકારનો શુભ ઉદ્ય કયારે થશે ? કે જેથી હું પાત્રદાનનું આવા પ્રકારનું ફળ મેળવું. પરંતુ ધન વિના દાનધર્મ કરી ન શકાય. કારણ કે ગૃહસ્થોની સમગ્ર સ્થિતિ ધનાધીન છે. કહું છે કે:-

“માનં ધનેનૈવ ન સત્કુલેન, કીર્તિર્ધનેનૈવ ન વિક્રમેણ ।

કાંતિર્ધનેનૈવ ન યૌવનેન, ધર્મો ધનેનૈવ ન જીવિતેન ” ॥૧॥

“સ્વપક્ષેણ વિના વાદં, વિલાસાન્ યૌવનં વિના ।

દાનલીલાં વિના લક્ષ્મીં, કુર્વન્ યાત્યુપહાસ્યતામ્” ॥૨॥

“સત્કુળથી નહિ પણ ધનથી જ માન મળે છે, વિક્રમ (પરાક્રમ) થી નહિ, પણ ધનથીજ કીર્તિ પ્રાપ્ત થાય છે, યૌવનથી નહિ, પણ ધનથીજ કાંતિ વધે છે અને જીવિતથી નહિ, પણ ધનથીજ ધર્મ સધાય છે. સ્વપક્ષ વિના વાદ, યૌવન વિના વિલાસ અને લક્ષ્મી વિના દાન-લીલા કરતા માણસો ઉપહાસ્યપાત્ર થાય છે.” માટે દેશાંતર જઈ ધનોપાર્જન કરી અને પાત્રદાનથી તે સધન જીવિતને કૃતાર્થ કરીશ.” પછી ધનાવહ સાર્થવાહને પોતાનો નાયક કરીને સુસ એવો તે સમુદ્રદત્ત ભગલા દેશ તરફ ચાલ્યો. હવે સાર્થવાહની સાથે આગળ ચાલતાં અનુક્રમે તે મનોહર એવા પદ્માસક નામના ગામમાં આવી પહોંચ્યો. એવામાં તેને પાત્રદાનસંબંધી વિચાર આવ્યો કે:-“જે ગૃહસ્થો ભક્તિપૂર્વક શુદ્ધ વસ્તુનું સુપાત્રે દાન કરે છે, તેઓજ પદ્માધ્ય છે અને તેમનોજ જન્મ સફળ છે. જેના પ્રભાવથી સંસારી પ્રાણી બંને લોકમાં સુખી થાય, તે સત્પાત્રદાનનું વાસ્તવિક વર્ણન કરવાને કોણુ સમર્થ છે ? ” આવા પ્રકારની ભાવના ભાવતાં રાત્રિએ

ત્યાં નિદ્રાવશ થયેલા એવા તેને ગામની અધિષ્ઠાયિકા દેવી સ્વપ્નમાં આવીને હર્ષપૂર્વક આ પ્રમાણે કહેવા લાગી:—“ હે વત્સ ! જો તું ધન અને ધર્મને ઇચ્છતો હોય, તો અહીંજ રહે. અનુક્રમે તારો મનોરથ અવશ્ય સિદ્ધ થશે. હે મહાભાગ ! ભાગ્યવત પ્રાણીઓમાં તુંજ અગ્રેસર છે, કે જેની સત્કાર્ય કરવામાં આવી દૃઢ વાસના છે. ” આ બધું સત્યજ્ઞ માનતો એવો તે મહામતિ જાગ્રત થયો અને સાર્થવાહને વિજ્ઞાપિત કરીને તે ત્યાંજ રહ્યો. માર્ગમાં શ્રાંત થયેલો અને વિદેશી એવો તે સમુદ્રદત્ત ત્યાં રહીને સર્વ સુખને આપનાર એવો ધર્મજ તે હર્ષપૂર્વક સાધવા લાગ્યો.

હવે ત્યાં કીર્તિનું ધામ, ધનમાં કુળેર સમાન અને અશ્વોનો આપારી એવો અશોક નામનો એક શ્રેષ્ઠ વણિક રહેતો હતો. સર્વ દાનો જગતને આનંદ આપનાર હોવાથી મુખ્ય એવું અન્નદાનજ તે નિરંતર અનિવારિતપણે આપતો હતો. સૌભાગ્યનું ભાજન એવી વીતશોકા નામે તેને પ્રિયા હતી અને તે દંપતીને પદ્મસમાન નેત્રવાળી અને લક્ષ્મી સદૃશ એવી પદ્મશ્રી નામે પુત્રી હતી. તેણે પોતાને ઘેર ચૌદસો અશ્વો સામાન્ય અને અગીયાર દિવ્ય અશ્વો વેપારને માટે રાખ્યા હતા. એક દિવસે સુશીલ જનમાં મંડનરૂપ અને યથાર્થ નામવાળા એવાં સમુદ્રને પોતાની પાસે આવેલ જોઈને તેણે આનંદપૂર્વક કહ્યું કે:—“ હે ભદ્ર ! ભદ્ર આકૃતિવાળો એવો તું ક્યાંથી અને શા પ્રયોજન માટે અહીં આવ્યો છે? તે બધું મને કહે. ” એટલે વિનયથી નમ્ર થઈને તેણે પોતાનું યથાસ્થિત સ્વરૂપ તેની આગળ કહ્યું. એટલે પુનઃ તે બોલ્યો કે:—“ હે ભદ્ર મારે ઘેર રહીને તારે યથાયોગ્ય કામ કરવું. અને વસ્ત્ર તથા ભોજનાદિકની બધી સગવડ હું કરી આપીશ. વળી જ્યારે તારે દેશ તરફ જવું હોય, તે વખતે હે વિદ્વન ! તારે મનને અભીષ્ટ અને તેજસ્વી તથા અસાધારણ એવા બે અશ્વ લઈ લેવા. ” આ સરતમાં ગામના મુખી વિગેરેને સાક્ષી રાખીને સર્વ કાર્યમાં સાવધાન એવો સમુદ્ર તેને ઘેર રહ્યો.

પછી તે સમુદ્ર અશ્વોની રક્ષા કરતો, પોતે તેમને ચારે આપતો અને મક્ષિકાદિકનું સારી રીતે નિવારણ કરવા લાગ્યો. વળી અશોક શ્રેષ્ઠીનો નિત્ય વિનય સાચવતો અને ધરના માણસોની પણ યથા-યોગ્ય તે સારવાર કરવા લાગ્યો. શ્રેષ્ઠી પ્રમુખ માણસોને યુક્તિપૂર્વક સર્વજ્ઞદર્શિત ધર્મનું તત્ત્વ પણ તે સમજાવતો હતો. પરંતુ યૌવનના ઉન્માદવેગથી પરવશ થયેલા એવા તેને શ્રેષ્ઠીની પદ્મશ્રી સુતાને વશ કરવાનો વિચાર થયો. પછી તેનો મનોભાવ જાણવાને વનમાંથી સુસ્વાદિષ્ટ વિવિધ ફળો લાવીને તેને આપવા લાગ્યો. એટલે ફળદા-નથી પ્રસન્ન થયેલી અને શરીરશોભાથી મોહિત થયેલી એવી પદ્મશ્રી પણ તેનાપર અતિશય સ્નેહ ધારણ કરવા લાગી. તથાપિ માત્ર એકાંતમાંજ તે સ્વાદિષ્ટ મોદક વિગેરે આપીને તેનું ગૌરવ કરતી. કારણ કે સ્વાર્થ સર્વને પ્રિય હોય છે. આ પ્રમાણે પરસ્પર તેમની પ્રીતિ એટલે સુધી વધી ગઈ કે અન્યોન્ય દર્શન કર્યા વિના તેઓ રહી શકતા નહિ.

હવે લગભગ બે વર્ષ થતાં પોતાના દેશ તરફ જનાર ધનાવહ સાર્થવાહ ત્યાં આવ્યો, તેની સાથે પોતાને ગામ જવાની સમુદ્રને ઇચ્છા થઈ. એટલે પદ્મશ્રીને એકાંતમાં તે સ્નેહપૂર્વક કહેવા લાગ્યો કે:—“હે ભદ્રે! સ્વસાર્થની સાથે હું ધર તરફ જવાને ઉત્કંઠિત થયો છું. પરંતુ પરમ પ્રીતિપાત્ર એવી તને મૂકી શકવાને સમર્થ નથી. તારા સાનિધ્યથી પરદેશમાં પણ હું સુખે રહી શક્યો. પણ તેનો બદલો આપવાને અસમર્થ. હોવાથી ખરેખર! તારો હું દેવાદાર થયો છું, એજ મને ખેદ થાય છે.” આ પ્રમાણે સાંભળતાં સ્નેહવતી તે કહેવા લાગી કે:—“હે કૃતજ્ઞ! મારા પિતાની આજ્ઞા મેળવી આપને પરણીને હવે હું તમારી સાથે આવીશ. પરંતુ પાણિગ્રહણનો ઉપા-ય ધ્યાનપૂર્વક સાંભળો—કારણકે દુઃસાધ્ય કાર્ય કંઈ ઉપાય વિના સાધી શકાય નહિ. માટે કૃશ અંગવાળા છતાં જે સર્વ અશ્વોમાં સ્નિગ્ધ અને કોમળ રોમરાજિથી સુશોભિત અને રક્ત તથા શ્વેત

કાંતિવાળા છે, તેમાં સ્વેત વર્ણવાળો આકાશગામી અને રક્ત વર્ણ-
વાળો જળગામી છે. આ બે અસ્વો જેને ઘેર રહે છે, તેને ઘેર સર્વ
સંપત્તિ આવે છે. માટે મારા પિતાની પાસેથી તમારે એ બે અશ્વ
લેવા, કે જેથી તે અશ્વમાં મોહિત એવો તે વિના પ્રયત્ને તમારી
સાથે મારો વિવાહ કબૂલ કરશે. ” આ પ્રમાણે સાંભળીને મનમાં
વિસ્મય પામી તે શ્રેષ્ઠીપુત્રે વિચાર કર્યો કે:—“ આ પદ્મશ્રીની મારા-
પર આટલી બધી પ્રીતિ છે, એ ખરેખર! સ્વપ્નનોજ પ્રભાવ લાગે
છે. અહો ! આજે મારા પૂર્વપિન્નિત પુણ્ય પ્રગટ થયા, કે જેથી
આ બે અશ્વરત્નનું મને પરિજ્ઞાન થયું. ” પછી સભ્યતાને સવનારી
એવી તેને કોમળ વચનથી સંતુષ્ટ કરીને તેણે કહેલ અશ્વનું સ્વરૂપ
હૃદયમાં રાખીને શ્રેષ્ઠીને તે કહેવા લાગ્યો કે:—“ હે પ્રભો ! સ્વદેશ-
માં જનાર સાર્થ હાલ અહીં જહાર આવેલ છે, તેની સાથે સ્વસ્થાને
જવાની મારી ઈચ્છા છે. આટલા દિવસો હું આપને ઘેર સુખે રહ્યો,
હવે અત્યારે સ્વકીય સાર્થ લોકો મારી રાહ જુએ છે, માટે હવે મારા-
પર પ્રસાદ કરી મને બે અશ્વ આપો. ” એટલે શ્રેષ્ઠીએ કહ્યું કે:—“ અ-
સ્વોની પંક્તિઓમાં પસંદ પડે તે લઈ લ્યો. ” આ પ્રમાણે શેઠના કહેવાથી
તેણે ચતુરાઈથી નમ્ર વચન વિસ્તારી કોટવાળની સાક્ષીએ તે બે અશ્વ
માગી લીધા. એટલે મુખે મધુર પણ મનમાં માયાવી એવો અશોકશેઠ
કહેવા લાગ્યો કે:—“ હે સમુદ્ર ! તું જડ લાગે છે અને તારા અંતઃ-
કરણમાં સારાસારનું જ્ઞાન નથી, કે જેથી શ્રેષ્ઠ અસ્વોને મૂકીને અત્યંત
દુર્બળ, મંદ અને મંદગતિવાળા એવા આ બે અસ્વોને તું એક મૂઠની
જેમ ગ્રહણ કરે છે. આ બંને અશ્વને છોડી દઈને પુષ્ટ શરીરવાળા અને
દૃષ્ટિને આનંદ આપનારા એવા બીજા કોઈ સારા બે અશ્વ લઈ લે,
કે જેથી તને મોટો લાભ થાય. ” પછી સ્વદેશી માણસોથી પરિવૃત્ત
એવો સમુદ્રદત્ત કહેવા લાગ્યો કે:—“ હે શ્રેષ્ઠિન ! હું તો આ બે
અશ્વજ લઈશ, બીજા અસ્વોનું મારે પ્રયોજન નથી. વળી ‘ જે તને
પસંદ પડે, તેજ બે અસ્વ તારે લેવા ’ એમ પૂર્વે લોકોની સમક્ષ તમે

વચન આપેલું છે. કલ્પાંતકાળના પવનથી કદાચ મેરૂપર્વતનું શિખર કંપાયમાન થાય, તથાપિ મહાપુરૂષોનું વચન કદી અન્યથા થતું નથી. ” વળી ત્યાં ગામના માણસો કહેવા લાગ્યા કે:—“હે અશોક ! તમે સજ્જનોમાં શ્રેષ્ઠ અને શ્રીમંતોમાં કુબેરની જેમ અગ્રેસર છો, માટે સ્વેકત વચન કમુલ (પ્રમાણ) કરો. ’ પછી અશોક શ્રેષ્ઠીએ ઘેર આવીને પોતાની પત્નીને પૂછ્યું કે:—“ આ દુરાત્માએ અર્ધવનો લેદ સમ્યગ્ રીતે શાથી જાણી લીધો ? ” એટલે વીતશોકાએ પદ્મશ્રીની બધી સ્થિતિ કહી બતાવી એટલે તે વાતથી અધિક ધાયલ થયેલો એવો અશોકશેઠ વિચારવા લાગ્યો કે:—“ માત્ર પોતાનું જ એક કાર્ય સાધવાની ઇચ્છાથી સ્ત્રીઓ પિતાને, માતાને, પુત્રને, બ્રાતાને અને ઈવસુરને છેતરે જ છે. ખસની જેમ વડે આશયવાળી વામાઓ પોતાનું સુખ સાધવાની ઇચ્છાથી નિરંતર દેહની જેમ પિતાના ઘરનું ખરેખર શોષણ કરી લે છે. સમસ્ત ઇષ્ટ વસ્તુ આપ્યા છતાં પુત્રી પિતાના ઘરને એક તસ્કરની જેમ પ્રાયઃ નિરંતર ઉદ્વેગનું કારણ થાય છે. વળી સદાચારમાં તત્પર છતાં એણે મારી સુતાને શી રીતે વશ કરી લીધી ? અથવા તો કામદેવજ દુર્જયજ છે. સુરૂપવતી અને યૌવનના ઉન્માદથી ઘેરી થયેલી કામિનીને જોઈને યોગીઓ પણ મોહિત થઈ જાય છે, તો સામાન્ય જનની શી વાત ? ” પછી પોતાની પત્ની સાથે શ્રેષ્ઠીએ કેટલાક વિચાર કર્યા. કારણકે પ્રૌઢ પ્રયોજનમાં ગૃહસ્થોને ગૃહિણીઓ પ્રાયઃ નેતરૂપ થાય છે. છેવટે પોતાની પત્નીની અનુમતિથી સુસ શિરોમણિ એવા શ્રેષ્ઠીએ ખંને અશ્વરત્ન સહિત પોતાની સુતા તેને આપી. પછી લક્ષ્મી સમાન પદ્મશ્રીને પરણીને અને તે ખંને અશ્વરત્ન પામીને સમુદ્ર વાસુદેવની જેમ બહુ આનંદ પામ્યો. પછી કેટલાક દિવસ સાર્થ સહિત ત્યાં રહીને સ્ત્રી સાથે પોતાના દેશ તરફ જતાં તે સમુદ્રને કિનારે આવ્યો. ત્યાં અશોક શેઠથી પ્રેરાયેલો એવો નાવિક તેને કહેવા લાગ્યો કે:—“ જો તમે આ ખંને અર્ધવો મને મૂલ્યમાં (લાડા તરીકે) આપો, તોજ ચારિત્ર સમાન નૌકામાં ભવ્ય જીવની જેમ દયિતાયુક્ત તમને બેસારીને સા-

ધુની જેમ સુત્ર નાવિક એવો હું સત્વલયંકર અને દુરસ્તર એવા સંસાર સમાન સમુદ્રથી વેગથી તમને પાર ઉતારીશ. અન્યથા તમારે સંસાર સમાન આ સમુદ્રનો પાર પામવો મુશ્કેલ છે. ચારિત્ર કે નૌકા વિના શું પ્રાણીઓ એનો પાર પામી શકે છે ?” આ સાંભળીને સમુદ્રશ્રેણી ક્રોધ કરીને કઠથુ શબ્દથી નાવિકને કહેવા લાગ્યો કે:—‘સો સોનામહેર શિવાય બીજું કંઈ પણ હું તને આપવાનો નથી.’ આ પ્રમાણે નાવિકો સાથે મોટો વિવાદ ચાલ્યો, એટલે સુત્ર એવી પદ્મશ્રીએ પોતાના પ્રાણુવદ્ધમને કહ્યું કે:—“હે સ્વામિન! નાવિકો સાથે વૃથા વિરોધ શા માટે કરો છો ? કારણ કે મહા પુરુષો હલકા જનો સાથે કદીપણ કલહ કરતા નથી. હે નાથ ! આ આંકાશ-ગામી અશ્વપર આરૂઢ થઈ વેગથી સમુદ્ર ઉતરી અને પિતાને ગામ જઈએ. અશ્વરત્નને પાછા લઈ લેવાની ઇચ્છાથી મારા પિતાએ એમને અહીં મોકલ્યા છે. તેથી આ નાવિક લોકો સમુદ્ર કિનારે વિવાદ કરે છે. હે પ્રાણનાથ ! તમે જો ચાલ્યા જાઓ તો વિરોધ પોતે શાંત થઈ જશે. બીજી જે સાર વસ્તુ છે, તે સાર્થજનો પાછળથી લઈ આવશે.” આ પ્રમાણે પ્રિયાના પ્રિય વાક્યથી તેણે પણ તેમજ કર્યું. કારણકે ઉપાય પ્રાપ્ત થતાં વિદ્વાન જનો કદી વિલંબ કરતા નથી પછી સાર વસ્તુ લઈ બીજા અશ્વને હાથમાં ધરી પ્રિયાસહિત તે શ્રેષ્ઠીકુમાર અશ્વ ઉપર આરૂઢ થઈને સર્વના દેખતાં તત્કાળ સુખપૂર્વક પોતાને ઘેર પહોંચ્યો. કારણ કે પ્રાણીઓનો સુકૃતોદય સર્વત્ર જાગ્રતજ રહે છે. પછી યથેચ્છિત મૂલ્યથી નાવિક લોકોને સંતુષ્ટ કરીને સર્વ સાર્થ અનુક્રમે સમુદ્ર ઉતરી ત્યાં આવ્યો. પછી ક્ષમાયુક્ત યતિ જેમ ગર્વથી તેમ પ્રિયા સહિત સમુદ્ર મહાઉજ્જત એવા તે અશ્વરત્નથી ઉતરીને લક્ષ્મીના ઉત્પત્તિ-સ્થાન એવા મા બાપના ચરણ-કમળને નમ્યો. કારણ કે કુલીનજનો સદાચારને કદી તજતા નથી. હવે બંને રીતે સકલત્ર (પ્રિયા સહિત તથા સર્વત્ર રક્ષણ કરનાર) એવા પોતાના પુત્રનું ત્યાં આગમન થતાં પિતા વિગેરેએ અત્યંત અદ્ભુત ઉત્સવો કર્યા. પછી તે બંને અશ્વરત્નના પ્રભાવથી તેને ઘેર સર્વ સંપત્તિ દિવસે દિવસે વૃદ્ધિ પામવા

લાગી. અહો ! વસ્તુનો મહિમા અચિંત્ય હોય છે. વળી પદ્મશ્રીને અંતઃકરણથી પ્રસન્ન રાખનાર અને ત્રિવર્ગસાધનમાં તત્પર એવો તે ધનવાન સમુદ્રશ્રેષ્ઠી સમસ્ત નગરમાં પૂજ્યપદ પામ્યો.

એકદા ઉચ્ચૈશ્રવ (ઇંદ્રના અર્ધ) સમાન ગગનગામી અર્ધ સમુદ્રશ્રેષ્ઠીએ સુદંડરાજને લેટ કર્યો. તેથી ચમત્કાર અને પ્રસન્નતા પામેલા રાજાએ મન્મથરાજની એક સેના સમાન પોતાની અનંગસેના નામની પુત્રી સંપત્તિઓના અંકુર સમાન મહોત્સવોની શ્રેણીઓ અને અસાધારણ સન્માન તથા દાનપૂર્વક સાનંદ મનથી સમુદ્રશેઠને પરણાવી અને ઘણા ગામ અને નગરોનું મુખ્ય અધિકારીપદ તેને આપ્યું. કારણ કે રાજા રૂપમાન કે તુષ્ટમાન થતાં મહાપદ (મોટી પદવી યા મહા આપદ) આપે છે. પછી પુણ્યયોગથી ઉચ્ચ પદવીને પ્રાપ્ત થયેલ સમુદ્રશેઠ ધર્મકૃત્યોથી જિનેન્દ્રશાસનની નિરંતર ઉન્નતિ કરવા લાગ્યો.

એકદા લોજનાવસરે શ્રીગુણશેખર નામના કોઈ મુનિ પુણ્યોદયથી પારણાને માટે તેને ઘેર પધાર્યા, એટલે તાત્કાલિક આનંદના પ્રવાહમાં નિમગ્ન ચિત્તવાળા એવા સમુદ્રે પોતે નવ પ્રકારથી સંશુદ્ધ અન્ન, પાનાદિકથી, સ્કુરાયમાન, શતલબ્ધિના સ્વામી, સુવર્ણસમાન શ્રેષ્ઠ કાંતિવાળા અને જ્ઞાન, દર્શન તથા ચારિત્ર—એ રત્નત્રયથી પવિત્રિત એવા તે સંયમીને શાસ્ત્રોક્ત વિધિપૂર્વક પ્રતિલાભ્યા. અવસરે સત્પાત્રનો યોગ થતાં વિવેકી જન શું પ્રમાદ કરે ? ત્યાં દેવતાઓએ વસુ, અને સુગંધિ જળ વિગેરેની વૃષ્ટિથી સમસ્ત જનોને આનંદદાયક એવો તે દાનનો મહિમા કર્યો. તે માહાત્મ્યની સાથે બાણે ચક્રવર્તીનું સામ્રાજ્ય પામ્યો હોય એવો તે શ્રેષ્ઠ અતિશય હર્ષોદ્વિગ્ન પામ્યો. કારણ કે:—

“ વિધિના પુંડરીકાદ્રૌ, યાત્રાઃ પાત્રાશ્રિતાઃ શ્રિયઃ ।

ક્રિયાઃ સજ્ઞાનસમ્યક્ત્વાઃ, પ્રાપ્યંતે પુણ્યયોગતઃ ” ॥ ૧ ॥

“ વિધિપૂર્વક શત્રુજયની યાત્રા, સુપાત્રમાં વપરાય તંબી લક્ષ્મી અને સદ્જ્ઞાન તથા સમ્યક્ત્વપૂર્વક ક્રિયા—એ પુણ્યયોગેજ પ્રાપ્ત થાય છે. ”

હવે યોગી જેમ પરમાત્માને અને સેવક જેમ ઉચ્ચ પદને પામીને આનંદમગ્ન થાય, તેમ તે અશ્વરત્નની પ્રાપ્તિથી રાજા અતિ-શય આનંદ પામ્યો. પછી તે અશ્વરત્નના અનુભાવથી રાજાની રાજ્ય-સંપત્તિમાં તે વખતે સૈન્ય, ભંડાર વિગેરે રાજ્યના સાતે અંગમાં વૃદ્ધિ થવા લાગી. એ આશ્ચર્યની વાત છે. એકદા જયયાત્રાને માટે જતા રાજાએ તે અશ્વરત્ન પોતાના બાળમિત્ર વૃષભશ્રેષ્ઠીને સોંપી ભલામણ કરી કે:—“ હે ભદ્ર ! રાજ્યના સર્વસ્વ જીવિતરૂપ એવા આ નભોગામી અશ્વનું તારે ઘેર સ્વાત્મવત્ યત્નપૂર્વક રક્ષણ કરવું. ” એટલે શ્રેષ્ઠી રાજાની આજ્ઞાને વશ થઈ અશ્વને પોતાને ઘેર લાવી જિનધર્મની માફક તેને પ્રેમપૂર્વક પાળવા લાગ્યો.

એકદા વૃષભશ્રેષ્ઠીને મનમાં વિચાર થયો કે:—“ આ ગગન-ગામી અશ્વ ખરેખર ભાગ્યયોગેજ પ્રાપ્ત થયો છે, માટે અત્યારે એની સહાયતાથી કંઈક પુણ્ય કરું. અવસર પામીને જે પ્રાણી ધર્મ સાધે છે, તે વિવેકી ગણાય છે. કહું છે કે:—

“ યાવત્સ્વસ્થામિદં શરીરમરુજં યાવચ્ચ દૂરે જરા,
યાવચ્ચૈદ્રિયશક્તિરપ્રતિહતા યાવત્ક્ષયો નાયુષઃ ।
આત્મશ્રેયાસિ તાવદેવ કૃતિના કાર્યઃ પ્રયત્નો મહાન,
સંદીપ્તે ભવને હિ કૂપ્પખનનં પ્રત્યુદયમઃ કીદૃશઃ ” ॥ ૧ ॥

“ જ્યાંસુધી આ શરીર નિરોગી અને સ્વસ્થ છે, જ્યાંસુધી વૃદ્ધત્વ દૂર છે, જ્યાંસુધી ઇદ્રિયોની શક્તિ હજુ ધી નથી, અને જ્યાંસુધી આયુષ્યનો ક્ષય થયો નથી, ત્યાંસુધીમાંજ સુર પુરૂષે આત્મ-સાધનમાં મહાપ્રયત્ન કરી લેવો. કારણ કે ઘરમાં આગ લાગતાં ફૂલો ખોદવાનો પ્રયત્ન કરવો શા કામનો ? ” પછી અભીષ્ટ-ગતિ કરનાર

એવા તે અશ્વપર આરૂઢ થઈને શ્રેષ્ઠી નિરંતર જંબૂદ્વીપમાં રહેલી શાશ્વતી પ્રતિમાઓને વંદન કરવા લાગ્યો. કોઈવાર અષ્ટાપદગિરિ-પર, કોઈવાર સર્વ તીર્થમાં શ્રેષ્ઠ એવા શત્રુંજયતીર્થપર, કોઈવાર સમેતશિખર, ગિરનાર અને સિદ્ધકૂટ વનપ્રદેશમાં જિનેશ્વરોને વારં-વાર વંદન કરીને તે જન્મને સફળ કરવા લાગ્યો. કહ્યું છે કે:—

“ પૂજામાચરતાં જગત્રયપતેઃ સંઘાર્ચનં કુર્વતાં,
તીર્થાનામભિવંદનં વિદધતાં જૈનં વચઃ શ્રુણ્વતામ્ ।
સદ્ધાનં દદતાં તપશ્ચ ચરતાં સત્ત્વાનુકંપામૃતાં,
યેષાં યાંતિ દિનાનિ જન્મ સફલં તેષાં સુપુણાત્મનામ્” ॥૧૧॥

“ જિનેશ્વરની પૂજા કરતાં, શ્રીસંઘની ભક્તિ કરતાં, તીર્થોની યાત્રા કરતાં, જૈનાગમનું શ્રવણ કરતાં, સુપાત્રે દાન દેતાં, સમ્યક્ તપ આચરતાં, અને પ્રાણીઓપર દયા કરતાં જેમના દિવસો બંધ છે, તે ભાગ્યવંત જનોનો જન્મ સફળ છે. ”

એવામાં જિતશત્રુ નામનો પદ્મીપતિ રાજા તે અશ્વરતનુ માહાત્મ્ય સાંભળીને લોભથી અંધ બની તે કહેવા લાગ્યો કે:—“ જે પ્રગળ સુભટ યોધિરતનની જેમ દુષ્પાપ્ય એ અશ્વરતન મને અહીં લાવી આપશે, તેને મોટા ઉત્સવપૂર્વક ધનપ્રભા નામની મારી પુત્રી પરણાવી અને રાજ્યસંપત્તિનો વિભાગ આપીને તેનો સત્વર સત્કાર કરીશ. ” રાજાનું કથન સાંભળીને કુટિલ આશયવાળા કોઈ કુંડલ નામના સુભટે કહ્યું કે:—‘હું એ અશ્વરતન લાવી આપીશ.’ પછી રાજાના હુકમથી ત્યાં જતાં રસ્તામાં મુનિચંદ્ર ગુરૂના મુખથી ધર્મ-તત્ત્વ સાંભળીને તે કપટશ્રાવક થયો. એટલે બ્રહ્મચારીપદને ધારણ કરતો, પોતાના હાથમાં પુસ્તક રાખીને ધર્મશાસ્ત્ર ભણતો તે અનુ-ક્રમે કૌશાંબી નગરીએ આવ્યો. ત્યાં એકદા વૃષભશ્રેષ્ઠીએ ધર્મધ્યાનમાં એક નિષ્ણાત અને જિનચૈત્યમાં આવેલ એવા તેને વંદન કરીને કહ્યું કે:—“ હે બ્રહ્મચારીઓમાં અગ્રેસર! આપ અહીં કયાંથી

પધાર્યા છે, શું તપ ચાલે છે, અને હાલ કયા શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરે છે? ધર્મ વિષયમાં તમારો ગુરૂ કોણ છે? હાલ ક્યાં ઉતર્યા છે? અને યૌવનવયમાં પણ તમે શા કારણથી બ્રહ્મચર્યવ્રત લીધું છે?” પછી ધર્મધૂતોમાં અગ્રણી એવા તેણે દંભની રચના કરી સર્વ પોતાની કલ્પિત સ્થિતિ શ્રેષ્ઠીને જણાવી. એટલે તેના કથનથી વિસ્મિત થયેલા અને હાસ્યરહિત હૃદયવાળા એવા વૃષભશ્રેષ્ઠીએ કહ્યું કે:—
 “ હે બ્રહ્મચારિન્! તમે મહાપુરુષોને પણ માન્ય છે. માટે અત્યારે આપની હું કંઈક ભક્તિ કરવા ઇચ્છું છું. કારણ કે સમ્યક્ત્વપૂર્વક વ્રતધારી એવો બ્રહ્મચારી શ્રાવક મળવો દુર્લભ છે. માટે આપ કૃપા કરી અહીં મારે ઘેર પધારો. કારણ કે ભોજનાવસરે પાત્રની પ્રાપ્તિ શુભોદયથી થાય છે. કહ્યું છે કે:—

“ કાલે સુપત્તદાનં, સમ્મત્તવિસુદ્ધવોહિલામં ચ ।

અંતે સમાહિમરણં, અપ્રવ્વજોવા ન પાવંતિ ” ॥ ૧ ॥

“ અવસરે સુપાત્રદાન, સમ્યગ્ રીતે વિશુદ્ધ એવા સમ્યક્ત્વનો લાભ અને અંતે સમાધિમરણ—એ અભવ્ય જીવો પામી શકતા નથી. ” આ પ્રમાણે કહીને બહુ માનપૂર્વક તેને પોતાને ઘેર લાવી અને ભક્તિપૂર્વક શ્રેષ્ઠીએ તેને સુધાત્રદશ ભોજન કરાવ્યું. સર્વ ભોજનમાં તેની અધિક નિઃસ્પૃહતા જોઈને વિસ્મય પામીને શ્રેષ્ઠીએ તેને પોતાની ધર્મશાળામાં રાખ્યો. ત્યાં રહીને નિઃસ્પૃહવૃત્તિથી શેઠને પ્રસન્ન કરતો અને કપટથી પોતાની ધર્મનિષ્ઠા બતાવતો એવો તે અશ્વરત્નને વારંવાર જોવા લાગ્યો.

એક દિવસે નિદ્રાવશ થયેલા વૃષભશ્રેષ્ઠીને છેતરીને અર્ધરાત્રિએ અશ્વ ઉપર આરોહણ કરી તે આકાશમાર્ગે ચાલ્યો. પણ પૂર્વાભ્યાસથી આકાશમાં લીલાપૂર્વક ચાલતા અશ્વરત્નને તે દુરાત્માએ મર્મસ્થાનમાં ચાબુક માર્યો, એટલે ભારરૂપ તે દુરાચારીને જમીન પર પાડીને તે અશ્વ વેગથી અષ્ટાપદ પર જઈને ચૈત્યની આગળ સ્થિર

થઇને ઉભો રહ્યો. વિદ્યા, વ્યવહાર અને ધર્મકર્મમાં પ્રાણીને જેવો અભ્યાસ હોય, તેવી તેને ભાવના થાય છે. કહ્યું છે કે:—

“ પ્રતિજન્મ યદભ્યસ્તં, દાનમધ્યયનં તપઃ ।

તેનૈવાભ્યાસયોગેન, તદેવારમતે પુનઃ ” ॥ ૧ ॥

“ પ્રતિજન્મમાં દાન, અધ્યયન કે તપ-જેનો અભ્યાસ કરેલ હોય, તે અભ્યાસના યોગેજ પ્રાણી પુનઃ તેજ ક્રિયા કરે છે. ”

હવે વખત થતાં શ્રેષ્ઠી મહિલાની જેમ ધર્મ સર્વસ્વને હરનારી અને સર્વ ઇદ્રિયોને મોહ પમાડનારી એવી નિદ્રાનો ત્યાગ કરીને પ્રતિક્રમણ કરવાને ધર્મશાળામાં આવ્યો. ત્યાં તીર્થની જેમ સ્થાપન કરેલ બ્રહ્મચારીને ન જોઇને શંકાસ્પ શલ્યથી વ્યાકુળ થઇને શેઠ જેવામાં અવરતનને જોવા ગયો, તેવામાં તે અવરહિત અવશાળા જોઇને વિચારવા લાગ્યો કે:—“ધર્મધૂર્તતાથી અવ લઈ જતાં તેણે આ સર્વ લોકોને ધાર્મિક જનો માટે અવિવાસ ઉત્પન્ન કર્યો. અન્ય ઉપદેશથી થતું પાપ પ્રાણીઓ ગુરુઉપદેશથી વિશુદ્ધ એવા તપ, જાપ અને ક્રિયા વિગેરેના યોગે પણ કોઈ રીતે ક્ષીણ કરી શકે, પરંતુ ધર્મકપટથી વજ્રલેપ સમાન કરેલ પાપથી સહસ્ર ભવો સુધી નાના પ્રકારનાં દુઃખો મળ્યાજ કરે છે. હવે કુટુંબ સહિત હું રાજાને નિગ્રહ-પાત્ર થયો અને ધર્મલઘુતાના નિમિત્તથી મેં મારા આત્માને દુઃખમાં પાડ્યો. અથવા તો સમ્યગ્ધર્મના પ્રભાવથી બધું સાફ થશે. કારણ કે સૂર્યોદય થતાં લોકમાં અંધકાર રહી શકતો નથી. ” પછી પ્રભાતિક (પ્રાતઃકાળ સંબંધી) આવશ્યક ક્રિયા સમાધિપૂર્વક કરીને ગૃહ-ચૈત્યની પ્રતિમાઓની અષ્ટપ્રકારી પૂજા કરવા લાગ્યો. કહ્યું છે કે:—

“ શ્રેયઃ સમૃદ્ધિં સકલાર્થસિદ્ધિં, સામ્રાજ્યલીલાં વિપદાં વિનાશમ્ ।

વિશુદ્ધભાવેન વિધીયમાના, જિનેન્દ્રપૂજા રચયત્યવશ્યમ્ ”

“ વિશુદ્ધ ભાવપૂર્વક જિનેન્દ્રપૂજા કરવાથી કલ્યાણની વૃદ્ધિ, સકલ અર્થની સિદ્ધિ, સામ્રાજ્યલીલાની પ્રાપ્તિ અને વિપત્તિનો અ-

વસ્ય વિનાશ થાય છે. ” વિધિપૂર્વક દ્રવ્યપૂજા કરીને વિશેષથી તે જિનપ્રતિમા આગળ પંચપરમેષ્ઠીનું સ્મરણ કરતો દૃઢ થઈને રહ્યો.

એવામાં તે અવસરે જયયાત્રાથી આવેલ રાજાને કોઈ દુર્જને અશ્વહરણ વિગેરેની વાત કહી. તેથી રાજાએ અત્યંત ક્રોધ લાવીને કોટવાળને આદેશ કર્યો કે: ‘ દુષ્ટ વૃષભશેઠને મયૂરખંધે ખાંધીને સત્તર અહીં લાવો. ’ આ પ્રમાણે રાજાની આજ્ઞા થતાં કુર માણસોને સાથે લઈને તે પણ શેઠને ઘેર આવ્યો અને તેના કુટુંબને સતાવવા લાગ્યો. પછી જેટલામાં શ્રેષ્ઠીને ખાંધવા વિગેરેની ક્રિયા કરવા તૈયાર થયો, તેટલામાં દિવ્ય પ્રભાવથી તે સ્તંભિત થઈ ગયો.

એવા અવસરમાં સ્કુરાયમાન તેજવાળા કોઈ વિદ્યાધરરાજાએ અશ્વ સહિત ત્યાં આવીને શ્રેષ્ઠીને સંતુષ્ટ કર્યો. પરંતુ તે વખતે ધર્મધ્યાનના લયથી ઉત્પન્ન થતા પરમાર્નદમાં મગ્ન થયેલા શ્રેષ્ઠીને મુખ-દુઃખનું ભાન ન હતું. પછી અશ્વ સહિત વિદ્યાધરને ઘેરે આવેલ જોઈને શ્રેષ્ઠી ધ્યાનમુદ્રાનો ત્યાગ કરી, તે ચૈત્યની વંદના કરીને બહાર આવી તે વિદ્યાધરને વિધિપૂર્વક નમીને તેને સુવર્ણાસન પર બેસારી તે અશ્વ સંખંધી વૃત્તાંત પૂછવા લાગ્યો. એટલે વિદ્યાધર પ્રસન્ન મુખવાળા એવા શેઠને કહેવા લાગ્યો કે:— ‘ હે ધર્મધુરંધર ! આ અશ્વનું સમસ્ત વૃત્તાંત સાંભળ-આજે વિદ્યાધરોના સંઘ સાથે અષ્ટાપદ તીર્થ પર જિનેશ્વરોને વંદના કરવા આવતાં ત્યાં જાણે સ્થિર થઈને જિનેશ્વરને વંદન કરતો હોય એવા આ અશ્વને મેં જિનમંદિરના દ્વાર આગળ યોગીની જેમ નિશ્ચળ ઉભેલો જોયો. તે વખતે ત્યાં એક ચારણમુનિને મેં પૂછ્યું કે- ‘ હે ભગવન્ ! આ અશ્વ કોણ છે ? અને અહીં પર્વત પર શી રીતે આવ્યો છે ? ’ એટલે પોતાના દંતની પંક્તિથી શુક્લધ્યાનની વાનકીને દેખાડતા અને ચાર જ્ઞાનને ધારણ કરતા એવા તે ઋષિ બોલ્યા કે:— ‘ હે ભદ્ર ! કૌશાંખી નામની નગરીમાં રાજાનો ખાળમિત્ર અને આસ્તિક જનોમાં મુગટ સમાન એવો વૃષભ નામે એક ધનિક શ્રેષ્ઠિ રહે છે. જેનું સમ્યક્ત્વ તત્ત્વ, ધર્મ, ગતિ, જ્ઞાન અને ભાવનાપ્રમુખ ગુણોથી સદા અત્યંત વિશુદ્ધ છે. કહ્યું છે કે:—

“ તત્ત્વાનિ વ્રતધર્મસંયમગતિજ્ઞાનાનિ સદ્ભાવનાઃ,
 પ્રત્યાખ્યાનપરીષદ્દિયમદધ્યાનાનિ રત્નત્રયમ્ ।
 લેશ્યાવશ્યકકાયયોગસમિતિપ્રાણાઃ પ્રમાદસ્તપઃ,
 સંજ્ઞાકર્મકષાયગુપ્ત્યાતિશયા જ્ઞેયાઃ સુધીભિઃ સદા ” ॥૧॥

“ ૯તત્ત્વ, ૧૨વ્રત, ૧૦ધર્મ, ૧૭સંયમ, ૪ગતિ, ૫જ્ઞાન, ૧૨સ-
 દ્ભાવના, ૧૦પ્રત્યાખ્યાન, ૨૨પરિષદ્, ૫દ્વિય, ૮મદ્, ૪ધ્યાન, ૩૨-
 ત્નત્રય, ૬લેશ્યા, ૧૬આવશ્યક, ૬કાય, ૩યોગ, ૫સમિતિ, ૧૦પ્રાણુ,
 ૫પ્રમાદ, ૧૨તપ, ૪સંજ્ઞા, ૮કર્મ, ૪કષાય, ૩ગુપ્તિ, અને ૩૪અતિશય-
 એ સુજ પુરુષોને સદા જાણવા અને વિચારવા યોગ્ય છે. ” રાજાએ
 પોતાના નિધાનની જેમ આ આકાશગામી અશ્વ સંભાળ રાખવા
 પરોપકારમાં પ્રસિદ્ધ એવા તે શેઠને સોંપ્યો. આ અશ્વના સાનિધ્યથી
 તે વિવેકી શ્રેષ્ઠીએ અનેક તીર્થોમાં અનેકવાર જિનવંદન કરીને પોતાના
 સમ્યક્ત્વને નિર્ભળ કર્યું, જન્મનું ક્ષણ મેળવ્યું, ઉચ્ચ ગોત્રનું કર્મ
 ખાંધું અને શિવલક્ષ્મીને વશ કરી. એવામાં પદ્મીપતિ રાજાના કોઈ
 પાપી સુભટે આવીને ધર્મધૂર્તતાથી તેના ઘરમાંથી આ અશ્વનું
 હરણ કર્યું. પણ એ અશ્વના સ્વરૂપને ન જાણવાથી તેના મર્મસ્થા-
 નમાં તેણે આબુકનેા પ્રહાર કર્યો, એટલે તેને તરત જમીનપર
 પાડીને એ અશ્વ અહીં આવી ઉભો રહ્યો. પૂર્વના અભ્યાસથી આ
 પશુ પણ અહીં પર્વતપર આવ્યો. માટેજ પ્રાણીઓએ નિરંતર
 સદ્ભયાસ કરવો. આ અશ્વ નિમિત્તે અત્યારે રાજા પોતાના કોટવાળ
 વિગેરે માણસો દ્વારાએ તે શેઠને દુઃખ દે છે, માટે હવે તમારે તરત
 તેની પાસે જવું યોગ્ય છે. કારણ કે સર્વ ધર્મ કરતાં સાધર્મિક
 વાત્સલ્ય શ્રેષ્ઠ છે. શક્તિ છતાં જે સાધર્મીને સહાયન કરે, તે વસ્તુતઃ
 સર્વજ્ઞ ધર્મનો સારજ સમજ્યો નથી. કહ્યું છે કે:—

“ તં અત્યં તં ચ સામત્યં, તં વિન્નાણં સુત્તમં ।
 સાહમિયાણ કજ્ઞંમિ, જં વચ્ચંતિ સુસાવયા ” ॥૧॥

“ તે અર્થ, તે સામર્થ્ય અને તેજ વિજ્ઞાન સર્વોત્તમ છે, કે જેને સુશ્રાવકો પોતાના સાધર્મિક બંધુના કાર્યમાં વાપરે છે. ” આ પ્રમાણે તમારી પ્રશંસારૂપ સુધાને સ્વનારી એવી મુનીશ્વરની વાણી સાંભળીને અશ્વને લઈ હું એકદમ વેગથી અહીં તમારે ઘેર આવ્યો છું.” વિદ્યાધરનું આ કથન સાંભળીને કોટવાળ વિગેરે માણસો શાંત મનવાળા થઈ વૃષભ શ્રેષ્ઠીને પગે પડ્યા. પછી તેમણે તે વૃત્તાંત આવીને રાજાને નિવેદન કર્યું. એટલે વિસ્મય પામતો રાજા ત્યાં આવ્યો. પોતાને ઘેર આવેલ રાજાનો વૃષભશ્રેષ્ઠીએ શુદ્ધ મનથી અને અદ્ભુત વિનયપૂર્વક સારો સત્કાર કર્યો. પછી વિદ્યાધરને નમસ્કાર કરીને કૃતજ્ઞ એવો રાજા, શ્રેષ્ઠીએ આપેલ મોટા સુવર્ણાસનપર બેઠો, અને નમ્ર એવા તે શ્રેષ્ઠીને આનંદપૂર્વક આલિંગન દઈને પોતાના અર્ધાસનપર બેસારીને રાજાએ મધુર અને સ્નેહાળ વચ્ચનોથી તેને સ્વસ્થ કર્યો. પછી વિદ્યાધરરાજાએ ચારણમુનિએ કહેલ અશ્વની બધી વાત પૃથ્વીપતિને કહી સંભળાવી. એટલે તેમણે બંનેએ યથા-યોગ્ય પરસ્પર વિનય દર્શાવ્યો. કારણ કે મહાશયો કદાપિ ઉચિત્તતાની મર્યાદા તજતા નથી. પછી શ્રેષ્ઠીએ બહુજ પ્રશસ્ત વસ્તુઓ સાથે તે અશ્વ સુદંડરાજાને ભેટ કર્યો, એટલે કૃતજ્ઞ અને સ્નેહયુક્ત મનવાળા રાજાએ તરત તે ઉત્તમ શ્રેષ્ઠીને ખમાવીને અને પોતાના એક વડીલ બંધુની જેમ તેના સત્કાર કરીને જગતમાં એક જયશીલ એવા જિનેન્દ્રધર્મના માહાત્મ્યને જાણતો તે અશ્વ સહિત પોતાને સ્થાને ગયો. અને સ્કુરાયમાન તેજવાળો એવો વિદ્યાધર સર્વ અર્થને સાધવાવાળું એવું એક રત્ન ભકિતપૂર્વક વૃષભશેઠને આપીને અષ્ટા-પદ પર્વતપર આદ્યો ગયો. પછી પુણ્યકૃત્યોમાં સર્વથા યત્નવાન એવો વૃષભશેઠ સૂર્યની જેમ જિનશાસનને પ્રકાશિત (ઉજ્જત) કરવા લાગ્યો.

એકદા ચારિત્રલક્ષ્મીથી પવિત્રિત અને કલ્યાણરૂપ લતાને વૃદ્ધિ પમાડવામાં સુધાના મેઘસમાન એવા જિનદત્તગુરુ ત્યાં પધાર્યા, એટલે વૃષભ શ્રેષ્ઠી પ્રમુખ નગરીજનો સહિત રાજા તેમના ચરણ-

કમળને વંદન કરવા આગ્યો. ત્યાં શસ્ય (કટ્યાણુ અને ધાન્ય) ના ભર (સમૂહ) ને ઉત્પન્ન કરનાર એવી દેશના જળધારાથી ભવ્ય (સુંદર યા ભવ્યજન) ક્ષેત્રોમાં પુષ્પ (શ્રેષ્ઠ) વૃક્ષોના આરામ (ખગીયા) ને સિંચતા એવા મુનિ-મેઘ વરસવા લાગ્યા:—

“અયનકટ્યાણુકનો ઉત્તમ અવસર, સ્વપ્નો, જન્મોત્સવ, ઇંદ્રે કરેલ રત્નવૃષ્ટિ, રૂપ અને રાજ્યસંપત્તિ, વાર્ષિકદાન, વ્રતસંપત્તિ, અત્યંત ઉન્નવલ એવી કેવળશ્રી અને જે રમ્ય અતિશયો—આ બધું જિનભગવંતને ધર્મના પ્રભાવથી જ પ્રાપ્ત થાય છે. ધર્મરૂપ કલ્પ-વૃક્ષનું શ્રદ્ધા (સમ્યક્ત્વ) એ મૂળ છે, દાન પ્રમુખ ચાર તેની મુખ્ય શાખાઓ છે, નિયમ અને વ્રત વિગેરે તેની પ્રશાખાઓ છે, વિવિધ સંપત્તિઓ તેના પુષ્પ છે અને મોક્ષ એ તેનું ફળ છે, પરંતુ સમ્યક્ત્વરૂપ મૂળ જેના હૃદયમાં ઉલ્લસાયમાન છે, તેને જ એ ધર્મકલ્પવૃક્ષ સંપૂર્ણ ફળદાયક થાય છે. જે સુમનસ સમ્યક્ત્વ સાથે સર્વવિરતિનો આશ્રય કરે છે, તે સંસારસમુદ્ર-તરીને સત્વર સિદ્ધિપદને પામે છે. કહ્યું છે કે:—

“ઉત્કૃષ્ટદેશવિરતેઃ, સ્થાનાત્સર્વજધન્યકમ્ ।

સ્થાનં તુ સર્વવિરતે—રનંતગુણતોઽધિકમ્” ॥ ૧ ॥

“ઉત્કૃષ્ટ દેશવિરતિના સ્થાન કરતાં સર્વવિરતિનું જધન્યમાં જધન્યસ્થાન પણ અનંતગણું અધિક છે.” વળી જન્મથી આરાધન કરેલ દેશવિરતિથી જે ફળ પ્રાપ્ત થાય છે, તે ફળ સર્વવિરતિથી એક અંતર્મુદૂર્તમાત્રમાં મળે છે. કહ્યું છે કે:—

“एगदिवसंपि जीवो, पन्वज्जमुवागओ अनन्नमणो ।

जइ नवि पावइ सुरकं, अवस्स वेमाणिओ होइ” ॥ ૧ ॥

“એક દિવસ પણ અસાધારણ ભાવથી પ્રવ્રજ્યાને પ્રાપ્ત કરનાર પ્રાણી કદાચ મોક્ષે ન જાય, તથાપિ વૈમાનિક દેવ તો અવશ્ય થાય જ છે.” આ પ્રમાણે દેશના સાંભળીને સમુદ્રશ્રેષ્ઠી, વૃષભશ્રેષ્ઠી

અને શૂરદેવ વિગેરે આસ્તિકજનો સહિત સુદંડ રાજાએ જિનેશ્વરના ચૈત્યમાં અઠાઈમહોત્સવ કરીને તથા સાધર્મિવાત્સલ્ય અને દીનજનો નિમિત્તે પુષ્કળ ધન વાપરીને તેજ ગુરૂમહારાજ પાસે સંસારસમુદ્રથી પાર ઉતારવામાં નાવ સમાન અને અનેક ગુણસંયુક્ત એવી સંયમશ્રી અંગીકાર કરી. તથા વિજયારાણી, ગુણશ્રી મંત્રીપત્ની અને પદ્મશ્રી પ્રમુખ સ્ત્રીઓએ પણ ત્યાંજ વ્રત ગ્રહણ કર્યું. વળી ત્યાં કેટલાક ભગ્યોએ સમ્યક્ત્વ સાથે ખાર વ્રત લીધા અને કેટલાક ભદ્રભાવ-વાળા થયા. ”

હે સ્વામિન્ ! સર્વતઃ અદ્ભુત એવા જિનેન્દ્રધર્મના આ માહા-ત્મ્યને જોઈને મેં પણ ત્યાં દૃઢ સમ્યક્ત્વ અંગીકાર કર્યું. એટલે હિતૈષી એવા ગુરૂમહારાજે તે અવસરે સમ્યક્ત્વની સ્થિરતા માટે તત્ત્વનો પ્રકાશ કરનારી એવી આ પ્રમાણે મને શિક્ષા આપી:—હે ભદ્રે ! “સમ્યક્ત્વ જ અતિ દુષ્પ્રાપ્ય એવી મોક્ષલક્ષ્મીને પ્રસન્ન કરવામાં હેતુભૂત છે અને સમ્યક્ત્વ જ અતિ દુરંત એવા સંસારના દુઃખનો નાશ કરવામાં એક દક્ષ છે. જે સમ્યક્ત્વ વિશુદ્ધ થતાં પ્રાણી નરક કે તિર્યચગતિમાં જતાં અટકે છે અને મોક્ષના સુખને અનુકૂળ તથા સુખકારી એવી મનુષ્ય અને દેવગતિ તેને પ્રાપ્ત થાય છે. વળી એ સમ્યક્ત્વ પામીને તણ દેતાં પણ બહુ તો સર્વથા ઉત્કૃષ્ટથી તેને સંસારની સ્થિતિ અર્ધ પુદ્ગલપરાવર્તની અંદર રહે છે. તે કરતાં અધિક-તો હોય જ નહિ. વળી મૂળ જેમ વૃક્ષનું, અક્ષય અને મહત્તર નિધાન જેમ ધનરાશિનું, પીઠ (પાયો) જેમ પ્રાસાદ (હવેલી)નું મુખ જેમ શરીરનું, દ્વાર જેમ મંદિરનું, આધાર જેમ આધેયનું, વસુંધા જેમ જગતનું અને ભાજન જેમ ભોજનાદિકનું મુખ્ય કારણ છે, તેમ અહીં સર્વ ધર્મનું મૂળ કારણ સુજોએ સમ્યક્ત્વ કહેલ છે. શમ, સંવેગ, નિર્વેદ, આસ્તિક્ય અને કાર્ણ્યથી મનોહર એવા આ સમ્યક્ત્વનો જે સુસ જીવો આશ્રય કરે છે, તે ભગ્યો જગતમાં પ્રસિદ્ધ થાય છે. મોક્ષસુખની ઈચ્છા તે સંવેગ, સંસારથી વિરક્તભાવ તે નિર્વેદ, અપરાધી જનપર પણ સમતા તે શમ, પ્રાણીઓપર સદા

અનુકંપા તે કારણ્ય અને જિનોક્ત જીવાદિ તત્ત્વ જ બધું સત્ય છે, અન્ય મિથ્યા છે, એમ શુભમાં જ એક ચિત્ત રાખી પરિણામ વિશુદ્ધિથી જે માનવું, તે આસ્તિક્ય કહેવાય છે. હે ભદ્રે ! તેં આ બોધિ-રત્ન ખરેખર બહુ પાપકર્મના ક્ષયથી જ પ્રાપ્ત કરેલ છે, માટે નિઃ-શંકિતાદિક અષ્ટગુણોથી ગરિષ્ઠ અને સકળ અલીપ્તદાયક એવા આ સમ્યક્ત્વરત્નની ચત્ત્રપૂર્વક તારે સંભાળ રાખવી.” શુરમહારાજની આ શિક્ષાને સ્નેહપૂર્વક સ્વીકારીને અને તેમને નમસ્કાર કરીને હું સમ્યક્ત્વમાં જ મનને સ્થિર રાખતી ઘેર આવી.”

જગતમાં અતિશય પ્રભાવવાળું અને વિદ્યુદ્ભૂતાએ કહેલું એવું આ જિનધર્મનું સ્વરૂપ સાંભળીને અર્હુદ્દાસ વિગેરે કહેવા લાગ્યા કે:—‘હે પ્રિયે ! સમ્યક્ત્વના સારરૂપ આ તારું કથન બધું સત્ય છે.’ આ પ્રમાણે યથાર્થ અને લબ્ધ આશ્ચર્યવાળું એવું સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ સાંભળીને દંભની રચના કરતી કુંદલતા બોલી કે:—‘આ વિદ્યુદ્ભૂતાનું કથન બધું અસત્યજ છે. જળનું મથન કરતાં ઘૂતની પ્રાપ્તિ શું કેમકે પણ ક્યાં જોઈ છે ?’ એવામાં રાજાએ વિચાર કર્યો કે:—‘અહો ! આ લલનાનો કેવો મહાકૂર દુરાશય છે ? માટે પ્રભાતે એનો નિગ્રહ કરીશ.’ પછી રાજા અને મંત્રી પ્રમુખ સર્વે પોત-પોતાને સ્થાને ગયા, અને અર્હુદ્દાસ શેઠ પણ પૂજનની સમાપ્તિ કરી નિદ્રાવશ થયો.

હે લબ્ધજનો ! પુણ્યરૂપ સુધાની પરખ સમાન આ વૃષભશેઠનું ચરિત્ર સાંભળીને સમસ્ત ભુવનની લક્ષ્મીના ભૂષણરૂપ અને અ-નેક પ્રકારના આનંદથી પૂરિત એવા બોધિરત્નમાં તમારા મ-નને રમાડો.

॥ इति श्री सम्यक्त्वकौमुद्यां श्री तपागच्छनायकश्री सोमसुं-
दरसूरि श्री मुनिसुंदरसूरि श्री जयचंद्रसूरिशिष्यैः पंडितजिनहर्ष
गणिभिः कृतायां षष्ठः प्रस्तावः ॥

॥ सप्तमः प्रस्तावः ॥

છી અરુણોદય થતાં શ્રેણિકરાજી જાગ્રત થયો અને મનોબ્યગ્રતા દૂર કરી તેણે પરમેષ્ઠીનું સ્મરણ કર્યું, તથા વિધિપૂર્વક બંને રીતે દેહવિશુદ્ધિ (દેહ-ચિંતા અને સ્નાન) કરીને તેણે સર્વ પાપનો નાશ

કરનારી એવી શ્રી જિનેન્દ્રની પૂજા કરી. કહ્યું છે કે:—

“પ્રાતર્દેવાર્ચનં પાત્ર-દાનં દીનાનુકંપનમ્ ।

પિત્રોર્ભક્તિઃ કૃપાલુત્વં, પ્રાજ્યપુણ્યાય પંચકમ્ ॥૧॥

આવશ્યકાનિ દેવાર્ચા, પરમેષ્ઠિપદસ્મૃતિઃ ।

પ્રાતઃકૃત્યાનિ ગીતાનિ, શ્રેયોર્થ દેહિનાં બુધૈઃ” ॥૨॥

“ પ્રભાતે દેવપૂજા, સુપાત્રે દાન, દીનદયા, માળાપની ભક્તિ, અને કરુણા—એ પાંચથી ઉત્કૃષ્ટ પુણ્ય બંધાય છે. પ્રતિક્રમણ, દેવ-પૂજા અને પરમેષ્ઠીપદનું સ્મરણ—એ પ્રાતઃકૃત્યો, સુરોએ પ્રાણી-ઓના કલ્યાણાર્થે કલ્યા છે.” પછી અભયકુમાર પ્રધાનની સાથે શકાવતાર નામના ચૈત્યમાં રહેલી જિનેન્દ્રની પ્રતિમાઓને ન-મસ્કાર કરીને પ્રભાતે પ્રસન્ન કરનાર અને સુકૃતિ એવો શ્રેણિકરાજી, દેહમાં જેમ આત્મા આવે, તેમ પરિમિત અને સાર પરિવાર સહિત વિશાળ એવા અર્હદાસ શેઠને ઘેર આવ્યો. એટલે અર્હદાસ શ્રેષ્ઠિએ પણ વિધિપૂર્વક સર્વ ધર્મક્રિયા કરીને સાક્ષાત્ કલ્પવૃક્ષ સમાન અને

મંત્રી સહિત રાજાને પોતાને ઘેર આવેલ જોઈને તેણે એવો સત્કાર કર્યો કે જે વચનથી કહી ન શકાય. કહું છે કે:—

“પ્રસન્ના દગ્ મનઃ શુદ્ધં, લલિતા વાગ્ નતં શિરઃ ।

સહજાર્થિષ્વિયં પૂજા, વિનાઽપિ વિભવં સતામ્ ” ॥૧॥

“પ્રસન્ન દષ્ટિ, શુદ્ધ મન, લલિત વાણી અને નમ્ર શિર—અર્થાત્ જનો-માં વિભવ વિના પણ સજ્જનોની આ સ્વાભાવિક પૂજા(સત્કાર)છે.” પછી પોતાના પિતાએ કરાવેલ સહસ્ત્રકૂટ નામના ચૈત્યમાં ચંદ્રકાંત પાષાણની બનાવેલી જિનપ્રતિમાઓને નમસ્કાર કરાવીને કાર્ષદક્ષ એવો શ્રેષ્ઠી રાજાને ઉંચા સુવર્ણસિંહાસન પર બેસારીને તેની આગળ અંજલિ જોડી વિશ્વમિ કરવા લાગ્યો કે:—“ હે દેવ ! તમે પોતે જે મારે ઘેર આવીને મને મળ્યા, તેથી ખરેખર આજે હું સર્વ સેવકોમાં મુગટરૂપ થયો છું. ” ઉત્સવની શ્રેણીથી વિભૂષિત એવી સંપત્તિઓ સર્વ પ્રાપ્ત થાય છે, પરંતુ સ્વામીની પ્રસન્નતાથી મધુર એવી દષ્ટિ (મીઠી નજર) પ્રાપ્ત થવી મુશ્કેલ છે. કહું છે કે:—

“ દેવ ! સેવકજનઃ સ ગણ્યતે, પુણ્યવત્સુ ગુણવત્સુ ચાગ્રણીઃ ।

યઃ પ્રસન્નવદનાંબુજન્મના, સ્વામિના મધુરમીક્ષ્યતે દશા ” ॥૧॥

“ હે દેવ ! તેજ સેવક પુણ્યવંત અને ગુણવંત જનોમાં અગ્રણી ગણાય છે, કે જેને પોતાનો સ્વામી પ્રસન્ન મુખકમળથી મીઠી નજરે જુએ છે. ” પ્રસન્ન મુખવાળા એવા રાજાની જ્યાં જ્યાં મીઠી નજર થાય છે, ત્યાં ત્યાં પવિત્રતા, કુલીનતા, દક્ષતા અને સુભગતા (સૌભાગ્ય) વિકસિત થાય છે. હે દેવ ! આ સેવકને ઘેર આજે સુધાવૃષ્ટિ થઈ, કે જેથી આ આપના પવિત્ર ચરણકમળ અત્યારે મને પાવન કરી રહ્યા છે. કહું છે કે:—

“ અમૃતં શિશિરે વહ્નિ-રમૃતં ક્ષીરભોજનમ્ ।

અમૃતં રાજસન્માન-મમૃતં પ્રિયદર્શનમ્ ” ॥૧॥

“શિશિરઋતુમાં અગ્નિ અમૃત સમાન છે, ક્ષીરલોજન એ અમૃત છે, રાજસન્માન એ અમૃતતુલ્ય છે, અને પ્રિયજનનું દર્શન પણ અમૃત સમાનજ છે.” માટે હે પ્રભો ! આપ પ્રસન્ન થઈ અહીં આવવાનું પ્રયોજન કહો. કારણ કે હે સ્વામિન્ ! જગત્ને પૂજ્ય એવા આપ નિર્દેશુતા (નિષ્કારણભાવ) નો કદી આશ્રય કરતા નથી. ” આ પ્રમાણે અર્હદાસનું વચન સાંભળીને પ્રસન્ન થયેલા રાજાએ સુધારસને સ્વનારી વાણીથી પવિત્ર એવા શેઠને કહ્યું કે:—“હે શ્રેષ્ઠિન્ ! તુંજ મહાપુરુષોને ^૧લાઘ્ય અને પૂજ્ય છે અને તારો આ મહિમા જગતને પણ માનનીય છે, કે જેની પોતાના કુટુંબ સહિત જિનભગવંત પર વિષયવિમુક્ત આવી ભક્તિ છે.” પછી વિસ્તૃત ભાગ્યવંત એવા રાજાએ કથાકથન સહિત રાત્રિનો સર્વ અહેવાલ શ્રેષ્ઠીને કહી બતાવ્યો અને પુનઃ કહ્યું કે:—“ હે મહાભાગ ! તમોએ કહેલી સર્વ કથાઓ મંત્રી સાથે એકાંતમાં રહીને મેં સાંભળી; પરંતુ જે તારી કાંતાએ આ યથાસ્થિત કથન પણ સત્ય ન માન્યું. દુરાચાર અને કારાગારને યોગ્ય એવી તે લલના મને દેખાડ. જે સ્ત્રી પોતાના સ્વામીએ કે સસરાએ કહેલ ધર્મવચન માનતી નથી, તેને સુસ જનોએ અધમ સ્ત્રી કહેલ છે. કહ્યું છે કે:—

“ દુષ્ટા માર્યા શઠં મિત્રં, મૃત્યાશ્ચાંતરદાહિનઃ ।

સસર્પે ચ ગૃહે વાસો, મૃત્યવે નાત્ર સંશયઃ ”

“ દુષ્ટ સ્ત્રી, શઠ મિત્ર, અંતરને બાળનારા ચાકરો અને સર્પ-વાળા ઘરમાં વાસ—એ ચાર નિઃસંશય મૃત્યુદાયકજ છે. ”

એવા અવસરમાં કુંદલતાએ ત્યાં આવીને લજ્જા અને વિનયથી નમ્ર થઈને રાજાને કહ્યું કે:—“ હે રાજન્ ! જિનભગવંતના માર્ગને લેશ પણ ન માનનારી અને મહા દુષ્ટ એવી શ્રેષ્ઠીની તે આઠમી પ્રિયા હું પોતે છું. જેઓ તત્વાતત્વના બોધથી વિમુખ હોય, તેઓજ માતાના મોઢકની જેમ કુળક્રમાગત ધર્મને પોતાના અંતરમાં સદેહે છે.

પૂર્વે મિથ્યાદૃષ્ટિના વંશમાં જન્મ પામેલી અને તેના ધર્મથી ભાવિત થયેલી એવી હું સમ્યક્ત્વવાસિત ધર્મને યથા તથા પ્રકારે માની શકતી નથી. તેવા પ્રકારના યથાર્થ સ્વરૂપથી અનભિજ્ઞ હૃદયવાળો અને ગ-તાનુગતિક બુદ્ધિવાળો પ્રાણીજ બાહ્ય ચમત્કાર જોઈને જેમ તેમ પણ ધર્મમાં રમણ કરે છે, પરંતુ વિવેકીજન તો તેનું આંતર લક્ષણ (સ્વરૂપ) સમ્યગ્રીતે સમજીનેજ પોતાના મનને તદ્વિચ્છેદ કરી તે માર્ગનો સ્વીકાર કરે છે. વળી હે રાજન્ ! ધર્મનું આંતર લક્ષણ તો આ પ્રમાણે સાંભળવામાં આવે છે કે—વિષયમાં પણ વૈરાગ્ય અને ક્રિયામાં સદા ઉચ્ચતમ વ્યવસાય કરવો. કહ્યું છે કે:—

“ જત્ય ય વિસયવિરાગો, કસાયચાઓ ગુણેસુ અણુરાઓ ।

કિરિયાસુ અપ્પમાઓ, સો ધમ્મો સિવસુહોવાઓ ” ॥૧॥

“ જ્યાં વિષયમાં વિરાગ છે, કષાયનો ત્યાગ છે, ગુણપર અનુરાગ છે અને ક્રિયામાં અપ્રમાદ છે, તેજ ધર્મ શિવસુખના સા-ધનભૂત છે. ” ફળથી વિશેષિત એવું ધર્મનું માહાત્મ્ય જોઈને જેનું મન સમ્યગ્રીતે પ્રશાંત થતું નથી, તે કૃત્રિમ ધર્મવેત્તા છે. હે રાજન્ ! જેનું મન પ્રશાંત છે અને સર્વ પ્રાણીઓપર જેની અદ્ભુત દયા છે, તેણેજ ધર્મનું યથાસ્થિત તત્ત્વ જાણ્યું છે. કહ્યું છે કે:—

“ ધર્મે મતિર્ભવતિ કિં બહુના શ્રુતેન ?

જીવે દયા ભવતિ કિં બહુભિઃ પ્રદાનૈઃ ? ।

શાંતં મનો ભવતિ કિં બહુભિસ્તપોભિ—

ર્ભક્ષયો ભવતિ કિં ક્રતુભિઃ સદ્સૈઃ ” ॥ ૧ ॥

“ જો ધર્મમાં મતિ હોય, તો બહુ સાંભળવાથી શું ? જો જીવ-પર દયા હોય, તો બહુ દાન કરવાથી શું ? જો મન શાંત થયું તો બહુ તપ કરવાથી શું ? અને જો લોભનો ક્ષય થયો, તો હજારો યજ્ઞ કરવાથી શું ” તાપ અને છેદાદિકથી જેમ શુદ્ધ

હેમની પરીક્ષા થાય છે, તેમ સદ્યુક્તિપૂર્વક ધર્મતત્ત્વની પરીક્ષા કરીને સુસજ્જને તેનો સ્વીકાર કરવો. કહું છે કે:—

“ તાપચ્છેદકષૈઃ શુદ્ધં, સુવર્ણમિવ યદ્ભવેત્ ।

યુક્તિસિદ્ધાંતસિદ્ધત્વા-તત્તત્ત્વમાભિધીયતે ” ॥ ૧ ॥

“ જેમ તાપ, છેદ અને કસોટીથી સુવર્ણ શુદ્ધ થાય, તેમ યુક્તિ અને સિદ્ધાંતથી જે સિદ્ધ થાય, તે તત્ત્વ કહેવાય છે. ” વળી હે પ્રભુ-પાળ ! આ સમ્યક્ત્વના માહાત્મ્યયુક્ત રમ્ય દૃષ્ટાંતો સાંભળવાથી જિનેશ્વરના માર્ગનો મનથી મેં સ્વીકાર કર્યો છે, પરંતુ હે વિભો ! એમના મનોભાવની પરીક્ષા કરવા માટેજ એમણે કહેલ કથાઓને અંતે મેં ખંડશઃ ખંડન કર્યું. કુતીથીઓના આક્ષેપ અને કુતર્કરૂપ પ્રલયવાયુથી જેમનું સમ્યક્ત્વસ્થિરતારૂપ વૃક્ષ લેશ પણ ચલાયમાન થતું નથી, હે વિભો ! તે મહાનુભાવજી આપની જેમ મહાપુરૂષોને માન્ય થાય છે અને તેજ તીર્થંકરપદવીને પોતાની સન્મુખ (નિકટ) કરે છે. જેમ સુવર્ણની શ્યામતા કે વિશુદ્ધિ અગ્નિમાં સમજાય છે, તેમ મહા આપત્તિમાંજ પ્રાણીના સમ્યક્ત્વરત્નની પરીક્ષા થાય છે. હે માનવેશ્વર ! હવે વિષયોથી માઝું મન વિરક્ત થઈ ગયું છે, અને સંયમરૂપ આરામની તે ઉપાસના કરવા ઇચ્છે છે. કોટીજન્મમાં પણ દુર્લભ અને સર્વ દુઃખને હરનાર એવું જિનવચન જાણીને પણ જે પ્રાણી વિષયસુખને સેવે છે, આહા ! તત્ત્વાતત્ત્વથી વિમૂઢાત્મા એવો તે પ્રાણી સુધાપાકનો ત્યાગ કરી ગર્તાશૂકર (ખાઓચીયાના દુકકર) ની જેમ મલિન વસ્તુમાં આનંદ માની લેવા જેવું કરે છે. હે રાજન્ ! તત્ત્વને જાણનાર જન જે વિષયરૂપ સર્પોથી ન ડસાય, એજ વિજ્ઞાનનું રૂપ સજ્જનોને માન્ય છે. હે વસુધાપતિ ! જ્ઞાનવાન્ પણ જો વિષયોથી પરાભવ પામે, તો સુસજ્જનોએ તેના કર્મનું અત્યંત કિલ્લપણું સમજી લેવું. માટે હે ભૂપાલ ! ચારિત્રરૂપ નૌકાનો આશ્રય કરીને જિનધર્મના તત્ત્વને જાણતી એવી હું આ સંસારસાગરનો સત્ત્વર પાર પામવા ઇચ્છું છું. ”

એવા અવસરમાં અસાધારણ મહિમાના સાગર પાંચમા ગણુ-ધર શ્રીસુધર્માસ્વામી ત્યાં પધાર્યા. તેમના આગમનના વૃત્તાંતરૂપ સુધારસથી તૃપ્ત થયેલ શ્રેણિકરાજ અને શ્રેષ્ઠી વિગેરે પરમ પ્રમોદ પામ્યા. પછી શ્રીમાન્ શ્રેણિકનરેશ તથા શ્રેષ્ઠી વિગેરે શ્રીગણુધરમહારાજને વંદન કરવાને સત્વર ત્યાં આવ્યા. કારણકે સુજ્ઞ પુરૂષો તેવા કાર્યમાં આલસ્ય કરતા નથી. પછી પંચાંગ નમસ્કારપૂર્વકે પ્રણામ કરીને શ્રેણિકનૃપ તથા શ્રેષ્ઠી વિગેરે બેઠા એટલે ગણુધરમહારાજે આ પ્રમાણે ધર્મદેશના આપી:—

“ જિનલગવંતોએ સદર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર—એ મુક્તિનો માર્ગ કહેલ છે. તેમાં (પ્રથમ) સમ્યક્ત્વના મિથ્યાત્વમોહનીયના ઉપશમ અને ક્ષયથી પાંચ ભેદ કહેલા છે. અને તે હે રાજન્ ! ઔપશમિક, ક્ષા-યોપશમિક, ક્ષાયિક, મિશ્ર અને સાસ્વાદન—એ પ્રમાણે જિનેશ્વરોએ પ્રકાશ્યા છે. વળી મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, મનઃપર્યાયજ્ઞાન અને કેવળજ્ઞાન—એ રીતે સમ્યગ્માર્ગના પ્રકાશક એવા જ્ઞાનના પાંચ પ્રકાર કહેલ છે. સામાયિક, છેદોપસ્થાપન, પરિહારવિશુદ્ધિ, સૂક્ષ્મ-સંપરાય અને યથાખ્યાત—એ રીતે સર્વ સાવધના વર્જનરૂપ ચારિત્ર પાંચ પ્રકારે કહેલ છે. તેમાં યથાખ્યાતચારિત્ર અશેષ કર્મનો ક્ષય થતાં ઉત્પન્ન થાય છે. આ પ્રમાણે સર્વ દુઃખ વિનાશક અને ચિંતા-મણિરત્નની જેમ અમૂલ્ય એવું જિન લગવતે કહેલ ચારિત્ર પ્રાણી લાગ્યયોગેજ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. કહ્યું છે કે:—

“ કશ્ચિન્નજન્મપ્રાસાદે, ધર્મસ્થપતિર્નિર્મિતે ।

સદ્ગુણાંવિશદં દીક્ષા-ધ્વજં ધન્યોઽધિરોપયેત્ ” ॥ ૧ ॥

“ ધર્મરાજાએ નિર્માણ કરેલ મનુષ્યજન્મરૂપ પ્રાસાદપર સદ્ગુણોથી વિશદ (નિર્મલ) એવા દીક્ષાધ્વજને કેાઈ લાગ્યવંત જનજ અધિરોપણ કરે છે. ” જે પ્રાણી આ દુસ્તર સંસારસાગરને વેગથી તરવા ઇચ્છે છે, તેણે ગુણયુક્ત એવી તપસ્યા (દીક્ષા) રૂપ નૌકાનો

આશ્રય કરવો યોગ્ય છે. સમ્યક્ત્વયુક્ત પ્રાણી પણ ચારિત્રની સંપત્તિ વિના મુક્તિલક્ષ્મીના હસ્ત (હાથની છાપ) સમાન એવા કેવળજ્ઞાનને પામી શકતો નથી. ” આ પ્રમાણે ગણધરમહારાજના મુખકમળથી ધર્મદેશના સાંભળીને અત્યંત લક્ષિતને ધારણ કરતી એવી કુંદલતાએ શ્રી ગુરૂને નમસ્કાર કરીને કહ્યું કે:—“ હે સ્વામિન્ ! વિષયરૂપ મૃગજળમાં મોહિત થયેલી મૃગલીની જેમ હું આ સંસારરૂપ વનમાં ભમી ભમીને થાકી ગઈ છું. માટે હે ભગવાન્ ! આપના પ્રસાદથી વ્રતરૂપ અદ્ભુત પાથેય (ભાતું) મેળવીને હવે એ ભવજંગલનું ઉલ્લંઘન કરવા ઇચ્છું છું. ”

આ પ્રમાણે સંવેગરસથી તરંગિત થયેલી કુંદલતાને ગુરૂમહારાજ કહેવા લાગ્યા કે:—“ હે ભદ્રે ! અત્યંત પુણ્યયોગેજ આવો મનોરથ પ્રાપ્ત થઈ શકે. કહ્યું છે કે:—

“ ચક્રવર્ત્યપિ સામ્રાજ્યં, ત્યક્ત્વા પાદરજો યથા ।

સેવિતું સંયમારામં, યતતે યતિસંયુતમ્ ॥ ૧ ॥

વાંછંતોઽપિ સુપર્વાણ-શ્ચારિત્રં હિ જિનોદિતમ્ ।

લભંતે ન કદાપ્યંધા, ઇવ રત્નમહાનિધિમ્ ” ॥ ૨ ॥

“ ચક્રવર્તી” પણ પોતાના સામ્રાજ્યને પગરજની જેમ તજીને યતિસંયુત એવા સંયમરૂપ આરામને સેવવા યત્ન કરે છે, વળી દેવતાઓ પણ જિનપ્રરૂપિત ચારિત્રધર્મની સદા આહવા કર્યા કરે છે, પરંતુ અંધજનો જેમ રત્નનિધાન પામી ન શકે, તેમ તેઓ ચારિત્ર કદી પામી શકતા નથી. ” માટે હે વત્સે ! તેવા ચારિત્રને પ્રાપ્ત કરવા હવે વિલંબ કરવો ઉચિત નથી. કારણ કે વિવેકી પુરૂષ સુધાપાનને માટે કદી વિલંબ કરતો નથી. ”

ત્યારપછી પોતાની સર્વ સંપત્તિને કૃતાર્થ કરી અને જિનચૈત્યમાં વિધિપૂર્વક અષ્ટાન્હિક મહોત્સવ કરીને, પ્રિયાઓ સહિત પોતાના પ્રાણનાથ તથા રાજાને બહુ માનપૂર્વક અમાલીને, અશેષ

પરિગ્રહનો ત્યાગ કરી, વૈરાગ્યરસથી પૂરિત એવી કુંદલતાએ દીક્ષા અંગીકાર કરી અને તે વખતે અર્હદાસશ્રેષ્ઠીએ બહુજ આનંદપૂર્વક દીક્ષામહોત્સવ કર્યો. ચિંતામણિરત્ન સમાન વિશ્વપૂજિત અને અમૂલ્ય એવા ચારિત્રને પામીને કુંદલતા પણ નિર્ધનની જેમ પરમ પ્રમોદ પામી. તે વખતે આનંદમગ્ન અને સુસજ્જનોમાં અગ્રેસર એવા અર્હદાસશ્રેષ્ઠીએ શ્રી ગુરૂને પંચાંગપૂર્વક નમસ્કાર કરીને વિજ્ઞાપિ કરી કે:—“ હે વિભો ! અત્યારે ચતિધર્મ આરાધવાને હું સમર્થ નથી. કારણ કે ગજરાજને યોગ્ય ભાર શું ગળીયો બળદ વહન કરી શકે ? અત્યારે તો ઉત્કૃષ્ટ શ્રાવકાચાર પાળવાની મારી ઇચ્છા છે. માટે હે સુનીશ્વર ! કૃપા કરીને તે જણાવો. ” આ પ્રમાણે શ્રેષ્ઠીનું વચન સાંભળીને સુધર્માસ્વામી કહેવા લાગ્યા કે:—“ હે સુસ ! ભાવશ્રાવકના લક્ષણ સાંભળ. સુરાસુરગણથી અક્ષોભ્ય એવા સમ્યક્ત્વવ્રતથી વિભૂષિત બાર વ્રતને વિધિપૂર્વક નિરતિચારપણે જે પાળે, વિશુદ્ધ વ્યવહારથી પ્રાપ્ત કરેલ લક્ષ્મીનો (ને) જિનોકત ચૈત્યાદિ સાત ક્ષેત્રોમાં વ્યય કરી કૃતાર્થ કરે, ત્રણવાર જિનપૂજા કરે, બેવાર આવશ્યકક્રિયા (પ્રતિક્રમણ) કરે, સત્પાત્રે દાન દહને નિરવધ નિર્દોષ આહારનું ભોજન કરે, ઉપધાનતપથી પવિત્ર થયેલ સિદ્ધાંતને નિરંતર શીખે, તીર્થયાત્રાથી પોતાના આત્માને પવિત્ર કરે, સાધુસેવામાં અત્યંત રસિક બને, વિષયોમાં તીવ્ર આસક્તિ ન રાખે, ધર્મની ઉન્નતિ કરે, સચિત્ત આહારને! ત્યાગ કરે, સંવાસની અનુમતિથી પણ ભય પામે અને જે સુખુદ્ધિમાન અગીયારે પ્રતિમાઓનું પણ આરાધન કરે, એવા શ્રાવકને તત્ત્વજ્ઞ જનોએ ખરેખર સાધુ સમાન ગણેલ છે. પૂર્વ મહર્ષિઓએ પ્રતિમાઓનો વિધિ આ પ્રમાણે કહેલ છે, જે પ્રતિમાઓનું આરાધન કરવાથી ગૃહસ્થ શ્રાવક દેવતાઓને પણ વંદનીય થાય છે. વિવેકી ગૃહસ્થ ધર્મને અંગીકાર કરીને સંસારના દુઃખોથી ખેદ પામી સંવેગના વેગથી તે શ્રમણ (સાધુ) ધર્મ સ્વીકારવાની ઉત્કંઠા કરે. તે ધર્મને સમ્યગ્પરીતે

જાણીને આ પ્રમાણે વિચાર કરે:—‘હું સાધુધર્મ પાળવા સમર્થ છું કે અસમર્થ છું?’ જો એ ધર્મ પાળવા સમર્થ હોય, તો સાધુપણને અંગીકાર કરે અને જો અસમર્થ હોય, તો સિદ્ધાંતોક્ત વિધિથી જિનલગવતે કહેલ સમ્યક્ત્વાદિક અગીયાર પ્રતિમાઓને આચરે. તે અગીયાર પ્રતિમાઓ આ પ્રમાણે છે:—દૃષ્ટિ (સમ્યક્ત્વ), વ્રત, સામાયિક, પૌષધ, પ્રતિમા (કાર્યોત્સર્ગ), બ્રહ્મચર્ય, સચ્ચિત્તવર્જન, પોતે આરંભ કરવાનો ત્યાગ, પ્રેષ્યાદિક પાસે આરંભ કરાવવાનો ત્યાગ, ઉદ્દિષ્ટવર્જન અને શ્રમણભૂતત્વ (સાધુસદ્શતા). આ પ્રમાણે શુદ્ધસ્થધર્મની અગીયારે પ્રતિમાઓ સંક્ષેપથી કહી. હવે તેમાંની એકએકનું કંઈક સ્વરૂપ બતાવવામાં આવે છે કારણકે તે ધર્મનું સ્વરૂપ જાણવામાં આવતાં અને તે પછી વિધિપૂર્વક તેનું આચરણ કરતાં ‘હું યતિધર્મની શક્તિયુક્ત છું કે નહિ? એમ શ્રાવક સમ્યગ્ રીતે જાણી શકે છે.’

જિનપૂજામાં અનુરક્ત, સાધુસુશ્રૂષામાં તત્પર અને ધર્મમાં દૃઢ એવો શ્રાવક પ્રથમ દર્શનપ્રતિમાને વિધિપૂર્વક ધારણ કરે. આ પ્રતિમાનો સ્વીકાર કરતાં તે ઉપયોગરહિત કદી ન થાય અને શંકાદિકથી કદી વિપર્યયભાવ ન પામે. નિશ્ચય શુભનોજ અનુબંધ કરે અને અતિચારરહિત રહે. પછી પ્રથમ પ્રતિમાયુક્ત તે પાંચ આણુવ્રતના સમ્યગ્ આરાધનરૂપ દ્વિતીય પ્રતિમાને નિરતિચારપણે ધારણ કરે. આ પ્રમાણે કહેલ વ્રતપ્રતિમાના આરાધનથી દુષ્કર્મને દૂર કરનાર એવો શ્રાવક પરમ પ્રશમ (સામાયિક) રૂપ તૃતીય પ્રતિમાને અંગીકાર કરે, પૂર્વે સામાયિક કરવાનો જે અનિયત કાલ દર્શાવેલ છે, તે અહીં એટલે ત્રીજી પ્રતિમામાં બંને સંધ્યાકાળે ત્રણ માસ સુધી શુદ્ધ સામાયિક કરવું. ચોથી પ્રતિમામાં પર્વદિવસે વિધિપૂર્વક ચાર માસ સુધી ચતુર્વિધ પૌષધ કરવું. પાંચમી પ્રતિમામાં પૂર્વપ્રતિમાઓના વિધાન સાથે પર્વદિવસે સર્વશત્રિ (આખી રાત) પ્રતિમા (કાર્યોત્સર્ગ) કરે. તેમાં દિવસે બ્રહ્મચર્ય પાળે, રાત્રિએ અમુક વાર નિયત કરે, સ્નાન ન કરે, દિવસેજ કાછડી ન ઘાલે, ભોજન

કરે અને ધર્મધ્યાન આચરે. સુજ્ઞ અને સુનિશ્ચિત શ્રાવક આ પ્રતિમાને પાંચ માસ સુધી સેવે. છઠ્ઠી પ્રતિમામાં પૂર્વકથિત ગુણયુક્ત થઈ અંગસંસ્કારના ત્યાગપૂર્વક રાત્રિએ પણ ખિલકુલ મોહરહિત થઈ છ માસ સુધી બ્રહ્મચર્ય પાળે. સાતમી પ્રતિમામાં પૂર્વપ્રતિમાઓ સહિત પ્રયત્નપૂર્વક સાત માસ સુધી સચિત્ત આહારનો ત્યાગ કરે. આઠમી પ્રતિમામાં પોતે આરંભનો ત્યાગ કરે, પરંતુ પૂર્વે આરંભેલ સાવધ વ્યાપાર બીજાઓ પાસે કરાવે. આ પ્રતિમા આઠ માસ સુધી સેવે. નવમી પ્રતિમામાં સેવકવર્ગ પાસે પણ સાવધ વ્યાપાર ન કરાવે, અને ધનવાન યા સંતુષ્ટ એવો તે પોતાના પુત્રાદિકને ગૃહભાર સોંપીને અદ્ય મમત્વથી પરિણત બુદ્ધિ રાખી, સંવેગથી મનને ભાવિત કરી અને લોકસ્થિતિથી નિરપેક્ષ થઈ તે નવમાસ સુધી આ પ્રતિમા સેવે. દશમી પ્રતિમામાં સમસ્ત આરંભનો ત્યાગ કરે. ઉદ્દેશીને કરેલ આહાર ન વાપરે, મુંડન કરાવે, યા ચોટલી રાખે, વળી પૂર્વોક્ત પ્રતિમામાં તો વિધિપૂર્વક રહેજ, તેમજ પૂર્વકાર્યના સંબંધમાં સ્વજનો કંઈ પૂછે, એટલે જો બાણુતો હોય તો કહે અને ન બાણુતો હોય તો ન બોલે, અથવા ‘હું બાણુતો નથી’ એમ કહે-એ રીતે દશ માસ સુધી આ પ્રતિમાનું આરાધન કરે. અગીયારમી પ્રતિમામાં મસ્તકના કેશ અસ્તરાથી મુંડાવી નાખે અથવા લોચ કરે, પાત્રા અને રજોહરણને ધારણ કરે, યતિ (સાધુ) ની જેમ ધર્મને ધારણ કરીને વિચરે, પરંતુ ખિલકુલ મમત્વરહિત ન હોવાથી તે સ્વજનને ઘેર તેમને જોવાને બાય અને જો ત્યાં દોષરહિત આહાર હોય તો ગ્રહણ કરે. ઉત્કૃષ્ટથી અગીયાર માસ સુધી આ પ્રતિમાનું આરાધન કરે. જઘન્યથી તો આ સર્વ પ્રતિમાઓનો કાળ એક અહોરાત્ર છે. ધર્મના માહાત્મ્યને બાણુનાર ગૃહસ્થ શ્રાવક આપત્તિ આવતાં પણ કામદેવની જેમ પોતાના સમ્યક્ત્વ, શીલ અને વ્રતોને કદી મૂકતો નથી.”

આ પ્રમાણે દેશના સાંભળીને પ્રમુદિત થયેલા અર્હંદાસશ્રેષ્ઠીએ

મહોત્સવ અને સંવેગના રંગપૂર્વક ગુરૂમહારાજની પાસે પ્રતિમાઓ અંગીકાર કરી. પછી ગણુધર મહારાજને નમસ્કાર કરીને શ્રેણિકરાજા શ્રેષ્ઠીની સાથે પોતાને સ્થાને ગયો અને ગુરૂશ્રી પણ ત્યાંથી અન્યત્ર વિહાર કરી ગયા.

હવે ગૃહસ્થધર્મમાં ધુરંધર એવા શ્રેષ્ઠીએ પોતાને ઘેર આવીને વિપુલગિરિ ઉપર સમ્યગ્દષ્ટિ પ્રજ્ઞની દૃષ્ટિને આનંદદાયક એવા ઉત્સવોની સંપત્તિ માટે વિધિપૂર્વક કનકકૂટસદૃશ, બાણે અપર સુવર્ણ-ગિરિ હોય એવું સુવર્ણ, રત્ન, માણિક્ય અને વૈદ્યરત્નના ણિંઓએ યુક્ત અને સુવર્ણના કળશોની શ્રેણી તથા વિલસતી ધ્વજાઓથી સુશોભિત એવું જિનમંદિર કરાવ્યું. પછી રાજા અને મંત્રીની સમક્ષ ધર્મ અને ન્યાયમાર્ગમાં અગ્રેસર એવા પોતાના અર્હંદત્તનામના મોટા પુત્રને ઘરનો ભાર સોંપીને અને રાજાની આજ્ઞા લઈને મેરૂગિરિ સમાન નિશ્ચલ આશયવાળો એવો અર્હંદાસ શ્રેષ્ઠી સમ્યગ્ગ્રીતે વિધિપૂર્વક અગિયારે પ્રતિમાઓનું અનુક્રમે આરાધન કરવા લાગ્યો. ત્યારપછી સુવર્ણની અનેક કોટી યથોચિત સુપાત્રે વાપરીને અને દીન તથા અનાથ જનોને યથાયોગ્ય દાન આપી સંતુષ્ટ કરીને પોતાની સાતે પ્રિયાઓ સહિત શ્રેષ્ઠીએ પાંચમા ગણુધર શ્રીસુધર્માસ્વામી પાસે ઉપદ્રવને દલિત કરનારી એવી સંયમશ્રી (દીક્ષા) અંગીકાર કરી અને સૂત્ર તથા અર્થ એ બંનેના તત્ત્વને બાણુનાર એવા અર્હંદાસમુનિ પાંચમહાવ્રતને નિરતિચારપણે પાળતાં અગીયારે અંગ લેણ્યા. પછી એકાંત નિઃસ્પૃહ થઈ મનહર સામ્યસુધાના સરોવરમાં પોતાના મનરૂપ રાજહંસને રમાડતા, અપ્રમત્તગુણુસ્થાનનો આશ્રય કરતા નિશ્ચય અને વ્યવહારની પ્રધાનતા અને અપ્રધાનતાને બાણુતા, સર્વત્ર ઉત્સર્ગ અને અપવાદવિધિને સેવતા, ત્રણ ગુપ્તિથી પોતાના આત્માને પવિત્ર કરતા, પાંચ સમિતિમાં સ્થિતિ કરતા અને બાર પ્રકારના તપમાં નિરંતર તત્પર રહેતા એવા અર્હંદાસ મહામુનિ શુદ્ધ સંયમ આરાધીને શ્રીસમેતશિખરગિરિ ઉપર સમાધિપૂર્વક એક માસનું અનશન

કરીને તે સર્વાર્થસિદ્ધનામના વિમાનમાં શુભધ્યાની, ત્રણ જ્ઞાનયુક્ત, નિર્મમાગ્રણી અને સતત ઉદયવાળા એવા દેવ થયા. તથા શ્રેષ્ઠીની સ્ત્રીઓ પણ ચારિત્રરત્નના માહાત્મ્યથી સંસારના તાપથી ત્યજત મનવાળી થઈને વૈમાનિક દેવપણાને પામી. પછી અહિંદાસદેવ પોતાની સ્ત્રીઓ સહિત ત્યાંથી ચવીને રાધા એવી રાજ્યલક્ષ્મી પામીને અનુક્રમે શિવશ્રીને પ્રાપ્ત કરશે. ” આર્યસુહસ્તીસૂરિ કહે છે કે હે રાજન! સમ્યક્ત્વવ્રતના માહાત્મ્યરૂપ સુવર્ણના નિકષ (કસોટી કરવાના) પાષણ સમાન અને પૃથ્વીમંડળમાં પ્રખ્યાત એવું આ સકલત્ર અહિંદાસ ગૃહસ્થનું સમસ્ત ચરિત્ર મેં તમારા સમ્યક્ત્વની દૃઢતાને માટે કહી બતાવ્યું. ”

આ પ્રમાણે સમ્યક્ત્વ કૌમુદી (સમ્યક્ત્વને પ્રકાશિત કરવામાં કૌમુદી સમાન) સાંભળીને અત્યંત હર્ષને ધારણ કરતા એવા સંપ્રતિ-રાજાએ મોહની મુક્તિ (ક્ષીણતા) થી પોતાના મન (હૃદય) ને ચંદ્રમા સમાન કરીને તે ગુરૂમહારાજ પાસેથી મુક્તિલક્ષ્મીને સ્વવશ કરવાના કારણરૂપ એવું સમ્યક્ત્વ મહારત્ન અંગીકાર કર્યું. તે અવસરે આર્યસુહસ્તીસૂરિએ સમ્યક્ત્વની વિશુદ્ધિ માટે સમ્યગ્દષ્ટિ એવા તે રાજાને આ પ્રમાણે ધર્મદેશના આપી:—

“ પ્રાણીએ અનંત ભવો કર્યા, પણ તેમાં એક મનુષ્યભવજ પરમ રાધા છે. કારણ કે એના યોગે સ્વર્ગ અને મોક્ષની સુખસંપત્તિ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. માટે એ (ભવ) જ સર્વ પુરૂષાર્થોના હેતુ હોવાથી શ્રેષ્ઠ છે. પરંતુ તે પુરૂષાર્થો વિના માત્ર ગણનાને પૂરવારૂપ એવા એ ભવથી પણ શું ? જે પુરૂષ બાધારહિત પુરૂષાર્થોને સેવે છે, તેજ વર્ણનીય છે. કારણ કે પત્ર, પુષ્પ અને ફળાદિકથી યુક્ત હોય, તેજ વૃક્ષ સેવનીય છે. ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ-એ ચાર પુરૂષાર્થો સજ્જનોમાં પ્રસિદ્ધ છે, પરંતુ અર્થ, કામ અને મોક્ષનું કારણ તો ધર્મજ છે. માટે ‘ ધર્મ એ ખરેખર સર્વ પુરૂષાર્થના બીજરૂપ

છે ' એમ માનતા સુજ્ઞનોને તે આદરપૂર્વક સેવનીય છે. કહું છે કે:--

“ પુમર્થસંસાધનમંતરેણ, પશોરિવાયુર્વિફલં નરાણામ્ ।

તત્રાપિ ધર્મ પ્રવરં વદંતિ, ન તં વિના યદ્વવતોઽર્થકામૌ” ॥૧॥

“ પુરૂષાર્થ સાધ્યા વિના મનુષ્યોનું આયુષ્ય પશુની જેમ વિક્ષણ છે. તેમાં પણ ધર્મ શ્રેષ્ઠ કહેલ છે. કારણ કે તે વિના અર્થ અને કામની પ્રાપ્તિ થતી નથી. એ ધર્મની વૃદ્ધિને માટે શુદ્ધ બુદ્ધિવાળા ગૃહસ્થોએ બારે વ્રત સમજીને પાળવા. જેમ શુભોમાં વિનય અને તપમાં ક્ષમા, તેમ સદ્દૃષ્ટિ એ સર્વ વ્રતોના પરમ જીવિતરૂપ છે. મિત્રા, તારા, વિગેરે ભેદથી તે દૃષ્ટિ આઠ પ્રકારની કહેલ છે અને તે યથાવસ્થિત વસ્તુઓના સમ્યગ્બોધના કારણરૂપ છે. કહું છે કે:—

“ મિત્રા તારા બલા દીપ્રા, સ્થિરા કાંતા પ્રભા પરા ।

નામાનિ તત્ત્વદૃષ્ટીનાં, લક્ષણં ચ નિબોધતઃ ” ॥૧॥

“ મિત્રા, તારા, બલા, દીપ્રા, સ્થિરા, કાંતા, પ્રભા અને પરા- એ તત્ત્વદૃષ્ટિઓનાં નામ છે અને લક્ષણુ તો બોધ (જ્ઞાન) થી જણાય છે, ” યથાપ્રવૃત્તકરણને પ્રાંતે સ્વરૂપ મલ (મિથ્યાત્વ) ની સ્થિતિ રહે અને લગભગ ગ્રંથિભેદ થવાનો હોય, તે વખતે પ્રાણીને પ્રથમ દૃષ્ટિ હોય. કહું છે કે:—

“ અપૂર્વકરણપ્રાયા, સમ્યક્તત્ત્વરૂચિપ્રદા ।

અલ્પવ્યાધેરિવાન્નસ્ય, રૂચિવત્તત્ત્વવસ્તુષુ ” ॥૧॥

“ પ્રાયઃ અપૂર્વકરણરૂપ અને સમ્યક્ તત્ત્વરૂચિને પ્રગટ કરનારી આ દૃષ્ટિથી, અલ્પ વ્યાધિવાળાને જેમ અન્નપર રૂચિ થાય, તેમ પ્રાણીને તત્ત્વવસ્તુમાં રૂચિ થાય છે. ” વળી અલ્પ વ્યાધિવાળો જેમ તે વ્યાધિના વિકારોથી બાધા ન પામતાં ઇષ્ટસિદ્ધને માટે ચેષ્ટા

(પ્રયત્ન) કરે છે, તેમ આ દૃષ્ટિથી પ્રાણી પોતાના હિતને માટે યત્ન કરે છે. ધર્મકાર્યના ઉદ્યમરૂપ સમ્યક્ત્વ કંઈક સ્પષ્ટ થાય, ત્યારે તત્ત્વની જિજ્ઞાસાપૂર્વક તારાદૃષ્ટિ ઉત્પન્ન થાય છે. કહું છે કે:—

“ તારાયાં તુ મનાક્સ્પષ્ટં, નિયમશ્ચ તથાવિધઃ ।

અનુદ્વેગો હિતારંભે, જિજ્ઞાસા તત્ત્વગોચરા ” ॥૧॥

“ પરા સતત્ત્વશુશ્રૂષા, દૃઢં સદર્શનં યદા ।

અક્ષેપશ્ચ ક્રિયાયોગે, બલા દૃષ્ટિસ્તદા ભવેત્ ” ॥૨॥

“ તારા દૃષ્ટિમાં સમ્યક્ત્વ કંઈક સ્પષ્ટ થાય, તથાપ્રકારે નિયમ અને હિત સાધવામાં ઉદ્વેગ ન હોય તથા તત્ત્વની જિજ્ઞાસા હોય અને જ્યારે સત્તત્ત્વમાં પરમ સુશ્રૂષા અને સમ્યક્ત્વ દૃઢ થાય તથા ક્રિયાઓમાં સતત પ્રવૃત્તિ થાય, ત્યારે બલાદૃષ્ટિ સમજવી. ” આ દૃષ્ટિમાં રહેલો જીવ એવું માને કે:— ‘ અમારામાં શુદ્ધ બુદ્ધિ નથી, તેમજ વધારે શાસ્ત્રસંગ્રહ પણ નથી. માટે જિનભગવંતની વાણી અમને અત્યંત પ્રમાણભૂત છે. વળી આ દૃષ્ટિમાં ઇંદ્રિયો સુસ્થિર થાય છે, સર્વ ક્રિયાઓ શમપૂર્વક, સમગ્ર કાર્યમાં નિરહંકાર અને શુણ્યવંત પર મહાઆદરભાવ થાય છે. જેને ધર્મમાં સતત ઉદ્યમ હોય, જે સૂક્ષ્મ-બોધથી રહિત હોય અને જેની તત્ત્વપર પરમ સુશ્રૂષા હોય, તેને દીપ્તિ દૃષ્ટિ હોય. આ દૃષ્ટિમાં પ્રાણી ધર્મને પોતાના પ્રાણ કરતાં પણ અધિક માને, ધર્મને માટે પ્રાણનો નિઃસંશય ત્યાગ કરે, પણ પ્રાણસંકટમાં ધર્મનો ત્યાગ ન કરે. સ્થિરા દૃષ્ટિમાં પ્રાણી સમ્યગ્જ્ઞાન અને ક્રિયાને સારરૂપ માને, તત્ત્વશ્રદ્ધાન રત્નજ્યોતિની જેમ નિર્મળ હોય અને નિષ્કષાય ભાવ રહે. વળી આ દૃષ્ટિમાં જીવ સદ્ગુણ-કૃત્યોમાં પોતે યથાશક્તિ પ્રવૃત્ત થાય અને કદાગ્રહથી નિર્મુક્ત થઈ જાય. કાંતાદૃષ્ટિ તારાના સદશ ઉદ્યોતવાળી, તત્ત્વશ્રદ્ધાવાળી, બહુ અર્થનો પ્રકાશ કરનારી અને સમ્યક્ત્વ આહુરસના આસ્વાદવાળી હોય. પ્રભાદૃષ્ટિ સૂર્યના જેવા પ્રકાશવાળી, તત્ત્વોમાં નિશ્ચિન્નચિન્ન અને કુમતરૂપ અંધકારને

પરાસ્ત કરનારી હોય, પરાદૃષ્ટિ ચંદ્રમાના ઉદયસદૃશ, સમ્યક્ત્વતત્ત્વ-
ની રૂચિરૂપ અને જ્યાં કષાય અને વિષયનો ઉદય સર્વથા શાંત હોય.
કહ્યું છે કે:—

“તન્નિયોગાન્મહાત્માહ કૃતકૃત્યો યથા ભવેત્ ।

યથાડયં ધર્મસંન્યાસ-વિનિયોગાન્મહામુનિઃ ” ॥૧॥

“ધર્મ સન્યાસના વિનિયોગથી જેમ મહામુનિ કૃતકૃત્ય થાય,
તેમ એ (પરા) દૃષ્ટિના નિયોગથી મહાત્મા કૃતકૃત્ય થાય છે.” બીજા
અપૂર્વ કરણમાં એ પ્રાણી મુખ્ય છે અને તેથી તેને સદા ઉદયવાળી
અને નિષ્કંટક એવી કેવળશ્રી ઉત્પન્ન થાય છે. આ પ્રમાણે તે દૃષ્ટિ-
ઓ (ધર્મ)ની શુદ્ધિને માટે સુર પુરુષ નિરંતર સત્કૃત્યો કરે છે.
કારણ કે નિમિત્તની નિર્મલતાથી કાર્યમાં નિર્મલતા આવે છે. જિને-
શ્વરોના રમ્ય ચૈત્યો, શ્રેષ્ઠ વર્ણુથી મનોહર જિનગિંઓ, પૂજા, પ્રતિ-
ષ્ઠાઉત્સવ, તીર્થયાત્રા, સાધર્મિવાત્સલ્ય, ગુણાનુરાગ, સુસાધુભક્તિ,
કુમતથી નિવૃત્તિ, શ્રીજિનશાસનની પ્રભાવના અને સદ્દૃષ્ટિ-નૈર્મલ્ય-
કારક આ સત્કૃત્યોથી તીર્થકરોને પણ સંપત્તિ પ્રાપ્ત થાય છે. એ
ધર્મના પ્રભાવથી દેવતાઓ પણ અનુકૂળ થઈ માણુસોની સેવા સારે
છે, જગત્ને પૂજ્ય એવા સજ્જનો તેના પર સ્નેહ વધારે છે, અને
સંપત્તિ તો તેને ઘેર સદા ઉદયજ પામતી જાય છે.”

આ પ્રમાણે ધર્મદેશના સાંભળીને ઇદ્ર જેમ સ્વર્ગરાજ્યને,
તેમ શ્રેષ્ઠ સામ્રાજ્યને ધારણ કરતા અને ત્રણ ખંડ વસુધાના સ્વામી
એવા સંપ્રતિરાજ્યો, જિનેંદ્ર પ્રતિમાઓથી અદ્ભુત અને પ્રસન્નતા
આપનારા એવા જિનપ્રાસાદોથી આ ત્રણખંડની ભૂમિને સર્વત્ર શ-
ણગારી દીધી. અર્થાત્ સર્વત્ર જિનપ્રાસાદ કરાવ્યા. માટે:—

“હે ભવ્ય શ્રાવકો! ધર્મના પ્રભાવથી અનુપમ અને નાના
પ્રકારના ઉપદેશામૃતથી નિખિડ મનોવ્યથાનો વિનાશ કરનારી એવી

આ અર્હદાસશેઠની કથા સાંભળીને હર્ષના પ્રકર્ષને આપનાર તથા વિવિધ વ્રતોને સફળ કરવામાં એક સારરૂપ એવા સમ્યક્ત્વમાં તમારા મનને અત્યંત નિશ્ચલ કરે.”

॥ इति श्रीसम्यक्तत्वकौमुद्यां श्रीतपागच्छनायक श्रीसोमसुंदरसूरिश्रीमुनिसुंदरसूरिश्रीजयचंद्रसूरिशिष्यैः पंडितजिनहर्षगणिभिः कृतायां सप्तमः प्रस्तावः ॥ ७ ॥

॥ પ્રશસ્તિઃ ॥

— ❦ —
(પટ્ટાવલિ)

શ્રી તપાગચ્છમાં સમ્યગ્જ્ઞાન અને ક્રિયાના નિધાન તથા અતિશય મહિમાથી વિશ્વવિખ્યાત એવા શ્રીમાન્ જગચ્છંદ્ર ગુરુ થયા. તેમની પાટે પ્રગટપ્રભાવાળા એવા શ્રી દેવેન્દ્ર ગુરુ થયા, જેમના દેશનાસમાજમાં વસ્તુપાલ જેવા સલાપતિ (મુખ્ય) હતા. તેમના શિષ્ય, વિશ્વવિખ્યાત અને ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાન તથા ક્રિયાના ગુણોથી જગતને પૂજ્ય એવા શ્રી વિદ્યાનંદ મુનીશ્વર થયા. તેમના પદરૂપ ઉદયાચલપર-સૂર્ય સમાન, અસાધારણ તેજના ભંડાર અને સજ્જન સમૂહને આનંદ આપનાર એવી વાણીના વૈભવવાળા એવા શ્રી ધર્મધોષસૂરિ થયા. ત્યારપછી મહાત્માઓમાં અગ્રેસર એવા શ્રી સોમપ્રભસૂરિ થયા, જે યુગપ્રધાને ઐશ્વર્યમતને પરાસ્ત કરી શ્રીવીર-શાસનને પ્રદીપ્ત કર્યું. તે પછી અતુલ યશવાળા, વિજ્ઞ પુરૂષોમાં અગ્રગણ્ય દેવેન્દ્રને પણ વર્ણનીય એવા શ્રી સોમતિલકસૂરિ થયા તેમના પદરૂપ કમળને વિકસિત કરવામાં સૂર્ય સમાન મહિમાના સાગર, આંતર શત્રુઓને ત્રાસ આપવામાં જગતમાં એક પ્રભાવશાળી,

સૂર્ય સમાન તેજસ્વી, જેમના ચરણોને રાજાઓએ વંદન કરેલ છે અને શિવમાર્ગને દર્શાવનારા એવા શ્રીદેવસુન્દર ગુરૂ થયા. તેમને પાટે પ્રકૃષ્ટ ભાગ્યવંત અને યુગપ્રધાન સમાન એવા શ્રી સોમસુન્દરસૂરિ થયા. આચાર્યોમાં અગ્રેસર એવા જે ગુરૂશ્રીને સન્નજન પુરૂષો, સર્વાંગ દેહીપ્યમાન ગુણોને લઈને શ્રીમુધર્માસ્વામી સમાન ગણે છે, તેમના પ્રથમ શિષ્ય સમર્થ મહિમાવાળા ત્રૈવિધગોષ્ઠીમાં કુશળ અને પોતાના પ્રજ્ઞાબળથી જગતમાં સુરગુરૂ (બૃહસ્પતિ) તરીકે પ્રખ્યાત થયેલા એવા શ્રીમુનિસુન્દરસૂરિ હતા અને બીજા શિષ્ય અજ્ઞાનરૂપ અંધકારને દૂર કરનારા અતુલ પ્રભાશાળી અને સર્વત્ર ઉદય પામનારા એવા શ્રીજયચંદ્રસૂરિ હતા. શ્રીજયચંદ્ર સદ્-ગુરૂના શિષ્ય શ્રીજિનહર્ષગણ્ડી મહારાજે સ્વપરના ઉપકારને માટે વિક્રમ સંવત્ ૧૪૮૭ મે વર્ષે આ સમ્યક્ત્વકૌમુદી ગ્રંથની ૧ લોક-બંધ રચના કરી. (કર્તા કહે છે કે) ‘ પુરંધર મહર્ષિઓએ મારા-પર અનુગ્રહ કરીને આ ગ્રંથની શુદ્ધિ કરવી. ’

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ.

જૈન કોમમાં અતી ફેલાવા સાથે પ્રખ્યાતિ પામેલું આ માસિક આ સભા તરફથી ચૌદ વર્ષ થયા પ્રતિમાસે પ્રગટ કરવામાં આવે છે. તેમાં આવતા ધાર્મિક, વ્યવહારિક અને નૈતિક સંબંધી ઉત્તમ લેખોથી આપણી કોમમાં નીકળતા માસિકોમાં તે પ્રથમ પંક્તિ ધરાવે છે. દર વર્ષે તેના ગ્રાહકોને વાંચનનો બહોળો લાભ આપવા સાથે વર્ષ પૂર્ણ થતાં પહેલાં નવીન દ્રવ્યાનુયોગ વગેરેના વિષયથી ભરપુર એક ઉત્તમ ગ્રંથ સુંદર બાઈન્ડીંગથી અલંકૃત કરી દર વર્ષે ભેટ આપવામાં આવે છે. એકજ પદ્ધતિએ આવી ભેટનો લાભ આ માસિકજ આપે છે. હાલમાં તેનું ચૌદમું વર્ષ ચાલે છે. ગુરુ ભક્તિ નિમિત્તે નીકળતા આ માસિકની લઘુ વય છતાં ગ્રાહકોની બહોળી સંખ્યા તેજ તેની ઉત્તમતાનો પુરાવો છે. તેનું કદ હાલમાં મોટું કરવામાં આવ્યું છે. છતાં વાર્ષિક મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦ પોસ્ટેજ ચાર આના રાખવામાં આવેલ છે. તેના પ્રમાણમાં લાભ વિશેષ છે. નફો જ્ઞાન ખાતામાં વપરાય છે. જેથી દરેક જૈન અંધુઓએ તેના ગ્રાહક થઈ અવશ્ય લાભ લેવા ચૂકવું નહીં.

